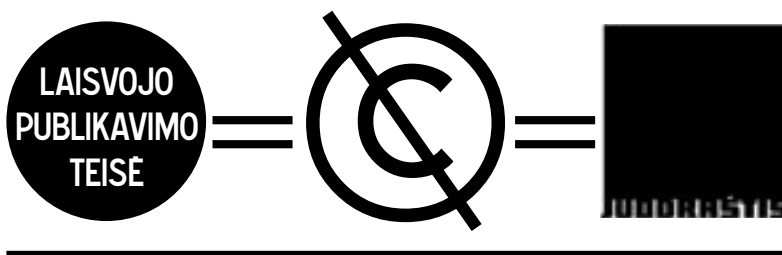

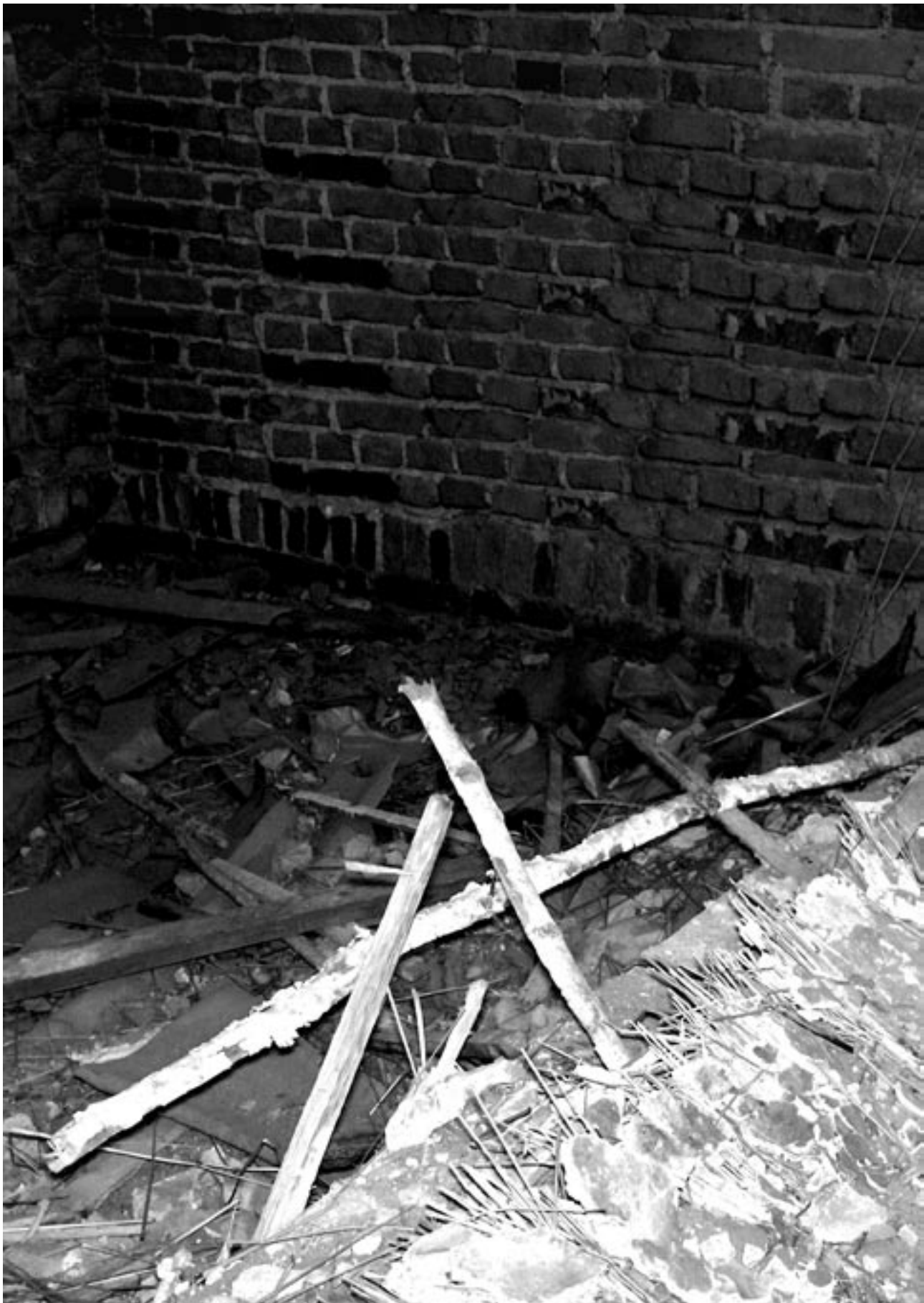
JUODRAŠTIS

NEVALSTYBINĖS POLITIKOS IR NEOFICIALIOSIOS KULTŪROS ŽURNALAS
2009 balandis

Šis leidinys neturi jokių autorių teisių. Autoriai atsisako visų turtinių ir moralinių teisių į savo straipsnius. Jie gali būti laisvai naudojami visais įmanomais būdais nenurodant autorystės ir neįspėjus autorių, skelbiami bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis. Ypač patartina juos kopijuoti ir platinti kokios nors verslo įmonės ar valstybinės įstaigos sąskaita.

Žurnalą parengti padėjo Dovilė Abromavičiūtė, Benediktas Januševičius, Gediminas Pulokas, Antanas Šimkus. Maketavo Pantera. **Kontaktai/contacts: juodrastis@riseup.net**

PASIPRIEŠINIMO TEORIJA

John Holloway. Dvylika tezių kaip pakeisti pasaulį neužimant valdžios 6

AKTYVISTŲ BALSAI

Anarchokomunizmas – seniausias žmonijos egzistencijos būdas. Interviu su
Rusijos anarchokomunistu Michailu Magidu 12
Arnoldas Blumberg. Aktyvizmas ir nepelno industrijos kompleksas 24

KOVA PRIEŠ DISKRIMINACIJĄ

Gáspár Miklós Tamás. Apie postfašizmą. Kaip pilietybė tampa išskirtine privilegija 28
Silvia Federici. Moterys, reprodukcija ir nebaigta feministinė revoliucija 40
Margarita Jankauskaitė. (Ne)diskriminacijos retorika: tarp vertybių ir manipuliacijų 46
Paniekia kitokiam žmogui – „lietuviškumo“ įrodymas. Antidiskriminacinio apskritojo stalo diskusija 50

DARBAS IR IŠNAUDOJIMAS

Anarchosindikalistų „revoliucijos mokykla“. Interviu su KRAS-MAT atstovu Vadimu Grajevskiu 66
Jarosław Urbański. Lenkijos darbininkų protesto anatomija 74
„Darbininkų iniciatyva“ – už tiesioginį veiksma ir tikrąją savivaldą 82

KASDIENYBĖS REVOLIUCIJOS

Krizės grupė. Kolektyvinės alternatyvos tampa realybe 86
Jeff Shantz. Nežiūrint nieko: Ontario sąjunga prieš skurdą 92
Prole.info: Darbas, komuna, politika, karas 98

UNIVERSITETAS KAIP UTOPIJA

Piotr Kropotkin. Žodis jaunimui 102
Richard J. F. Day. Universitetas kaip anarchistinė bendruomenė 116
Aira Niauronytė. Apie Laisvąjį universitetą 124

RADIKALIŲ JUDĖJIMŲ ISTORIJA

Kasparas Pocius. Šūviai į fašizmą: nutylėta atentato istorija 128
Andrius Bulota. Limuzinas Nr. 4 (ištrauka) 138

ANAPUS KULTŪROS

Redas Diržys. Meno streiko idėja ir šiandieniniai jos taikymo ypatumai 146
Stewart Home. Kultūros antpuolis (būsimos knygos fragmentai) 158
Lech L. Przychodzki. Baladė apie tuos, kurie nugalėjo baimą. 1966-1989 m.
Lenkijos kontrkultūros istorinė apžvalga 168

LAISVAMANIŲ SAMBŪRIS

Paco Miñarro. Tarptautinės ateistų federacijos FIdA projektas 176
FIdA. Ekskomunikos manifestas 178
Lietuvos laisvamanių manifestas 182
Valdemar Palevič. Dievo mirtis 186

POST SCRIPTUM

Krizės grupė. Aš nusavinau 492 000 eurų 192
Evaldas Balčiūnas. Kaip netapau revoliucionieriumi 198

REDAKCIJOS ŽODIS

Pagaliau pasirodė antrasis naujojo nevalstybinės politikos ir neoficialiosios kultūros žurnalo numeris. Tai bandymas sutelkti visas laisvas politines, kultūrinės ir meninės alternatyvas, kuriomis siekiama pasipriešinti krizę išgyvenančiai kapitalistinei sistemai. „Juodraštis“ nėra vienos politinės srovės ar ideologijos ruporas, jame pateikiamas gana platus antiautoritarinių judėjimų bei nuomonių spektras – nuo laisvamanių ir feminisčių iki kontrkultūros aktyvistų ir kairiųjų libertarų.

Nuo tada, kai pasaulį išvydo pirmasis „Juodraščio“ numeris, mūsų visuomenei teko patirti nemažai išbandymų. Valdžią laimėjusios dešinėsios ir neoliberalios jėgos pasinaudojo pasaulinės ekonominės krizės grėsme ir naktiniuose posėdžiuose priiminėjo prieš ekonominę, kultūrinę ir socialinę visuomenės gerovę nukreiptus įstatymus. Tai išprovokavo nepasitenkinimo bangą šalyje, virtusių riaušėmis prie Seimo rūmų – įvykių Graikijoje, Bulgarijoje ir Latvijos sostinėje Rygoje atgarsiu. 2009 m. sausio 16 d. mūsų šalyje įvyko pirmosios riaušės, kurios ryškiai atskleidė kapitalizmo padarinius sociumui ir kuriomis buvo bandyta nugriauti sieną tarp spektaklio visuomenės ir jos atstumtųjų. Pasaulinės krizės akivaizdoje mažasis žmogus, pradėjęs kovoti už savo laisvę nuo išnaudotojų, už savo nesuvaržytą kūną ir orų gyvenimą, suprato maištingojo momento svarbą – dabar arba niekada.

Valdžia į gyventojų bruzdėjimus reagavo stiprindama policinę tvarką, kriminalizuodama politinių nuomonių skirtumus – valdžios atstovai ėmė persekioti nepriklausomą žiniasklaidą, kairiuosius aktyvistus, profsąjungų atstovus, draudė mitingus. Be to, dešiniųjų pergalė leido suaktyvėti fašistinėms tendencijoms, kurios naudojasi bendraminčių valdžioje joms suteiktomis privilegijomis. To pasekmė – ne tik idėjinis, bet ir fizinis kairiųjų aktyvistų puolimas, dešiniųjų valdomos valstybės gyvenimo norma tapusi neonacių ideologijos sklaida.

Kita vertus, atskiros visuomenės grupės pademonstravo savo ryžtą ir aktyvumą ne tik kritikuodamos autoritarinius valstybės valdymo metodus, bet ir organizuodamos tiesioginį veiksma bei radikalias alternatyvas. Pasipiktinusios demokratijos ribojimu, įvairios visuomenės grupės protestavo prieš kultūros žlugdymą, neoliberalią aukštojo mokslo reformą, trikdė fašistinių jėgų sambūrius. Didėja ir radikalus profsąjungų aktyvumas. Turbūt vienas didžiausių kultūrinių laisvos minties laimėjimų mūsų visuomenėje – laisvųjų universitetų tinklas, per pusę metų išsiraizgęs visoje Lietuvoje, tampantis nemokama alternatyva į verslo ir valstybės pelėkautus patekusiame tradiciniam universitetui.

Šios ir daugelis kitų problemų svarstomos šiame „Juodraščio“ numeryje. Daug dėmesio skirta policinės valstybės, kokia tampa Lietuva, sukurtoms diskriminacijos problemoms. Šia tema pateikiama įdomi Lietuvos intelektualų bei aktyvistų diskusijos medžiaga, supažindinama su kritinėmis pastabomis apie naujos fašizmo atmainos – postfašizmo – suklestėjimą. Žurnale rasite žymaus socialinio teoretiko Johno Holloway'aus teorinius pasvarstymus, kaip pakeisti pasaulį neužgrobiant valdžios, anarchistų patriarcho Piotro Kropotkino patarimus jaunimui. Kolektyvinių alternatyvų kapitalizmui patirtimi dalinsis „Pasidaryk pats“ judėjimų aktyvistai, alternatyvaus aukštojo mokslo teoriją paremsime mūsų jau išbandyta Laisvojo universiteto praktika. Istorijos skiltyje rasite pasakojimą apie tarpukario Lietuvos aktyvistus, kultūros skiltyje „meno“ sampratas svarstys meno streiko organizatoriai Redas Diržys ir Stewartas Home'as. Dar viena tema – laisvamanybė pasaulyje ir Lietuvoje. Numerį užbaigs įdomi aktyvisto iš Šiaulių Evaldo Balčiūno „autobiografija“.

Tikimės, kad bičiulių iš Lietuvos ir viso pasaulio dėka šis numeris suteiks daug naudingų žinių, kaip atsispirti valdžios represijoms ir keisti pasaulį, kad jame galėtų apsigyventi laisvi ateities žmonės.

SKAITYK, BENDRAUK, MAIŠTAUK!

Redakcinė „Juodraščio“ kolegija

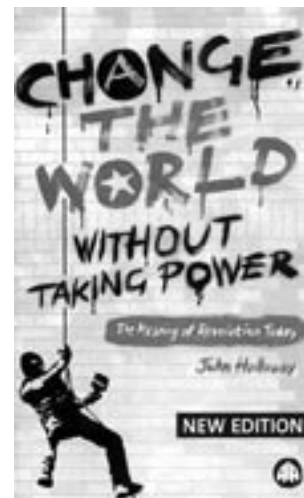

JOHN HOLLOWAY

DVYLIKA TEZIŲ KAIP PAKEISTI PASAULĮ NEUŽIMANT VALDŽIOS

Johnas Holloway'us (g. 1947) – airių kilmės marksistas sociologas, filosofas, teisininkas. Nuo 1991-ųjų gyvena Meksikoje ir domisi zapatistų judėjimu. Dėsto Autonominiame Puebla universitete, Humanitarinių ir socialinių mokslų institute, dalyvauja antikapitalistiniame judėjime. 2002-aisiais pasirodžiusi jo knyga „Pakeisti pasaulį neužimant valdžios“ sukėlė karštus debatus tarp marksistų, anarchistų ir antikapitalistų. Jis teigia, kad revoliucija įvyksta ne tada, kai užgrobiamas valstybės aparatas, o kai kasdien atsisakoma dalyvauti kapitalistinėje visuomenėje.

1. Viskas prasideda nuo negatyvumo

Mes pradėdame nuo klyksmo, o ne nuo žodžio. Regėdami, kaip kapitalizmas luošina žmonių gyvenimą, mes klykiame iš liūdesio, siaubo, pykčio, klykiame nesutikdami: NE.

Mintis, kaip ir klyksmas, turi būti negatyvi. Mes nenorime suprasti pasaulio, mes

norime jį neigti. Teorijos tikslas yra apibrėžti pasaulį negatyviai, neatskiriant to nuo praktikos, o suvokiant jį kaip dalį praktikos, dalį kovos siekiant pakeisti pasaulį, padaryti jį tinkamą gyventi žmonėms.

Bet kaip viskas turi vykti, ar mes galime bent jau pradėti galvoti apie pasaulio pakeitimą?

2. Pasaulyje, kuris būtų vertas žmonių, negali būti kuriamos valstybės

Didžiąją praeito amžiaus dalį pastangos sukurti pasaulį, vertą žmonijos, buvo sutelktos ties valstybe ir valstybės valdžios užėmimu. Pagrindinė nesutarimų tarp „reformų šalininkų“ ir „revoliucionierių“ tema buvo klausimas, kaip užimti valstybės valdžią – parlamentinėmis ar neparlamentinėmis priemonėmis. Dvidešimtojo amžiaus istorija verčia manyti, kad klausimas, kaip užimti valstybės valdžią, nebuvo labai svarbus. Visais atvejais užėmus valstybės valdžią nepavykdavo įvykdyti tokių pakeitimų, kurių tikėjosi kovotojai. Nei reformistinėms, nei revoliucinėms vyriausybėms nepavyko radikaliai pakeisti pasaulio.

Lengva kaltinti visų šitų judėjimų lyderius dėl to, kad jie „išdavė“ judėjimus, kuriems vadovavo. Tačiau tiek daug išdavysčių perša mintį, kad radikalių, socialistinių ir komunistinių valdžios struktūrų nesėkmė glūdi daug giliau. Priežastis, dėl kurios valstybė negali būti panaudojama siekiant įvykdyti radikalius

pakeitimus visuomenėje, yra pati valstybė, kuri yra socialinių santykių forma, įkūnijanti kapitalistinių socialinių santykių visumą. Pats valstybės, kaip nuo visuomenės atskirtos institucijos, egzistavimas reiškia, kad, koks bebūtų tos valstybės politikos turinys, ji aktyviai dalyvauja žmonių atskyrimo nuo jų pačių kontroliuojamo gyvenimo procese. Tai tiesiog yra kapitalizmo esmė: atskirti žmones nuo jų veiksmo (*doing*). Politika, orientuota į valstybę, savyje reprodukuoja tokį patį atskyrimo procesą: atskiria lyderius nuo tų, kuriems jie vadovauja, rimtą politinę veiklą nuo paviršutiniškos asmeninės veiklos. Politika, orientuota į valstybę, toli gražu neatneša radikalių pokyčių visuomenei, ji netgi dar stipriau pajungia oponuojančius kapitalizmo logikai.

Dabar matome, kad idėja, jog pasaulis gali būti pakeistas valstybės dėka, buvo iliuzija. Mes esame pakankamai laimingi dėl to, kad išgyvename tos iliuzijos pabaigą.

3. Vienintelis būdas įvykdyti radikalius pokyčius šiandien yra ne valdžios užėmimas, o valdžios panaikinimas

Revoliucija reikalingesnė nei bet kada anksčiau. Kapitalistinio visuomenės organizavimo košmarai verčia vis labiau ir labiau šurpti. Jei revoliucija perimant valstybės valdžią įrodė esanti iliuzija, tai nereiškia, kad mes atsisakome svarstyti revoliucijos klausimą. Bet turime galvoti apie ją kitaip: ne kaip apie valdžios užėmimą, o kaip apie jos panaikinimą.

4. Kova dėl valdžios panaikinimo yra kova už galios veikti (*potentia*) išlaisvinimą nuo galios valdyti (*potestas*)

Net galvodami apie visuomenės pokyčius nenaudojant valdžios, turime atskirti galią veikti (*potentia*) nuo galios valdyti (*potestas*).

Bet koks bandymas pakeisti visuomenę paremtas veikla (*doing, activity*). „Veikla“ reiškia, kad mes turime galimybę veikti, galią veikti. Dažnai šioje vietoje žodį „galia“ naudojame kaip teigiamą sąvoką, nes vieningi veiksmai (demonstracijos arba net geri seminarai) mums leidžia jaustis „galingais“. Galia šiuo atveju yra

įsiskaknijusi veiksmo: tai galia veikti.

Galia veikti visuomet yra sociali, ji visada yra socialinio veiksmo srauto dalis. Mūsų galimybė veikti yra produkujama kitų asmenų veiksmų, savo ruožtu ji sukuria sąlygas kitiems veikti ateityje. Nejmanoma įsivaizduoti veiksmo, kuris nebūtų kaip nors įtrauktas į kitų asmenų vakarykščius, šiandienius ar rytojaus veiksmus.

5. Galia veikti transformuojama į galią valdyti, kai paralyžiuojamas veiksmas

Galios veikti transformacija į galią valdyti sukelia socialinio veiksmo srauto paralyžių. Tie, kurie turi galią valdyti, atskiria tai, kas nuveikta, nuo kitų asmenų veiksmų ir pareiškia, kad visa tai nuveikė jie patys. Veiklos nusavinimas tuo pat metu yra ir veiklos priemonių nusavinimas, o tai leidžia galingiesiems kontroliuoti veikiančiųjų veiksmus. Tokiu būdu veikiantieji (aktyvūs žmonės) atskiriami nuo to, ką patys nuveikė, nuo veiksmo priemonių ir nuo paties veiksmo. Šis atskyrimas, tampantis bet kurios visuomenės, kurioje vieni turi galią prieš kitus, pagrindu, pasiekia apogėjų kapitalizme.

Socialinis veiksmo srautas paralyžiuojamas. Galia veikti transformuojama į galią valdyti. Tie, kurie kontroliuoja kitų veiksmus, dabar pasirodo esą visuomenės Veikėjai, o tie, kurių veiksmai kontroliuojami kitų, tampa nematomais, beveidžiais, bebalsiais. Galia veikti nebėra socialinio srauto dalis, ji egzistuoja individualios galios pavidalu. Daugumai žmonių galia veikti virsta jos priešybe, bejėgiškumu, arba (o taip būna dažniausiai) galia daryti tai, ką pasako kiti. Galingiesiems galia veikti tampa galia valdyti, galia įsakinėti kitiems, ką daryti, o kartu ir priklausomybė nuo to, ką daro kiti.

Dabartinėje visuomenėje galia veikti reiškiasi negatyvia savo forma – kaip galia valdyti. Galia veikti yra nuneigiama. Tai nereiškia, kad ji nustoja egzistavusi. Ji egzistuoja, bet egzistuoja paneigta, antagonistinėje įtampoje su kita savo forma – galia valdyti.

6. Veiklos paralyžius visais atžvilgiais yra visuomenės, mūsų pačių paralyžius

To, kas nuveikta, atskyrimas nuo veiklos ir nuo veikiančiųjų reiškia tai, kad žmonės priklauso vienas kitam nebe kaip veikiantieji, bet kaip to, kas nuveikta, savininkai (arba ne savininkai). Santykiai tarp žmonių yra tokie, kaip santykiai tarp daiktų, ir žmonės egzistuoja nebe kaip veikiantieji, o kaip pasyvūs daiktų turėtojai.

Šis veikiančiųjų atskyrimas nuo veiklos, o taip pat ir nuo jų pačių, literatūroje aptariamas kaip susvetimėjimas (jaunasis Marxas), fetišizmas (vėlesnysis Marxas), materializacija (Lukacasas), disciplina (Foucault) arba identifikacija (Adorno). Visos šios sąvokos paaiškina, kad galios valdyti negalima suvokti kaip to, kas yra mūsų išorėje – tai visais atžvilgiais paliečia mūsų egzistenciją. Visos šios sąvokos išreiškia gyvenimo griežtinimą, socialinio veiksmo srauto užtvenkimą, galimybių netekimą.

Veiksmas paverčiamas buvimu (*being*): tai galios valdyti esmė. Jei veiksmas reiškia, kad mes esame ir nesame, veiklos paralyžius reiškia, kad išplėšiamas „ir nesame“. Mums paliekama tik „mes esame“ identifikacija. „Mes nesame“ yra arba pamirštas, arba traktuojamas kaip svajonė. Nuo mūsų atplėšiama galimybė. Laikas homogenizuojamas. Ateitis tampa dabarties tęsiniu, praeitis – pasiruošimu dabarčiai. Visa veikla, visas judėjimas tampa to, kas yra dabar, išvestine. Gražu svajoti apie žmonijos vertę pasaulį: bet viskas atrodo būtent šitaip. Galia valdyti valdo „viską, kas atrodo būtent šitaip“, ji valdo tapatybę.

7. Mes dalyvaujame savo veiksmo paralyžiavime, mūsų subordinacijos konstravime

Kaip veikiantieji, atskirti nuo savo veiksmo, mes (per)kuriame savo pavaldumą. Kaip gamintojai, mes gaminame kapitalą, kuris mus pajungia. Kaip universiteto dėstytojai, mes aktyviai dalyvaujame visuomenės identifikacijos procese, veiksmo pavertime buvimu. Kai mes apibrėžiame, klasifikuojame arba skaičiuojame, arba kai manome, jog mokslo tikslas yra suprasti visuomenę tokią, kokia ji yra, arba kai pretenduojame studijuoti visuomenę objektyviai,

lyg ji būtų atskiras nuo mūsų objektas, mes aktyviai dalyvaujame veiksmo nuneigime, subjekto ir objekto atskyrimo, veikiančiojo ir to, kas nuveikta, atskyrimo.

8. Tarp galios veikti ir galios valdyti simetrijos nėra

Galia valdyti žlugdo ir neigia veiksmą. Tai aktyvus ir besikartojantis socialinio veiksmo srauto neigimas, mūsų, kurie socialiniu veiksmu įsteigiame patys save, neigimas. Manyti, kad užvaldžius galiai valdyti, gali būti sudarytos sąlygos to, ką ji neigia, emancipacijai, yra absurdas.

Galia veikti yra sociali. Tai „mūsų“ tarpusavyje atpažįstamo orumo steigtis.

Galios veikti judėjimas prieš galią valdyti neturi būti suvokiamas kaip judėjimas prieš valdžią (*counter-power*), nes tai verstų galvoti apie valdžios ir tų, kurie yra prieš ją, simetriją. Tai greičiau judėjimas prieš patį valdžios principą (*anti-power*), ši sąvoka man reiškia visišką asimetriją tarp valdžios ir mūsų kovos.

9. Atrodo, jog galia valdyti į mus įsiskverbė taip giliai, kad vienintelis įmanomas sprendimas galėtų būti išorės jėgų intervencija. Bet tai joks sprendimas

Nesunku padaryti labai pesimistines išvadas apie dabartinę visuomenę. Į mus žvelgia neteisybė, prievarta ir eksploatacija, bet, regis, nėra tinkamos išeities. Galia valdyti, regis, taip įsiskverbė į kiekvieną mūsų gyvenimo akimirką, kad dabar sunku ir įsivaizduoti „revoliucingas mases“, apie kurias tiek svajota anksčiau. Praeityje dominuojančio kapitalizmo veržlumas daug kam piršo mintį, kad visus išgelbės vadovaujanti avangardo partija, bet tai nebuvo joks sprendimas, nes viena galios valdžiai forma tiesiog buvo pakeista kita.

Lengviausias atsakymas būtų pesimistinis iliuzijų atsisakymas. Niekas nedraudžia visa gerkle rėkti apie kapitalizmo siaubą, bet mes išmokstame su juo sugyventi. Mes netampame kapitalizmo rėmėjais, bet suvokiame, kad nieko negalime padaryti. Iliuzijų atsisakymas virsta susitapatinimu, suvokimas, kad

viskas yra taip, kaip yra, – aktyviu dalyvavimu, o po to atskiriama veikla ir tai, kas nuveikta.

10. Vienintelis būdas išeiti iš, atrodytų, uždaro galios rato yra praregėjimas, kad galios veikti transformacija į galią valdyti yra procesas, kuriam būtina ir jo priešybė: fetišizavimas reikalauja fetišizavimo neigimo

Daugelyje diskusijų apie susvetimėjimą (fetišizmą, materializaciją, discipliną, identifikaciją ir t. t.) visos šios sąvokos laikomos įvykusiais faktais. Manoma, kad kapitalistinių socialinių santykių formos atsirado kapitalizmo aušroje ir egzistuos tol, kol kapitalizmą pakeis kitas socialinės organizacijos modelis. Kitaip tariant, egzistencija atskiriama nuo steigties: kapitalizmas buvo įsteigtas istorinėje praeityje, manoma, kad jo dabartinė egzistencija stabili. Toks požiūris gali nuvesti tik į gilų pesimizmą.

Tačiau jei mes matome veiksmo ir to, kas nuveikta, atskyrimą ne kaip įvykusį faktą, o kaip procesą, pasaulis pradeda keistis. Pats faktas, kad kalbame apie susvetimėjimą, reiškia, kad susvetimėjimas negali būti užbaigtas. Jei atskyrimas, susvetimėjimas (ir t. t.) suvokiamas kaip procesas, tai reiškia, kad jo tėkmė nėra nulemta, kad galios veikti transformacija į galią valdyti yra visada atvira, probleminė. Šis procesas išreiškia tapsmo judėjimą, išreiškia tai, koks yra (arba nėra) tas, kas atsiduria procese (susvetimėjime). Susvetimėjimas yra judėjimas prieš savo nuneigimą, prieš nesusvetimėjimą. Egzistuojanti galia valdyti reiškia, kad egzistuoja ir pasipriešinimas galiai valdyti, arba, kitais žodžiais, esama galios veikti emancipacijos judėjimo.

Tas, kuris egzistuoja paneigdamas pats save, tas, kuris egzistuoja atmetas, ištis egzistuoja paneigdamas atmetimo procesą, nepaisant jo atmetimo. Kapitalizmas yra pagrįstas galios veikti, humaniškumo, kūrybingumo, orumo neigimu; bet tai nereiškia, kad šie dalykai liaujasi egzistavę. Kaip mums parodė zapatistai, orumas egzistuoja nepaisydamas jo neigimo. Jis neegzistuoja savaime, bet yra toks, koks gali egzistuoti šioje visuomenėje – jis kovoja prieš savo neigimą. Galia veikti irgi egzistuoja – ne kaip salelė

galios valdžiai jūroje, bet vieninteliu pavidalu, kuriuo gali egzistuoti – kovoje prieš savo paties neigimą. Laisvė taip pat egzistuoja ne taip, kaip ją vaizduoja liberalai, kaip kažkas nepriklausomo nuo socialinių antagonizmų, ji pasireiškia vieninteliu visuomenėje, nusakomoje pagal hierarchinius santykius, įmanomu būdu – kaip kova prieš dominavimą.

Realiai, materiali to, kas neigiama, egzistencija, yra vilties pagrindas.

11. Galimybė pakeisti pasaulį radikaliai priklauso nuo materialinių galių, kurias turi atmestieji

Atmestųjų materialinę galią galima matyti įvairiai.

Pirmiausiai ją galima matyti begalybėje mūsų kovos būdų, kuriais nesiekama iškovoti galios valdyti, siekiama tik parodyti savąją galią veikti, savąjį pasipriešinimą kitų dominavimui. Esama įvairių kovos formų, nuo atviro sukilimo iki kovų, kuriomis siekiama imtis kontroliuoti arba išsaugoti darbo, sveikatos ar švietimo proceso kontrolę, fragmentiškai, dažnai patyliukais ginti (vaikų ar moterų) orumą namie. Kova dėl orumo, dėl to, kas yra atmesta egzistuojančios visuomenės, gali būti taip pat matoma įvairiai, ne vien tik atvirame politiniame lygmenyje, bet ir literatūroje, muzikoje, pasakose. Kova prieš nežmoniškumą vyksta visur, nes ji yra įsišaknijusi pačioje mūsų žmogiškoje egzistencijoje.

Antra, atmestųjų galia gali būti matoma galios valdyti priklausomybėje nuo tų, kuriuos ji atmeta. Tie, kurių galia valdyti glūdi jų kompetencijoje nurodinėti, ką daryti kitiems, yra visados egzistenciškai priklausomi nuo tų kitų veiksmų. Visa viešpatavimo istorija gali būti matoma kaip galingųjų išsilaisvinimo nuo bejėgių kova. Šioje šviesoje gali būti matomas perėjimas iš feodalizmo į kapitalizmą – ne tik kaip baudžiauninkų kova siekiant išsilaisvinti nuo ponų, bet ir kaip ponų kova, siekiant išsilaisvinti nuo savo baudžiauninkų, paverčiant savo galią pinigais, taigi, kapitalu. Tokia pat darbininkų laisvės paieška gali būti matoma įrengimų diegime arba masiniame gamybos kapitalo virtime piniginiu kapitalu, kuris vaidina tokį svarbų vaidmenį šiuolaikiniame kapitalizme. Kas bebūtų, galingųjų bandymas atsiriboti nuo veikiančiųjų

yra bergždžias. Galia valdyti jokiais būdais negali tapti kuo nors kitu nei galios veikti metamorfoze. Galingieji jokiais būdais negali išvengti savosios priklausomybės nuo bejėgių.

Šita priklausomybė akivaizdžiai pasireiškia galingųjų nestabilumu, kapitalizmo tendencija patirti krizes. Kapitalo bandymui atsiriboti nuo darbo keičiant darbo jėgą mašinomis, o jį patį – pinigais, priešinasį jo maksimali priklausomybė nuo darbo (tai yra, nuo jo sugebėjimo paversti žmogaus veiksmus abstrakčiu vertę gaminančiu darbu) – taip krenta pelnas. Krizėje pasireiškia ne kas kitas, o kapitalo atmesta jėga, būtent – nepajungta galia veikti.

12. Revoliucija yra būtina, bet ji turi būti neapibrėžta – kaip klausimas, o ne kaip atsakymas

Ortodoksinės marksistinės teorijos bandė suteikti revoliucijai aiškumo, tvirtindamos, kad istorinė evoliucija neišvengiamai lemia komunistinės visuomenės sukūrimą. Taip manyti neteisinga iš esmės, nes nepriklausomos visuomenės kūrimas nereiškia jokio apibrėžtumo. Apibrėžtumas gali palaikyti tik dominuojančiuosius. Apibrėžtumo reikia ieškoti laiko suvienodinime, veiksmo sustingime į buvimą. Nepriklausomybė iš prigimties yra neapibrėžta. Senųjų apibrėžimų mirtis sveikintina kaip išsilaisvinimas.

Būtent dėl šių priežasčių revoliucija negali būti suvokiama kaip atsakymas, ji gali būti suvokiama tik kaip klausimas, kaip orumo atsiradimo tyrinėjimas. Klausdami žengiame tolyn.

Iš anglų k. vertė Kasparas Pocius

MICHAIL MAGID

ANARCHOKOMUNIZMAS – SENIAUSIAS ŽMONIJOS EGZISTENCIJOS BŪDAS

Michailas Magidas – Rusijos anarchistas, įvairių Rusijos visuomeninių judėjimų, pvz., „Judėjimo prieš nelegalias statybas“, dalyvis. Vienas iš Rusijos politinės enciklopedijos sudarytojų, parengęs publikacijai Kairiųjų eserų partijos dokumentus. Tarpprofesinės darbininkų sąjungos / interviu parengtas 2009 m. vasario mėnesį.

Juodraštis: Girdėjome, kad Jūsų protėviai kilę iš Lietuvos. Kas konkrečiai Jus sieja su Lietuva? Gal tik tariama nostalgija ir sentimentai?

Michail Magid: Taip, mano protėviai iš Lietuvos, vieni – iš Vilniaus, kiti – iš Ignalinos krašto. Treti – iš Baltarusijos, bet pagal žydų geografijos supratimą tai irgi Lietuva, todėl juos vadina litvakais. Lankiausi Lietuvoje 1991 metais, pačioje metų pradžioje. Lietuva tuo metu priklausė SSRS.

Apžiūrėjau Vilnių ir jo apylinkes. Nežinau, turbūt sentimentai, tačiau Lietuva man kažkodėl labai patiko. Vilnius sužavėjo, pasirodė neįtikėtinai jaukus miestas. Nuo to laiko daug kur pabuvojau ir mačiau daug gražių miestų – Jeruzalę, Prahą, Kordobą. Jie turbūt gražesni už Vilnių, tačiau juose nepajutau tos jaukumos, namų pojūčio. Taigi nostalgija ne tokia jau tariama.

Kai imu ginčytis su sionistais apie „tėvynės“ sampratą, dažnai jiems kartoju: „Kas jūs tokie? Nesijaučiau namuose, nors Izraelyje praleidau 4 metus, užtat lyg namuose pasijutau Lietuvoje, kurioje mano protėviai gyveno 1000 metų.“

J: Savo dienoraštyje *shraibman.livejournal.com* Jūs populiarinate anarchokomunizmo idėjas. Kaip įsivaizduojate anarchokomunistinę visuomenę? Kuo ji skiriasi nuo visuomenės, kuri būtų sukurta remiantis Marxo ir Lenino idėjomis?

MM: Esu įsitikinęs, kad anarchokomunistinė visuomenė neturi nieko bendra su marksizmu ir leninizmu. Tai absoliučiai skirtingi projektai, dar daugiau – jie visiškai priešingi. Verta prisiminti, kad įvairiais laikais egzistavo įvairios komunizmo srovės, turinčios skirtingą prigimtį. Komunistinis anarchizmas kyla ne iš Marxo (nors jis, be abejo, iškėlė daug idėjų ir protingų idėjų) ir, juo labiau ne iš Lenino – šito Rusijos revoliucijos smaugiko, Kronštato ir Vakarų Sibiro sukilimų budelio. Komunistinis anarchizmas prasidėjo nuo tokių mąstytojų, kaip Piotras Kropotkinas, Errico Malatesta, Jeanas Grave'as, Jeanas-Jacques'as Reclus, Emilio Lópezas Arango, Isaacas Puente Amestoy'us. Vieną pirmųjų komunistinio anarchizmo dokumentų parašė genialus prancūzų poetas Arthuras Rimbaud. Be to, didžiulę įtaką šiandieniems anarchokomunistams padarė progresyvūs XX a. mąstytojai – Erichas Frommas, Theodoras Adorno, Guy Debord'as, Jacques'as

Camatte'as. Pavyzdžiui, labai mėgstu skaityti ultrakairiojo prancūzų mokslininko ir filosofo, 1968 m. revoliucijos dalyvio, bevalstybio komunizmo šalininko Jacques'o Camatte'o darbus.

Dabar pakalbėkime konkrečiau. Anarchokomunizmas paremtas tiesioginio veiksmo idėja. Kas yra tiesioginis veiksmas? Tai darbininkų interesų gynba savo jėgomis, be tarpininkų (be politinių partijų atstovų, teismų, profsąjungų vadovybės), nekreipiant dėmesio į įstatymus, kuriuos išleido valstybė ir verslas. Tiesioginiai veiksmai – tai streikas, kelio blokada, fabriko arba miesto erdvės okupacija ir kiti radikalūs veiksmai, kurių nutarė imtis darbuotojų kolektyvas arba tam tikro rajono darbininkai, priėmę tokį sprendimą visuotiniame susirinkime. Todėl anarchistai nebendradarbiauja su valstybe ir valdančiųjų klase (pvz., nedalyvauja parlamento rinkimuose). Parengti darbininkus gyvenimui komunistinėje visuomenėje, kurioje nebus valstybės, gali tik tiesioginiai veiksmai. Visų pirma, jie padeda išlavinti kolektyvinio, savarankiško sprendimų priėmimo įgūdžius. Kita vertus, jie menkina pagarbą laisvę ribojantiems valstybės įstatymams ir įvairiausiems valdžios įgaliotiniams.

O kas yra komunizmas? Tai tiesioginiai veiksmai, išplitę visose gyvenimo sferose ir srityse, paverčiantys visą žmoniją „susisiekiančių indų“ sistema – tarpusavyje besikooperuojančių susirinkimų ir jiems pavaldžių koordinacinių tarybų tinklu. Jei reiktų pateikti kokią nors analogiją, tai anarchokomunistinė visuomenė galėtų prilygti graikų polių federacijai, valdomai visuotinių susirinkimų, tik be vergovės, be komercijos, be moterų išnaudojimo, be hierarchijos. Šia proga pacituosiu žymų prancūzų filosofą G. Debord'ą, kurio idėjos turėjo milžiniškos įtakos 1968 m. gegužės įvykiams:

„Reikia pripažinti revoliucijos didingumą ir tikslų užmojų, kada ji siekia sukurti ir išlaikyti visuomenę be klasių. Tokia revoliucija ganėtinai lengvai gali prasidėti visur, kur tik autonominiai proletarų susirinkimai nepripažins jokios kitos valdžios ir nuosavybės, tik savąją, kur šie susirinkimai iškels savo valią aukščiau visų įstatymų ir likviduos žmonių pasidalijimą, rinkos ekonomiką ir valstybę. Tačiau pergalė bus pasiekta tik tada, kai revoliucija įvyks visur, nepalikdama nė pėdos žemės susvetimėjusiai visuomenei. Tada mes išvysime Atėnus ir Florenciją, kurie atvers vartus visiems ir nusidrieks per visą žemės rutulį. Nugalėję savo priešus, jie galės džiaugsmingai pasišvęsti

tikrųjų gyvenimo prieštarų paieškai ir begalinėms gyvenimiškų istorijų studijoms.“

Priešai, apie kuriuos kalbama, – tai komercija, rinka ir prekinė gamyba, kurie, kaip pabrėžė Platonas, sudalijo polius į dvi dalis – turtingųjų polį ir vargšų polį; tai vergija ir kitos hierarchijos, trukdžiusios socialiai vienytis antikos ir viduramžių miestams, patiems organizuoti savo gyvenimą. Klasės, žmonių suskirstymas į darbininkus ir tuos, kurie pasisavina svetimo darbo rezultatus, nuolat pakerta kūrybines žmonijos galias. O kokius receptus siūlo leninizmas? Pacituosiu Lenino veikalą „Vaikiška kairumo liga komunizme“:

„Vadų – partijos – klasės – masių santykis, o kartu ir proletariato diktatūros bei jos partijos požiūris į profsąjungas dabar pas mus atrodo šitaip. Proletariato diktatūrą vykdo komunistinė bolševikų partija. Partijai, rengiančiai kasmetinius suvažiavimus (pastarajame buvo išrinktas 1 delegatas nuo 1000 narių), vadovauja suvažiavime išrinktas Centro Komitetas iš 19 žmonių, o einamuosius reikalus Maskvoje tenka spręsti dar siauresnėms kolegijoms, vadinamiesiems „orgbiurams“ (organizaciniams biurams) ir „politbiurams“ (politiniams biurams), kurie išrenkami plenariniuose CK posėdžiuose – po 5 CK narius į kiekvieną biurą. Vadinasi, susidaro pati tikriausia „oligarchija“. Valstybinės įstaigos mūsų respublikoje nesprendžia nei vieno politinio arba organizacinio klausimo be vykdomųjų įsakymų iš partijos CK. Savo darbe partija tiesiogiai remiasi profesinėmis sąjungomis, kurioms, kaip paaiškėjo pastarajame suvažiavime (1920 m.), priklauso daugiau nei 4 milijonai žmonių, kurie formaliai nėra partijos nariai. Didžiausiai milžiniškų profsąjungų daliai faktiškai vadovauja komunistai, kurie vykdo partijos direktyvas.“

Štai tokią valdymo schemą Leninas siūlo perimti komunizmo šalininkams. Tad pasakykite, ką ji turi bendra su amžinomis svajonėmis apie komunizmą, apie laisvę, lygybę ir brolybę, apie galimybę savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą? Tai net ne oligarchija, o tam tikra azijietiška despotija, valdoma biurokratijos. Tokio „komunizmo“ pavyzdžių galime rasti Šang arba In epochos Kinijoje, senovės Egipte ir panašiai. SSRS valdant Leninui ir buvo tokia azijietiška despotija, tik ne grynai agrarinė, o agrarinė-industrinė. Tai mirusi visuomenė, sukaustyta diktatūros ir teroro. Biurokratinis valstybės aparatas yra visų gamybos priemonių savininkas, jis išnaudoja dirbančiuosius,

nusavina ir perskirsto jų pagamintą produkciją, o tuo pačiu valdo armiją, policiją, valstybės saugumo struktūras, cenzorius. O partija savo ruožtu yra valstybės savininkė, ji valdo skirstydama postus, laikydama savus žmones prie visų svarbiausių valstybės aparato svertų.

Tad ką bendra turi leninistai ir anarchistai? Atsakymas – nieko. Tai du absoliučiai skirtingi, vienas kitam prieštaraujantys ir priešingų tikslų siekiantys projektai.

Skirtumai pasireiškia jau kasdieniame darbe, čia ir dabar. Anarchistai protestais ir streikais kovoja už nuskriaustosios (t. y. netekusios politinės ir ūkinės valdžios) gyventojų dalies savarankiškumą, už darbuotojų, studentų ir miestiečių susirinkimų valdžią. Leninistai (kaip, beje, ir socialdemokratai), priešingai, nori vadovauti dirbantiesiems, pajungti jų veiklą partinės mažumos, oligarchijos interesams. Šiuo tikslu jie sukūrė demagogišką teoriją, kad partija, nuo pat pradžių būdama aiški mažuma, gali išreikšti bendrus darbuotojų klasės interesus. Lygiai tokia pat mistinė nesąmonė būtų teigti, kad caras yra dievo pateptasis, liaudies Tėvas, kuris geriau už pačią liaudį žino, ko jai reikia. Leninizmui būdingas azijietiškas pačia blogiausia šio žodžio prasme, jis – Aukso Ordos ir rusų patvaldystės paveldėtojas.

Nuskriaustųjų klasė (proletariatas), žmonių grupė, iš kurių buvo atimta politinė ir ūkinė valdžia, susideda iš milijonų konkrečių individų, mąstančių, besivystančių žmonių, kurių poreikiai nuolat kinta. Anarchistai teigia, kad žmonės gali savarankiškai, dialogo ir tarpusavio susitarimų keliu išsiaiškinti bendrus poreikius, numatyti bendrus tikslus ir sukurti bendrą moralę. Kaip gali kas nors už šiuos žmones nuspręsti, ko jiems reikia, ir dar manyti, kad jis atstovauja žmonių interesus? Kiekvienas, kuris bando įtikinti, kad atstovauja kitų žmonių ar net visos jų klasės interesus, uzurpuoja realią žmonių teisę tvarkyti savo gyvenimą pagal savo norus. Nei viena išminčių grupė negali perprasti begalinės milijonų žmonių gyvenimo įvairovės. Libertarianis mąstytojas Cornelius Castoriadis, kurio pažūros artimos anarchistinėms, rašė:

„Mes trokštame visuomenės, kuri valdytų save. Ką tai reiškia? Visuomenė, kuri valdo save, vadinasi, ir vadovauja sau. Bet reikia dar patikslinti. Save valdanti visuomenė – tokia visuomenė, kurioje kolektyvas priima visus jį liečiančius

Max Beckmann. Family Picture, 1920

sprendimus. Kalbama apie sistemą, pagal kurią visi kokią nors veiklą vykdančios žmonės turi kartu nuspręsti, ką ir kaip jie turi veikti tose ribose, kurias nubrėžia jų santykiai su kitomis žmonių grupėmis. Tokiu būdu sprendimai, kurie liečia kurio nors vieną cechą, turi būti priimami to cecho darbininkų, o sprendimai, liečiantys kelis cechus, – bendrame šių cechų darbininkų susirinkime. Sprendimai, liečiantys vieną miesto kvartalą, turi būti priimti jo gyventojų, o sprendimai, liečiantys visą visuomenę, – visos žmonių, vyrų ir moterų terpės, kuri tą visuomenę ir sudaro. Jokie moksliniai skaičiavimai mums nepadės nuspręsti, ką pasirinkti visuomenė kitais metais: daugiau ilsėtis ar daugiau vartoti, kokiais tempais vystytis. Tas, kuris teigia, kad tokias prognozes gali nustatyti siaura specialistų grupė, tas yra neišmanėlis arba melagis. Vienintelis prasmingas kriterijus šiuo atveju yra tik pačių žmonių – vyrų ir moterų – nuomonė. Tik jie, ir niekas kitas, gali nuspręsti, kaip jiems gyventi ir dirbti.“

J: Anarchizmas – tai visuomenė be valdžios, tačiau Jūs teigiate, kad „anarchistai kovoja už darbuotojų, studentų ir miestiečių susirinkimų valdžią“. Ar čia nėra kardinalaus prieštaravimo? Ką reiškia visų valdžia visuomenėje be valdžios?

MM: Tai ginčas dėl žodžių. Jei valdžia suteikiama didžiajai gyventojų daliai, ji ištirpsta, nustoja būti „valdžia“ mums įprasta šio žodžio prasme, valdžia nebereiškia prievartos prieš engiamuosius. Nors galbūt jūs esate teisūs – geriau kalbėti ne apie „susirinkimų valdžią“, o apie savivaldą, kuri kontroliuoja tokių susirinkimų narių gyvenimus.

J: Jūs sakote, kad žmonės gali savarankiškai, per dialogą ir tarpusavio susitarimus išsiaiškinti bendrus poreikius, tikslus ir netgi moralę. Tačiau

aršiausi anarchizmo kritikai tokius teiginius sumala į miltus šimtais kasdienio gyvenimo pavyzdžių ir vadina juos gražia utopija. Pavyzdžiui, laisvajame universitete (LUNI) jau po kelių mėnesių auditorija pasidalijo į dvi grupes: į mažumą, kuri organizuojasi savitarpio pagalbos principais ir priima kolektyvinius sprendimus, ir į daugumą, sudarytą iš individų, kurie elgiasi lyg paprasti vartotojai. Dialogo tarp šių grupių paprasčiausiai nėra. Kaip mums priimti bendrus sprendimus tokioje susvetimėjusioje visuomenėje?

MM: Anarchokomunizmas – turbūt pats seniausias žmonijos egzistencijos būdas. Tūkstančius metų mūsų protėviai gyveno visuomenėje be valstybės ir be klasių. Šiandien irgi yra genčių, kuriose vyrauja toks gyvenimo būdas, pavyzdžiui, pigmėjai centrinėje Afrikoje, pirachai Brazilijoje. Pateikiu šiuos pavyzdžius visai ne dėl to, jog svajoju grįžti į paleolito amžių – tai nėra įmanoma ir niekam to nereikia. Tačiau nuostatos, kad žmonėms būtina hierarchija, kad jie privalo nuolat konkuruoti tarpusavyje, yra absoliučiai klaidingos ir prilygsta mitui. Paimkime kad ir tą patį graikų polio pavyzdį. Senovės Atėnai turbūt buvo pati ryškiausia Europos civilizacija, padovanojusi pasauliui daugybę genijų. Tai štai – Atėnų polį valdė bendras žmonių susirinkimas ir reikia pasakyti, kad valdė gana sėkmingai (nors, žinoma, senovės graikų civilizacija buvo hierarchinė, todėl ji nėra idealus pavyzdys šiuo atveju). Tokius pavyzdžius pateikiu tik tam, kad parodyčiau, jog žmogaus prigimtis yra plastiška, galinti lengvai keistis. Čia neturėtų būti jokių griežtų konstantų.

Šiuolaikinis žmogus iš tikrųjų nusiteikęs konkuruoti su visais likusiais, gyvenimo prasmę jis dažnai žiūri savo pastangose užimti kuo aukštesnę vietą visuomenės hierarchijoje. Šiandienos žmonės patiria didelių sunkumų, kai bando bendrai ką nors nuspręsti arba sukurti horizontalią organizaciją. Kitaip ir būti negali, nes jie neturi savivaldos, savarankiško organizavimosi ir tiesioginės demokratijos patirties.

Vartotojiškos ir miesčioniškos žmonių nuostatos, manau, gali būti įveiktos per galingas krizes, kurios periodiškai ištinka kapitalizmą. Kapitalistinė realybė nėra harmoninga. Paprastam miesčioniui ji dažnai liepia rinktis – arba organizuotis pačiam ir kolektyviai kovoti už savo teises, arba nuskursti, badauti ir galop numirti. Rusų politologas Michailas Deliaginas išanalizavo žmonių elgesį per Lenos potvynį. Buvo pastebėti du

elgsenos tipai. Vieni kartu statė palapines, dalinosi maisto likučiais ir rūbais, žodžiu, išgyveno dėl to, kad sukūrė tvirtą, vieningą bendriją, kurioje nebuvo privačios nuosavybės. Kiti – individualistai – tiesiog gėrė degtinę. Jiems likdavo tik iš lėto mirti ir tikėtis valstybės pagalbos.

Prisimenu ir žmogų, patyrusį baisią ekonominę ir socialinę krizę Argentinoje 2001–2004 metais. Jis visą laiką kartoja, kad pats protingiausias kelias tokiomis sąlygomis – kurti stiprias vietines žmonių bendrijas tarpusavio pagalbos principais.

J: Anarchizmas iš esmės neigia bet kokį bendradarbiavimą su valstybe ir valdančiaisiais, t. y. su savininkais, kapitalistais, stambiuoju verslu. Bet amerikietis N. Chomsky sako, kad viešpataujančio korporacinio neoliberalizmo sąlygomis anarchistams reiktų palaikyti valstybės pusę – kaip mažesnę blogybę. Ar sutinkame su jo nuomone? Gal tai tinka tik Amerikai, juk Rusijoje ir Lietuvoje situacija kiek kitokia?

MM: Stoti valstybės pusėn! Bet argi ne ta pati valstybė vykdė privatizaciją ir radikalią neoliberalizmo politiką? N. Chomsky čia kalba ne kaip anarchistas, o kaip eilinis socialdemokratas.

Kapitalizmas nuolat blaškosi tarp dviejų nuosavybės keitimo būdų – nacionalizacijos ir privatizacijos. Krizių ir karų laikmečiu valstybė aktyviai kišasi į ekonomiką, kad išgelbėtų kapitalizmą nuo visiško kracho ir revoliucijos. Ekonominio klestėjimo laikotarpiu ji, priešingai, privatizuoja įmones ir dalinai atsisako ekonomikos reguliuotojos vaidmens. Taigi nacionalizacija ir privatizacija – tai du tos pačios sistemos veidai. Visiškai beprasmiška rinktis vieną iš jų, jei esi suinteresuotas keisti pačią sistemą.

J: Taip, puikiausiai Jus suprantame, tačiau mūsų šalyje egzistuoja milžiniškos problemos, susijusios su pasipriešinimu valstybei. Jau 20 metų žmonėms į galvas kalama valstybingumo, kaip neginčijamo gėrio, idėja. Nuo ko pradėti keisti paprastų žmonių mentalitetą, kuris neleidžia net pagaltoti, kad valstybė, už kurią jie Sąjūdžio metais kovojo, yra didžiausias jų priešas?

MM: Įvairiose srityse visada veikia žmonės, kurie nėra patenkinti ta padėtimi, į kurią juos įstūmė

valstybė ir verslas. Beje, kova prieš stambųjį verslą ne mažiau svarbi nei pasipriešinimas valstybei. Valstybė ir verslas – dvi vienos visumos dalys, palaikančios viena kitą. Todėl anarchistų kova turi būti nukreipta prieš jas abi.

Jūsų šalyje vyksta proletariato ir bedarbių maištai, dalis darbuotojų, be abejo, rodo iniciatyvą darbo vietose kurti sąjungas. Anarchistams būtina dalyvauti šiuose procesuose, siekti jų radikalizavimo, propaguoti savo idėjas tokiuose judėjimuose.

J: Savo „tikslinę auditoriją“ anarchistai renka socialines apačias. Kaip žiūrite į žmonių grupę, kuri dabar vadinama ne proletariatu, o prekariatu? Ką manote apie profsąjungas?

MM: Pasikartosiu: proletariatas – tai nuskriaustieji, t. y. visi žmonės, nušalinti nuo politinių ir ekonominių sprendimų priėmimo. Tai visi samdomi darbuotojai, nesvarbu – nuolatiniai ar tik laikinai priimti į darbą (prekarizuoti). Mūsų misija ir yra suvienyti kovai visas proletariato kategorijas. O pradėti veiklą reiktų greičiausiai ten, kur pastebimas didžiausias socialinis aktyvumas.

Atvirai steigti legalias profsąjungas šiandien pavojinga. Žmonės, kurie atvirai pareikš, kad kuria profesinę sąjungą, padarys kvailystę – jie bus atleisti arba prieš juos bus imtasi represijų daug anksčiau, nei jie spės ką nors nuveikti. Visi arba beveik visi 2008 m. streikai Rusijoje šios šalies teismų buvo pripažinti nelegaliais, tad streikuoti laikydami įstatymų jūs vis tiek negalite. Legaliai profsąjunga tokiu būdu tampa lengvai pasiekiamu represijų objektu.

Tarkime, kad kai kuriose Europos šalyse ir JAV situacija šiuo požiūriu kol kas kiek kitokia. Bet netgi ir ten legalios profsąjungos nesugeba pasipriešinti neoliberalioms reformoms. Legalios profsąjungos net pačiais geriausiais laikais (pasitaikančiais itin retai), kai joms pavykdavo apginti dirbančiųjų teises teismuose,

turėjo vieną baisų trūkumą. Šį trūkumą, kaip nebūtų keista, visi reformistai ir legalių veiksmų šalininkai (o ne socialiniai revoliucionieriai) laiko profsąjungų privalumu. Šis trūkumas: legalios profsąjungos gali užtikrinti juridinę apsaugą, tačiau blokuoja darbuotojų pastangas patiems organizuotis. Vietoje to, kad kiltų į bekompromisę kovą prieš sistemą, darbuotojai tikisi, kad už juos kovos profsąjungų bosai ir vadybininkai, kuriems jie moka atlyginimą savo narystės įnašais.

Tokia padėtis sukelia tik patyčias profsąjungų adresu. Natūralu, kad profsąjungos bosas daugeliu

atvejų negali apginti darbuotojų teisių, nes visa darbo santykių sistema paremta buržuazine valstybe ir profsąjungų valdžia. Kita vertus, jei profsąjunga šias teises ir apgintų, tai pakenktų darbuotojų gebėjimui savarankiškai organizuotis, sustiprintų jų infantilumą ir susitaikėliškas nuotaikas. Praktika rodo, kad profsąjungų bosai dažnai nutraukia streikus, nes išsigąsta represijų prieš juos pačius, o eiliniai darbuotojai tam nesipriešina, nes yra įpratę pasikliauti lyderiais ir teismais.

XX a. paskutiniu

dešimtmečio pradžioje legalios profsąjungos nesugebėjo apginti Rusijos darbuotojų, kai buvo masiškai uždarinėjamos įmonės, atleidinėjama iš darbo ir nemokami atlyginimai. O juk šis laikotarpis, jei jį lyginsime su šiandiena, pasižymėjo kur kas didesnėmis laisvėmis.

Beje, labai klysta tie, kurie mano, jog tai būdinga tik Rusijai. Per pastaruosius 30 metų verslo struktūros sėkmingai atakavo visus socialinius proletariato laimėjimus, pasiekė, kad samdomų darbuotojų darbo sąlygos būtų itin pablogintos, t. y. prekarizuotos – daugeliui darbuotojų buvo suteiktos laikinos darbo vietos ir tuo pačiu sumažinti atlyginimai. Šio proceso negalėjo sustabdyti net turtingos Vakarų profsąjungos, turinčios milijonus narių. (1)

Taigi legalios profsąjungos, puolamos verslininkų, per pastaruosius 30 metų užleido visas turėtas

Ivan Šadr. *Akmuo – proletariato ginklas, 1927*

pozicijas. O dabar, kai krizės sąlygomis padėtis paaštrėjo, kai valstybė yra pasirengusi ryžtingai malšinti visus maištus ir protesto akcijas (tą gerai matome ir Lietuvos pavyzdyje), sunku net kalbėti apie legalių profsąjungų kūrimą.

Visų pirma, reiktų steigti neoficialias samdomų darbuotojų organizacijas, kurios atvirai nerodytų savo veiklos ir neidentifikuotų savo narių. Žinoma, tai nesuteiks 100 % saugumo garantijos. Tačiau žmonės bent liausis vaidinę idiotus, kurie praneša apie planuojamus savo veiksmus ir tuojau pat susilaukia represijų, dar nieko nesusėję nuveikti. Legali profsąjunga – pats lengviausias būdas save įskysti ir save areštuoti.

Antra, darbuotojams būtina įsisąmoninti, kad sistema nėra jų pusėje, todėl jie pasmerkti nuolatiniams pralaimėjimams, kol ši sistema nebus pakeista. Kol žmonės nesupras, kad buržuazinė sistema žaidžia prieš juos, kol jie bent kiek pasitikės veikiančiais įstatymais, tol juos atleidinės iš darbo ir teisėtai, ir neteisėtai, o jie netgi nesuvoks, su kuo žaidžia ši žaidimą ir kodėl pridūrė šiurkščių klaidų.

Trečia, reiktų stengtis, kad bet kokie pasipriešinimo judėjimai veiktų tiesioginės demokratijos principais ir remtųsi kolektyviniais sprendimais, priimtais visuotiniuose streikuoti pasiryžusių žmonių ir darbo kolektyvų susirinkimuose. Reikia parodyti, kad toks sprendimų priėmimo būdas yra būsimąjo gyvenimo pagrindas. Bet kurį lyderį galima įbauginti, papirkti arba pašalinti. Tą patį padaryti su visu kolektyvu yra daug sunkiau.

Iš istorijos žinome, kad ankstyvosios darbininkų organizacijos buvo pačios revoliucingiausios. Tai XIX a. Rusijos darbininkų sąjungos, slaptos Anglijos darbininkų bendruomenės, JAV ir kitose šalyse susibūrę „Pasaulio pramonės darbininkai“ (IWW). Kitais atvejais neoficialias darbininkų bendrijas būrė žmonės, nusivylę legalių profsąjungų veikla.

Mes privalome įsisąmoninti patys ir išaiškinti kitiems, kad nėra ko tikėtis iš buržuazinių įstatymų, kad mus šioje santvarkoje nuolat spaus – vadovaudamiesi įstatymu arba be jo. Reikia burti kuo didesnę darbuotojų sąjungą, pagrįstą tiesioginės demokratijos (tiesioginio veiksmo) principu ir kapitalistinės sistemos neigimu.

J: Naujausias paprastų darbininkų nesavarankiškumo pavyzdys – Chersono (Ukraina)

pramonės įrangos gamyklos užėmimas 2009 m. pradžioje. Privačios įmonės darbininkai iš karto pakeitė iškabą į senąją (valstybinę) ir pareikalavo nacionalizuoti įmonę, t. y. savanoriškai pasidavė į valstybės nagus. Kur slypi tokio paprastų žmonių nesavarankiškumo priežastys?

MM: Iš dalies tai slypi auklėjimo ir gyvenimo būdo formavimo mechanizmuose, kurie kapitalizmo sistemoje atima iš žmonių savarankiškumą. Kita vertus, menkas malonumas patiems vadovauti įmonei laukinės rinkos sąlygomis. Juk įsismarkavus krizei tai sukeltų daug nepatogumų.

Išėitį matau savivaldos patirties įgijime per streikus, organizuojamus nekreipiant dėmesio į profsąjungų vadovybę. Savivaldos patirtį reikia platinti ir daugybėje kitų įmonių, fabrikų, gyvenamųjų rajonų. Kitais žodžiais tariant, mes turime populiarinti savivaldos principus tiek į gylį, tiek į plotį. Žmonės Chersone šia kryptimi žengia tik pirmuosius žingsnius. Kai (jeigu) tokia patirtis pasklis plačiau, darbuotojai galės užimti dideles teritorijas ir kurti jose zonas, laisvas nuo rinkos santykių, nuosavybės ir valstybės.

Tiesioginis veiksmas – tai tam tikri kolektyvinės jėgos pratimai. Koks jo tikslas? Visų pirma jis siekia sąmoningos visų savo organizmo funkcijų kontrolės. Po ilgų treniruočių nauji sugebėjimai virsta įpročiais, jogui paklūsta ir kūnas, ir didžia dalimi – sąmonė. Tas pat turi įvykti ir visuomenėje, kuri stengiasi sąmoningai save kontroliuoti. Revoliucija – tai tūkstančiai Jasnogorsky (2), kurie klestės tūkstančius dienų.

J: Tiesioginis veiksmas paprastai priešinasi bet kokiems bandymams formalizuoti organizacinę struktūrą ir nepripažįsta net menkiausio biurokratinio aparato. Net elementarios veiksmų koordinavimo tarybos imamos laikyti „valdžia“. Kaip turėtų atrodyti anarchistų organizacijos?

MM: Na kodėl, tiesioginis veiksmas niekaip neprieštarauja organizavimuisi. Argentinos darbininkų federacijai FORA priklausė 200 000 žmonių, anarchistinėms Ispanijos profsąjungoms CNT – iki 1,5 milijono, o IWW – šimtai tūkstančių žmonių visame pasaulyje. Ir visi jie veikė vadovaudamiesi tiesioginio veiksmo principu. Tiesiog tai kitoks organizavimosi principas – horizontalus. Koordinacinių tarybų prilyginimas valdžiai yra sisteminė klaida. Jos niekada

netaps valdžia, jei klusniai vykdys visus visuotinių susirinkimų, kurie jas išrinko, nurodymus. Apskritai anarchizmo principai nesikerta su organizavimosi principais, seniau anarchistai kūrė milžiniško masto organizacijas.

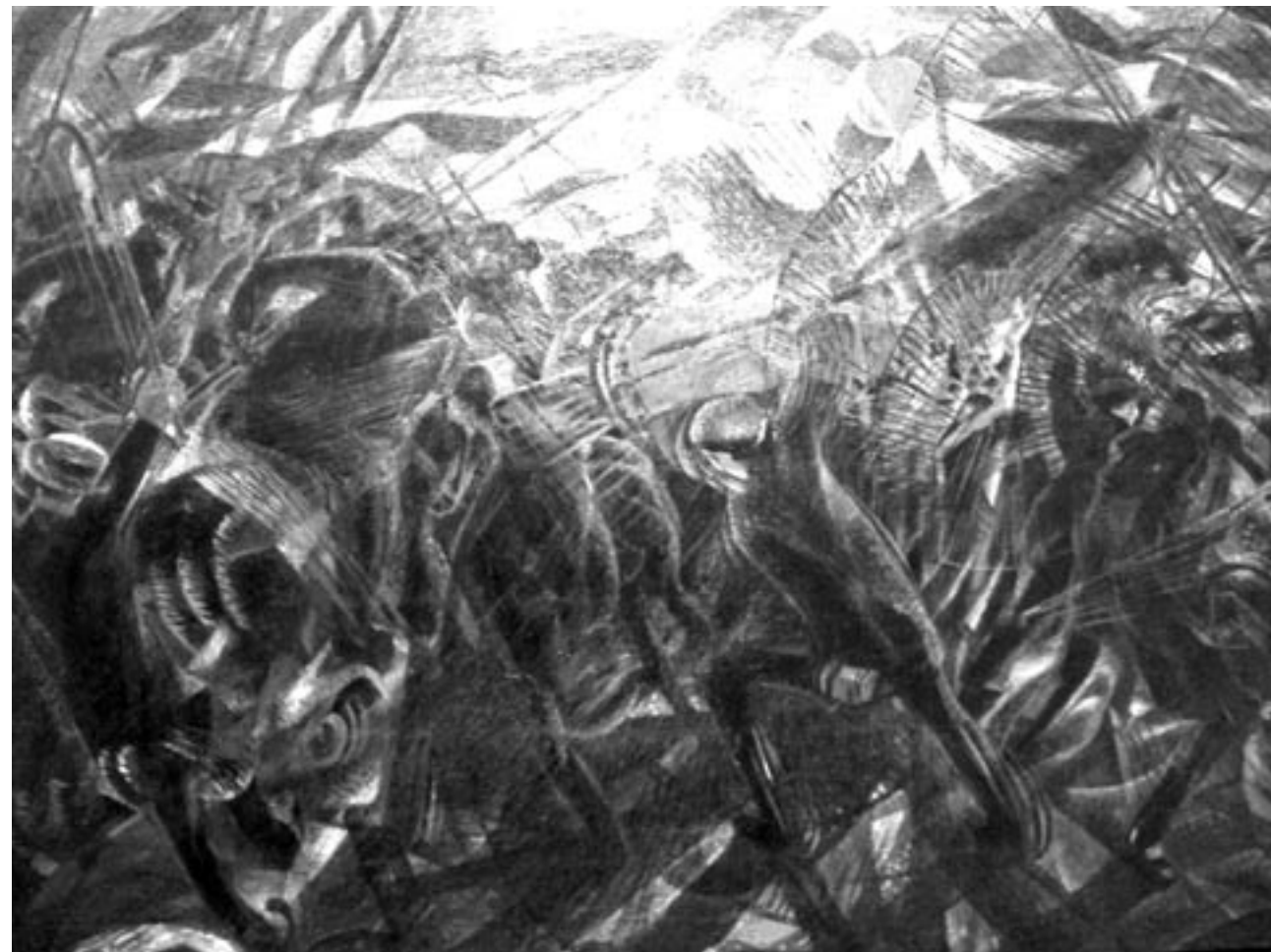
J: Lankantis rusiškuose anarchizmo portaluose, stebina anarchizmo srovių ir idėjų įvairovė. Galima rasti anarchizmo mistikų, anarchizmui prijauniančių socialinių menininkų, klasikinių anarchosindikalistų. Pabandykite trumpai apibūdinti Rusijos anarchizmo srovių bei filosofijų mozaiką.

MM: Atvirai kalbant, man sunku tą padaryti. Jūs galbūt nustebsite, bet tokie klausimai manęs niekada nedomino. Galiu tik pastebėti, kad Rusijos

anarchistų sąmonė ilgainiui vis labiau persismelkia anarchokomunizmo idėjomis. Tai vaizdžiai iliustruoja dabartinis Rusijos anarchizmo judėjimas, itin pasikeitęs per pastaruosius 10 metų.

Anarchokomunizmas gali turėti įvairių srovių, pavyzdžiui, sindikalistinių arba dar platesnių, bet esminio skirtumo tarp jų nėra – išgyvens tos tendencijos, kurios geriausiai atitiks gyvybinius skriaudžiamųjų klasės interesus. O visokie mistikai ir primityvistai – tai egzotika, neturinti jokios socialinės prasmės bei turinio. Tokie projektai nėra įdomūs ir neturi perspektyvų. IMHO, žinoma.

J: Ką konkrečiai turite omenyje sakydamas, kad Rusijos anarchizmas per 10 metų stipriai pasikeitė?

Carlo Carrà. Funerali dell'anarchico Galli, 1910-1911

MM: Mūsų judėjime anarchokomunistinės idėjos pamažu tampa mainstreamu. 1990 metais buvo kitaip. Tais laikais rimtų anarchistų buvo vos keletas, užtai galėjai sutikti būrius šyzy. Vėliau šyzy ir visokie perėjūnai pasitraukė į NBP, pas fašistus ar bolševikus. Naujoji anarchistų ir antifašistų karta daug sveikesnė, nors kartais ir susiduria su ankstesnėmis problemomis.

J: Prašome nurodyti pačias įtakingiausias ir perspektyviausias anarchistų grupes šiandienėje Rusijoje.

MM: Tai labai keblus klausimas. Jei įsileisiu į ilgesnius svarstymus, iškart sukelsiu nepasitenkinimą tų grupių, kurias subjektyviai laikau mažiau perspektyviomis. Todėl nenorėčiau, kad klausimas būtų formuluojamas būtent šitaip. Esu už įvairių anarchistinių grupių bendradarbiavimą, jei jos orientuojasi į anarchokomunizmą. Svarbu ne pirmauti, o vienas kitam padėti.

Priklausau Tarpprofesinei darbininkų sąjungai (MPST). Mes pasisakome už integralų anarchokomunizmą, siekiantį apimti ir gyvenamuosius kvartalus, ir įmones, ir universitetus. Šiandien turime savo organizacijas Maskvoje ir Voroneže, yra mums artimų aktyvistų kituose miestuose, be to, glaudžiai bendradarbiaujame su ultrakairiąja organizacija „Socialistinė revoliucinė sąjunga“ (SRS). Kai kurie mūsų judėjimo nariai bendradarbiauja su kitomis organizacijomis, savo veiklą grindžiančiomis anarchokomunizmo principais, arba joms priklauso, pavyzdžiui, judėjimui „Autonominis veiksmas“ (AD). Taip pat kooperuojamės su įvairiais regioniniais anarchistų judėjimais – ekologiniu judėjimu „Vaivorykštės saugotojai“, politizuotų pankų organizacija „Pankų atgimimas“ ir pan.

Iš esmės mano pozicija tokia – linkiu sėkmės visoms anarchistų grupėms, orientuotoms į anarchokomunizmą, kairiesiems marksistams, kurie užima antileninizmo pozicijas (skirtingai nuo anarchokapitalistų, neoleninistų ir pan.), ir skatinu jų tarpusavio kooperaciją, kai ji reikalinga.

J: Tarpprofesinės darbininkų sąjungos manifeste rašoma: „Tobulindamos savarankiško organizavimosi įgūdžius, besivienydamos kasdienėje kovoje už geresnį gyvenimą ir samdomų darbininkų teises, pasisakydamos prieš valstybę ir kapitalą, rengdamos

tiesioginio veiksmo akcijas ir jas propagudamos, anarchistinės darbininkų sąjungos tuo pačiu tiesia kelią socialinei revoliucijai ir libertaraus (laisvojo) komunizmo triumfui.“ Kokias tiesioginio veiksmo akcijas MPST surengė ir planuoja surengti?

MM: Pastaraisiais metais dalyvavome dešimtyse gyventojų akcijų, nukreiptų prieš nelegalias statybas, prieš neturtingų rajonų infrastruktūros naikinimą. Kartus stengiamės propaguoti savo idėjas. Tiesą sakant, tiesioginio veiksmo akcijos – toks dalykas, apie kurį ne visada norisi rašyti.

J: Skaitėme spaudoje apie Jūsų konfliktą su profsąjungų aktyvistais iš Revoliucinių anarchosindikalistų konfederacijos (KRAS). Panašūs konfliktai pastebimi ir Lenkijos, ir Švedijos profsąjungose. Kokias matote anarchistinių profsąjungų perspektyvas?

MM: Revoliucinių anarchosindikalistų konfederacija – ne profsąjunga. Tai nedidelė grupė aktyvistų ir idėjinių anarchistų, viena iš daugelio. Nutraukiau su jais santykius, bet tai neturėjo įtakos nei mūsų, nei jų veiklai. Taip atsitiko greičiau dėl asmeninių priežasčių, kaip, deja, dažnai pasitaiko, nors vienu klausimu nesutapo ir idėjos.

Mes, Tarpprofesinės darbininkų sąjungos aktyvistai, manome, kad žmogus turi teisę į bet kokią identitetą, t. y. į bet kokią savęs supratimą, jeigu tokiu būdu jis neiškelia savęs virš kitų. Jūs galite save laikyti lietuviu, rusu arba visišku kosmopolitu, kurio tėvynė – visa planeta. Jūs galite save identifikuoti su koku nors regionu (pvz., „Aš iš Tambovo, dievinu savo rajoną“), su bet kokia subkultūra ir panašiai – tai Jūsų reikalas. Svarbiausia, kad Jūs nepažemintumėte kitų ir liktumėte atviras tarpusavio bendradarbiavimui. Tuo tarpu mūsų oponentų pozicija yra kiek kitokia. Jie mano, kad tikras anarchistas turi būti TIK kosmopolitas, kitaip tariant, jeigu anarchistas jaučia kokį nors etninį identiškumą, tai jis artimas fašizmui arba nacionalizmui. Esame įsitikinę, kad taip manyti yra klaidinga. Įžėdi pati klausimo formuluotė. Šiuo keliu einant toliau, galima įlįsti ir į svetimą lovą – nuo rytojaus imti nurodinėti anarchistams, kaip ir su kuo jiems miegoti. Žinoma, Jūs turite teisę vadintis kosmopolitais, dar daugiau – turite teisę propaguoti šį savo požiūrį. Bet kodėl visi turi būti tokie, kaip

Jūs? Žmonės, su kuriais nutraukėme ryšius, norėjo užčiaupti burnas kitiems. Jie teigė, kad jų pozicija ir mūsų požiūris, pasisakantis už teisę į etniškumą, yra nelygiaverčiai!

Bet grįžkime prie profsąjungų. Manau, kad kalbėdami apie socialinę ir revoliucinę veiklą, turėtume vengti paties „profsąjungų“ termino teigiama prasme. Profsąjungos šiandieniam pasaulyje yra vertikalios organizacijos, kurias valdo aukštai sėdintys valdininkai, be to, profsąjungoms būdingas aklas įstatymų laikymasis ir legalizmas.

Mes, priešingai, kalbame apie būtinybę formuoti revoliucinio pasipriešinimo organizacijas darbo vietose. Organizacijos, kurios siektų antikapitalistinių tikslų ir veikty pagal tiesioginės demokratijos principus. Per pirmuosius tris XX a. dešimtmečius tokie judėjimai buvo revoliucinis sindikalizmas ir darbininkų anarchizmas. Be to, mes manome, jog nepakanka patiems organizuotis tik darbo vietoje. Anarchistai turi veikti ir teritoriniu principu, įsiliesti į gyventojų ir ekologinius judėjimus. Sindikalizmas apskritai būtų atskiro pokalbio tema. (3)

J: Koks Jūsų požiūris į Rusijoje veikiančius „indymedia“ portalus – Maskvoje, Piteryje, Sibire?

MM: Šį projektą iš esmės vertinu teigiamai. Negaliu pritarti tik Maskvos „indymedia“ veiklai (net nežinau, ar šį interneto portalą būtų teisinga vadinti Maskvos projektu, kalbu apie svetainę <http://russia.indymedia.org>). Reikalas tas, kad jame dalyvauja žmonės, kurie yra akivaizdūs Izraelio valstybės gerbėjai. Jie simpatizuoja Izraelio vykdomai politikai ir savo administruojamame portale ne kartą trynė įvairią kritinę medžiagą, skirtą šiai temai. Tai labai keistas reiškinys.

J: Taip jau išėjo, kad po trumpo susirašėjimo su anarchija.lt aktyvistais, Jūs atsiuntėte viešą

laišką, kuriame raginate Lietuvos anarchistus nebendradarbiauti su „raudonaisiais autoritarais ir keistais liberalais“. Jūsų argumentas: „Šis kelias klaidingas taktiniu ir strateginiu požiūriu, visa tai atrodo kaip visiškas anarchizmo diskreditavimas.“ Ar nesate, atvirai sakant, tam tikras kovotojas už „tikrąjį“ anarchizmą, ar nelaikote savęs anarchizmo dogmatiku? Ar toks požiūris nepavers anarchistų mažu pagrindiniu būreliu? Kaip, Jūsų manymu, būtų galima spręsti amžiną problemą – aktyvistų susiskirstymą į „tikrus“ ir „netikrus“ anarchistus?

MM: Esmė ne tikrume, o visiškai kituose praktiniuose klausimuose. Visuomeninėje veikloje itin svarbūs du pagrindiniai dalykai. Visų pirma reikia nusibrėžti savo tikslą. Antra – suvokti, kokie socialiniai reiškiniai trukdo šį tikslą pasiekti, o kokie, priešingai, – padeda. O tada jau veikti vadovaujantis šiais samprotavimais. Kaip mes galime veikti kartu su tais, kurių strategija ir taktika, teorija ir kasdienė praktika absoliučiai prieštarauja mūsų požiūriui, siekiams, praktinei veiklai, kuri vykdoma čia ir dabar? Juk tai labai praktinis klausimas.

Tarkime, apsilankėme jaunimo iš priemiesčių susitikime arba

dalyvaujame mitinge tų žmonių, kurie pas jus vadinami „buduliais“. Apie ką kalbėsime? Akivaizdu, kad anarchistai ragins toliau rengti tokius susirinkimus ir juose priiminėti visus sprendimus. Skatins koordinuoti tokius surinkimus. O leninistai arba socialdemokratai? Juk jie, netgi jei ir pakartos anarchistų siūlymus, vėliau vis tiek prabils apie partiją, siūlys į ją įstoti ir įtikinės, kad jų partija imtų vadovauti tokiems susirinkimams.

Vadinasi, tokie raudonieji projektai, raudonoji propaganda tiesiogiai prieštarauja anarchistų tikslams ir uždaviniams. Tas pat ir su liberalais bei jų iniciatyvomis. Vos tik susiduriate su realiu darbu, pavyzdžiui, imate propaguoti savo idėjas proletarams, iš karto pastebite, jog jūsų tikslai neturi nieko bendra su raudonųjų formulėmis ar su liberalų nuostatomis.

Lyonel Feininger. Die Kathedrale des Sozialismus, 1919

J: Iš pranešimų apie 2009 m. sausio 16 d. įvykius Vilniuje Jūs žinote, kad kovojantis proletariatas Lietuvoje pasirodė esąs jaunimas iš priemiesčių ir juodadarbiai emigrantai. Lietuvoje jie paniekinamai vadinami „buduliais“, tačiau tai naujas kovotojo tipas, kurio Lietuvoje iki šiol nebuvo. Kita vertus, mūsų šalyje aktyviai veikia liberalūs kovotojai už žmogaus teises. Kokias įžvelgiate perspektyvas bendradarbiauti su šiomis grupėmis?

MM: Esu įsitikinęs, kad anarchistinio judėjimo perspektyvos mūsų šalyje priklauso nuo to, kaip pavyks bendradarbiauti su pirmąja grupe, t. y. „buduliais“. Juos vadina ir „marozais“, bet prisiminkime, kaip buržujai vadino Paryžiaus darbininkus Didžiosios Prancūzų revoliucijos laikais. Juos vadino sankiulotais (pranc. *sans-culottes*), tai yra apskurėliais. Jei rasite bendrą kalbą su šiuolaikiniais Lietuvos sankiulotais, tai bus didis darbas.

Su kovotojais už žmogaus teises, priešingai, neįmanoma jokia bendra visuomeninė ar politinė veikla, nes jie siekia absoliučiai priešingų tikslų nei anarchistai. Tačiau bičiuliui patekus į kalėjimą, o jums neturint galimybės jo iš ten ištraukti, jūs turbūt kreipsitės į advokatą, tiesa? Tokiais atvejais galima kreiptis ir į žmogaus teisių gynėjus, jei manote, kad jie galės padėti. Nėra jokios prasmės specialiai konfliktuoti su šiais žmonėmis – jų nedaug, ir jie šiandien ne itin pavojingi. Tačiau nematau ir jokių bendrų sąlyčio taškų, išskyrus tuos, kuriuos paminėjau.

J: Krizių metu labai dažnai suaktyvėja ultradešinieji radikalai. Lietuvos istorija jau patyrė liūdnas ultradešiniojo aktyvizmo pasekmes – 1926 m. mūsų šalyje įvyko fašistinis perversmas. Ar šiomis dienomis nepasikartos panašūs įvykiai visoje Rytų Europoje?

MM: Toks įvykių scenarijus labai tikėtinas. Deja, Rytų Europos gyventojai smarkiai užkrėsti radikaliomis dešinišiomis idėjomis. Kita vertus, tai skatina anarchistus dar aktyviai įsijungti į socialinius judėjimus.

Man, pavyzdžiui, labai liūdna dėl to, kad dauguma Lietuvos miško brolių buvo dešinieji. Jei Lietuvoje tuo metu būtų išlikęs stiprus anarchistų maksimalistų judėjimas, manau, jis būtų galėjęs vesti į kovą sukilusius valstiečius.

J: Kaip vystysis anarchizmas per artimiausius 15 metų – visame pasaulyje ir Rusijoje? Kokia Jūsų pesimistiškiausia ir optimistiškiausia prognozė?

MM: Nežinau, kaip viskas klostysis, nesu joks pranašas. Tačiau yra pora galimų scenarijų. Jei anarchistai sugebės ištrūkti už jaunimo judėjimo ribų, įleisti šaknis įmonėse ir miestų kvartaluose, tada jie gali tapti galinga socialine ir revoliucine jėga. Kapitalizmas kartais pagimdo siaubingas krizes. Svarbu atsirasti tinkamu laiku tinkamoje vietoje ir pasiūlyti alternatyvą. Jei anarchistai neįstengs to padaryti, tai krizės pasekmėmis būtinai pasinaudos įvairios autoritarinės grupuotės, pavyzdžiui, dešinieji ultraradikalai.

...

(1) Apie darbuotojų proletarizaciją skaitykite vokiečių anarchisto Karlo Heinzo Rotho straipsnyje „Proletariato sugrįžimas ir kairiųjų baimė“: Karl Heinz Roth. Die Wiederkehr der Proletarität und die Angst der Linken; in: Die Wiederkehr der Proletarität. Dokumentation der Debatte, Karlsruhe: Neuer ISP Verlag, 1994.

(2) 1998 m. Jasnogorsko mieste darbininkai užėmė milžinišką mašinų pramonės įmonę ir kontroliavo ją pusę metų.

(3) Šia tema skaitykite Michailo Magido straipsnius: „Kaip surengti streiką“ (anarchija.lt), „Viena didelė sąjunga“ (shraibman.livejournal.com), „Apie sindikalizmą“ (shraibman.livejournal.com).

ARNOLDAS „NINDZĖ“ BLUMBERG

AKTYVIZMAS IR INDUSTRIJOS KOMPLEKSAS (1)

Arnoldas „Nindzė“ Blumberg – Lietuvos pagrindžio veikėjas, šiuo metu gyvenantis Mineapolyje, JAV, kur užsiima lyčių (ir viso kito) studijomis. Arnoldas organizuoja Eksperimentinį koledžą (EXCO), yra IWW („Pasaulio pramonės darbininkų“ organizacijos) narys.

Dažnai teigiama, kad per XX a. 7–8 dešimtmečius masiniai socialiniai judėjimai Vakaruose išgyveno stiprų nuosmukį. Šis laikotarpis vienų dažnai laikomas aktyvizmo viršūne, kitų – neišnaudotų galimybių era. Nors įvairūs socialiniai judėjimai (pilietinių teisių, moterų, gėjų, žmonių su negalia, aplinkosaugos ir t. t.) pasiekė nemažai pokyčių, kapitalistinė hierarchinės valdžios santvarka vis dėlto išliko nepakitusi. Dėl įvairiausių priežasčių šie judėjimai pasirinko (?) ne revoliucijos, o reformų ir dialogo kelią. Kai kurie jų, pavyzdžiui, Juodųjų panterų partija (*Black Panther Party*), buvo sugniuždyti naudojant brutalų valstybės smurtą. Šiuo metu dominuojantis aktyvizmo modelis yra nevyriausybinių (NVO) ar nepelno siekiančių organizacijų veikla. Tai, aišku, nereikia, kad kiti modeliai neegzistuoja ar nėra veiksmingi. Pavyzdžiui, gerai žinomas judėjimas, dažnai vadinamas „globaliu socialinio teisingumo judėjimu“ ar anti/alterglobalistiniu judėjimu, yra organizuojamas pagal principus, kurie absoliučiai priešingi NVO modeliams.

Rytų Europoje po Sovietų Sąjungos žlugimo beveik visur imtasi sparčiai plėtoti NVO modelį, dažnai su Vakarų fondų ir vyriausybės pagalba. Pagal Vakarų politikų ir politologų modelius NVO plėtra buvo būtinas elementas, siekiant užtikrinti sklandų pereinamąjį laikotarpį į demokratinę rinkos ekonomiką. NVO šiame modelyje reprezentuoja „trečiąjį sektorių“ arba „pilietinę visuomenę“, nepriklausomą nuo valstybės ir verslo sektorių, tačiau vedantį su jais nuolatinį dialogą.

NVO ir visas „trečiasis sektorius“, teoriškai mąstant, turėtų atlikti priežiūros funkciją ir pasirūpinti, kad verslas ir valdžia neužmirštų visuomeninių įsipareigojimų. Tačiau pagrindinė problema, tiek Vakaruose, tiek Rytuose, yra ta, kad NVO lengvai pasidavė kapitalo bei valdžios logikai ir buvo jų absorbuotos. Pagrindinis NVO pajamų šaltinis yra įvairių fondų, vietinės valdžios ar ES skirti pinigai. Vietoj to, kad atstovautų visuomenės, o ypač mažiausiai galios turinčių individų ir grupių interesams, NVO priverstos daryti kompromisus ir dalyvauti projektuose, kurie pačioms NVO neatrodo labai svarbūs ir efektyvūs, tačiau jiems skiriami dideli pinigai.

Kita NVO problema, kad fondų suteikiami „grantai“ dažnai neužtikrina masinio judėjimo augimo ir kooperacijos, o skatina tik konkurenciją. Organizacijų likimas dažnai priklauso nuo to, ar jos gaus, ar negaus norimą „grantą“. Tai sukelia vis didėjančią profesionalizmą ir biurokratiją. Konkurencinėje kovoje

išlieka tos organizacijos, kurios sugeba laviruoti fondų ir „grantų“ rašymo labirintuose, nujaučia „karštas“ temas ir turi ryšių su tinkamais žmonėmis. Nevyriausybinių organizacijų tampa mažu korporacijos modeliu, kurioje vyrauja griežta hierarchija ir darbo disciplina. Vietoj to, kad ieškotų naujų narių ir plėstųsi horizontaliai, NVO tampa socialinių problemų „ekspertų“ darbovieta.

„Nepelno industrijos kompleksą“ (NIK) Dylanas Rodriguezas vadina „simbioziniais santykiais, kurie valstybės politines ir finansines technologijas apjungia su kapitalo klasės priežiūra viešajame politiniame gyvenime, ypač naujuose progresyviuose ir kairiuosiuose socialiniuose judėjimuose“. (2) NVO augimo bumas itin glaudžiai susijęs su ankstesne kapitalo logika. Labdara ar fondų kūrimas yra naudingas siekiant sumažinti mokamus mokesčius, kita vertus, per viešuosius ryšius yra sukurama iliuzija, kad korporacijos yra gėrio ir užuojautos bastionai. Jeigu jos ir daro kažką negera pasaulyje, blogis yra su kaupu išlyginamas per labdarą.

NVO augimo periodas per pastaruosius tris dešimtmečius sutampa su neoliberalizmo įsivyravimu. Valstybei ir kapitalui šis modelis ypatingai patrauklus, nes mažinant valstybės išlaidas socialinėms reikmėms ir privatizuojant visas gyvenimo sritis, NVO atrodo kaip puikus būdas pasirūpinti tais, kurie tampa vis labiau apleisti valstybės. Šis paradoksas buvo ypač akivaizdus dešimtajame XX a. dešimtmetyje Rytų Europoje.

Julie Hemment aprašo moterų nevyriausybinių organizacijų užkuliusius – bandymus išsilaikyti ir padėti daug praradusioms moterims posovietinėje Rusijoje. Pasak jos, kuomet grobstomi valstybės ir visuomenės ištekliai, Vakarų „ekspertų“ inicijuojama privatizacija naikina darbo vietas ir tokias socialines paslaugas, kaip medicina ir vaikų priežiūra, tada moterų NVO per menkai finansuojamus projektus raginamos ištaisyti situaciją, dažnai pasitelkiant neoliberalias „savipagalbos“ idėjas, kompiuterių kursus ar kitus moterų „igalinimo“ metodus. (3) Laisvoji rinka ir laukinis kapitalizmas turėjo būti laikomi ne problema, o išeitimi. Fondų pinigai dažnai buvo skiriami siaurai apibrėžtoms „moterų“ problemoms. „Sėkmingos“ NVO tapo tos, kurios sugebėjo įsitvirtinti atitinkamose nišose ir konkrečiuose projektuose bei nesikišo į tokias „abstrakcijas“, kaip kapitalizmas ir geopolitinės rekonfiguracijos. Tačiau praėjus dešimčiai metų, šis finansavimas ėmė mažėti, nes Vakarų fondams po

Rugsėjo 11-osios atsirado kiti prioritetai, be to, jie nusprendė, kad „komunizmas“ į Rusiją nebegrįš.

Nors pagrindinė NVO idėja yra atstovauti visuomenės interesams, tačiau dažnai jomis nepasitikima arba paprasčiausiai nežinoma apie jų veiklą bei tikslus. J. Hemment cituoja vieną moterų judėjimo aktyvistę, kuri apibūdina dešimto XX a. dešimtmečio Rusijos moterų judėjimą kaip darbovietę (sovietinio) elito moterims, o ne masinį judėjimą. Kita pašnekovė tvirtina, kad Rusijoje žodis „gender“ reiškia „granta“. Rusiško (ar lietuviško) atitikmens neturintis žodis „gender“ (4) tapo plačiai naudojamas aktyvistų terpėje, tarptautinėse konferencijose ir seminaruose, bet nepriėjo platesnėje visuomenėje ir liko mažai žinoma koncepcija. Masiniai moterų ir feministiniai judėjimai Vakaruose septintajame ir aštuntajame dešimtmečiuose vystėsi natūraliai, „iš apačios“. Tuo tarpu akivaizdų prieštaravimą ir problemas sukėlė tai, kad Rytų Europoje feminizmas buvo tiesiog bandomas persodinti kaip augalas „ekspertų“ rankomis (akademiniame ar NVO sektoriuje), dažnai neatsižvelgiant į moterų problemų skirtumus Rytuose ir Vakaruose.

NVO kritika taip pat susilaukia kritikos, į kurią verta pasigilinti. Nanette Funk (5), viena pirmųjų JAV akademikų feministų, pradėjusi tyrinėti ir rašyti apie moterų padėtį Rytų Europoje, teigia, kad kaltinimai vakarietišku neokolonializmu ir neoliberalizmo plėtra bent iš dalies yra pagrįsti, tačiau kaltinti feministines moterų NVO dėl aktyvaus šių tendencijų skatinimo yra akivaizdus situacijos supaprastinimas. NVO egzistavimas nebūtų turėjęs reikšmės rinkos ekonomikos plėtrai ir politiniams persitvarkymams. NVO vienaip ar kitaip užsiima naudinga veikla ir teikia paslaugas, kurių niekas kitas nenori imtis. Į „purvinų rankų argumentą“ N. Funk siūlo žiūrėti kaip į „moralinį grynuoliškumą“ – jeigu imi pinigus, vadinasi, esi toks (-ia) pats (-i), kaip ir jie. Ji siūlo pasigilinti į tai, kam pinigai skiriami ir kaip jie iš tikrųjų išleidžiami. Nereikėtų tikėti, kad Vakarų skirti pinigai ar idėjos yra visada klusniai ir nekritiškai priimamos. Ji primena ir apie pavojų, atsirandantį nuolat kalbant griežtomis „Rytų“ ir „Vakarų“ kategorijomis. Tiek Rytuose, tiek Vakaruose yra didžiulių skirtumų, pvz., fondų pinigai gali būti gaunami iš korporacijų, tačiau kartais juos skiria įvairūs judėjimai ar profsajungos, kurios tiesiog ieško partnerių ir sąjungininkų Rytų Europoje. Ji nesiūlo tiesmukai priimti NVO modelį, bet gilintis į šių

organizacijų įvairovę, suprasti, kaip jos veikia ir kokie gali būti alternatyvūs finansavimo būdai.

Akivaizdi alternatyva NVO yra nehierarchiškų organizacijų, kolektyvų ir judėjimų kūrimas. Tačiau svarbu nepamiršti, kad grupės paskelbimas nehierarchine jos tokia automatiškai nepadaro. Masiniai judėjimai irgi turi įvairiausių problemų tvarkantis su galios santykiais ir hierarchija. Pavyzdžiui, Juodųjų panterų partija – vienas stipriausių ir radikalių judėjimų JAV – iš dalies buvo nesunkiai sunaikintas dėl hierarchinės struktūros – judėjimas subyrėjo paprasčiausiai pašalinus lyderius. (6) Neišvengia problemų netgi tie judėjimai, kurie aktyviai priešinasi hierarchijai ir biurokratinei struktūrai, remiasi savanoriškumo ir konsensuso principais. Pavyzdžiui, „bestruktūrės“ organizacijos, kurios dominavo ankstyvajame JAV moterų išsilaisvinimo judėjime, tapo ne alternatyva biurokratijai ir hierarchijai, o dar viena dogma. (7) Stipriųjų galia tampa neoficialia norma, organizacija nėra efektyvi, nes nėra aiškių atsakomybių, senesni grupės nariai naudojami „neegzistuojančiomis“ taisyklėmis, bendrauja su kitais nariais už organizacijos ribų, kur idėjos ir grupės kryptis yra nusprendžiami be jokio konsensuso.

Kita akivaizdi radikalių judėjimų problema yra seksizmas. Pavyzdžiui, Marta Kolarova (8) atliko Čekijos anarchistų judėjimo tyrimą ir pastebėjo, kad jam būdingas labai stiprus vaidmenų ir darbų pasidalijimas, vyrų dominavimas susitikimuose ir sprendimų priėmimo, medijos reprezentacijose ir t. t. Ji teigia, kad judėjimo skelbiamas egalitarizmas neatspindi tikrovės, bent jau lyčių lygybės srityje. Kitur egzistuoja irgi panašios problemos – pvz., JAV judėjimai dažnai nesugeba peržengti rasinių, etninių, klasinių, amžiaus ir kitų barjerų. (9) Aktyvizmas dažnai tampa panašios socialinės padėties bendraminčių getu, o ne aktyvia socialine jėga ir judėjimu, sugebančiu generuoti masinį žmonių bendradarbiavimą.

Andrew X rašinėys „Mes aktyvizmą!“ (10) sukėlė nemažai debatų anarchistinėse ir antikapitalistinėse aktyvistų bendruomenėse. Nepaisant kai kurių rašinio silpnybių, viena pagrindinių minčių yra ta, kad aktyvistų subkultūra, kuri save identifikuoja kapitalizmo išorėje, o ne viduje, ir sau prisiima „ekspertų“ vaidmenį, niekada nesugebės atsikratyti paties kapitalizmo. Kapitalizmas – tai ne bankai ir korporacijos, o socialiniai santykiai, todėl jų transformacijai reikia daug daugiau pajėgų ir

vaizduotės, neužtenka užblokuoti gatves ar okupuoti pastatus. Didžiausia galia, galinti daryti poveikį kapitalui, yra darbovietėse, tačiau dažnas aktyvistas (jeigu darbą apskritai turi) „daro aktyvizmą“ laisvalaikio.

Manau, gera idėja būtų ne „mesti aktyvizmą“, o pasistengti pergaltoti tokio aktyvizmo tikslus ir priemones. Ar aktyvizmas siekia trokštamų pokyčių, ar jis yra tik laisvalaikio užsiėmimas ir dar vienas spektaklis idėjų ir prekių pasirinkimo mugėje? Andrea Smith siūlo nepamiršti, kad skatindami karjeristinį NVO socialinio aktyvizmo modelį, mes tikimės, kad keletas persidirbusių žmonių atliks visą darbą, kurį reikėtų daryti milijonams. „Aktyvizmas ir organizavimasis pagal apibrėžimą yra kolektyvinis“. (11)

Aktyvizmas turėtų tapti kasdienio gyvenimo dalimi – namuose, darbe, mokykloje, gatvėje, ir viešojoje politinėje erdvėje. Priešingai nei NVO, alternatyvūs judėjimai turi siekti kooperacijos, stengtis save finansuoti per judėjimuose dalyvaujančius žmones, o ne per išorinius išteklius, kovoti su hierarchija ir būti jautrus individualiems skirtumams. Konservatyvūs religiniai judėjimai per pastaruosius keletą dešimtmečių įrodė, kad yra daug geriau organizuoti ir efektyvūs. Taip atsitiko iš dalies dėl to, kad jie sugebėjo kurti bendruomenes ne vien „iš idėjos“, bet ir rūpinantis materialinėmis bendruomenių reikmėmis, pavyzdžiui, vaikų priežiūra. Masiniai judėjimai „globaliuose Pietuose“ irgi turi daug ko pamokyti. Tačiau aktyvizmo modeliai nėra lengvai perimami ir pritaikomi – kad jie veiktų, reikia išmanyti ir jausti vietinį kontekstą. Organizacijų struktūra yra svarbus (nors ir ne vienintelis) elementas bet kokio judėjimo gyvavimui ir plėtrai.

• • •

(1) „Karinės industrijos kompleksas“ – populiarus terminas, apibūdinantis glaudžius JAV kariuomenės, vyriausybės ir pramonės ryšius. Panašūs pavyzdžiai būtų „Kalėjimų industrijos

kompleksas“, „Akademinės industrijos kompleksas“ ir t. t.

(2) Dylan Rodriguez. The Political Logic of the Non-Profit Industrial Complex. In *The Revolution Will not Be Funded: Beyond the Non-Profit Industrial Complex*. Ed. Incite! Women of Color Against Violence, 2007.

(3) Julie Hemment. *Empowering Women in Russia: Activism, Aid, and NGOs*. Indiana University Press: Bloomington, 2007.

(4) Lietuviško žodžio „lytis“ atitikmuo anglų kalboje būtų „sex“, jis reiškia biologinę lytį. Angliškas žodis „gender“ feministinėje teorijoje reiškia lytį kaip socialinį konstruktą,

vyriškumą ir moteriškumą, o ne vyrą ir moterį. „Moterimi negimstama, moterimi tampama“, – taip šią koncepciją iliustruoja žymi Simone de Beauvoir citata.

(5) Nanette Funk. Women's NGOs in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union: The Imperialist Criticism. In *Women and Citizenship in Central and Eastern Europe*. Eds. Jasmina Lukic, Joanna Regulska and Darja Zvirsek. Burlington: Ashgate, 2007.

(6) Lorenzo Komboa Ervin. Anarchism and the Black revolution, and other essays. The Worker Self-Education Foundation of the Industrial Workers of the World, 1994.

(7) Jo Freeman. The Tyranny of Structurelessness. In *Quiet Rumours: An Anarcha-Feminist Reader*. Ed. Dark Star Collective. AK Press: Oakland, 2002.

(8) Marta Kolarova. Gender in Czech Anarchist Movement. Subverze, 2004.

(9) PPO protestų ir tapatybės barjerų analizė: Elizabeth „Betita“ Martinez. Where Was the Color in Seattle?: Looking for Reasons Why the Great Battle Was So White. *ColorLines*, 2000, 3(1).

(10) Andrew X. Give Up Activism! *Do or Die*, 2001, 9, pg. 160–166.

(11) Andrea Smith. Social-Justice Activism in the Academic Industrial Complex. *Journal of Feminist Studies in Religion*. 2007, 23(2), pg. 140–145.

Gáspár Miklós Tamás

APIE POSTFAŠIZMĄ

Gáspár Miklós Tamásas – Vengrijos mokslų akademijos filosofijos instituto profesorius, vienas pagrindinių komunistų režimui besipriešinusių disidentų, 1988 m. įsteigęs Vengrijos liberalų partiją, aktyviai dalyvavęs jos veikloje, 1990–1994 m. buvęs parlamento nariu. 2000 m. paliko šią partiją ir tapo iliuzijų nebeturinčiu „globalaus rasistinio liberalizmo“ kritiku.

Publikuojamas straipsnis 2000 m. buvo paskelbtas žurnale „Boston Review“. Kai kurios nuorodos patikslintos pagal straipsnio versiją, 2000 m. išspausdintą žurnalo „East European Constitutional Review“ vasaros numerįje.

Kaip pilietybė tampa išskirtine privilegija

Postfašizmas yra tam tikros politikos ir praktikų, tvarkos ir ideologijų visuma, pastebima visame šiuolaikiniame pasaulyje; su nacizmo palikimu ją nedaug kas sieja arba visai niekas nesieja beveik visose šalyse, išskyrus Centrinę Europą. Ji nėra totalitarinė, nėra revoliucinė, jos nepalaiko žiaurūs masiniai judėjimai, ji nesiremia iracionalia ar voliuntaristine filosofija, ji nežaidžia, net juokais, su antikapitalizmu.

Tad kodėl šią įvairių reiškinių visumą galima vadinti fašizmu, tegu ir postfašizmu?

Globalaus kapitalizmo pasaulyje postfašizmas lengvai rado savo nišą, jis netrikdo dominuojančių rinkiminės demokratijos ir atstovaujamosios valdžios politinių formų. Jo daromą įtaką aš įvardiju visų rūšių fašizmo ir postfašizmo esmė – be fiurerio, be vienpartinės valdžios, be SS ar SA, postfašizmas apverčia Apšvietos amžiaus siekį piliečiais laikyti visus žmones.

Iki Apšvietos amžiaus pilietybė buvo privilegija, išskirtinis statusas, nulemtas kilmės, klasės, rasės, tikėjimo, lyties, politinių pažiūrų, moralės, profesijos, globėjo, administracinių nurodymų, jau nekalbant apie amžių ir išsilavinimą. Aktyvus dalyvavimas politinėje bendruomenėje buvo siektinas, *civis Romanus sum* reiškė priklausymą tam tikram aukštuomenės sluoksniui. Kad ir kokia buvo pilietybės plėtros politika – dosni ar šykšti, – tikrovėje pilietybės suteikimas priklausė nuo teisiškai sudarytos ir praktiniais sumetimais besivadovaujančios valdžios. Krikščionybė, kaip ir kai kurie stoikai, bandė peržengti pilietybės ribotumą, pavadindama tokią pilietybę antrarūšę ar neesmine lyginant ją su išgelbėtųjų bendruomene. Laisvė nuo nuodėmės buvo aukštesnė nei miesto laisvė. Per ilgus pilietiškumo nykimo laikus viduramžiais aktyvaus dalyvavimo politinėje bendruomenėje siekį nustelbė teisingos valdžios poreikis, o tobulas pilietiškumas apsiribojo karžygio dorybėmis.

Kai pilietybė buvo prilyginta žmogiškajam orumui, jos suteikimas visų klasių, profesijų, abiejų lyčių, visų rasių ir tikėjimų žmonėms tebuvo laiko klausimas. Po to sekė visuotinė balsavimo teisė, visuotinė karo tarnyba ir valstybės garantuojamas išsilavinimas. Dar daugiau, kadangi kiekvienas žmogus galėjo tikėtis tapti piliečiu, tai nacionalinis solidarumas, būdingas

naujai atsiradusiai lygiavinei (egalitarinei) politinei bendruomenei, reikalavo sušvelninti luominius skirtumus (*estate of Man*), visiems suteikti orias gyvenimo sąlygas ir panaikinti vergovės pėdsakus. Kad mes visi galėtume pažaisti ir pasimėgauti kultūros gėrybėmis, valstybė, tariamai atstovaujanti kiekvienam, buvo priversta suteikti daugumai žmonių ne tik minimalų turtą, bet ir minimalų laisvalaikį, kažkada buvusį išskirtine kilmingųjų privilegija.

Liberalams, socialdemokratams ir kitiems pažangiems Apšvietos amžiaus palikuonims progresas reiškė universalią pilietybę – t. y. faktinę politinių sąlygų lygybę, faktinį atstovavimą visoms nuomonėms bet kurioje bendruomenėje – kartu su socialinėmis sąlygomis ir racionalumo modeliu, kurie tokią pilietybę padarytų įmanomą. Kai kuriems socializmas atrodė tiesioginis Apšvietos amžiaus projekto tęsinys ir plėtra, o kai kuriems, pavyzdžiui, Karlui Marxui, tam projektui įgyvendinti reikėjo revoliucijos (kad būtų atsikratyta viršpelnio pasisavinimo ir socialinio darbo pasidalijimo). Bet visiems jiems atrodė akivaizdu, kad žmogiškojo ir politinio gyvenimo susijungimas buvo moralinė būtinybė. (1)

Buržuazinės visuomenės pasmerkimas laukiniame XIX amžiuje – tam tikrą laiką dėl to sutarė ir kultūrinis avangardas, ir politiniai radikalai – kilo iš įsitikinimo, kad procesas – toks, koks jis buvo, – buvo apgaulingas, ir kad individo laisvė visai nebuvo pasiekta, tačiau tai nereiškė, išskyrus kelių vienišių nuomonę, kad visos išsilaisvinimo pastangos bevertės. Dėl to, kad didėjanti lygybė gali paversti buržuaziniais miesčionimis žmones, esančius aukščiau ir žemiau viduriniųjų klasių, nerimavo ne tik Nietzsche ir Dostojevskis. Progresyvūs revoliucionieriai siekė sukurti Naująjį Vyrą ir Naująją Moterį, kurie būtų laisvi nuo vidinių represijų ir dominavimo demonų, o pilietinė bendruomenė, kuri tuo metu buvo tiesiog žmonių bendruomenė, siekė naujos moralės, kuri remtųsi pagarba iki tol atstumtiesiems.

Šis naujos visuomenės kūrimo nuotykis baigėsi 1914 m. Ryžtingiausiai į Apšvietos amžiaus, ypač į demokratinio socializmo ir pažangių socialinių reformų žlugimą reagavo fašizmas. Fašizmas, nors ir kontrrevoliucingas, iš esmės nebuvo konservatyvus: nepaisant romantiškų frazių, jis nesugriovė technologinio ir ekonominio (kapitalistinio) racionalumo ir neatkūrė paveldimosios aristokratijos ar monarchijos. Bet jis pajėgė susidoroti su pagrindine moderniosios visuomenės sąvoka – t. y. visuotine pilietybe. Iki tol

buvo manoma, kad vyriausybės atstovauja ir gina visus. Nacionalinės ar valstybinės sienos žymėjo ribą tarp draugų ir priešų, užsieniečiai galėjo būti priešai, savi piliečiai – ne. Priešingai nei formulavo Carlos Schmittas – teisininkas, fašizmo teoretikas ir Trečiojo Reicho politinis teologas – aukščiausia valdžia savo įsakais *negalėjo* nuspręsti, kas bus priešas, kas draugas. Tačiau Schmittas buvo teisingas vienu esminiu atžvilgiu: visuotinės pilietybės idėja slepia savy prieštaravimą – pagrindinė modernios visuomenės institucija – nacionalinė valstybė – yra ir visuotinė, ir ribota (nes teritorinė) institucija. Liberalus nacionalizmas, skirtingai nuo etnicizmo ir fašizmo, yra apribotas, jei norite, sutramdytas universalizmas. Fašizmas šiam neapibrėžtumui padarė galą: aukščiausiai valdžiai buvo suteikta teisė nuspręsti, kas priklauso ir kas nepriklauso pilietinei visuomenei, o pilietybė tapo valdovo (arba valdžios) energingai leidžiamų dekretų funkcija.

Šis priešiškus visuotinei pilietybei, drįstu pareikšti, yra pagrindinė fašizmo savybė. Net ir santūrus universalizmo atmetimas dabar atsikartoja demokratijos sąlygomis (net nesakau, kad prisidengiant demokratija). Reikia aiškiai pasakyti, kad posttotalitarinis fašizmas klesti saugomas globalaus kapitalizmo šarvų.

Yra logikos nacių deklaracijose, kad komunistai, žydai, homoseksualai ir protiškai neįgalūs žmonės nėra piliečiai ir todėl nėra žmonės. (Gerai išauklėtas *Iron Guard* ideologas, garsus eseistas E. M. Cioranas yra pažymėjęs, kad jei kai kurie asmenys nėra žmonės, bet siekia tapti žmonėmis (t. y. žydai), šį prieštaravimą gali išspręsti smurtinė tų asmenų mirtis, geriausiai būtų, teigia šis žymus ir vis dar madingas estetas, kad jie patys nusižudytų.)

Šie žmonės, kaip juos matė naciai, atstovavo žmonių tipams, kuriuos Apšvietos amžius siekė įtraukti į visuomenę. Komunistai, maištingoji „žemesnė rūšis“, šaknų neturinčio universalizmo pagimdytos masės, neturinčios lyderių ir vadovų, vėliau sukilusios prieš natūralią hierarchiją; žydai, bendruomenė, išgyvenusi krikščioniškuosius viduramžius be savo politinės valdžios, vedama vadovų, iš esmės nepraktikuojančių prievartos, Biblijos tauta, pagal apibrėžimą taiki tauta; homoseksualai, negalintys ar nenorintys daugintis, susilaukti palikuonių ir pratęsti giminės, gyvas vadinamosios gamtos ir istorijos jungties paneigimas; protiškai neįgalieji, girdintys balsus,

kurių negirdime mes – kitaip tariant, žmonės, kuriuos pripažinti žmonėmis reikia moralinių pastangų, jiems šis pripažinimas nėra savaiminis („natūraliai“ duotas), šie žmonės gali prisitaikyti tik įgyvendinus nelygiųjų lygybę.

Pražūtingas skirstymas į piliečius ir nepiliečius, žinoma, nėra fašistų išradimas. Kaip teigia Michaelis Mannas vienoje pirmųjų tokios rūšies studijų (2), klasikinė frazė „mes, piliečiai“ (*we the People*) neapėmė juodaodžių vergų ar „raudonųjų indėnų“ (vietinių Amerikos gyventojų), o „piliečių“ apibrėžimas pagal etninius, regiono, klasinius ir tikybos požymius visur sukėlė genocidą – ir „kažkur tenai“ (kolonijose), ir pačiose nacionalinėse valstybėse (prisiminkime armėnų žudynes, kurias vykdė modernėjančios Turkijos nacionalistai), valdomose demokratinėse, pusiau demokratinėse ar autoritarinėse (bet ne „totalitarinėse“) vyriausybėse. Jei suverenumas priklauso žmonėms, tuomet teritorinis ar demografinis tautos apibrėžimas tampa lemiamas. Dar daugiau, kai teisėtumą prarado valstybiniai socialistiniai (komunistiniai) ir revoliuciniai nacionalistiniai („Trečiojo pasaulio“) režimai, kurie valstybingumui apibrėžti menamai naudojo Apšvietos terminus, „valstybės kūrimo“ pagrindas teliko rasiniai, etniniai ir religiniai parametrai (kaip buvusioje Jugoslavijoje, Čekoslovakijoje, Sovietų Sąjungoje, Etiopijoje-Eritrėjoje, Sudane ir kitur).

Visur, nuo Lietuvos iki Kalifornijos, imigrantai ir netgi vietinės mažumos tapo priešais, ir tikimasi, kad jie susitarkys su savo pilietinių ir žmogaus teisių apribojimais. Europos Sąjungos siekis susilpninti nacionalines valstybes ir sustiprinti regionalizmą (tai vėliau gali sustiprinti centrinę valdžią Briuselyje ar Strasbūre) suteikia konkurencijai ir teritorinei nelygybei etniškumo atspalvį (plg. Šiaurės ir Pietų Italiją, Kataloniją ir Andalūziją, Pietryčių Angliją ir Škotiją, flamandiškąją ir valoniškąją Belgiją, Bretanę ir Normandiją). Etninis ir rasinis atspalvis suteikiamas ir klasiniams konfliktams, konfliktai vyksta tarp įsitvirtinusios ir saugios didmiesčių darbininkų bei žemesniosios vidurinės klasės ir naujųjų imigrantų, gyvenančių priemiesčiuose, šis konfliktas dar aiškinamas kaip saugumo ir nusikalstamumo problema. (3) Vengrų ir serbų nacionalistai įsivaizduoja, kad jų tauta yra ten, kur gyvena vengrų arba serbų kilmės žmonės, nesvarbu, kokia jų pilietybė, iš to galima daryti išvadą, kad tai tautai nepriklauso jų valstybės piliečiai, kurie yra „svetimai“ etniniu, rasiniu, tikėjimo ar

kultūros atžvilgiu.

Vis labiau įsigalintis tautos apibrėžimo depolitizavimas (poslinkis kultūrinio apibrėžimo link) veda prie diskriminacijos, kaip „natūralaus“ reiškio. Tai diskursas, kurį dešinieji atvirai palaiko parlamentuose ar gatvės mitinguose Rytų ir Centrinėje Europoje, Azijoje ir vis labiau – „ten, Vakaruose“. Akivaizdu, kad egalitarinių gerovės sistemų puolimas visur turi tamsų rasistinį atspalvį, kurį daug kur lydi rasistinės policijos brutalumas ir budrumas. Jungtis tarp pilietybės, lygybės ir teritorijos, kadaise buvusi tokia logiška, gali pranykti visuomenėje, kurią Anthony Giddensas, „trečiojo kelio“ teoretikas, buvęs marksistas, pavadino atsakingų rizikuotojų visuomene.

Labiausiai vykęs bandymas išanalizuoti politinės atskirties fenomeną yra Georges'o Bataille'aus veikalas „Psichologinė fašizmo struktūra“ (4), kuriame autorius apibrėžia homogeniškumą ir heterogeniškumą. Jo mintį perteikiant trumpai, homogeniška visuomenė – tai darbo, mainų, naudos, seksualumo, represijų, teisingumo, ramybės, dauginimosi visuomenė, o heterogeniška visuomenė:

[...] apima viską, kas yra neproduktyvaus naudojimo rezultatas (Šventi dalykai sudaro šios visumos dalį). Tai apima viską, ką homogeniška visuomenė atmeta kaip atliekas ar aukštesnes transcendentines vertybes. Tai žmogaus kūno atliekos ar analogiška medžiaga (šiukšlės, kirmėlės ir t. t.), kūno dalys, žmonės, žodžiai ar veiksmai su erotinės vertės užuominomis; įvairūs nesąmoningi procesai, tokie kaip sapnai ar neurozės, įvairūs elementai ar socialinės formos, kurių homogeniška visuomenė nepajėgia asimiliuoti (karingos minios, aristokratų ir nuskurdėlių klasės, įvairūs nesutramdomi ar taisyklėmis nepaklustantys asmenys: bepročiai, lyderiai, poetai ir t. t.). [...] Žiaurumas, perteklius, klaidės, beprotystė būdinga heterogeniškiems elementams. [...] Lyginant su kasdieniu gyvenimu, heterogeniška egzistencija gali būti atstovaujama kažko kito, kažko nepalyginamo, suteikiant šiems žodžiams teigiamos vertės, kurią jie įgyja kalbant apie emocinę patirtį. (5)

Aukščiausioji valdžia, pasak Bataille'aus (ir Carlo Schmitta) (6), yra iš esmės heterogeniška savo ikimoderniais šventaisiais pavidalais (karalių teisė valdyti buvo „suteikta Dievo“). Šis heterogeniškumas slypi ir kapitalistinėje demokratijoje, kai valdovas valdo per neasmeninę teisinę tvarką, kurios visi vienodai

privalo laikytis. Fašistinė diktatūra tokią valdžios prigimtį siekia demaskuoti. Tai paaiškina fašistinės diktatūros sąsają su nuskurdusia, nevaldoma, *liumpeniška* minia. Aš pridurčiau, kad postfašizmas šios savybės neturi. Tačiau fašizmo pastanga atkurti valdžios šventumą yra apsimestinė. Homogeniškumas čia slepiasi po heterogeniškumo kauke. Homogeniškumo srityje lieka grynoji buržuazija be piliečių, Julienas Sorelis galiausiai lieka be Napoleono, Lucienas Leuwenas – netenka Dantono.

Fašizmas, užkirtęs kelia buržuazijos vykdamai Apšvietai (t. y. egalitarinei kapitalistinei demokratijai), socialinę neproduktyvių asmenų (atsiskyrėlių, poetų pranašų, bedarbių vargšų ir nesutramdomų maištautojų) atskirtį paverčia natūraliu (fiziniu) jų atskyrimu (t. y. teisės nereguliuojamais suėmimais, badavimu ir mirtimi).

Bataille'aus darbai remiasi prancūzų objektyvistinės sociologijos tradicija, nuo Durkheimo, Mausso ir Halbwachso iki Kojève, o vėliau – ir Paulio Veyne, kuri politines represijas ir atskirtį vertino ne moraliniais ir psichologiniais, bet antropologiniais terminais – kaip tapatybės įtvirtinimo dalyką. Bataille'aus revoliucinė „heterogeniška“ asmenų – „bevečių“ žmonių, kurie nėra „atsakingi rizikuotojai“ – atskirties kritika remiasi tokiu visuomenės, seksualumo ir religijos suvokimu, jei norite, Durkheimo ir Marxo deriniu, kuris gali tapti mūsų šiuolaikinio, iš esmės kantiškojo pasipriešinimo postfašizmui alternatyva. Mūsų moralistinė kritika, kad ir kaip pagrįsta, paprastai trukdo suvokti reiškinio patrauklumą ir sukelia supaprastintą panieką barbariškiems tamsuoliams rasistams, kurstytojams ir demagogams bei gana nedemokratiškai ignoruoja žmonių baimes ir aistraus.

Alternatyvi minėtos tradicijos pasiūlyta diskusijos kryptis prasideda pastebėjimu, kad egalitarinių gerovės valstybių žlugimas reiškia solidarumo, brolybės ir gailėsčio suvokimo pokyčius. Jei iš esmės negali būti visiems lygios pilietybės, ko turėjo siekti sąžiningi liberalūs demokratai ir demokratiški socialistai, tai kilnumo aistra lieka nepatenkinta. Draugiškumo pažįstamiems ir artimiesiems jausmas visuomet buvo vienas stipriausių altruizmo motyvų. Šios rūšies altruizmas, netekęs pilietinio, egalitarinio požiūrio rakurso, siekia apsispręsti, kam tarnauti, ir suranda intuityvių kriterijų, kuriuos siūlo dominuojantis diskursas. Jei pilietinė politika to negali pasiūlyti, tą puikiai atliks rasiniai ar kultūrinio artimumo jausmai.

Tapatybė paprastai modeliuojama pagal simpatijas ir suvokiamas grėsmes. Laimi tas, kuriam pavyksta jas apsibrėžti. Niekas neaprašė šios *tapatybės panikos* geriau kaip Bataille'us. (7)

Pusiau išprotėjusio pornografo ir ultrakairiojo ekstremisto, o tokiu Bataille'us *in petto* vis dar laikomas, save gerbiantys socialiniai teoretikai, man atrodo, negali priimti palankiai, bet įdomu, kad susidomėti jo teorija paskatino pripažintas chrestomatinis nacių režimą analizuojantis veikalas, kurį parašė didžiausias Vokietijos profsąjungų teisininkas, šiandien atrandamas kaip vienas svarbiausių to meto mąstytojų. (8) Skirtingai nei įmantrios totalitarizmo teorijos, didysis Ernstas Fraenkelis, apibendrinamas savo kruopščią nacių įstatymdavystės ir jurisprudencijos apžvalgą, rašo:

Šiandien Vokietijoje [jis rašo 1937–1939 m.] Trečiojo Reicho savivalė daugeliui atrodo nepakenčiama. Tačiau tie patys žmonės pripažįsta, kad bendruomenės idėja, kaip ji suprantama Trečiajame Reiche, yra tikrai kažkas didinga. Tie, kurie laikosi šio prieštaringo požiūrio į nacionalsocializmą, remiasi dviem klaidingomis prielaidomis:

1. Kad šiandienė Vokietijos bendruomenės (Gemeinschaft) ideologija tėra tik kaukė, dengianti tebeegzistuojančią kapitalistinę visuomenės struktūrą.

2. Ideologinė kaukė (t. y. bendruomenės idėja) slepia prerogatyvinę valstybę, kuri veikia savavališkai [Fraenkelis skiria „normalią“, vadinamąją normatyvinę valstybę, kurios sritis – civilinė teisė, ir kvazitotalitarinę partijos valstybę, kurios pagrindas – fuierio principas].

Teisinės valstybės pakeitimas dvilype valstybe yra tik simptomas. Blogio šaknys – kaip tik ten, kur nekritiški nacionalsocializmo oponentai randa kuo gėrėtis, o būtent – bendruomenės ideologijoje ir kariniame kapitalizme, kurį ta pati bendruomenės idėja turėtų pridengti. Iš tiesų autoritariška dvilypė valstybė reikalinga būtent tam, kad Vokietijoje išlaikytų kapitalizmą. (9)

Normatyvinės valstybės („vienalytės visuomenės“ autonomija nacistinėje Vokietijoje buvo ribota ir pasireiškė daugiausia ten, kur reikėjo reguliuoti privačių nuosavybę (aišku, vadinamųjų arijų nuosavybę); prerogatyvinė valstybė nusverdavo siauresniame politikos reikalų lauke – sprendžiant partijos privilegijų, karinius ir paramilitarinius, kultūros, ideologijos ir propagandos klausimus. „Dvilypė

valstybė“ kilo iš Schmitto principo, pagal kurį naujasis suverenai nusprendavo, kas yra teisė(-ta), o kas ne. Tačiau tikrajam kapitalizmui paliktoje erdvėje, t. y. ekonomikoje, dekretų valdžia neviešpatavo. Taigi netiesa, kad *visas* nacių arba fašistų valdymas buvo *visiškai* savavališkas. Makabrišką normatyvumo ir prerogatyvumo derinį atspindi tai, jog Vokietijos imperijos geležinkeliai už baisiąsias transportavimo į Aušvitzą paslaugas iš SS prašė mokėti specialiomis atostogų kainomis, įprastai taikomomis kelialapiams. Tačiau apmokėti sąskaitas jie reikalavo!

Žmonės, priklausantys normatyvinės valstybės jurisdikcijai (arba Bataille'aus homogeniškai visuomenei), galėjo naudotis teisine apsauga, kad ir kokia griežta ji buvo. Tačiau tiems, kurie priklausė prerogatyvinės valstybės (heterogeniškos visuomenės) kompetencijai, galiojo specialios taisyklės: nacių partijos vadovai ir karingieji veikėjai buvo virš įstatymo, o persekiojamos mažumos – už įstatymo ribų. Iki įsigalint fašizmui tapti draugu ar piliečiu, prieš ar užsieniečiu galėjai visai atsitiktinai; jokia vyriausybė iki tol nesiėmė sistemiškai planuoti karo prieš savo gyventojus, nacijos narius (tegu ir nelygius): pilietinis karas reiškė teisiškai suformuotos ir efektyvios vyriausybės trūkumą. Pilietinis karas, pradėtas iš viršaus taikos metu ar bent jau tikrai ne revoliucinėmis aplinkybėmis, nukreipia suverenumą prieš siuzereną arba pavaldinį. Pagrindinis ginklas, naudojamas šiame metodiškame pilietiniame kare, kai valstybė tampa viena iš kovojančių šalių, yra pilietybės samprata, kurią savo prerogatyvomis nuolat keičia valstybė.

Kadangi per Apšvietos amžių pilietybė (narystė politinėje bendruomenėje), tautybė ir žmonija buvo sulietos, tai atimti žmogui pilietybę reiškė tiesiogiai pašalinti jį iš žmonijos. Todėl pilietinę mirtį būtinai sekė fizinė mirtis, tai yra smurtinė mirtis arba mirtis *tout court*. Fašistiniam arba nacių genocidui nereikėjo teisinio nuosprendžio (net tokios primityvios ir apsimestinės formos, kokią jis buvo įgavęs ČK „tribunoluose“): moralinio sprendimo „natūralizavimas“ nužemino kai kurias žmogaus egzistencijos formas. Kadangi nepiliečiai neturėjo jokios apsaugos, pilietybės neturėjimas tapo priežastimi nutraukti gyvybę – būtiną žmogaus egzistavimo sąlygą.

Piliečių bendruomenės ir žmonijos perskėlimas į dvi skirtingas dalis – štai kas yra fašizmas.

Todėl reikia ir vėl imtis identifikavimo, nors jis ir gluminantis – nes vėl ėmė reikštis pamatinis ir

konceptualus pilietinio žmonijos skaldymo būdas, šį kartą jį iškėlė ne kontrrevoliucinis judėjimas, bet tam tikra raida, kurios tikriausiai niekas nesitikėjo, tačiau ji prašosi įvardijama. Jos pavadinimas – postfašizmas.

Šis reiškinys atsirado susiliejus įvairiems politiniams procesams. Leiskite juos išvardyti.

Kritinės kultūros nuosmukis

1989 metais žlugus sovietiniam blokui, šiuolaikinė visuomenė iš esmės pasikeitė. Buržuazinė visuomenė, liberali demokratija, demokratinis kapitalizmas – vadinkime tai, kaip norime – visuomet pasižymėjo dviprasmiškumu; skirtingai nuo prieš tai buvusių režimų, šiam režimui buvo būdinga varžymosi su konkurentais kultūra, jam nuolat kildavo grėsmė iš dešinės (sosto ir Bažnyčios sąjunga) ir iš kairės (revoliucinis socializmas). Abu pastarieji reiškiniai atgyveno, ir tai sukėlė rimtą vėlyvojo modernizmo kultūros krizę. (10) Iš retorikos žodyno dingo radikalių pokyčių idėja (utopija ir kritika), politikos horizonte teliko tai, kas jame buvo kaip duotybė – t. y. kapitalizmas. Vyraujančioje socialinėje vaizduotėje visas žmogiškasis kosmosas yra „homogeniška visuomenė“ – naudingų, kuriančių vertę, besidauginančių, stabilių, nereliginų, bet kartu ir *jouissant*, laisvų individų visuomenė. Ne politikos srityje pilietybė yra nuolat apibrėžiama kaip interesai, kurie neprieštarauja visuotinei gerovei, bet susivienija per supratimą, interpretacijas, komunikaciją ir savanorišką sutarimą, kuris remiasi bendromis prielaidomis.

Esant tokiai situacijai, įsipareigojimų ir prievartos (skiriamųjų politikos požymių) akivaizdžiai nebėra. „Pilietinė visuomenė“ – neaiškus savanoriškų grupuočių susibūrimas, kur prievarta ir dominavimas nevaidina svarbaus vaidmens, yra tariamai suėdęs politiką ir valstybę. Pavojaingas tokios koncepcijos rezultatas – nėra atidžiai stebima (nors kartais ir kritikuojama), kad įstatymai nuolat remiasi prievarta ir dominavimu, nes remiamasi prielaida: jei įstatymų negalima pateisinti iš esmės, tai negalima ieškoti ir jokios moralinės kontrolės. Mitas, kad vėlyvojo modernaus kapitalizmo esmė yra „pilietinė visuomenė“, ištrina konceptualias pilietybės ribas, kuri vis dažniau laikoma administraciniu, o ne politiniu reikalu.

Iki 1989 m. buvo savaime suprantama, kad politinė liberalaus-demokratinio-konstitucinio kapitalizmo

kultūra buvo kritinė kultūra, dažniausiai konfliktuojanti su sistema, kuri norom nenorom tokią kultūrą palaikė. Apologetinė kultūra tiko senovės imperijoms ir antiliberalioms diktatūroms. Intelektualų nusivylimas dabar tapo masiškas. Tačiau nusivylimas nėra veiksmingas be numanomos utopijos, kaip ramsčio. Kokia teorinio antikapitalizmo prasmė, jei rimtai nežiūrima į politinį antikapitalizmą?

Be to, jei nėra kritiškos kultūros, susijusios su opozicine politika, vadinasi, reikia nurodyti jos nebuvimo pasekmes. Pasak vieno didžiausių ir šaltakraujiškiausių XX a. politikos sociologų Seymouro Martino Lipseto, fašizmas – tai centro ekstremizmas. Fašizmas turėjo nedaug ką bendra su *passéiste* feodalinėmis, aristokratinėmis, monarchistinėmis idėjomis, jis buvo iš esmės antiklerikalinis, nusistatęs prieš komunizmą ir socialistinę revoliuciją ir, kaip liberalizmas, kurio elektoratą paveldėjo, nekenė stambiojo verslo, profesinių sąjungų ir socialinės gerovės valstybės. Lipsetas parodė, kad kairysis ar dešinysis ekstremizmas jokių būdu nėra išimtis: kai kurios smulkiaburžuazinės nuostatos stambiojo verslo ir valdžios atžvilgiu galėjo išaugti ir išaugo į ekstremizmą, vėliau tapusį žudančiu. Dešiniojo sparno ir centro ekstremizmas susipynė Vengrijos, Austrijos, Kroatijos ir Slovakijos parafašizme (pasiskolinau šį terminą iš Rogerio Griffino), kuriam buvo būdingas pseudokrikščioniškas, klerikalinis, rojalistinis atspalvis. Egzistavo ir tebeegzistuoja centro ekstremizmas, Lipsetas tą įrodė rinkimų geografijos dėsninumuais.

Šiandien politiniame horizonte nėra nieko svarbaus, išskyrus buržuazinį centrą, todėl labai tikėtina, kad centro ekstremizmas sugrįš. (Jörgas Haideris ir jo Laisvės partija yra geriausias to pavyzdys. Haiderio diskursas yra iš dalies libertarinis/neoliberalus, jo idealas – nuosavybės turintis paprastas žmogelis, jis labai palankiai žiūri į akcijų ir nekilnojamojo turto turinčios smulkiosios buržuazijos „demokratiją“, jam nebūdingas romantinis-reakcingas nacionalizmas ir parapinis savanaudiškumas bei rasizmas.) Kas dabar JAV laikoma „dešiniuju sparnu“, bet kokio tradicinio dešiniojo režimo būtų buvę numalšinta ginklais, pirmiau apkaltinus maištu, individualizmu, decentralizavimu ir priešinimusi valdžiai priklausančiam prievartinės galios monopoliiui – visų konservatyvių įsitikinimų pagrindui. Konservatoriai yra tvarkos šalininkai (*le parti de l'ordre*) ir nekenčia milicijų bei plebėjiškų kultų.

Irstančios valstybės

Kolonijinių imperijų pabaiga septintajame dešimtmetyje ir stalininių sistemų („valstybinio socializmo“, „valstybinio kapitalizmo“, „biurokratinio kolektyvizmo“) žlugimas paskutiniame XX a. dešimtmetyje sukėlė procesą, nematytą nuo mongolų įsiveržimų XIII amžiuje: visapusišką ir greičiausiai negrįžtamą valstybingumo žlugimą. Kai *bien-pensant* Vakarų spauda rašo apie diktatūrų tolimese šalyse grėsmę, ji paprastai ignoruoja realybę, slypinčią po šiurkščia bejėgių lyderių kalba, t. y. faktą, kad niekas nesiruošia tiems lyderiams paklusti. Senoji girgždanti ir nepopuliari nacionalinė valstybė – vienintelė institucija, suteikusi pilietines teises, šiokią tokią socialinę pagalbą ir apsaugą nuo banditų prievartos bei plėšikiško, neatsakingo verslo elito – šiandien jau neegzistuoja arba niekada neegzistavo daugumoje vargingiausių pasaulio regionų. Didelėje Afrikos dalyje ir buvusioje Sovietų Sąjungos teritorijoje ne tik pabėgėliai, bet ir visi gyventojai gali būti laikomi neturinčiais valstybės. Po beprotiško industrializavimo (prisiminkime gąsdinančią hidroelektrinių statybos istoriją Trečiojo pasaulio šalyse arba Rytų bloke) pasukti atgal minimalios bazinių poreikių ekonomikos (*subsistence economy*) ir „natūralių“ natūrinių prekių mainų link toje nualintoje aplinkoje, kur banditizmas tapo vieninteliu efektyviu socialinio organizavimo metodu, reiškia rinktis kelią, vedantį į niekur. Žmonės Afrikoje ir buvusioje Sovietų Sąjungoje miršta ne dėl to, kad valstybė per daug kišasi, bet dėl to, kad jos nėra.

Tradicškai visos išsilaisvinimo kovos buvo nukreiptos prieš įsitvirtinusias privilegijas. Lygybė atsirasdavo valdančių grupių sąskaita: sekuliarizmas sumažino Bažnyčios vadovų galias, visuomeniniai įstatymai privertė susitraukti „piniginių interesų“ pelnus, visuotinė balsavimo teisė panaikino tradicinę politinę žemės aristokratų klasę ir *noblesse de robe*, komercinės popkultūros triumfas sugriovė ideologines pažangiosios inteligentijos prerogatyvas, horizontalus mobilumas ir priemiesčių išsiplėtimas nutraukė vietinės partinės politikos viešpatavimą, kontracepcija ir vartotojiškas hedonizmas ištirpdė patriarchalinę valdžią šeimoje – visur kažkas laimėta, kažkas prarasta. Kiekvienas žingsnis didesnės laisvės link reiškė kieno nors privilegijų sumažėjimą (jau nekalbant apie skausmingus pokyčius). Buvo įmanoma įsivaizduoti už įstatymo ribų esančių ir prislėgtų klasių išlaisvinimą

rengiant ekonominius, politinius ir moralinius kryžiaus žygius, trumpai tarient, atimant iš kažko neteisėtai įgytus turtus. Tie turtai galėjo būti išdalinti labiau nusipelnusioms visuomenės grupėms, o mainais pasiekta didesnė visuomenės santarvė, politinė ramybė, nepopuliarių privilegijuotų klasių saugumas, mažėjanti klasinė neapykanta. Tačiau neužmirškime, kad šie socialiniai mainai yra šimtmečius trukusios kovos ir skausmingų nuolaidų, kurias padarė tradiciniai valdantieji sluoksniai, rezultatas. Šių dienų nuskriaustiesiems tokia laisvės kova, žiauri ar taiki, yra nebeįmanoma.

Niekas jų nebeeksplloatuoja. Nebėra papildomo pelno ar pridėtinės vertės, kurią būtų galima pasisavinti. Nėra socialinės galios, kurią galima būtų monopolizuoti. Nėra kultūros, kurią būtų galima valdyti. Visuomenėse, neturinčiose valstybės, vargšai yra atliekami žmonės. Jie nėra išnaudojami, nes jų visiškai nepaisoma. Nėra per didelių mokesčių, nes nėra pajamų. Negalima perskirstyti privilegijų, nes jų nėra, išskyrus laikinas, įgyjamas nusiaikius į ką nors šautuvu.

Badaujantys gyventojai neturi kitos išeities iš savo beveik nežmoniškos situacijos – tik išvykti. Vadinamasis centras nešiama jokių žygių šiai periferijų periferijai padėti, jis tiesiog bando sulaikyti skurdžius iš užsienio, dažniausiai kitos odos spalvos (šis reiškinys eufemistiškai vadinamas „demografiniu spaudimu“), ir sukurti neperžengiamus barjerus prie turtingų šalių sienų. O tarptautinė finansinė biurokratija toliau perša reguliavimo atsisakymą, liberalizavimą, mažiau vyriausybės įtakos toms šalims, kurios ir taip jos neturi ir dėl to nyksta. „Humanitariniai karai“ kariaujami dėl to, kad užkirstų kelią pabėgėlių masėms, plūstančioms į Vakarų gerovės sistemas, kurios ir taip merdi.

Šiais laikais pilietybė nacionalinėje valstybėje yra patikimas maitinimo talonas. Tačiau tokią pilietybę turi nedaugelis. Buvo panaikintas Apšvietos amžiaus siekis paversti pilietybę būtina ir „natūralia“ visų žmonių būseną. Kadaiše pilietybė buvo privilegija tautų viduje, dabar ši privilegija priklauso *daugumai* asmenų *kai kuriose* tautose. Šiandien pilietybė yra išskirtinė privilegija, priklausanti klestinčių kapitalistinių nacionalinių valstybių gyventojams, nors didžioji pasaulio gyventojų dalis negali net bandyti pakilti iki pilietinės būklės, o kartu ji jau prarado santykinį ikivalstybinį (genties, giminytės) saugumą.

Pilietybės ir subpolitinio humaniškumo skilimas

yra galutinis, Apšvietos amžiaus vaisius negrįžtamai prarastas. Postfašistams nebereikia net grūsti piliečių į gyvulinius vagonus, kad išgabentų juos mirti, vietoj to tereikia uždrausti naujiesiems nepiliečiams sėsti į bet kokį traukinį, kuris nuvežtų juos į laimingąjį pasaulį su pilnomis atliekų dėžėmis, galinčiomis juos pamaitinti. Postfašistų judėjimai visur, o ypač Europoje, yra antiimigraciniai judėjimai – pagal „homogenišką“ produktyvaus naudingumo požiūrį. Jie ne tik gina rasines ir klasines privilegijas nacionalinėje valstybėje, bet ir saugo universalią turtingos nacionalinės valstybės pilietybę nuo universalios visų žmonių pilietybės, nepaisant tų žmonių gyvenamosios vietos, kalbos, rasės, tikybos ar įpročių. Šiuolaikinė „žmogaus teisių“ samprata gal ir gina žmones nuo tironų savivalės, tačiau negina nuo bevaldystei būdingos savivalės.

Postfašizmo atmainos

Dažnai pamirštama, kad dabartinis globalus kapitalizmas – tai jau „antrasis jo leidimas“. Kapitalizmo epochoje iki 1914 metų nebuvo valiutų kontrolės (aukso standarto ir t. t.), klestėjo laisvoji prekyba, nereikėjo vizų ir darbo leidimų, kompanijos karo metu parduodavo karinę įrangą priešų armijoms, o vyriausybės ir spauda tylėdavo – tuo laiku laisvas kapitalo ir darbo judėjimas buvo daugiau ar mažiau užtikrintas (tame pasaulyje tikriausiai buvo ne tiek daug lygybės, bet daugiau laisvės). O reiškiny, vadinamas „globalizacija“ yra gana jaunas, tai laipsniškas ir baigiantis etatinės ir komandinės gerovės naikinimas nacionalinėse valstybėse, jis remiasi egalitariniu sutarimu su senojo stiliaus demokratija, kurios šalininkai (suvokiami kaip moderniųjų nacijų stuburas) – skurstančių pramonės rajonų darbininkai – skaidosi ir nyksta. Globalizacija išlaisvino kapitalo judėjimą. Spekuliatyvus kapitalas siunčiamas ten, kur investicijos atrodo „racionalios“, paprastai į tas teritorijas, kuriose mažos algos, nėra kovingų profesinių sąjungų ar ekologinių judėjimų. Tačiau skirtingai nuo XIX amžiaus, darbo jėgai nėra suteikta tiek laisvių. *Spiritus flat ubi vult*, kapitalas vaikšto ten, kur jis nori, o laisvą darbo jėgos judėjimą stabdo vis griežtesni nacionaliniai reglamentai. Judėjimas vyksta viena kryptimi: kapitalas gali gerinti savo pozicijas, o darbas, ypač nekvalifikuotas,

neintensyvus darbas vargingose šalyse – negali. Kapitalas vis mažiau reguliuojamas, darbas – vis griežčiau.

Jei darbo jėga yra užstrigusi periferijoje, ji bus priversta susitaikyti su prakitą sunkiančiomis įmonėmis. Bandymai kovoti dėl didesnio atlyginimo ar geresnių darbo sąlygų nėra malšinami brutalia jėga, streiklaužių judėjimu ar kariniais perversmais, kapitalas tiesiog permetamas kitur, tarptautinės finansinės organizacijos ir jų tarptautinė ar nacionalinė biurokratija pareiškia nepasitenkinimą, o juk nuo jų priklauso, kam bus skirta parama ir kas bus atleistas nuo skolų. Pagal Albertą O. Hirschmaną, *balsas* (t. y. protestas) yra neįmanomas, beprasmis. Telieta tik išeiti, pasitraukti į egzodą, o postfašistų uždavinys ir yra užkirsti jam kelią.

Turint omenyje šias aplinkybes, visai logiška, kad Naujoji naujoji kairė (*New New Left*) kalba žmogaus teisių, o ne klasių kovos kalba. Jei paskaitysite *Die Tageszeitung*, *Il Manifesto*, *Rouge*, *Socialist Worker*, pamatysite, kad ten kalbama apie prieglobsčio ieškotojus, imigrantus (legalius ar nelegalius, *les sans-papiers*), naujakurius, benamius, čigonus ir pan. Šią taktiką leidiniams primetė universalios pilietybės irimas, nestabdomas pasaulinis kapitalo judėjimas, naujųjų technologijų poveikis darbininkams bei vartotojams ir lėta tarptautinio subproletariato mirtis. Taip pat jie turi atsižvelgti į klasinės politikos, užsimaskavusios nauju pavadinimu, atgimimą – tai „trečiojo kelio“ šalininkų, à la Tonis Blairas, siūloma politika. Neoliberali valstybė panaikino savo įsipareigojimus „heterogeniškoms“, neproduktyvioms visuomenėms ir grupėms. Neoviktoriškos pedagoginės socialinio aprūpinimo sistemos (skatinančios įsidarbinti bedarbio pašalpą gaunantį žmogų) idėjos, kurios laikė bedarbystę iš esmės nuodėminga, gerovės siekiančiųjų prilyginimas „žmonių priešams“, socialinės pagalbos pakeitimas mokesčių kreditais ir lengvatomis, kai žmonės, esantys žemiau mokesčių mokėtojų kategorijos, yra laikomi nevertais gauti paramą, paramos skyrimas toms šeimoms ar būstui, kurių tinkamumą nustato „kompetentingi valdžios organai“, vis didėjantis vargingųjų klasės surašinimas, etnizavimas ir seksualizavimas, visuomeninio solidarumo pakeitimas etniniu ir rasiniu solidarumu, atviras antrarūšės pilietybės pripažinimas, tylus policijos, kaip rasės gynėjos, vaidmens pripažinimas, emancipacijos idėjos pakeitimas privilegijomis

(pvz., narystė Europos Sąjungoje, OECD ar WTO), pasirinktinai suteikiamomis jų nusipelnusioms vargingoms šalims, racionalių argumentų prieš Europos Sąjungos plėtrą apkaltinimas etninės/rasinės nesantaikos kurstymu – visa tai postfašizmas naudoja kaip pilietinės visuomenės (žmonių bendruomenės prasme) skaldymo strategiją, kaip vėl atsinaujinusį pilietybės suteikimą ar nesuteikimą atsižvelgiant į rasę, klasę, tikėjimą, kultūrą ar tautybę.

Vargingųjų klasės suskirstymas į dvi grupes – pasaulio varginguosius užsienyje ir „heterogeniškus“, laukinius amžinus nevykėlius namuose, kartu teigiant, kad „saviškių“ vargingųjų interesams kenkia „užsieniečių“ interesai – suteikia postfašistams taip trūkstantį populistinį matmenį. Patys didžiausi imigrantų (laikinių darbininkų ar prieglobsčio prašytojų) priešai dabar yra nykstantis *lumpenproletariatas*, atstovaujamas *hardcore* dešiniųjų ekstremistų futbolo chuliganų. „Lager louts“ (prasčiokai, mėgstantys šviesų alų) galbūt ir nežino, kad *lager* reiškia ne tik pigų alų, bet ir koncentracijos stovyklą. Šis nesąmoningas kalambūras yra gera metafora.

Taigi mes susiduriame su naujos rūšies centro ekstremizmu. Šis naujasis ekstremizmas, kurį aš vadinu postfašizmu, negresia, kaip jo pirmtakas, liberaliai ir demokratiškai „homogeniškos visuomenės“ tvarkai. Visuomenėje, padalintoje į dvi dalis, laisvei, saugumui, gerovei iš esmės nėra pavojaus, bent jau produktyviai tos visuomenės daugumai, kuriai kai kuriose turtingose šalyse priklauso beveik visi baltieji piliečiai. „Heterogeniškos“, dažniausiai kitos rasės mažumos nėra persekiojamos, jos tiesiog ignoruojamos ir nustumiamos į užribį, yra priverčiamos gyventi gyvenimą, visiškai nepanašų į daugumos visuomenės narių gyvenimą (kartais, beje, toks gyvenimas gali būti kokybiškai geresnis nei grynas darboholizmas, vartotojiškumas ar perdėtas rūpinimasis savo sveikata – kas būdinga daugumai). Narkotikai, kažkada pradėti vartoti kaip sąmonę praplečiantys ir ją pakylėjantys, dabar suteikia laikiną ramybę tiems, kurie priversti dykinėti, kurių visuomenė nenori pripažinti kaip žmonių ir kuriems nenori padėti. „Dionizinė“ subproletariato subkultūra vis toliau gilina visuomenės skilimą į dvi dalis. Tokios varguomenės dalyvavimas politiniame gyvenime net nesvarstytinas, todėl net nereikia papildomai riboti jų balsavimo teisės. Be atsirandančių negausių („naujųjų naujųjų“) kairiųjų radikalų, lygiai taip pat izoliuotų,

kaip ir anarchosindikalistai antrojoje XIX amžiaus pusėje, niekas nenori atstovauti tai varguomenei. Nebeegzistuoja konceptualūs įrankiai, kuriuos kadaise pasiūlė demokratų ir liberalių pažiūrų socialistai, liberalių pažiūrų žmonės tapo kovingais buržuazinio centro ekstremistais, ultrakapitalistiniais chuliganais, kuriems svetimos bet kokios solidarumo idėjos, išskyrus globalios rinkos *fluxus*.

Postfašizmui nereikia smogikų ir diktatorių. Jis puikiai sutaria su liberalia demokratija, nukreipta prieš Apšvietą, jis atkuria pilietybę kaip valdžios teikiamą malonę, o ne kaip universalią žmogaus teisę. Aš jį taip šiurkščiai vadinu, kad atkreipčiau dėmesį į didžiulę jo vykdomą neteisę. Postfašizmas istoriškai siejasi su savo baisiuoju pirmtaku tik fragmentiškai. Žinoma, Centrinės ir Rytų Europos antisemitizmas žymiai nepasikeitė, bet vargu ar jis esminis. Jį sunku identifikuoti, kadangi postfašizmas nėra judėjimas, o greičiau tiesiog padėtis, dažniausiai tvarkoma vadinamųjų centro kairės vyriausybių. Postfašistai paprastai nekalba apie visišką paklusimą ar rasės grynumą, bet apie informacijos greitkelį. (11)

Visi žino instinktyvų įsiūtį, kuris kyla susidūrus su užtrenktomis durimis. Šiuo metu dešimtys milijonų alkanų žmonių klebena durų rankeną. Turtingosios šalys galvoja apie dar sudėtingesnių užraktų įsigijimą, auga ir jų pyktis norinčių įsiveržti atžvilgiu. Kai kur šis pyktis atgaivino nacių ir fašistų *Gedankengut* („idėjų lobį“), kuris kelia teisingą pasipiktinimą. Tačiau kad ir koks baidus bei atgrasus šis fašizmo variantas būtų, postfašizmas neapsiriboja buvusiomis „ašies“ šalimis ir jų buvusiais paslaugiais klientais. Rytų Europos čigonai (romai ir „sintj“, kalbant politiškai korektiškai) yra persekiojami ir policijos, ir visuomenės, todėl jie bėga į „laisvus Vakarus“. Vakarai, norėdami išvengti masinio antplūdžio, įveda vizų ribojimus bei griežtai ragina Rytų Europos šalis gerbti žmogaus teises. Vietinį rasizmą išstumia globalus liberalizmas, abu jie remiasi politine valdžia, kuri sparčiai tampa surasinta.

Daugiakultūriškumo propagavimas tėra desperatiškas savo impotencijos pripažinimas – pilietinė sfera suetninta, nors ir su palankiu humanistiniu atspalviu. Toks pripažinimas reiškia pralaiminčių nuolaidas ir bandymus sužmoginti tai, kas nežmoniška. Į šią sritį į nusitaikę postfašistai, o liberalai mėgina su jais kovoti savo mėgstamoje etniškumo srityje. Tai be galo nepalanki pozicija. Jei nebus imtasi naujų globalaus kapitalizmo problemos

sprendimo būdų, ši kova bus garantuotai pralaimėta.

Tačiau naujoji Dviguba Valstybė tebegyvuoja. Normatyvinė valstybė svarbiausioms kapitalistinio centro visuomenėms ir prerogatyvinė valstybė visiems likusiems, pastaroji leidžia įstatymus, liečiančius nepiliečius. Prerogatyvinė valstybė, skirtingai nuo klasikinio totalitarinio fašizmo, normatyvinės valstybės piliečiams yra beveik nepastebima. Esminė žmonių ir piliečių bendruomenė su visais išstumtaisiais ar pavergtaisiais tapo moraliai nebematoma. Radikali kritika, teigianti, kad normatyvinėje valstybėje laisvė tėra iliuzija, yra klaidinga, tačiau suprantama. Priežastis, dėl ko sunku suvokti, kad atsisakymas suteikti pilietybę remiasi ne „homogeniškos visuomenės“ naujųjų narių išnaudojimu, prievarta ir tiesiogine diskriminacija, bet jų išstūmimu ir atsiribojimu, yra ta, kad nėra įprasta suprasti išsilaisvinimo kovos kitaip nei teisingesnio turto ir valdžios pasiskirstymo. Problema ne ta, kad normatyvinė valstybė tampa vis labiau autoritarinė. Bėda ta, kad ji priklauso tik nedaugeliui.

• • •

(1) Žr. G. M. Tamás. Ethnarchy and Ethno-Anarchism. Social Research 63 (Spring 1996), p. 147–190; taip pat: G. M. Tamás. The Two-Hundred Years War. Boston Review, Summer 1999, p. 31–36.

(2) Michael Mann. The Dark Side of Democracy: The Modern Tradition of Ethnic and Political Cleansing, New Left Review 235 (May/June 1999): p. 18–45.

(3) Žr. Mark Neocleous. Against Security. Radical Philosophy 100 (March/April 2000): p. 7–15; t. p. Fascism (Buckingham: Open University Press, 1997). Pierre'as Bourdieu ne kartą akcentavo „l'état social“ raidą „l'état pénal“ link.

(4) Georges Bataille. The Psychological Structure of Fascism. [November 1933], trans. Carl R. Lovitt, in Visions of Excess, ed. Allan Stoekl (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993), p. 137–160.

(5) Georges Bataille. Psychological Structure, 142. Atkreipkite dėmesį į du intriguojančius juodraščius apie fašizmą: „Cet aspect religieux manifeste“ ir „En affet la vie humaine...“, in: Georges Bataille. Oeuvres complètes, t. 2 (Paris: Gallimard, 1970), p. 161–164; t. p. Antonio Negri teoriją apie „constituent power“ ir „constituted power“ jo knygoje „Insurgencies“, vert. Maurizia Boscagli (Minneapolis: Minnesota University Press, 1999), p. 1–128, 212–229.

(6) Apie Bataille'aus ir Carlo Schmitt'o palyginimą žr. Martin

Jay. The Reassertion of Sovereignty in a Time of Crisis: Carl Schmitt and Georges Bataille, in: Force Fields (New York, Routledge, 1993), p. 49–60; Bataille'aus esė apie suverenumą – „Sovereignty“. The Accursed Share, vols. 2 and 3, vert. Robert Hurley (New York: Zone Books, 1933).

(7) Žr. Jean Piel. Bataille and the World, in: On Bataille: Critical Essays, ed. Leslie Anne Boldt-Irons (Albany: SUNY Press, 1995), p. 95–106.

(8) Ernst Fraenkel. The Dual State [1941], vert. E. A. Shils, E. Lowenstein, K. Knorr (New York: Octagon, 1969). T. p. žr. David Schoenbaum. Hitler's Social Revolution (Garden City: Anchor Doubleday, 1967), p. 113–151.

(9) Ernst Fraenkel. The Dual State [1941], vert. E. A. Shils, E. Lowenstein, K. Knorr (New York: Octagon, 1969), p. 153.

(10) Žr. G. M. Tamás. Democracy's Triumph, Philosophy's Peril. Journal of Democracy 11 (January 2000): p. 103–110. Apie nerimą keliančią politiką, kaip iki šiol ją supratome, raidą žr. Jacques Rancière. La Mésentente (Paris: Galilée, 1995), p. 95–131.

(11) Kai kuriuos šių aspektų iš dalies paliečia zapatistų vedlys subkomendantas Marcosas, žr. jo str. „Un fascisme liberal“ (prancūzų k. liberalus reiškia neokonservatyvų), La Monde diplomatique, 2000 m. rugpjūtis.

Iš anglų k. vertė Tadas Leončikas

SILVIA FEDERICI

MOTERYS, REPRODUKCIJA IR NEBAIGTA FEMINISTINĖ REVOLIUCIJA

Silvia Federici – radikaliajai marksistinei feminizmo tradicijai priklausanti sociologė, aktyvistė, daug metų dirbusi mokytoja Nigerijoje, dabar – profesorė emeritė Niujorko Hofstros universitete. Savo naujausiame veikale „Kalibanas ir ragana“ tvirtina, kad primitivus kaupimas yra ne būtinas kapitalizmo pirmtakas, kaip teigė Marxas, o fundamentalus paties kapitalizmo bruožas – tam, kad jis išliktų, nuolat turi būti nusavinamos naujos kapitalo dozės. Toks nusavinimas, pasak Federici, – neatlyginamas moterų darbas. Būtent jis, o ne samdomas darbas sudarė sąlygas iškilti kapitalistinei ekonomikai. Atsvarą kapitalistinei ekonomikai Federici mato bendruomenėje ir komunalizme.

Vienas svarbiausių XX a. paskutinių dešimtmečių politinių bei teorinių pokyčių Europoje ir Jungtinėse Valstijose buvo moterų maištas prieš priverstinį darbą namuose, kuris paskatino iš naujo apibrėžti šią darbo rūšį bei moterų santykį su kapitalu ir valstybe. Moterų išsivadavimo judėjimas 1970 metais buvo politinė šio maišto išraiška. Tai buvo judėjimas, nukreiptas prieš „darbą namuose“ ir iš jo kylančius padarinius: ekonominę ir socialinę priklausomybę nuo vyrų, socialinę diskriminaciją lyties pagrindu ir reprodukcinės veiklos, kaip žeminčios moteriškumą, natūralizavimą. Moterys perkėlė kovą į gatves, mokyklas, teismus, reikalaudamos, kad valstybė liautųsi kontroliuoti jų kūnus, kad abortai būtų dekriminalizuoti, kad santuoka pridengiami išprievartavimai nebūtų ilgiau toleruojami, kad mokyklų programos būtų peržiūrėtos, atsižvelgiant į moterų dalyvavimą istorijoje. Jų maištas įgijo ir mažiau regimas formas, kurias judėjime dalyvaujančios moterys galėjo atpažinti kaip „atsisakymo dirbti namuose“ apraiškas: tai gimstamumo sumažėjimas, ypač stipriai pasireiškęs Europoje po Antrojo pasaulinio karo, padažnėję skyrybų ir šeimų, kurioms vadovauja moterys, atvejai.

Šios kovos nulėmė, kad darbas namuose ir reprodukcija tapo pagrindiniais 1970 m. feministinės teorijos klausimais. Moters atsisakymas apibrėžti save kaip namų šeimininkę leido suvokti, jog neapmokamas darbas namuose, kurį moterys atlieka prižiūradamos savo šeimas, yra specifinė kapitalistinio darbo produkavimo forma ir išnaudojimo vieta: tai socialinė gamykla, kurioje kasdien atgaminama darbo jėga. Tai leido permąstyti Marso apibrėžtą produktyvaus darbo sampratą, būtent ši kritika šiandien yra svariausias indėlis į šiuolaikinę marksistinę teoriją ir praktiką.

Mariarosa Dalla Costa, Selma James ir kitos teoretikės bei aktyvistės, dalyvaujančios „Užmokesčio už darbą namuose“ kampanijoje (*Wages For Housework Campaign*), yra ypač svarbios šiame kontekste. Jos įrodė, kad:

(a) darbas namuose toli gražu nėra „neproduktyvus“, kaip buvo teigiama marksistinėje tradicijoje, jis yra kapitalistinės akumuliacijos pagrindas, tai darbas, kuriuo remiasi visos kitos darbo formos, nes būtent jis produkuoja ir reprodukuoja darbo jėgą, pačią vertingiausią prekę, kurią kapitalistas turi nupirkti;

(b) kapitalistinėje sistemoje seksualinės diskriminacijos materialinį pagrindą sudarė būtent

reprodukcinio darbo nuvertinimas ir jo kaip „moterų darbo“ natūralizavimas. Vadinasi, patriarchija ir seksizmas kapitalistinėje visuomenėje remiasi galia gauti darbo užmokesį arba jo negauti, o tai leido vyrams kontroliuoti moterų darbą namuose ir tiesiogiai iš jo pelnytis.

Pasiremdamos šia teorija daugelis feministų reikalavo užmokesčio už darbą namuose – tai strateginis reikalavimas, nukreiptas ne tik prieš „vergiją namuose“, bet ir prieš kapitalistinį reprodukcinio darbo nuvertinimą bei darbo hierarchiją, kurią sukuria darbo apmokėjimo sistema. 1970 m. „Užmokesčio už darbą namuose“ kampanija išplito keliose Europos šalyse, Jungtinėse Valstijose ir Kanadoje, tačiau ji niekuomet netapo masiniu judėjimu, o jos politinis potencialas niekuomet nebuvo patikrintas. Pagrindinė Šiaurės Amerikos ir Europos feministų strategija buvo kovoti prieš diskriminaciją (apmokamoje) darbo vietoje, įsitraukti į tokias veiklos formas, kurios buvo laikomos vyriškomis, ir reikalauti valstybės remiamos vaikų priežiūros. Feministės taip pat siekė sukurti moterų erdves ir moterų kultūrą, įtraukti feministinę perspektyvą į akademinį pasaulį sukuriant Moterų studijas. Kai Jungtinėse Valstijose buvo legalizuoti abortai, darbo namuose ir reproduktivumo klausimai nustojo dominti feministes, todėl 1976 m. Aukščiausiasis teismas net galėjo panaikinti siūlymą dėl privalomų apmokamų motinystės atostogų. Atrodo, kad apmokama darbo vieta, o ne bendruomenė feministėms buvo svarbiausia moterų kovų vieta, kurioje moterų galia galėjo geriausiai realizuotis.

Nuo to laiko globalioje politinėje ekonomikoje įvyko daug pokyčių, kurie irgi privertė permąstyti „užmokesčio už darbą namuose“ reikalavimą. Pasaulio ekonomikos globalizacija, lydimą neoliberalistinio posūkio, valstybinio socializmo baigties ir Pasaulio banko bei Tarptautinio valiutos fondo 1980 ir 1990 m. struktūrinio suregulavimo programų, leido naujai apibrėžti politinę erdvę bei atskleidė, kad pinigai ir uždarbis yra nepatikima priemonė užtikrinant pragyvenimą ir socialinę reprodukciją. Šiame kontekste lemiamas pokytis buvo kylantys paprastų moterų judėjimai globaliuose „Pietuose“, organizuojantys pasipriešinimą prieš privatizaciją ir korporacijų vykdomą žemių, vandens telkinių, miškų grobimą. Šie judėjimai atskleidė, kaip ypatingai svarbu, ypač moterims, atkurti bendruomenines gyvenimo formas ir išsaugoti / įgyti tiesioginę prieigą prie

mūsų pragyvenimą užtikrinančių pagrindinių dalykų. Tuo pat metu moterų organizacijų pertvarkymas į nevyriausybinės organizacijos bei Jungtinių tautų remiamas feminizmo institucionalizavimas siekė įkinkyti moterų kovas į neoliberalistinius bei rinkos santykių procesus. Dėl šių prieštarų tendencijų sunku spręsti, kokią vaidmenį feministiniai judėjimai vaidins ateityje, ypač artėjant globaliai ekonominei krizei. Tačiau pastarieji trys dešimtmečiai davė mums vertingų pamokų, parodančių, kad apmokamos darbo vietos ir kovos dėl uždario reikalavimai yra per daug riboti, kad galėtų grįžti „moterų išsivadavimo“ judėjimą.

Daugelis Šiaurės Amerikos moterų manė, kad turėdamos darbo vietą ne namuose, jos „prisijungtų prie klasių kovos“, išsivaduotų iš paralyžiuojančios izoliacijos, įgytų didesnę galią realioje darbo vietoje, atsikratytų namų ir darbo namuose. Tačiau praėjus dešimtmečiui matome, kad tai buvo iliuzija, kuri neapskaičiavo, kad kapitalas gali atimti darbininko galias per ekonominį restruktūravimą, be to, neįvertino, kad darbo pasidalijimas lyčių pagrindu geba greitai atsinaujinti. Iki 1980 metų globalizuotas darbo procesas, į kurį įsiliejo ir moterys, buvo veikiamas išlaidų mažinimo, gamybos kaštų perkėlimo į trečiąsias šalis, atsisakymo reguliuoti darbo santykius, – veiksmų, kurie labai sumažino darbo užmokestį, pavertė darbą laikinu ir vis labiau priverstiniu, o derybas dėl kontraktų – nelegalaus pasipelnymo dalybomis. Vadinasi, moterys įsijungė į darbo procesą tuo metu, kai vyko istoriniai pasaulinio masto puolimai prieš darbininkus, po kurių sekė didžiosios dalies Jungtinių Valstijų deindustrializacija, vietinių industrijų išmėtymas po visą globalių Pietų teritoriją, kapitalo deteritorializacija. Nenuostabu, jog moterims atiteko

profesijos, esančios darbo skalės apačioje, – labiausiai monotoniškos, pavojingos, teikiančios mažiausiai garantijų ir mažiausiai apmokamos. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos globojamos šalyse moterų įsidarbinimo pakilimas, kuris 1990 m. siekė 60 % procentų visų moterų skaičiaus, apėmė darbus paslaugų sektoriuje, o tai reiškė, kad moterys darbą namuose iškeitė į darbą restoranuose, ligoninėse ir užkandinėse, taip pat aprūpino darbo jėgą augantį skambučių centrų ir duomenų saugojimo firmų sektorių.

Situacija buvo dar niūresnė „Trečiojo pasaulio“ šalyse, kur moterys buvo įdarbinamos vadinamuosiuose „neoficialiuose sektoriuose“ arba laisvose nuo mokesčių gamyklose (*maquillas*) ir „laisvojo eksporto zonose“, į kurias buvo perkeltos gamybinės industrijos, uždarytos „Šiaurėje“. Periodiškai mums pranešama, netgi kairiųjų, kokią teigiamą poveikį moterims daro darbas šiose moderniose vargšų prieglaudose, pradedant įgūdžiais, kuriuos jos įgyja, baigiant nepriklausomybe, kurią joms suteikia įsidarbinimas. Tačiau tikrovė yra tokia, kad ištisos kartos jaunų moterų ten išieškojo

savo kūnus ir protus, rizikuodamos savo sveikata, uždirbdamos skatikus ir priverstinai pakludamos stebėjimo režimui, kuris prilygsta kalėjimui.

Laikini darbai, už kuriuos gaunamas mažesnis už minimalų uždarbis, dažnai nesudarius jokios sutarties, yra norma buvusiose socialistinėse šalyse, nuo Kinijos iki Bulgarijos. Tačiau perėjimas iš socializmo į kapitalizmą nuvertino darbą pačių moterų akyse. Kaip menkai moterys vertina darbą naujose Rytų Europos rinkos ekonomikos, galima suprasti iš to, kiek daug moterų emigruoja iš šio regiono į bet kurią Vakarų Europos arba Jungtinių Valstijų šalį, kur jos gali tikėtis

tik dirbti namuose arba teikti seksualines paslaugas, ten jos neabejotinai praras savo socialinį statusą ir patirs gilų socialinio susvetimėjimo jausmą.

Mes turime išsklaidyti mitą, kad didėjant moterų įsidarbinimui išnyko hierarchijos, sukuriamos neapmokamo darbo namuose ir lyties pagrindu. Žinoma, dauguma ruošos darbų tiesiog atkrito, nes jie buvo reorganizuoti komerciniu pagrindu ir taip leido suklestėti paslaugų sektoriui. (Pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose įdarbinimas maisto paslaugų ir gėrimų prekyvietėse 1990–2006 metais padidėjo iki trijų milijonų. Tuo pačiu laikotarpiu greitojo maisto darbuotojų skaičius išaugo nuo 2 milijonų septynių šimtų tūkstančių iki keturių milijonų. Tačiau tai yra menkiausiai apmokami darbininkai Amerikoje, kurie pagal oficialią statistiką uždirba 7,77 dolerio per valandą. (1)

Moterys taip pat atsisakė dalies darbo namuose gimdydamos mažiau vaikų ir teikdamos vis mažiau paslaugų savo partneriams. Per 1960–2006 metus gimstamumas Jungtinėse Valstijose sumažėjo nuo 118 iki 66,7 vaikų, tenkančių 1000 moterų, o tai padidino vidutinį gyventojų amžių nuo 30 metų (1980) iki 36,4 metų (2006). Gimstamumo streikas buvo dar dramatiškesnis Europoje, kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Italijoje) jau daug metų gimstamumas yra mažesnis už mirštamumą. Jungtinėse Valstijose sumažėjo ir santuokų bei vedusių porų skaičius: nuo 56 % (1990) iki 51 % (2006) visų namų ūkių, ir tuo pat metu padidėjo skaičius žmonių, kurie gyvena vieniši (Jungtinėse Valstijose jų skaičius padidėjo septyniais su puse milijono – nuo dvidešimt trijų iki trisdešimties su puse milijono, kitaip tariant, 30 %). Ne paskutinis faktorius, lemiantis moterų nusikurdimą buvusiose socialistinėse ir Trečiojo pasaulio šalyse, yra naujas tarptautinis reprodukcinio darbo paskirstymas, kuris perkėlė dideles darbo namuose apimtis ant imigrantų pečių ir sukūrė sąlygas tam, kas dažnai įvardijama kaip „priežiūros darbų globalizacija“.

Tačiau net ir šie pokyčiai ženkliai nesumažino darbo namuose kiekio, kurį dauguma moterų, kaip iš jų tikimasi, turi atlikti; lygiai taip pat jie nepašalino lyčių pagrindu kuriamos nelygybės, kuri remiasi darbu namuose. Žvelgdami iš globalios perspektyvos pamatysime, kad moterys kiekvienoje šalyje ne tik nudiirba didesniąją darbo namuose dalį, bet moterų nudiirbamo darbo namuose kiekis – apmokamo ar neapmokamo – iš tiesų padidėjo, netgi jei jos

turi ir apmokamą darbo vietą ne namuose. Taip atsitiko dėl to, kad valstybė sumažino socialinių paslaugų finansavimą, o pramoninė gamyba buvo decentralizuota.

Trys faktoriai turėjo ypač didelės įtakos tam, kad moterų darbo diena pailgėjo ir sugrąžino darbą į namus.

Pirma, moterys sušvelnino ekonominės globalizacijos šoką savo darbu kompensuodamos pablogėjusias ekonomines sąlygas, kurios susidarė dėl pasaulio ekonomikos liberalizavimo ir dėl sumažinto valstybės finansavimo, skirto reprodukuoti darbo jėgai. Tai ypač akivaizdu šalyse, kurioms buvo taikomos struktūrinio reguliavimo programos, visiškai nutraukusios sveikatos apsaugos, švietimo, infrastruktūros ir svarbiausių reikmių finansavimą. Daugelyje Afrikos ir Pietų Amerikos šalių moterys turi sugaišti dar daugiau laiko atsinešti vandens, įsigyti ir paruošti maistą bei rūpintis ligomis, kurios tapo daug dažnesnės, kai sveikatos apsaugos komercializavimas padarė neįperkamus vizitus į klinikas, o prasta mityba ir aplinkos užterštumas sąlygojo, jog žmonės tapo mažiau atsparūs ligoms.

Jungtinėse Valstijose sumažinus biudžeto išlaidas, daugelis darbų, kuriuos tradiciškai atlikdavo ligoninės ir kitos viešosios įstaigos, buvo privatizuoti ir perkelti į namus, prijungiant juos prie neapmokamo moterų darbo. Pavyzdžiui, dabar pacientai beveik iš karto po operacijos yra išrašomi namo, ir namai turi prisiimti įvairių pooperacinių ir kitų terapinių medicininių procedūrų našta (pavyzdžiui, chroniškų ligų atvejų), kurią anksčiau būtų prisiėmę gydytojai ir profesionalios slaugės. Lygiai taip pat buvo panaikinta valstybės finansuojama senyvo amžiaus žmonių slauga (pagalba tvarkant namų ūkį, individuali slauga). Vizitai į namus buvo sumažinti, sumažintas ir teikiamų paslaugų skaičius.

Antrasis faktorius, turėjęs įtakos naujai apibrėžiant reprodukcinį darbą namuose, buvo „darbo namuose“ ekspansija, vykusi iš dalies dėl industrinės gamybos išsklidimo, iš dalies dėl neoficialaus darbo paplitimo. Kaip teigia Davidas Staplesas knygoje „Niekur kitur, tik namuose“ (*No Place Like Home*, 2006), darbas namuose toli gražu nėra anachronistinė darbo forma, tai ilgalaikė kapitalistinė strategija, kuri šiandien yra pavergusi milijonus moterų ir vaikų visame pasaulyje, miestuose, kaimuose, priemiesčiuose. D. Staplesas tiksliai pastebi, kad darbas yra „negrįžtamai“ nutekėjęs

prostituciją. Šį smurto prieš moteris protrūkį sunku apskaičiuoti ir jo reikšmė geriau suvokiama ją apibūdinant kokybinėmis sąvokomis, atsižvelgiant į tai, kad prievarta įgijo naujas formas. Kai kuriose šalyse struktūrinio suregulavimo programų poveikis sąlygojo šeimų iširimą. Dažniausiai tai nutinka bendru susitarimu – kai vienas ar abu partneriai emigruoja arba abu išsiskiria ieškodami tam tikros formos pajamų. Tačiau dažniausiai nutinka daug labiau traumuojantys įvykiai, kai susidūrę su skurdu, vyrai palieka savo žmonas ir vaikus. Kai kuriose Afrikos ir Indijos vietovėse vyko išpuoliai prieš vyresnio amžiaus moteris, kurios buvo išvarytos iš savo namų ar net nužudytos apkaltinus jas raganavimu ar tarnavimu velniui. Šis fenomenas atspindi atsisakymą remti tuos šeimos narius, kurie laikomi jau neproduktyviais, kai susiduriama su išteklių mažėjimu. Kitas prievartos, sietinos su globalizacijos procesu, pavyzdys yra didėjantis kraičio žmogžudysčių skaičius Indijoje, pažymėtina ir plintanti prekyba žmonėmis bei kitos seksualinės prievartos formos, vis dažniau pasitaikančios moterų žmogžudystės. Šimtai jaunų moterų, daugiausia maquilas darbininkių, buvo nužudytos Ciudad Jaureze ir kituose Meksikos miestuose Jungtinių Amerikos Valstijų pasienyje. Jos greičiausiai buvo išprievartavimų ar kriminalinių grupuočių, produkuojančių pornografiją ir „snuff“, aukos. Tačiau svarbiausia čia yra institucinė prievarta, kuri vis didėja. Tai visiško nuskurdinimo, nežmogiškų darbo sąlygų, emigracijos, nelegalios situacijos prievarta. Tai, kad emigracija gali būti laikoma kova, pasipriešinimu prieš skurdinimą, aukštesnio kovos lygio paieška, nepanaikina minėto fakto.

Iš šios analizės galima padaryti keletą išvadų. Pirma, kova dėl apmokamo darbo arba siekis „prisijungti prie darbininkų klasės per darbą“, kaip teigė kai kurios marksistinės feministės, negali būti laikomi keliu į išsilaisvinimą. Darbas už uždarbį gali tapti būtinybe, tačiau tai negali būti politinė strategija. Nes kol reprodukcinis darbas yra nuvertintas, kol jis laikomas privačiu reikalu ir moterų pareiga, moterų kapitalo ir valstybės veikloje visuomet turės mažiau galios ir bus itin pažėdžiamos socialiai ir ekonomiškai. Taip pat svarbu pripažinti, kad esama rimtų apribojimų siekiant redukuoti reprodukcinį darbą ar reorganizuoti jį rinkos santykių pagrindu. Kaip, pavyzdžiui, galėtume redukuoti ar komercializuoti vaikų, vyresnio amžiaus

žmonių, ligonių priežiūrą, jei ne nuskriausdami tuos, kuriuos prižiūrime? Šiame kontekste daug ką pasako faktas, jog maisto gamybos marketizavimas pablogino mūsų sveikatą (pavyzdžiu gali būti nutukimas, dažnas net tarp vaikų). Kalbant apie reprodukcinio darbo komercializavimą, kuris įgyvendinamas jį perkeliant ant vis kitų moterų pečių, toks „sprendimas“ tikrai sukuria naujus galios santykius tarp moterų ir pagilina darbo namuose krizę, kurią pajunta mokamas priežiūros paslaugas teikiančios šeimos.

Reikia iš naujo pradėti kolektyvinę kovą dėl reprodukcijos ir siekti perimti kontrolę tų materialių išteklių, kurie sąlygoja žmogiškų būtybių produkavimą ir aplink šį darbą sukuria naujas bendradarbiavimo formas, nepriklausančias nuo kapitalo ir rinkos logikos. Tai nėra utopija, o procesas, kuris jau užgimsta daugelyje pasaulio kraštų ir kuris neabejotinai išsiplės susidūrus su pasaulinės finansinės sistemos žlugimu. Vyriausybės sieks pasinaudoti šia krize tam, kad primestų mums griežtus taupymo režimus daugeliui metų. Tačiau žemių perėmimas, miesto ūkininkavimas, bendruomeninis žemės ūkis, skvotai, įvairių barterinių mainų kūrimas, abipusė pagalba, alternatyvios sveikatos apsaugos formos, – tai tik keli būdai, kuriais galima reorganizuoti reprodukciją, – gali sukurti naują ekonomiką, kurioje reprodukcinis darbas iš dusinančios, diskriminuojančios veiklos gali virsti išlaisvinančiu ir kūrybišku užsiėmimu, kuriuo remiantis būtų eksperimentuojama kuriant žmogiškus santykius.

Kaip jau teigiau, ši kova nėra utopija. Tačiau pasaulio ekonomikos globalizacijos pasekmės neabejotinai būtų buvusios daug labiau nusikalstamos, jei ne milijonų moterų pastangos užtikrinti, kad jų šeimos bus aprūpintos nepaisant jų vertės kapitalistinėje rinkoje. Moterų veikla, nukreipta į pragyvenimą, taip pat įvairios tiesioginio veiksmo formos (nuo valstybinės žemės užėmimo iki miesto ūkininkavimo) padėjo jų bendruomenėms išvengti visiško nuskurdinimo, padėjo papildyti biudžetus ir prisidurti maisto. Siaučiant karams, ekonominėms krizėms, pinigų nuvertėjimui, pasauliui žlungant, jos sėjo grūdus apleistuose miestų plotuose, gamino maistą, kurį pardavinėjo gatvėse, kūrė bendruomenės virtuves – *ola communes*, kaip Čilės ir Peru atveju. Tokiu būdu jos stojo skersai kelio visiškam gyvenimo komodifikavimui ir pradėjo reprodukcijos reappropriacijos bei rekolektyvizacijos procesą, kuris būtinas, kad atgautume savo gyvenimo kontrolę.

(1) Žr.: Jungtinių Valstijų statistikos santrauką, 614 lentelę, p. 406, 2008 (Table 614, p. 406 of Statistical Abstract of the United States, 2008).

(2) David Staples. No Place Like Home. Organizing Home-Based Labor In The Era of Structural Adjustment. New York: Routledge, 2006, p. 1-5

Niujorkas, 2008 m. ruduo

Koliažų autorė Jane Fredericks

Bibliografija tolesniam skaitymui:

- Peggy Antrobus. (2004). The Global Women's Movements. Origins, Issues and Strategies. London: Zed Books.
- Rosalyn Baxandall and Linda Gordon eds. (2000). Dear Sisters, Dispatches from the Women's Liberation Movement. New York: Basic Books.
- Veronika Bennholdt-Thomsen, Nicholas Faraclas and Claudia Werlhof eds. (2001). There is an Alternative. Subsistence and Worldwide Resistance to Corporate Globalization. London: Zed Books.
- Giovanna Franca Dalla Costa. (2008). The Work of Love. Unpaid Housework, Poverty, Sexual Violence at the Dawn of the 21st Century. Brooklyn (NY): Autonomedia. [Translated from Italian, First Edition 1978]
- Mararosa Dalla Costa and Selma James. (1975). The Power of Women and the Subversion of the Community. Bristol (UK): Falling Wall Press.
- Mariarosa Dalla Costa and Giovanna Franca Dalla Costa eds. (1999). Women, Development and Labor of Reproduction. Struggles and Movements. Trenton: Africa World Press.
- Mariarosa Dalla Costa. (2008, 1994). Capitalism and Reproduction. In: Werner Bonefeld ed. Subverting the Present Imagining the Future. Brooklyn (NY): Autonomedia.
- Silvia Federici. (2009). Witch-hunting, Globalization, and

Feminist Solidarity in Africa Today. (Forthcoming) In: Wagadu. Joint Issue with the Journal of International Women's Studies. January 2009.

Silvia Federici. (2008, 1992). War, Globalization and Reproduction. In: Matt Meyer and Elavie Ndura-Ouedraogo eds., Seeds of New Hope. Pan-African Peace Studies for the Twenty-First Century. Trenton (NJ): Africa World Press, p. 114–164.

Silvia Federici. (2006). Prostitution and Globalization: Notes on a feminist debate. In: Davies, Matt and Magnus Ryner eds. (2006). Poverty and the Production of World Politics. Unprotected Workers in the Global Political Economy. New York: Palgrave, Macmillan, p. 113–136.

Silvia Federici. (2004). Caliban and the Witch: Women, The Body and Primitive Accumulation. Brooklyn (NY): Autonomedia.

Silvia Federici. (2004). Women, Land Struggles and Globalization. An International Perspective. Journal of Asian and African Studies, Vol. 39, Issue 1/2, January March, 2004. London: Sage.

Silvia Federici. (1999). Reproduction and Feminist Struggle in the New International Division of Labor. In: Dalla Costa and Dalla Costa eds. (1999), p. 47–82.

Silvia Federici. (1980). Putting Feminism Back on its Feet. In: Sonhia Sayres et al eds. The 60s

Without Apology. Minneapolis: University of Minnesota Press. (In collaboration with Social Text.)

Silvia Federici. (1975). Counterplanning From the Kitchen. (with Nicole Cox) Bristol: Falling Wall Press.

Silvia Federici. (1975). Wages Against Housework. Bristol (UK): Falling Wall Press.

Leopoldina Fortunati. (1995, 1981). The Arcane of Reproduction. Housework, Prostitution, Labor and Capital. Brooklyn (NY): Autonomedia (Translated from Italian, First edition 1981).

Vertė Audronė Žukauskaitė

MARGARITA JANKAUSKAITĖ

(NE)DISKRIMINACIJOS RETORIKA: TARP VERTYBIŲ IR MANIPULIACIJŲ

Margarita Jankauskaitė baigė dailėtyros studijas Vilniaus dailės akademijoje, yra humanitarinių mokslų daktarė, Lygių galimybių plėtros centro projektų vadovė. Laiko save feministe, pagrindinė tyrimų sritis – lyčių reprezentacija žiniasklaidoje, lyčių lygybės politika.

2007-uosius Europos Sąjunga minėjo kaip lygių galimybių visiems metus. 2008-ieji paskelbti kultūrų dialogo metais. Valstybiniu lygiu buvo finansuojamos programos, skirtos tam, kad direktyvose įtvirtintos lygių galimybių nuostatos taptų konkrečiomis, kasdienėmis praktikomis, užkertančiomis kelią žmonių diskriminacijai dėl asmens rasės, etniškumo, lyties, lytinės orientacijos, amžiaus, sveikatos būklės ir religinių įsitikinimų. Tikėtasi, jog Europos Komisijos žodis, raginantis puoselėti žmonių įvairovę kaip didžiausią Europos turtą, taps kūnu, suteikiančiu galimybę bent vienu žingsniu priartėti prie įvairovės be diskriminavimo atviros visuomenės sukūrimo. Tačiau Lietuvoje šios iniciatyvos tapo prielaida ne tik nuosekliam darbui konstruktyvaus dialogo linkme. Paradoksalu, tačiau „Lygių galimybių visiems“ ir „Kultūrų dialogo“ metai konsolidavo galingą reakciją, nukreiptą prieš įvairovės be diskriminavimo nuostatų įtvirtinimą.

Priminti galima ne vieną faktą: į didžiuosius Lietuvos miestus neleidžiamas tolerancijos idėjas propaguojantis eurovilkikas; 2008 m. birželio 3 d. patvirtinama Valstybinė šeimos koncepcija, pagal kurią valstybės subjektu laikomos tik santuokos pagrindu sukurtos šeimos, taigi anapus valstybinės politikos, o tai reiškia ir paramos, paliekami nesusituokusių porų bei vienišų tėvų (dažniausiai moterų) vaikai; prisidengus rūpesčiu dėl vaikų apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio įstatymais siūloma uždrausti, kaip kad teigiama, homoseksualią propagandą bei šeimos institutą diskredituojančios informacijos sklaidimą; stabdomas Apsaugos nuo smurto šeimoje koncepcijos priėmimas ir pasiūlomas Gyvybės prenatalinėje stadijoje apsaugos įstatymo projektas. Kas vienija šiuos, atrodytų nesusijusius faktus, išskyrus tai, kad visų jų iniciatoriai ar idėjiniai rėmėjai atstovauja populistinėms arba konservatyvioms politinėms ir visuomeninėms jėgoms? Noras išsaugoti patriarchalinės sistemos status quo, išbraukiant iš Lietuvos socialinio, politinio gyvenimo dienotvarkės ne tik įvairovę, bet ir sprendimo ar pasirinkimo laisvę.

Esame vieni nepakančiausių Europoje

Kad esame vieni nepakančiausių Europoje, žinome seniai – apie tai neleidžia pamiršti ir tarptautinių

tyrimų rezultatai, ir Lietuvoje atliktos apklausos: nemėgstame romų, musulmonų ir gėjų, nenorime, kad mūsų aplinkoje būtų vykdomos alkoholikų, narkomanų, prekybos žmonėmis aukų reintegracijos programos, neskubame rūpintis neįgaliaisiais ir trykštame nepakantumu netradicinių tikėjimų žmonėms. Tiesa, mėgstame didžiulis savo protėvius, kurie, kaip teigiama, buvo ypač atviri įvairovei, todėl diskriminacijai nepritariame, jeigu apie ją kalbama abstrakčiai. Tačiau tereikia paklausti apie MŪSŲ darbovietę, MŪSŲ kaimynus arba MŪSŲ vaikų mokyklą ir vaizdelis iš esmės pasikeičia. Ypač budriai nuo kitokių, tarsi nuo ateivių invazijos saugome savo privačią erdvę, bijodami, kad neteksime SAVO tapatybės, SAVO egzistencijos pamatų... Mūsų reakcijos akivaizdžiai rodo – gelbėti pasaulį lengviau nei įveikti viduje tūnančius stereotipus. Todėl ir nepakantumo kitokiems retorika veiksmingiausių rezultatų pasiekia, kai yra susiejama su privataus gyvenimo lūkesčiais ir baimėmis.

Gyvename postmodernioje visuomenėje, kur galios kartografija dažniausiai brėžiama ne atviru jėgos demonstravimu, o virtualios informacijos srautuose, todėl viešajame diskurse vykstančios manipuliacijos tampa ypač svarbiu įrankiu ideologinei (rinkiminei) kovai laimėti. Lietuvoje jau tampa įprasta nepakantumą kitokiems natūralizuoti, pasitelkiant tradicinių vertybių apsaugos retoriką. Siekiant valdyti mases, ne visuomet reikalingos jėgos struktūros. Hegemoninės galios mechanizmų sėkmė remiasi gebėjimu įpiršti nuostatas ir įtikinti, jog daromi „sveiku protu paremti sprendimai“, „vadovaujamasi bendroju interesu“. Viena socialinė grupė gali įtvirtinti hegemoniją kitų atžvilgiu tuo atveju, jei parodo turinti tikslų, kurie pripažįstami kaip atitinkantys visų poreikius.

Stipri tautinė valstybė?

Lietuvos viešajame diskurse šiuo tikslu tapo pilietinių iniciatyvų konsolidavimas už tradicinę šeimą, turinčią tapti stiprios tautinės valstybės pagrindu. Tikslas, atrodytų, – taurus. Niekas nedrįsta to paneigti. Dauguma brangina savo šeimas (net jei jos neatitinka Valstybinėje koncepcijoje pateikto apibrėžimo) ir nenori pelnyti tautos priešo vardo. Todėl hegemonija gali triumfuoti – vargu bau ar rasime „natūralesnį“, visiems

suvokiamą ir dar labiau suvienijantį tikslą? Tačiau kokios yra šio idiliško scenarijaus pasekmės?

Akis bado karštligiškas noras visuomenę nuteikti prieš homoseksualius asmenis (pažadai gyventi geriau nuėjo perniek, tad atėjo laikas vienyti tautą kovai su bendru priešu) – jų „propagandą“, „invaziją“, „destrukciją“. Tačiau įstatymais taip stropiai siekiama apginti heteronormatyvumą, jog nepaisoma ir heteroseksualių asmenų diskriminacijos. Valstybinėje šeimos paramos koncepcijoje šeima nelaikomi vieniši tėvai ir nesusituokusios, vaikus auginančios poros, nors Lietuvoje skiriasi daugiau nei pusė sutuoktinių, o nesantuokoje gimsta trečdalis kūdikių, nes bijomasi, kad šeimos sampratą apibrėžus taip, kaip tai daroma civilizuotame Vakarų pasaulyje, homoseksualai suskubs pasinaudoti jiems „nepriklausančiomis“ privilegijomis (juolab kad Strasbūre lesbiečių pora jau laimėjo bylą prieš Prancūzijos valstybę, įvaikinimo byloje). Lietuvos Seime siautėjanti homofobijos epidemija, kuri sparčiai plinta ir savivaldos lygmeniu, yra tiek užtemdžiusi didelės dalies politikų sąmonę, jog kovodami su tariamais baubais jie be skrupulų aukoja moterų, vaikų, etninių mažų, vyresnio amžiaus ir žmonių su negalia teises į visavertį gyvenimą, jau nekalbant apie homoseksualius asmenis. Tą liudija ne tik žmogaus teises pažeidžianti Valstybinė šeimos koncepcija, bet ir iškalbinga LR Seimo diskusija Lygių galimybių įstatymo pataisų klausimais.

Ši fobija trukdo kovoti ir su visuomenėje plačiai paplitusiu smurtu – latentine, kompleksinio sprendimo reikalaujančia problema. LR Seime buvo sustabdytas Apsaugos nuo smurto šeimoje koncepcijos priėmimas, tik dėl to, kad jame šeiminių smurto samprata apima kiek platesnius privataus gyvenimo santykius, nei tai numato konservatyvus požiūris į šeimą. Be to teigiama, kad atskiro įstatymo apie smurtą šeimoje priėmimas diskredituotų patį šeimos institutą, kuris Koncepcijoje vertinama kaip savaiminis gėris. Siekiant apsaugoti jo sakralumą buvo pasiryžta net žodžio laisvės suvaržymams: Koncepcijoje reikalaujama įpareigoti valstybinį transliuotoją pateikti tik teigiamus pavyzdžius apie tradicinę šeimą. Šeimos pagrindų įstatymo projekte buvo taip stropiai stiprinami tradicinės šeimos pamatai, jog pensijas pasiūlyta mokėti atsižvelgus ne tik į pensininko uždirbtus, bet ir jo/jos vaikų uždirbtus atlyginimus. Galime tik

prognozuoti, kokios pensijos gali tikėtis tie, kurie neturėjo vaikų arba augino neįgalų vaiką.

Ne tautinis, o pilietinis sambūvis

Siekdami atremti kritiką, jog diskriminuojantys įstatymai ar projektai prasilenkia su realybe, šių iniciatyvų autoriai pabrėžia, jog negalima nuolat klampoti kasdienybės liūne. Valstybės politika turi puoselėti vizijas, padedančias kurti laimingesnę visuomenę, remtis įžvalgomis, nukreiptomis į ateitį. Tačiau ką daryti kai idėjos, deklaruojančios pagarbą tradicijoms, realiaame gyvenime virsta vienišų ir nesusituokusių tėvų, vaikų, moterų, lytinių mažumų, senelių ir neįgalų žmonių diskriminacija? Prisiminę, jog visa tai daroma dėl tvirtų TAUTINIO, o ne PILIETINIO sambūvio pagrindų, suvoksime, jog ir kitataučiams šiame scenarijuje nėra vietos (kaip besistengtų, geresniais lietuviais jie vis tiek netaps). Teigiama, kad visi šie projektai kuriami šeimos ir valstybės labui, siekiant tikrųjų vertybių triumfo. Tiesa, nepamirštant pridurti, jog nustatant šias vertybes Visuotinės žmogaus teisės nėra atramos kriterijus, nes jų samprata tapo perdėm plati, pradėjus ginti ne „normalių žmonių“, bet visokių kitokių teises.

Tokią retoriką sunku vertinti kaip kultūrinio, socialinio, vertybinio polilogo preliudiją. Ne ypač ji dera ir su brandžios demokratijos samprata. Todėl svarbu kritiškai vertinti vizijas, kurių vedini mes raginami kurti savo ateitį ir persvarstyti taip vadinamas „tradicines“ vertybes. Diskriminacija, kurią pasėjame, nepalikdami vietos nei atvirumui, nei įvairovei, yra arčiau mūsų, nei manome. Tad nuo savęs vertėtų pradėti ir atvirumo įvairovei paieškas.

49 psl. koliažo autorė Jane Fredericks

ANTIDISKRIMINACINIO APVALAUS STALO DISKUSIJA

PANIEKA KITOKIAM ŽMOGUI – „LIETUVIŠKUMO” ĮRODYMAS

2008 m. pabaigoje buvo surengta Lietuvos aktyvistų ir antiautoritarų diskusija apie žmonių diskriminavimą šiandienėje Lietuvoje – religinį, tautinį, socialinį, lytinį ir pan. Diskusijoje, kuri vyko internetu, dalyvavo: laisvamanis Algirdas Likas, sociologas Artūras Tereškinas, filosofė Audronė Žukauskaitė, Elena iš „Atviro galo“, feministė Margarita Jankauskaitė, filosofė Nida Vasiliauskaitė, Simona iš „Atviro galo“, libertaras Valdemaras Palevičius ir aktyvistė Vilma Pajuodienė-Fiokla. Diskusiją moderavo anarchistas Darius Pocevičius.

Darius: Lietuvos valdžia ir žiniasklaida jau 20 metų skelbia apie absoliutų žmogaus teisių bei laisvių triumfą Lietuvoje. Valdžios nuomone, Lietuvoje gyvenantis žmogus yra visiškai laisvas, turi visas įmanomas teises ir nėra niekaip diskriminuojamas, išskyrus atskirus retus atvejus. Kaip apskritai vertinate situaciją Lietuvoje žmogaus teisių ir laisvių požiūriu? Kokia atvira ar paslėpta žmonių diskriminacija sutinkama šiandienėje Lietuvoje?

Algirdas: Ar išvis galime kalbėti apie absoliučias teises bei laisvę valstybėje? Jei žmogus gyvena valstybėje, vadinasi, jis deleguoja kai kurias savo teises ir laisves valstybei pats to norėdamas arba per prievartą. Kiek tų teisių ar kiek tų laisvių „deleguojama“ valstybei, čia jau kita kalba. Palyginus su tarybiniu Lietuvos periodu, galima būtų sutikti, kad dabar mes turime daug daugiau teisių bei didesnę laisvę (bet tikrai negalima kalbėti apie absoliučią). Diskriminacija Lietuvoje egzistuoja (rasinė, dėl lytinės orientacijos ir t. t.), ir būtų kvaila tai neigti. Ir tikrai tai ne atskiri atvejai.

Artūras: Manychiau, kad paradinė žmogaus teisių pusė neblogai sutvarkyta, tačiau teisinė antidiskriminacijos bazė nemažina diskriminacijos Lietuvoje. Diskriminuojama ir tiesiogiai, ir netiesiogiai. Netiesioginė diskriminacija ypač paplitusi. Skirtingoms socialinėms grupėms priklausantys žmonės vadinami visokiais žeminamais vardais, simboliškai išstumiami iš viešosios sferos ir buvimo valstybės subjektais (pvz., per Šeimos koncepciją), jiems neleidžiama viešai pareikšti apie save (homoseksualų ir „Tolerancijos vilkiko“ atvejais). Taip, mes turime „popierines“ teises arba „teises ant popieriaus“, bet karti patirtis rodo, kad net Seimo nariai, kurie turėtų gerbti žmogaus teises, jų ne tik negerbia, bet atvirai iš jų tyčiojasi. Netgi teisė į laisvą žodį ir nuomonę yra paminama, kai laisvai kalbėti ir reikšti nuomonę gali tik turintys politinę ar finansinę galią.

Kaip parodė tyrimai, kuriuose aš pats esu dalyvavęs, sudėtingiausia Lietuvoje gyventi kai kurioms marginalioms socialinėms grupėms, pavyzdžiui, romams ar homoseksualiems asmenims. Pvz., homoseksualūs asmenys ne tik neturi teisės viešai reikštis ir rinktis, bet ir patiria netiesioginę diskriminaciją (patyčios, pažeminimas, žodinis smurtas) darbe bei kitose gyvenimo sferose. Pastarieji Lietuvoje

neturi ir teisės į partnerystę.

Visiškai sutinku su nesena parlamentarės M. A. Pavilionienės mintimi, kad diskriminacija Lietuvoje vadinama ir teisinama moralumu. Įdomu tai, kad šį moralinį diskursą, pateisinantį diskriminaciją, smurtą, nelygybę mūsų šalyje, labiausiai yra užurpavusios dešinėsios politinės jėgos.

Audronė: Situaciją vertinu kaip labai blogą. Kitos rasės, etninės grupės ar seksualinės orientacijos žmonės vis dar negali jaustis saugūs dėl savo fizinės egzistencijos, jau nekalbant apie tai, kad jie neturi „teisės į reprezentaciją“, t. y. negali laisvai reikšti savo požiūrių, nuostatų, gyvenimo būdo. Moterų padėtį taip pat laikyčiau labai blogą. Šiuo atveju įsijungia visai kitas diskriminacijos būdas – tai paslėpta diskriminacija. Negali pasakyti, kad moterys nebūtų matomos viešojoje erdvėje, bet dažniausiai jos atlieka arba seksualinio fetišo, arba aptarnaujančio personalo vaidmenį. Nors studentų paprastai būna daugiau nei studentų, pamažu jos yra atsijojamos mokymosi procese ir dažniausiai negauna aukštų pozicijų. Šio proceso beveik neįmanoma apskusti, nes konkursai skelbiami konkretiems kandidatams, taigi jei tau niekas neskelbia konkurso, tai tu į jį ir nepatenki. Neįgaliųjų padėtis yra tragiška, viešojoje erdvėje jiems visiškai neprieinama – ne tik dėl to, kad ji nepritaikyta, bet ir dėl to, kad neįgalieji kaip ir „neegzistuoja“. Panašiai „neegzistuoja“ ir pensininkai bei žmonės, sergantys sunkiomis, lėtinėmis ligomis: jie nemiršta, bet ir negyvena, kitaip tariant, yra kažkur tarp socialinės ir fizinės mirties.

Elena: Blogai. Situaciją aiškiai parodė valstybinė šeimos koncepcija, bandymas uždrausti abortus, „Tolerancijos vilkiko“ neįsileidimas. Atrodo, kad Lietuvos valdžia šiuo metu labiausiai nekenčia moterų, gėjų ir lesbiečių. Beje, ši diskriminacija nėra paslėpta, „tautos atstovai“ didžiuojasi savo požiūromis.

Margarita: Turėti teisingą bazę – labai svarbu. Be to, manau, nebūtų įmanomas joks judėjimas į priekį. Tačiau gerai žinoma ir kita tiesa – įstatymai patys neveikia, todėl kalbant apie žmogaus teisių būklę, būtina įvertinti visuomenės savimonės lygį. Gal ir paradoksalu, tačiau šioje situacijoje valdžia ir visuomenė yra tarsi du susisiekiantys indai. Ne vien todėl, kad valdžios žmonės yra tos pačios

visuomenės dalis, taigi ir to paties (vyraujančio) mentaliteto „nešiotojai“, bet ir todėl, jog hegemoninės galios manipuliacijos įmanomos tik tuomet, kai dominuojančios grupės sugeba įtikinti pavaldžiuosius, jog veikiama bendram, taigi ir jų, diskriminuojamųjų, labui. Kuo žmonės mažiau suvokia žmogaus teisių esmę ir svarbą, kuo selektyviau žiūrima į šias teises (vieni tampa „labiau žmonės“ nei kiti), tuo lengviau valdžios atstovams ar galią turintiems jas pažeidinėti. Pvz., didžiųjų miestų merai leidžia sau neįsileisti įvairovės be diskriminavimo idėjas propaguojančio eurovilkiko ir daryti viešus homofobinius pareiškimus, mėgindami susikrauti politinį kapitalą; Seimo nariai nevengia pareiškimų, jog nesvarbu, kokie antidiskriminaciniai įstatymai galioja Lietuvoje (arba kokius įstatymus mums primeta „supuvusi“ Europos Sąjunga). Spręsdami apie žmogaus teisių pažeidimus, jie linkę vadovautis „šeštuju jausmu“, Kristaus, bažnyčios mokymu ir ragina tai daryti kitus pareigūnus (visa tai vyksta, priminsiu, sakralinėje valstybėje). Šis „šeštasis jausmas“ akivaizdžiai išreiškia patriarchalinio komplekso gynybą, kuris pasireiškia nerimu, skatinančiu aukoti visas atskirties grupes tam, kad būtų išsaugota dominuojančią etninę, religinę grupę atstovaujančio, vidutinio amžiaus, įgaliaus, heteroseksualaus ir pasiturinčio vyro hegemonija.

Apie diskriminaciją nereikėtų kalbėti selektyviai – išskiriant tam tikras atskirties grupes, nors akivaizdu,

jog ir tarp „atskirtųjų“ galioja tam tikra hierarchija (hierarchija to, kaip jas priima visuomenė). Todėl mūsų politikai, apsėsti patriarchalinio komplekso, laikosi strategijos slėpti akivaizdžią kitų grupių diskriminaciją po kova su homoseksualumu, tuo būdu mėgindami sulaukti rinkimuose daugumos pritarimo ir įtikinti ją, kad, tarkime, vienišų motinų, nesusituokusių porų, jų vaikų diskriminacija (Valstybinė šeimos koncepcija), neįgaliųjų, senyvo amžiaus žmonių diskriminacija (diskusijos dėl Lygių galimybių įstatymo pakeitimo) yra neišvengiama, būtina auka, siekiant mus visus apsaugoti nuo didesnės nacionalinės katastrofos. Visoje šitoje tradicinės šeimos ir dorovės retorikoje akcentuojamas tautos, o ne pilietiškumo aspektas, todėl akivaizdu, jog vietos šiame patriarchališkame projekte nelieka ir kitataučiams („geresniais lietuviais“ jie vis tiek netaps).

Plačiau galiu kalbėti apie moterų diskriminaciją (nenorių tuo pasakyti, kad kitos grupės patiria mažiau sunkumų, tiesiog šitą sritį geriau išmanau). Tenka pripažinti, kad nepaisant visos euforijos šiuo klausimu, padėtis negerėja, o kai kuriais aspektais santykinai net blogėja: didėja moterų ir vyrų atlyginimų skirtumai, moterų (ypač jaunų vienišų motinų ir pensinio amžiaus moterų) skurdas – vyresnių nei 65 m. moterų skurdas Lietuvoje yra 4 kartus didesnis nei vyrų), labai opios išlieka smurto prieš moteris, seksualinės prekybos problemos, pasiūlyta vaikų

priežiūros schema (dekretinės atostogos iki dvejų metų) gresia dar didesne diskriminacija darbo rinkoje ir t. t. Ne paslaptis, kad moterų padėtis visuomenėje yra kaip lakmuso popierėlis – jeigu ji blogėja, vadinasi, patriarchalinės tendencijos stiprėja, o tai reiškia, kad nukenčia ir visi kiti. Moteris patriarchališkoje sistemoje įprasmina atskirtį *par excellence*, todėl visos kitos atskirties grupės taip pat feminizuojamos ir tuo pačiu nuvertinamos. (Gal šituo teiginiu ir sustosiu, nes tie pamąstymai niekad nesibaigs...)

Nida: Oficiali tariamos laisvės ir lygybės propaganda neturi – ir, atrodo, sąmoningai nenori turėti – nieko bendra su realia padėtimi. Susidaro įspūdis, kad antidiskriminaciniai įstatymai priimti beveik per prievartą, spaudžiant Europos Sąjungai – „sukąstais dantimis“, kaip „blogis iš Vakarų“, naikinantis „mūsų tautinį savitumą“. Taip mąsto anaipol ne vien saujelė neonacių, bet ir pastebima dalis valstybės pareigūnų, teisininkų, publicistų bei vietinių intelektualų. Stebint jų pasisakymus, poelgius ir publikos reakcijas, galima pagrįstai daryti išvadą, kad ksenofobija Lietuvoje yra tiek „iš viršaus“, tiek „iš apačios“ (retas atvejis, kai sutampa vidaus vartojimui skirtas „valdžios žodis“, „inteligento balsas“ ir „paprasto žmogaus“ jausmai!) sankcionuotas „geras tonas“, kurio menkiausia kritika suvokiama kaip baisus „išsišokimas“ (ši sąvoka, regis, apima moralinį, politinį, religinį ir

intelektualinį nusikaltimą).

Problema ne ta, kad yra taip mąstančių žmonių (jų visada ir visur bus), o ta, kad Lietuvoje taip mąstyti yra visiškai normalu netgi santykinai išsilavinusių žmonių rate (pvz., „intelektualus, atviras, kitoks“ internetinis dienraštis bernardinai.lt nuolat publikuoja seksistinius, nacionalistinius, homofobiškus straipsnius nė kiek nerizikuodamas savo reputacija). Neatsitiktinai stiprėja politinė valia steigti „moralės policiją“ ir atitinkamai pakeisti įstatymus (jau priimta didžiąją Lietuvos gyventojų dalį diskriminuojanti Valstybinė šeimos koncepcija, mėginama uždrausti abortus, išbraukti draudimą diskriminuoti dėl seksualinės orientacijos ir pan.).

Simona: Ne visai sutinku su klausimo teiginiais, bet tiek to, pasistengsiu atsakyti. Galėčiau išvardinti nemažai žmonių grupių, kurios yra niekinamos ir atvirai diskriminuojamos netgi viešojoje erdvėje, netgi oficialios valdžios atstovų pasisakymuose: tai romų tautybės žmonės, vienišos mamos (prisiminkime kad ir I. Degutienės ar A. Kubiliaus pasisakymus dėl Šeimos koncepcijos), homoseksualieji, žydai, musulmonai, imigrantai, neįgalieji, nepasiturintys asmenys.

Kita vertus, manau, kad Lietuvoje kalbėti apie atskirų žmonių grupių diskriminaciją, atskiriant ją nuo bendro visuomenės atšiaurumo, susvetimėjimo, tolerancijos stokos ir to lietuviško džiaugsmo, kad

kitam blogai, – beprasmiška. Kone kiekvienas vaikas mokykloje patiria bendraamžių patyčias ir smurtą, kone kiekviena moteris nors kartą susilaukė replikų gatvėje. Todėl manau, kad ypatinga neapykanta atskiroms žmonių grupėms – tik gilesnių visuomenės ligų atspindys, santykiuose tarp žmonių esančio pykčio projekcija į konkrečius atpirkimo ožius.

Valdemaras: Žmonės negali turėti visų įmanomų teisių, kai kurios teisės yra privilegijuotai skirtos vien daliai visuomenės. Žmogaus laisvė, kaip abstrakcija, negali egzistuoti realybėje, todėl turime kalbėti apie realią laisvę konkrečiam veiksmui.

Lietuvoje neramina užslėpti kai kurių visuomeninių veikėjų raginimai fiziškai susidoroti su homoseksualiais žmonėmis. Pabrėžtina tai, kad tą daro kunigai ir aktyvūs religiniai veikėjai. Atvira diskriminacija pasireiškia kaip valstybės privilegijų suteikimas kai kurioms grupėms, pvz., branduolinei šeimai ir pan. Tai yra sąmoninga manipuliacija ir kišimasis į žmonių gyvenimą.

Šiandien ypač gajį homoseksualų diskriminacija. Kai kurie politikai draudžia renginius vien dėl to, kad juose dalyvaus homoseksualai. Nėra jokių valstybinio tos pačios lyties santykių įteisinimo būdo, jokių partnerystėjų, santuokų. Visoje Europoje nėra leidžiamos kelių žmonių santuokos, taigi daug žmonių yra tiesiog nuvertinama. Visą tai daro valstybės, juk santuokos iš tikrųjų dabar tik valstybinių privilegijų turinčios sutartys, kurias gali sudaryti tik du asmenys, vyras su moterimi.

Vilma: Daug vidinių problemų Lietuva išsprendė įstodama į ES ir atverdamas sienas. Nedarbo, socialinės ir tolerancijos stokos problemas Lietuva sprendžia išstumdamas iš šalies „kitokius“ ir „nereikalingus“. Sunkoka įvertinti diskriminacijos mastus Lietuvoje, nes esant laisvai migracijai, daugelis diskriminaciją patiriančių žmonių paprasčiausiai tyliai emigruoja. Taigi klausimą reikėtų formuluoti: „Kokia yra mūsų visuomenė?“ Ar ji įvairi? Ar multikultūriška? Ar joje viešai reiškiasi įvairių pažiūrų žmonės?

Mano pastebėjimu, Lietuvoje visuomenė sparčiai unifikuojama, ypač Lietuvos provincijose. Šiam procesui skatinti pajungta švietimo sistema ir socialinė politika, kuri formuojama taip, kad žmogus laikytųsi aiškių standartų, prie jų taikytųsi, o ne būtų savimi. Pavyzdžiui, garsioji „šeimos koncepcijos“ programa,

skatinanti „sveikos šeimos“ standartų laikymąsi. Vaikų ugdymas Lietuvos valstybinėse švietimo įstaigose vyksta skatinant lyderystę, konkurenciją, o ne savitarpio pagalbą. Lyderiai yra tie, kurie labiausiai atitinka nustatytus standartus...

Unifikuotą visuomenę lengviau valdyti, lengviau formuoti rinkodarą, tiek prekių, tiek paslaugų. Todėl visi valdantieji suinteresuoti ugdyti pilką ir nesudėtingą visuomenę. Mūsų valstybėje verčiau statomi nauji kalėjimai, o ne rizikuojama išlaisvinti žmonių kūrybinę iniciatyvą, kelti visuomenės kultūrą ir didinti toleranciją. Viešai deklaruojami pasiekimai žmogaus teisių srityje tėra tik viešųjų ryšių akcijos ir akių dūmimas.

Iš tiesų Lietuvoje diskriminaciją patiria ištisos tautos, pavyzdžiui, romai. Visos romų „socializacijos“ programos – atviras pasityčiojimas iš klajoklių tautos. Ir nekeista, kad romai ištisomis šeimomis sparčiai palieka Lietuvą. Na aišku, kai Lietuvoj nebeliks romų, galėsime paskelbti pasauliui, kad pas mus nėra jokių romų diskriminacijos atvejų.

Darius: Įvairias prieš gėjus nukreiptas akcijas (pvz., „Doros ir Tautos sąsąukos“ 2005 IX 30 surengtą piketą) organizuoja religiniai fundamentalistai ir ultradešinieji radikalai (pvz., Šv. Pijaus X brolijos vadas kun. Edmundas Naujokaitis ir „Blood&Honour Lithuania“ neonacis Oduvanas). Ką daryti gėjams, kurie įbauginti kunigų valdomos patriarchalinės tautos dalies ir jos smogikų – skinhedų?

Algirdas: Pirmiausia nenorėčiau sutikti su teiginiu, kad gėjai „panišškai bijo kunigų valdomos patriarchalinės tautos dalies ir jų smogikų – skinhedų“. Nustatėte tai žiūrėdami į žvaigždes ar burdami iš kavos tirščių? Pažįstu ne vieną gėjų, kuris nors ir nėra šalininkas to, kad į smurtą būtina atsakyti smurtu, bet jei reiktų, į paniką tikrai nepultų. O į akcijas, rengiamas prieš homoseksualus, reikia atsakyti irgi akcijomis, aiškinančiomis tikrąją padėtį, šviečiant visuomenę.

Darius (Algirdui): Algi, atsiprašau už nekorektišką klausimo formulavimą apie „panišką gėjų baimę“. Norėčiau pasiteirauti, kiek kartų viešojoje Lietuvos erdvėje pleveno vaivorykštinė LGBT vėliava? Kokios tai buvo progos ar šventės? Gal pačiam teko ją spausti rankose?

Algirdas: Mano žiniomis, tai buvo bent jau vieną kartą „Bee2gether“ festivalyje.

Artūras: Visada sunkiausia pasakyti, ką daryti. Viena strategijų būtų subversyvus partizaninis karas. Turiu galvoje aukštų visuomenės pareigūnų homofobiškumo išviešinimus (tai jau daroma, nors galbūt galėtų būti ir šiek tiek galingesnių bei skandalingesnių akcijų). Būtų įmanomas ir politikų bei visuomenės veikėjų „outing“ (jų homoseksualios orientacijos ar veidmainiavimo viešinimas). Pastaroji strategija buvo itin populiari tarp JAV gėjų ir lesbiečių aktyvistų prieš keletą dešimtmečių. Manau, kad būtų įmanoma rasti įrodymų, kad vienas ar kitas aukštas pareigūnas/ė, kuris/i viešumoje yra gana homofobiškas/a, nevengia intymių slapčių kontaktų su tos pačios lyties asmenimis.

Žinoma, kitas būdas būtų ir toliau nuosekliai, ramiai tęsti tolerancijos bei antidiskriminacijos kampanijas, šviesti piliečius. Tačiau, kaip matome, pastaroji strategija nėra itin veiksminga. Tad galbūt skandalas, savotiškas viešosios sferos „sprogdinimas“ šokiruojančiais atskleidimais ir performansais galėtų būti naujas būdas įbauginti religinius fundamentalistus ir ultradešiniuosius radikalus. Manau, kad kovojant prieš diskriminaciją labai galėtų padėti menas, įvairios viešojo (neoficialiojo) meno akcijos ir performansai.

Audronė: Skinhedus turėtų tvarkyti teisėsauga, prieš tai persvarsčius ir pakeitus kai kuriuos įstatymus. Tačiau blogiausia, kad skinhedų ideologija vadovaujasi ir Vilniaus meras, ir daugelis Seimo narių, priimančių diskriminacinius įstatymus. Nežinau, kokius įstatymus galima pritaikyti patiems seimūnams. Šioje situacijoje mane stebina ne seimūnų, bet bendrapiliečių pozicija – visi viską mato, bet niekas į nieką nereaguoja.

Elena: Nemanau, kad skinhedai yra didžioji problema. Su jais susiduria ir pankai, ir paprasti žmogeliai. Ką padarysi, gatvės karai... Visgi didžioji problema yra valdžioje, kuri pataikauja bažnyčiai. Būtent bažnyčia yra problemos šaknys. Turime reikalauti atskirti bažnyčią nuo politinių sprendimų, juk dedamės pasaulietine valstybe.

Margarita: Manau, kad tai ne vien gėjų reikalas. Kaip minėjau, kova su homoseksualais yra tik priedanga siekiant įtvirtinti patriarchalines

normas, o tai skaudžiai paliečia ir visas kitas atskirties grupes. Todėl šioje kovoje reiktų vienytis ir, kadangi postmoderniame pasaulyje kalbame labiau apie diskursyvias, o ne gatvių kovas, atskleisti visų diskriminacijų sąsajas (žmonės šito, deja, dar nesuvokia). Kai vardiname atskirai, atskirties grupės neatrodo didelės – 10 proc. homoseksualų, 12 proc. neįgaliųjų, 21 proc. tautinių mažumų ir pan. Tačiau jei visas atskirtis sudedame į vieną visumą, matome, kad vienu ar kitu požiūriu patriarchalinės normos neatitinkantys individai sudaro kokius 95 proc. visuomenės.

Tai, aišku, sudėtingas uždavinys, bet galvojant strategiškai, reikia atrasti balansą tarp tos retorikos, kuri homoseksualių žmonių diskriminaciją aiškintų kompleksškai, rodytų struktūrinės sąsajos su kitais diskriminacijos pagrindais (to reiktų plačiau visuomenei), ir retorikos, kuri skatintų homoseksualų solidarizavimąsi (vadinasi, lyg ir tektų arcentuoti savitumus, išskirtinumą, ypatingumą).

Ką turėtų daryti homoseksualūs asmenys, patarti labai sunku, jei nesi pabuvęs jų kailyje – akivaizdu, kad bet koks jų žingsnis gali pareikalauti labai didelių asmeninių aukų, todėl tik pats žmogus gali nuspręsti, ar yra pasiruošęs/usi šiai aukai.

Nida: Blogiausia, kad prie tų ultradešiniųjų radikalų noriai jungiasi kur kas gausesnė Tėvynės sąjunga ir kitos parlamentinės partijos (netgi nemaža dalis formaliai kairiųjų socialdemokratų), kai kurie Nepriklausomybės akto signatarai, politiniai kaliniai, o LKB pozicija šiuo atžvilgiu nė kiek nesiskiria nuo Šv. Pijaus X kunigų brolijos. Taip valstybiniu mastu kuriamas įvaizdis, kad gėjai yra „tautos priešai“, „atpirkimo ožys“, kaltas dėl visų įmanomų socialinių bėdų (narkomanijos, alkoholizmo, skurdo, bedarbių, skyrybų, smurto šeimose, gyventojų skaičiaus mažėjimo ir perpildytų vaikų namų!).

Ką tokioje situacijoje daryti? Priešintis, pademonstruojant, kad gėjai ir nehomofobiškų pažiūrų heteroseksualai yra pastebima rinkėjų dalis, kurios paramą nėra protinga ignoruoti. Pagal galimybes aktyviau naudotis esamais antidiskriminaciniais įstatymais (pvz., homofobiškų ir seksistinių nuostatų skleidėjus teisine tvarka priversti atsakyti už neapykantos kurstymą) ir europinių institucijų parama; versti į lietuvių kalbą atitinkamą literatūrą (nuo grožinės iki mokslinės); dalyvauti viešame diskurse

padedant griauti stereotipus bei demonstruojant, kaip veikia heteronormatyvumo mechanizmai. Blogiausiai atveju, emigruoti.

Simona: Vėlgi galėčiau prikibti prie paties klausimo teiginių... Tačiau į klausimą, ką daryti gėjams (manau, turite omeny, ne tik gėjus, bet ir lesbietes bei visus nestandartinės orientacijos žmones), manau, galima atsakyti tik vienaip – nenuleisti rankų ir nelikti užsidarius. Rengti paradas, kurti laidas, rašyti straipsnius, kovoti su neapykantos prasiveržimais, netylėti. Gerbiu tuos, kurie viešai neslepia esantys neheteroseksualūs ir tuo parodo, kad jie bei jos yra tokie patys žmonės. Manau, tai efektyviausia. Aišku, lengva man taip kalbėti...

Valdemaras: Reikia šviesti žmogų, kad ir jis gali apsiginti, rodyti užsienio pasiekimų pavyzdį. Drąsa žmogų išlaisvina ir padaro jį orų. Švietimas – tai geriausia taktika.

Vilma: Homoseksualių žmonių yra ir tarp dešiniųjų pažiūrų veikėjų, kurie dažnai ir yra aršiausi homofobai. Religinii, moralinių baimių sukaustyti ir savo *libido* slopinantys žmonės būna ypač pikti ant tų, kurie mėgaujasi savo seksualumu.

Iš Šv. Pijaus brolijos kylanti patloginė neapykanta homoseksualiems žmonėms nėra adekvati

homoseksualių žmonių keliamam pavojui jų tikėjimui. Juk Lietuvoje dauguma homoseksualių žmonių dar vis gyvena slėpdami savo orientaciją, vaidina dorus šeimynykščius ir net lanko tą pačią katalikų bažnyčią. Liberalių homoseksualų, atvirai demonstruojančių savo orientaciją – vienetai.

Prie nepakenčiamos homoseksualių asmenų padėties Lietuvoje prisideda ir patys homoseksualai, paprasčiausiai slėpdami savo orientaciją. Viskas pasikeistų, jei jie gintų savo teises atviriau ir organizuotiau. Labai pasikeistų visuomenės nuomonė, jei garsūs kultūros, meno ir visuomenės veikėjai homoseksualai atviriau pareikštų apie savo orientaciją, kaip tai daro žymūs Vakarų Europos politikai ir menininkai.

Gėjai ir lesbietės Lietuvoje turėtų inicijuoti griežtesnių antidiskriminacinių įstatymų atsiradimą bei baudžiamojo kodekso straipsnių pakeitimus, kuriuose būtų nustatytos griežtesnės baudmės už homoseksualių žmonių persekiojimą, jų garbės ir orumo įžeidimą.

Darius: Lietuvoje valstybės lygmeniu priiminėjami diskriminuojantys įstatymai (pvz., Šeimos koncepcija). Nepadeda jokios pilietinės akcijos, joks informacinis švietimas. Ar gali tokia situacija radikaliai pasikeisti?

Algirdas: Artimiausiu metu nematau jokių požymių, kad situacija šiais klausimais gali pasikeisti į gerąją pusę. Artėjantys Seimo rinkimai irgi kol kas neteikia optimizmo.

Artūras: Abejotina, ar tokia situacija gali radikaliai pasikeisti. Akivaizdu, kad žmonės, kurie užsiima valstybės valdymu, neturi nė menkiausios nuovokos apie žmogaus teises, nesuvokia nei kas yra diskriminacija, nei su kuo ji valgoma. Iš tiesų turėjome bene pati tamsiausią, siauraprotingiausią ir fanatiškiausią Seimą, pamynusį visas įmanomas žmogaus teises, laisves ir viešai raginusį diskriminuoti ne tik homoseksualus, bet ir vienišas motinas, tėvus, ne santuokoje gyvenančius asmenis, moteris. Stebuklų negalima tikėtis ir iš naujojo Seimo, juolab kad į valdžią veržiasi tie patys žmonės.

Audronė: Vadinamoji „Šeimos koncepcija“ atrodo kaip visiškas atkritimas į viduramžius. Neįtikėtina, kad šiais sekularizacijos ir emancipacijos laikais galima tezė, jog „šeima pati savaime yra gėris“, šeimą suprantant kaip oficialią santuoką tarp skirtingos lyties asmenų ir tų asmenų vaikus. Kitaip tariant, tie, kurie yra vieniši, kurie nėra registruojantys santuokos arba yra išsiskyrę, arba bevaikiai, yra diskriminuojami socialiniu pagrindu. Didžiausias šios koncepcijos „gėris“ yra tas, kad remiantis šventu santuokos sakramentu

išrūšiuojami vaikai, t. y. tie, kurie gimę santuokoje, gauna didesnę valstybės išmokų dalį. Labai įdomu, jog specialiomis privilegijomis apdalinama moteris, kuri „auga ne mažiau kaip du vaikus toje pačioje šeimoje nuo jų gimimo“, vadinasi, vaikai turi turėti tuos pačius biologinius tėvus. Toks biologinių veiksmų akcentavimas labai jau primena Michelio Foucault ir Giorgio Agambeno biopolitiką, kur ankstesnę suvereno teisę žudyti pakeičia teisė priversti gyventi. Būtent taip reiktų interpretuoti politikų bandymus uždrausti abortus („gyvybė bet kokiame atveju yra šventa“). Be to, Šeimos koncepcijoje akcentuojama, jog šeimos funkcija yra prokreacinė, o jei sutuoktiniai yra nevaisingi, tai Šeimos koncepcija turi imtis visų priemonių „vaisingumo funkcijai atkurti“. Nereikia nei priminti, kad Lietuvoje nėra įteisinta eutanazija, taigi esame priversti gyventi.

Ką daryti? Beveik visi mano pažįstami ir draugai/ės yra arba vieniši, arba išsiskyrę. Stebiuosi, kodėl jie visi neišsiskyrę ir nenubukuoja šitokios Šeimos koncepcijos. Gaila, kad į mitingą prie Seimo susirinko tik maža grupelė aktyvistų ir studentų.

Elena: Aš asmeniškai jau nebetikiu ir diena iš dienos vis dažniau svajoju emigruoti iš Lietuvos. Situacija radikaliai pasikeistų, jei radikaliai pasikeistų dauguma žmonių.

Margarita: Valstybinės šeimos koncepcijos ir Lygių galimybių įstatymo pataisų svarstymas akivaizdžiai parodė, kad demokratija negali būti inplantuota iš išorės (nors greičiausiai tikėjomės, kad būdami ES dalimi, mes kažkaip savaime persismelksime ir senosios Europos visuomenės būdingu požiūriu į žmogaus teises). Šeimos koncepcijos priėmimas parodė, koks iš tikrųjų yra demokratijos lygis Lietuvoje (tai sritis, į kurią ES teisiniai mechanizmai negali kištis), o Lygių galimybių pataisų svarstymo metu lytinės orientacijos pagrindo nepavyko išbraukti tik dėl to, kad tai prieštarauja ES direktyvai. Todėl ir gyvename teisinės šizofrenijos sąlygomis: Lygių galimybių įstatymas draudžia diskriminuoti šeimyninės padėties ar kilmės pagrindu, o Šeimos koncepcija tai pateikia kaip tautos išsaugojimo panacėją.

Radikaliai niekas nepasikeis, kol nepradėsime sąmoningai kreipti savo pastangų. Europos visuomenės išsikovojo tą žmogaus teisių lygį, kurį turi dabar (ten, aišku, taip pat ne ideali padėtis, bet mums iki to lygio dar šviesmečiai), o mes vis dar tikimės, kad kažkas atneš ant lėkštutės. Pats laikas būtų vienyti pastangas (akademikų, aktyvistų, teisininkų, žiniasklaidos, progresyviai mąstančių politikų), kol neatėmė ir jau turimos lėkštės.

Nida: Taip, tokiais momentais padėtis atrodo beviltiška. Ypač kai savomis akimis pamatai, kaip vyksta sprendimų priėmimas (kuo primityvesnis prelegento mąstymas, kuo idiotiškesni argumentai, tuo didesnė tikimybė, kad jis bus išklausytas ir palydėtas Seimo daugumos plojimų). Kita vertus, jau vien tai, kad tokios akcijos vyko, kad nemažos dalies Lietuvos piliečių pasipiktinimas Koncepcija tapo matomas – didelis pasiekimas, neįsivaizduotas prieš keletą metų. Konservatoriai akivaizdžiai išsigando, o tai teikia vilties. Reikia, kad tas pasipiktinimas neišsisklaidytų („vis tiek nieko nepakeisi“), o taptų sąmoninga, žinančia, ko nori, neketinančia pasiduoti politinei jėga. Ir nepamiršti trivialaus dalyko: laisvės ir teisių bus tiek, kiek patys sugebėsime pasiimti.

Simona: Gali ir turi. Manau, šioje situacijoje svarbiausia tai, kad Lietuvoje dar tik daigus kala bet koks pilietinis pasipriešinimas – akcijos prieš Šeimos koncepcijos įstatymą ar gyvybės apsaugos prenatalinėje fazėje įstatymą buvo surengtos kelių ar keliolikos žmonių rūpesčio dėka.

Tiesiog neturime jokių protesto tradicijų – žmonės bijo išeiti į gatves ir išreikšti savo valią. Kai tai pasikeis – tokie įstatymai neturės jokių galimybių būti priimti ir net pateikiami.

Valdemaras: Manau, kad gali. Viskas priklauso nuo žmonių pasipiktinimo ir pilietinio pasipriešinimo masto.

Vilma: Lietuvoje „paklausos ir pasiūlos“ dėsnis taikomas visur ir be išimčių. Liaudyje net juokaujama, kad partijos – tai paprasčiausios UAB. Visi supranta, kad vieni siūlo, o kiti perka. „Pirkimas“ politikoje – balsavimas. Dauguma partinių – pigūs populistai, bijantys prarasti „daugumos rinkėjų paramą“, ir nors patys dažnai nėra „tradicinių šeimų“ atstovai, imasi inicijuoti ir pritarti masėms pataikaujantiems įstatymams. Todėl iš esmės piketuoti reikėtų ne prieš Seimą, kuris bijo minios kaip koks Pontijus Pilotas, bet surasti efektyvias liaudies švietimo priemones. Kad išradinga mažuma paveiktų daugumos nuomonę kokiais nors klausimais.

Darius: Griaunamąją veiklą aukštojoje politikoje toliau vykdo populistiniai patriotai, tęsiantys Sąjūdžio nacionalistinio sparno idėjas ir retoriką (pvz., fašistuojantis laikraštis „XXI amžius“, R. Ozolas, ginantis neonacių eitynes). Vadinamieji „patriotai“ gerai organizuoti ir sutelkti, tuo tarpu jiems besipriešinančios jėgos nesugebėjo net suorganizuoti protesto prieš nacių maršą. Kaip vienyti antidiskriminaciniams Lietuvos judėjimams?

Algirdas: Gerai jau vien faktas, kad pradėdame kalbėti, jog būtina vienyti antidiskriminaciniams judėjimams. Tiesiog nuo žodžių reikia pereiti prie darbų. Būtina sukviesti šių judėjimų atstovus „susėsti prie stalo“ ir aptarti bendrą veiksmų planą. Reikia tik iniciatorių, kad visus sukviestų. Gal anarchija. It portalas, iškėlęs šį klausimą, ir galėtų tapti tokiu iniciatoriumi?

Artūras: Europoje vis daugiau kalbama apie daugialypę diskriminaciją, jos analizei ir kovai prieš ją metamos vis didesnės žmogiškos ir materialinės pajėgos. Manychiau, kad mūsų šalyje būtų svarbu vienyti skirtingoms visuomenės grupėms į vieną ar

keletą antidiskriminacinių judėjimų. Vakaruose jau senokai populiarūs vadinami „aljansai“ arba „sąjungos“. Pvz.: Amerikoje prie kovos prieš diskriminaciją lyties bei seksualumo pagrindu labai prisidėjo „Straight and Gay Alliances“ („Heteroseksualų ir homoseksualų sąjungos“). Jose heteroseksualūs asmenys dirbo kartu su homoseksualiais ir biseksualiais asmenimis mažindami homoseksualių asmenų ir homoseksualų organizacijų stigmatizavimą. Galbūt ir Lietuvai būtų laikas kurti tokias sąjungas (pvz., neįgaliųjų moterų lesbiečių ir pan.). Kiekvienas iš mūsų esame diskriminuojami skirtingai, tačiau kovojant prieš diskriminaciją ir priespaudą, svarbu surasti ir bendrų sąlyčio taškų, kurti platesnį diskriminacijos ir priespaudos archyvą.

Audronė: Labai gaila, kad kartu su nacionalinės valstybės atkūrimu atgimė ir visos diskriminacinės jėgos – nacionalizmas eina kartu su rasizmu, antisemitizmu, mizoginija, seksizmu, ksenofobija. Apie tai nepagalvojome stovėdami Sąjūdžio mitinguose. Vakarų valstybėse pagarba kitokiam – bent jau deklaruojama – turi šiojas tokias tradicijas. Lietuvoje šis demokratinis imperatyvas užklupo sovietiniais principais ugdytą visuomenę, kur kito niekinimas ir skundimas, nepagarba ir nepripažinimas, asmeninės atsakomybės stoka buvo giliai įsišakniję. Nemanau, kad kas nors pasikeistų netolimoje ateityje. Nebent kai grįš studentai, kurie dabar studijuoja Vakaruose ir pradės užiminėti įtakingas pozicijas. Bet greičiausiai jie negrįš.

Elena: Vėlgi manau, kad nereikia tiek daug koncentruotis į nacių judėjimą. Jie to neverti. Suprantu, kad jie daug kam rakštis subinėj, bet dar kartą pasikartosiu, kad neapsimoka eikvoti savo laiko jiems. Negaliu atsakyti į klausimą, kaip vienyti antidiskriminaciniams judėjimams, nes nežinau. Kaip rodo patirtis, tai sunkiai įmanoma. Manau, įmanoma bendraminčius sutelkti kokiai nors akcijai, bet ne ilgalaikiam bendradarbiavimui.

Margarita: Jiems nesunku būti vieningiems, nes turi vieningą retoriką, o visa hegemoninė ideologija tarnauja jų labui. Opozicija susiskaldžiusi, nes specializuojasi į atskiras grupes, nemato visumos ir sąsajų. Šiuo metu primtas (papildytas) Lygių galimybių įstatymas suteikia teisinę bazę tokiam konsolidavimui-

si – tikslas būtų išvien ginti įstatymą (nediskriminavimo principą), o ne pavienius jo aspektus (pagrindus). Atskirties grupių gyvenimas/diskriminavimas turi daug specifikos, kurios žmonės iš pašalies neišmano, o neturėdami nuomonės, nedrįsta palaikyti. Tačiau nediskriminavimo principo paisymas yra būtent ta jungiamoji grandis, kuri aktuali kiekvienai įstatyme apibrėžtai atskirties grupei. Jo gynimas ir galėtų tapti antidiskriminacinio judėjimo pagrindu.

Nida: Čia apskritai kairiųjų judėjimų problema: kuo žmogus laisvesnis, kritiškesnis, skeptiškesnis, daugiau mąstantis, individualesnis, tuo sunkiau mobilizuojasi bendrai veiklai. Patriotams fundamentalistams viskas daug paprasčiau: tereikia suorganizuoti autobusą, ir pusė parapijos po pamokslą jau važiuoja į Vilnių reikšti paramos Valstybinei šeimos koncepcijai ar prie Adomo Mickevičiaus paminklo. Pamato kokią sadūnaite, kundrotą ar domeiką – ir žino, kad jų vieta šalia vado. Šia prasme, mes niekada jiems neprilygsim – nei „galvų gausumu“, nei „lankomumu“, nei „koviniu įkarščiu“. Mūsų „koziris“ – argumentai. Todėl turėtume mėginti išjudinti mąstančią publiką, kurios nepritarimas fundamentalizmui kol kas neperžengia privataus pokalbio ribų, taip be kovos atiduodamas viešą erdvę.

Simona: Kiek pamenu, „patriotams besipriešinančios jėgos“ tiesiog nutarė, jog protesto eisena prieš nacių toje situacijoje būtų atrodžiusi visiškai populistinė. Dar blogiau – kadangi kalbame apie laikotarpį po Berneen sumušimo bylos – būtų buvę labai nesunku tapti kieno nors interesų įkaitais. Niekas nenorėjo daryti PR'o kažkokiai dainininkei.

Nežinau, ar būtinai reikia vienyti ir kurti kažkokį metajudėjimą. Labiau tikiu *grassroots* iniciatyvomis – bendruomenių būrimu, lokaliomis iniciatyvomis, žmonių požiūrio keitimu tiesiogiai bendraujant, o ne barant juos ir „iš viršaus“ nuleidžiant lozungus. Taip pat – nepalaujamais reikalavimais valdžiai ir nesitaikstymu su bet kokiais diskriminaciniais jos veiksmais.

Valdemaras: Pirmiausia reikia sukurti judėjimą, į kurį įsitrauktų organizacijos, taip būtų išsaugotas tęstinumas. Reikia vienyti bendrame rate, tuo viskas pasakyta.

Vilma: Organizuotumas – išskirtinis Lietuvos

dešiniųjų bruožas. Dar – veidmainystė ir klasta. Po taurumo kauke dažnai stūkso puvėsių krūva. Mūsų tikslas – demaskuoti jų užmačius, dezorganizuoti jų veiklas, nes kartais tereikia visuomenei atskleisti tikrąjį „taurus patriotą“ paveikslą...

Antidiskriminacinės jėgos Lietuvoje labai silpnos, net ir susivienijusios, jos būtų per silpnos išsilaikyti savo pozicijose. O gerai organizuotos ir gerai finansuojamos „patriotinės“ jėgos agresyviai veikia per bažnyčias, per katalikišką spaudą, per skaitlingas dešiniąsias partijas, pajungdamos beveik visą pensinio amžiaus elektoratą, kuris labai aktyvus tiek balsuojant, tiek dalyvaujant visuomenės gyvenime. Jei antidiskriminacinės jėgoms kažkaip pavyktų pritraukti jaunimą, kuris Lietuvoje gana liberalus, tai pokyčiai taptų įmanomi.

Darius (Valdemarui): Ragini „vienytis bendrame rate“, tačiau kaip šis vienijimasis galėtų atrodyti praktikoje? Paimkime kad ir dvi gėjų interneto svetaines: gay.lt ir gayline.lt. Jose nėra nei vieno straipsnio, kuriame būtų paliesta kitokios, ne lytinės ar seksualinės orientacijos diskriminacijos, problema. Kurgi veda toks ribotas požiūris?

Valdemaras: Kartais talpiname prieš klerikalus nukreiptus straipsnius, informavome apie

skustagalvių eitynes. Mūsų požiūris yra platesnis, negu galima įsivaizduoti. Gay.lt čia neturiu omenyje. Esu Tolerantiško jaunimo asociacijos narys ir žinau, kad mes jau turime pagrindą tam, ką minėjai. Mūsų organizacijoje yra visokių žmonių, nuo homoseksualų iki heteroseksualų, įvairaus socialinio statuso atstovų. Aktyviai kovojame už žmogaus teises ir nesiruošiamo pasiduoti.

Artūras: Taip, tolerantiško jaunimo asociacija yra puikus pavyzdys šiuo požiūriu. Galbūt galėtų atsirasti dar keletas organizacijų, veikiančių panašiu principu.

Darius (Vilmai): Gražiai susiejai „kitokių žmonių“ diskriminaciją su kapitalistine rinkos unifikacija. Kokias matai silpnąsias šios unifikacijos vietas, į kurias reiktų smogti pirmiausia?

Vilma: Unifikacijos procesas stipresnis ten, kur nėra šiuolaikinės europietiškos kultūros židinių ir reiškinių. Šiuolaikinė postmodernioji kultūra skatina kritinį ir savarankišką mąstymą. Žmonių skirstymas į „normalius“ ir „nenormalius“ – primityvios visuomenės požymis. Juk šiuolaikinės kultūros paveiktas individas yra tolerantiškas daugeliui dalykų vien dėl to, kad tai

suvokia kaip kultūrinės įvairovės pagrindą, o įvairus pasaulis – įdomus pasaulis, kuriame gera gyventi.

Todėl reikia siekti, kad šiuolaikinė europietiška kultūra Lietuvoje (ar bent Vilniuje) būtų avangardinėse pozicijose. Štai kad ir „Sirenų“ festivalis. Mažai kas jį sieja su tolerancijos skatinimu. Tačiau mano galva, tokie renginiai daug naudingesni tolerancijos ugdymui, nei, pavyzdžiui, tas konjunktūrinis projektas „Gyvoji biblioteka“ arba „Tolerancijos vilkikas“.

Gera neišmanau viešųjų ryšių technologijų, bet tokio pobūdžio projektai man kelia šurpą, nes labai brutaliai skirsto žmones į „normalius“ ir „nenormalius“. Štai „nenormalieji“ romai, neįgalieji, lesbietės ir anarchistai šoka, dainuoja, stovi stende (ar kitaip pasirodo), o „normalieji“ eina į juos pažiūrėti...

Manau, daug efektyviau būtų griauti „normalumo“ sąvoką ir teigti, kad „normalumo“ suvokimas yra subjektyvus ir asmeninis dalykas. Įvairiomis priemonėmis kviesti žmones išsilaisvinti nuo stereotipų, kviesti įvairovėn – meninėmis, pedagoginėmis priemonėmis, publikacijomis ir visuomeniniais renginiais.

Vilma (Algirdui ir Valdemarui): Pastebėjau TJA palankumą Lietuvos politikams, kurie įvardija save liberalais. Ką manote apie Lietuvos liberalus, kurie savo gretose toleruoja partiečius,

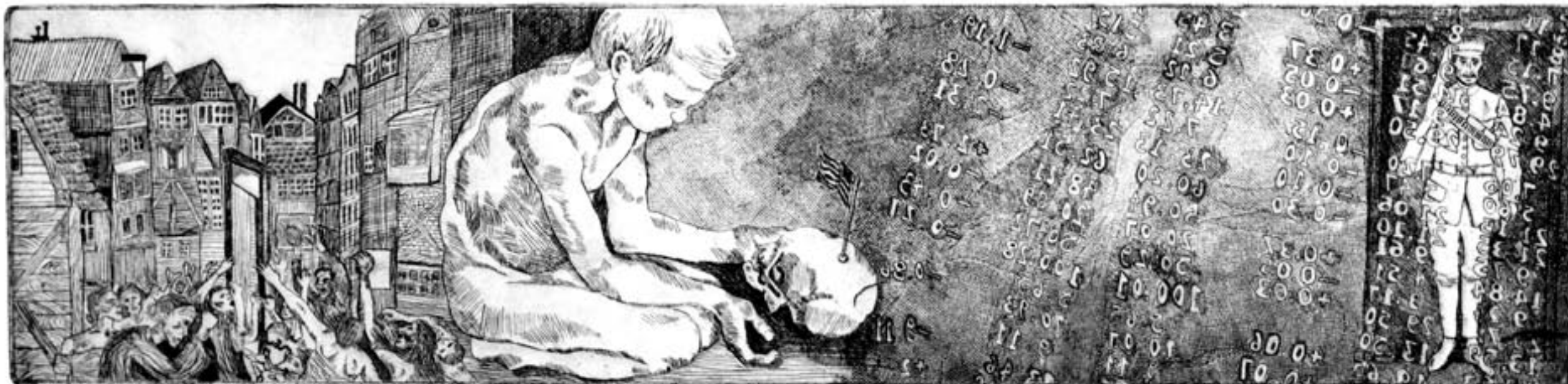
homoseksualumą prilyginančius „ligai, kurią reikia gydyti“ (pvz., liberalas Paulius Uleckas)?

Algirdas: Kai kurie TJA nariai palankiau žiūri į liberalus, kiti – į socialdemokratus, o treči – į konservatorius. Tai nereiškia, kad mes palaikome tą ar kitą partiją. Tiesiog vyrauja nuomonių įvairovė. Pasisakome už tuos politikus, kurie savo veikla skatina pagarbą visuomenėje kitaip mąstantiems žmonėms bei diskriminuojamų asmenų grupėms, kovoja už žmogaus teises.

Nesu socialdemokratų partijos gerbėjas, juo labiau neskaitina jais žavėtis „kirkilizmas“. Maniau, kad bent jau kandidatų į Seimą sąrašo priekyje nebeišvysime „nepakeičiamųjų, neklystančiųjų“, bet...

Visgi tokios socialdemokratų partijos asmenybės, kaip: M. A. Pavilionienė, A. Sysas, B. Vėsaitė, R. Žakaitienė, G. Purvaneckienė, viešai pasisakančios už homoseksualų teises, aktyviai palaikančios mus, nusveria mano pasirinkimą. Balsuosiu už socialdemokratų partiją, pasinaudosiu teise reitinguoti ir šias asmenybes įrašyti sąrašo viršuje. Kaip parodė diskusija, dauguma TJA narių pritaria tokiai nuomonei.

Valdemaras: Remiam politikus, kurie pasisako už žmogaus teises ir prieš diskriminaciją. Politiniai įsitikinimai – ne mūsų reikalas. Šiuo metu žmogaus teisių srityje aktyviausiai dirba M. A. Pavilionienė (LSDP).

Ilustracijų autorius Paper Buck

Vilma: Už žmogaus teises pasisako ir liberalai: E. Masiulis, G. Steponavičius, A. Ambrazas, K. Bilius, A. Lydeka... Bet tai tik pavieniai asmenys. Kaip, beje, ir socialdemokratų partijoje. Mano klausimas buvo greičiau apie idėjų eroziją partinėse struktūrose ir jūsų požiūrį į šį procesą.

Asmeniškai aš manau, kad žmonių vienijimasis į partijas vyksta (ar bent turi vykti) vertybiniu ir idėjinio principu, todėl keistoka liberalų gretose matyti homofobus.

Taigi norėčiau paklausti: ar jūsų asociacija nesirengia kaip nors įtakoti politikų, kad jie išdrįstų į savo politines programas įrašyti aiškiai apibrėžtas nuostatas, remiančias, pvz., homoseksualių žmonių teises, kad tai būtų ne pavienių partinių individualus požiūris, o partijos programos dalis?

Valdemaras: Mūsų asociacija siekia, kad žmogaus teises remtų politinės partijos, nes būtent jos valdo valstybę. Tai yra labai svarbu. Ne vieną kartą kritikavome kai kurių politikų ir partijų viduramžišką elgesį su homoseksualais, vienišomis motinomis ir moterimis apskritai. Tolerancija, lygybė ir pakantumas kitokiam yra mūsų principai.

Darius (Artūrai): Norėčiau, kad išsamiau supažindintum su „outing“ strategija. Kokios tokio skandalo darymo technologijos? Jei gali, nurodyk potencialius taikinius Lietuvoje.

Fiokla (Artūrai): Paminėjote „outing“ strategiją, kurią prieš keletą dešimtmečių naudojo JAV gejų ir lesbiečių aktyvistai. Kaip manote, ar ši strategija tiktų Lietuvai? Ar mūsų šalis ne per maža? Juk demaskuoti „doro“ kataliko tikrus polinkius, išardyti šeimą ar net sugriauti politinę karjerą gali būti pavojinga pavieniams aktyvistams. Ar turite idėjų, kaip tokia ar panaši strategija galėtų veikti Lietuvoje?

Artūras: „Outing“, kuris apibrėžiamas kaip viešo asmens (pvz., politiko, sportininko, pramogų industrijos atstovo) seksualinės orientacijos atskleidimas viešumoje, ypač išpopuliarėjo po 1969 m. Stonewallo riausių, kurios vyko gejų ir lesbiečių išsilaisvinimo judėjimo metu Jungtinėse Amerikos Valstijose. Aštuntame dešimtmetyje gejų aktyvistai ėmė vadovautis šūkiu „Iš pagrindžio – į gatves!“ („Out

of the closets, into the streets!“). Jie ėmė reikalauti, kad homoseksualūs asmenys atvertų savo orientaciją, o neatsivėrusių atvėrimas tapo visos homoseksualių bendruomenės atsakomybė. Nepaisant šių pastangų, nemažai žinomų gejų ir lesbiečių atsisakė išeiti iš pagrindžio motyvuodami savo pasirinkimą aukštu homofobijos lygiu ir diskriminacijos baime.

Garsiausi „outingo“ atvejai susiję su Amerikos kongreso ir senato nariais. Gejų aktyvistai yra bandę išviešinti tuos, kurie akivaizdžiai rėmė diskriminacinius įstatymus ir priemones. Kai kuriais atvejais tai nepavykdavo, nes išviešinimo neparemdavo mainstreamo žiniasklaida, kitais atvejais išviešinti konservatyvūs kongreso nariai (pvz., Edwardas Schrockas) daugiau nebekėlė savo kandidatūros į politinius postus. Kai kada politikai patys išsiviešindavo: geras pavyzdys – senatorius Larry'is Craigas, 2007 m. suimtas oro uosto tualete už seksualinį priekabavimą prie vyrų. Po šio skandalo jis atsistatydino. Itin daug „outingui“ yra nuveikęs žinomas JAV žurnalistas Michelangelo Signorile, kurio knyga „Queer in America“ (1993) pabrėžia gejų ir lesbiečių pagrindžio ir slapstymosi žalą visuomenei.

Tikrai negaliu pasakyti, ar ši strategija veiktų Lietuvoje. Kad sužinotume, galbūt reikia išbandyti? Man rodos, prievartinio išviešinimo strategija buvo mėginta panaudoti Lietuvoje porą kartų. Pirmą kartą tai buvo daryta prieš gerą dešimtmetį „Vakaro žiniose“; o prieš keletą metų žurnalistas Vaidotas Žukas radijo laidoje mėgino pavišinti eurokomisarę Dalią Grybauskaitę. Abu atvejai nepavyko, kadangi buvo viešinami žmonės, niekad nereiškę homofobinių požiūrių ir nepasižymėję kaip aršūs marginalinių visuomenės grupių engėjai. Galbūt „outingo“ strategija veiktų prieš itin homofobinius ir fanatiškai konservatyvius politikus bei visuomenės veikėjus, tokius kaip Petras Gražulis, Kazys Starkevičius ar Ramunė Visockytė.

Margarita: Labai pritarčiau Nidos nuomonei, jog kovojant su homoseksualių žmonių diskriminacija reikia aktyviau pasitelkti teises ir politines priemones (rinkimuose palaikyti tuos, kurie remia žmogaus teises). Aš nelabai tikiu, kad Lietuvos sąlygomis būtų įmanomi skandalingi išviešinimai ar kitokios „diversijos“ (na, nebent tų, kurie viešumoje reiškiasi kaip aršūs homofobai – įskaitant kunigėlius), o iš tiesų palaiko intensyviuos homoseksualius santykius.

Nemanau, kad galėtume nuspręsti už konkrečius

žmones, kaip jie turi elgtis. Antra vertus, teisiniai metodai (skundai dėl nesantaikos kurstymo ir pan.) taip pat reikalauja pastangų, atima daug laiko, todėl visad kyla klausimas: ar turime pakankamą masę žmonių, kad šis darbas galėtų būti atliekamas sistemingai. Švietimas, pasitelkus pačias įtaigias priemones – kiną, meną, akcijas ir t. t. – taip pat labai svarbus.

Darius (Margaritai): Kadaisė įdėmiai studijavau Rimos Pociūtės knygą „Modernizmas lietaus šaly“, kurioje ji lietuviškam feminizmui priskiria ir despoto V. Bložės užguitą N. Miliauskaite. Ar Lietuvoje apskritai kada nors egzistavo feminizmas? Ar galėtum paminėti keletą radikalių lietuviško feminizmo apraiškų?

Margarita: Na, visų pirma, aš manau, kad ne visai tikslu būtų JAV susiformavusią klasifikaciją taikyti Lietuvos situacijai, nes, kaip žinoma, yra toks posakis: „Kiek moterų, tiek įvairių feminizmo apraiškų.“ Tai sakau ne ironizuodama, o norėdama pabrėžti, kad bendram tikslui – patriarchalinės sistemos panaikinimui – gali būti taikomos skirtingos strategijos ir taktikos, priklausomai nuo konkrečios kultūrinės situacijos, politinio konteksto. Nemanau, kad Lietuvoje gali būti kažkas analogiško radikaliajam aštunto dešimtmečio feminizmui JAV (nepamirškime, kad tuomet visa Amerika bangavo nuo pačių įvairiausių judėjimų, ir viskas buvo gana radikalu). Jeigu feministinis mainstreamas savo ruožtu buvo kritikuojamas dėl to, kad atstovauja tik vidurinėsios klasės baltąsias moteris, palikdamas už borto juodaodes ir lesbietes, tai tas pat gali būti pasakyta ir apie Vakarų feminizmo įžvalgų primetimą postsovietinėms ar centrinės Europos šalims. Mes turime kitų patirčių, kitokia politinė situacija, tad turime surasti SAVITŲ būdų, kaip tas problemas spręsti (kaip keisti visuomenės mentalitetą, kaip įveikti stagnatorių pasipriešinimą, kaip suburti didesnes palaikančiųjų gretas).

Taigi Lietuvoje mes turime tokį feminizmą, kokį turime: savotišką mišrainę + vietinę specifiką. Manau, kad šis judėjimas dar tik formuojasi, nes tai, ką įprasta vadinti „moterų NVO“, nėra tapatu feministiniam judėjimui. Tą aiškiai parodė reakcijos į šeimos politiką. Butent šis apgailėtinas dokumentas ir tapo tuo

reagentu, kuris, man regis, paspartins feministinio judėjimo augimą, nes moterų organizacijos bus priverstos apsispręsti, ar jos siekia toliau pataikauti politikai, kuri jas engia, ar išdrįsta jai priešintis. Į moterų judėjimą ateina nauja moterų karta (mane tas labai džiugina). Jos yra laisvesnės, turi mažiau „geros mergaitės“ kompleksų ir greičiausiai nepabijos būti reiklesnės (kažkas gal pasakys – radikalesnės) nei mano kartos moterys.

Geroji žinia – feminizmas į Lietuvą ateina. Ko gero, kovos metodai aštrės (radikalės) dėl to, kad labai radikali dešinėsios jėgos. Panašu, kad šioje situacijoje kovos stilių diktuoja būtent jie, nes antraip ES narei Lietuvai galėtų pakakti ir švelnesnių švietėjiškų, nuoseklus kasdienio darbo formų.

Darius (Elenai ir Valdemarui): Siūlote nekreipti dėmesio į skinhedus ir teigiate, kad didžiausia problema yra valdžioje. O dar didesnė problema, jūsų manymu, yra bažnyčia, kuri tą valdžią kontroliuoja. Bet štai neseniai fašistuojančių skinų svetainė *lithuania.bloodandhonour.net* pavišino „antitolerastišką“ kunigo A. Svarinsko straipsnį „Klaidų pasekmės“. Negi bažnyčia kontroliuoja ir skinus? Negi tokia milžiniška bažnyčios įtaka įmanoma „sekmadieninių katalikų“ šalyje?

Elena: Mano atsakymas paprastas: jei nori rimtai kovoti su „nazi“ skinais, tada reikia visiems į koją nors „moi thai“ užsirašyti ar ginklų įsigyti. Ir kovoti su jais gatvėje. Bet ar mes tai galim? Ir ar norim? Manau, ne.

Bažnyčia skinų nekontroliuoja, bet jų judėjimas yra tarsi visos valstybės/visuomenės situacijos išdava. Skurdas, kvailios reformos, homofobai ir rasistai politikai, davatkiška bažnyčia – viskas įtakoja tokių agresyvių judėjimų atsiradimą. P. S. Visgi manau, kad bažnyčios įtaka didelė bent jau seimūnams, tą dabar puikiai žinom iš jų susitikimo Kaune.

Valdemaras: Bažnyčia, skaitlingos religinės lobistų grupės, krikščioniška žiniasklaida. Tokie žmonės valdo Lietuvą, nes realios alternatyvos religijai mūsų šalyje nėra. Pvz., Norvegijoje žmonės gali pasirinkti humanistinę bendruomenę ir atsisakyti religinių prietarų. Norvegijos humanistų asociacija siūlo vardo suteikimo, vestuvių ceremonijų ir laidotuvių paslaugas. Mūsų šalyje vyrauja klaidinga nuomonė, kad bažnyčia

(RKB ir mažesnės sektos) yra vos ne visiškai labdaringa organizacija, kurioje dirba atsidavę vienuoliai. Iš tiesų Lietuvoje RKB užsiima verslu, nuomoja patalpas komercinei veiklai ir dar gauna mokesines valstybės privilegijas bei lengvatas (tik tradicinėms religijoms). Jiems negalioja lygių galimybių įstatymas ir t. t. Ką jau besakyti apie teismų praktiką kunigų atveju :)

Šita valstybės privilegijuota ir daugumos visuomenės akiai ignoruojama arba liaupsinama grupė daro milžinišką įtaką visai politikai. Bažnyčia pasakė – ir turime: pasunkėjęsias sąlygas dirbtiniam apvaisinimui, kontracepcijos įsigijimui, nepilnamečių apsaugos įstatymo pakeitimo projektą, kuris uždraus teigiamą informaciją apie homoseksualumą, šeimos koncepciją ir t. t.

Valdžia yra įtakojama būtent krikščioniškų grupių. Kad ir kaip būtų keista, tačiau viskas eina iš apačios, iš neokonservatoriškų intelektualų – klerikalų ir eilinių „delfio“ stiliaus kliebėtojų. Tokie žmonės turi aiškiai juos atstovaujančius kandidatus.

O mes? Pavilioniene... Bene vienintelę radikaliai besipriešinančių klerikalams. Skinai, kunigų brolijos ir panašūs veikėjai yra labai susiję ir persipynę savo organizacijose bei judėjimuose. Jie turi kandidatus į Seimą iš skirtingų partijų, jie turi nemažai organizacijų, šimtus skustagalvių, svetaines, laikraščius, politikus valdžioje. Taigi reikia dar stebėtis, kad situacija nėra tokia bloga, kokia galėtų būti.

Darius (Audronei): Neįgaliųjų padėtį įvardina tragiška. Tragiška ir gėjų padėtis, ir visų kitų diskriminuojamų grupių. Tačiau gerai prisimenu, ką kalbėjo Lietuvos žmonių su negalia prezidentė Rasa Kavaliauskaitė tolerancijos vilkiko uždraudimo proga: „Mano nuomone, homoseksualai nori prisidengti kitų diskriminacijos skraiste. Aš nežvelgiu, kur diskriminuojami gėjai. Nesigilinu į jų problemas, bet esu įsitikinusi, kad iš visų tolerancijos vilkiko įvardytų grupių labiausiai diskriminuojami neįgalieji.“ Kaip tokį mąstymo būdą galima pagrįsti filosofiniu ar psichologiniu požiūriu?

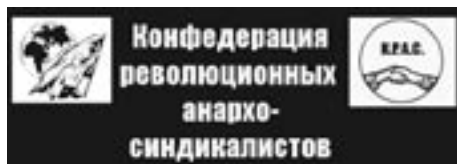
Audronė: Na, manau, akivaizdu, kad skirtingos atskirties grupės yra ir diskriminuojamos skirtingai. Galiu suprasti minimos ponios frustraciją, nes gėjai kovoja dėl viešojo pripažinimo, kitaip tariant, reprezentacijos, o neįgalūs žmonės Lietuvoje negali patenkinti net minimalių fizinių poreikių, jų iš viso

tarsi nėra viešojoje erdvėje. Kartais ir aš pagalvoju, kodėl egzistuoja specialios programos gėjams, o ne, pavyzdžiui, vienišoms motinoms?

Darius: Lietuvos politikai ir žiniasklaida bando šonu apeiti vieną svarbiausių diskriminacijos formų – socialinę diskriminaciją. Socialinė diskriminacija šalinama iš įstatymų ir potvarkių, nes socialiniai skirtumai neva yra „natūralūs“. Ar kapitalizmo sąlygomis įmanoma kovoti prieš socialinę diskriminaciją, kitaip tariant, prieš žmonių išnaudojimą?

Audronė: Kiek suprantu, kapitalizmo sistema neįmanoma be socialinių skirtumų. Taigi kaip galima tikėtis, kad kapitalizmo sistema siektų pakirsti savo pagrindus? (Klausimas retorinis).

VADIM GRAJEVSKIJ

ANARCHOSINDIKALISTŲ „REVOLIUCIJOS MOKYKLA”

„Revoliucinių anarchosindikalistų konfederacija” („Konfederacija revoliucionnykh anarcho-sindikalistov”, KRAS) – 1995 m. Rusijoje susikūrusi anarchistinė organizacija, siekianti visiškos darbuotojų savivaldos ir savarankiškumo. KRAS pasisako prieš valstybę, pinigus ir samdomąjį darbą, vietoj jų siūlydama kurti visuotinės savivaldos visuomenę, kurioje sprendimus priima patys žmonės visuotiniuose susirinkimuose. KRAS – pati skaitlingiausia Maskvos anarchistų grupė, leidžianti laikraštį „Tiesioginis veiksmas” ir žurnalą „Libertari mintis”. KRAS šūkis: „Pasipriešinimas – saviorganizacija – savivalda!” Vadimas Grajevskis yra ilgametis KRAS-MAT narys.

Juodraštis: Papasakok apie save. Kaip atsitiko, kad tapai anarchistu?

Vadim Grajevskij: Galima sakyti, palaipsniui... Mano pažūros pradėjo formuotis dar Sovietų Sąjungos laikotarpiu, kada paprastiems žmonėms – tokiems kaip aš – nebuvo prieinama anarchistinė ir kitokia kairiųjų radikalų literatūra. Teko skaityti oficialias knygeles, kuriose buvo pateikiama „kairiojo radikalizmo kritika” (anarchizmo, trockizmo, naujųjų kairiųjų), atmesti oficiozinį partinį balastą ir pasirinkti sovietinių autorių perpasakotus anarchistų požiūrius bei pozicijas. Iš tokių perpasakojimų (dažnai iškraipytų ir klaidingų) aš, kaip ir daugelis kitų, bandžiau susidėlioti savąją pažūrų sistemą, kuri buvo įkvėpta socialistinės savivaldos dvasios. Vėliau dirbau mokslo sferoje, apsigyniau disertaciją apie Vokietijos „žaliųjų” judėjimą, mane labiausiai domino jų naujasis kairysis „ekosocialistinis” sparnas. Pavyko susipažinti

su užsienio kairiųjų teoretikų darbais. Apie 1990-uosius itin aktyviai dalyvavau ekologiniame Rusijos judėjime, propagavau ekosocializmo ir ekoanarchizmo idėjas. Šiuo periodu jau galėjau gauti anarchizmo teoretikų knygų – tiek rusų, tiek Europos kalbomis. Skačiau jas ir vis labiau supratau: visa tai – mano, būtent to ir ieškojau – anarchistinio komunizmo idealo. Pasirinkau masinį anarchistinio judėjimo variantą – anarchosindikalizmą.

J: Savo bloge vivalafora.livejournal.com propaguoji anarchistinio sindikalizmo idėjas. Kas apskritai yra ta anarchosindikalistinė visuomenė? Kuo ji skiriasi nuo socialistinės ir komunistinės?

VG: Visų pirma, anarchosindikalizmas nėra visuomenės modelis. Mes sakome, kad anarchosindikalizmas (kitais tariant, anarchistinis darbininkų judėjimas, anarchistinės profsąjungos) – tai

1993 m. gegužės 1-oji

būdas kovoti už anarchistinę visuomenę, už anarchistinį (laisvą, be valstybės) komunizmą.

Žinoma, anarchokomunizmas neturi nieko bendra su marksistinėmis ir leninistinėmis pažiūromis. Jis paremtas laisvės ir lygybės idėjų deriniu. Pabrėžiu: lygybės, o ne lygiavos, tai anaipol nėra vienas ir tas pats. Marksistai siekia centralizuoto visuomenės organizavimo, jų modelyje išlieka valstybė (ilgam laikui, kuris gali trukti begalybę) – kaip valdymo ir prievartos aparatas, visiškai atskirtas nuo visuomenės. Visi klausimai pagal jų modelį sprendžiami iš viršaus į apačią, sprendimus priima kompetetingi ir neva viską žinantys valdininkai, besivadovaujantys liaudies „interesais“ – liaudies, kuri, jų nuomone, negali suprasti ir patenkinti tikrųjų savo poreikių. Ekonomiką ir visą visuomenės gyvenimą, marksistų ir leninistų požiūriu, turi valdyti valstybė, kuri laikoma „tikrąja visuomenės interesų reiškėja“. Todėl suprantama, kad tokioje sistemoje lygybė ir laisvė tėra tik mitas, nes viskas sutelkta privilegijuotų valdininkų kastos rankose.

Anarchistai, priešingai, siūlo visuotinės savivaldos modelį. Mes esame už laisvą autonominių komunų (teritorinių bendruomenių) federaciją, gamintojų bei vartotojų susivienijimus ir pan. Svarbiausi klausimai tokioje federacijoje būtų sprendžiami vietoje, bendruose susirinkimuose, kuriuose dalyvautų problemų sprendimu suinteresuoti žmonės. Siekiant užtikrinti sprendimų ir veiksmų koordinavimą regiono ar dar aukštesniame lygmenyje, šie susirinkimai rinktų delegatus ir perduotų jiems konkrečias instrukcijas, kurias šie privalėtų vykdyti. Tokioje sistemoje nebūtų jokio centralizmo, jokios profesionalios valdininkijos, sprendimai nebūtų nuleidžiami „iš viršaus“, jie kiltų kaip tik „iš apačios“.

Ekonomikos srityje anarchokomunizmas siūlo visai kitokius sprendimus nei valstybinis leninistų pseudokomunizmas. Ekonominės perspektyvas, ką ir kur gaminti, numatytų ne valstybė su savo tarnautojais, o patys vartotojai – „iš apačios“, atsižvelgdami į būsimus savo poreikius ir reikmes, kurių patenkinimas vėliau būtų derinamas su savarankiškų darbo kolektyvų galimybėmis. Visų problemų sprendimai „iš apačios“ vietinių komunų lygyje leistų harmonizuoti santykius tarp žmonių visuomenės ir gamtos, būtų išvengta gigantomanijos, saugomi

resursai ir palaikoma ekologinė pusiausvyra.

J: Anarchistai nori panaikinti bet kokią valdžią, o marksistai dėl jos kovoja. Kita vertus, anarchistai irgi teigia, kad anarchistinėje visuomenėje sprendimus priims (t.y. valdys) visuotiniai darbuotojų ir gyventojų susirinkimai. Ar tokia susirinkimų „valdžia“ kardinaliai neprieštarauja anarchizmo idėjoms?

VG: Iš tikrųjų anarchistai nekovoja už visuotinių susirinkimų valdžią, nors kai kurie iš jų dėl tam tikrų priežasčių ir vartoja tokį terminą. Manau, kad problema glūdi žodžiuose. Šiandieninė kalba, kurią vartojame, nėra neutralus reiškiny, ji susiformavo ir vystėsi išnaudotojiškoje hierarchinėje visuomenėje. Todėl laisvą visuomenę dažnai labai sunku apibūdinti žodžiais ir sąvokomis, užgimusiomis suvaržytoje sistemoje.

Kad žmonės geriau juos suprastų, anarchistai dažnai vartoja žodžius, kurie iš tikro neatitinka jų įsivaizdavimų. Pavyzdžiui, norėdami apibūdinti visuotinę savivaldą, jie naudoja „tiesioginės demokratijos“ terminą, nors galūnė „kratija“ reiškia „valdžia“. Arba kalba apie „visuotinių susirinkimų valdžią“, „visų valdžią“. Tokie posakiai iš esmės neteisingi. Kas yra valdžia? Vokiečių anarchosindikalistų teoretikas Rudolfas Rockeris ją nusako kaip „visuomeninių sprendimų priėmimo monopoliją“. Visuotinės savivaldos visuomenėje, už kurią pasisako anarchistai, tokios monopolijos nėra ir negali būti, nes sprendimus priima visi. Ir visi juos įgyvendina. Nėra jokio valdžios aparato, jokių valdininkų ir nuo visuomenės atskirtų valdytojų. Yra tik visuotiniai susirinkimai ir jų renkami delegatai, paklustantys juos išrinkusių žmonių valios imperatyvui, turintys konkrečias instrukcijas, kaip ir dėl ko tartis su kitų komunų bei asociacijų atstovais.

J: Viena pagrindinių anarchizmo idėjų – savarankiškas organizavimasis – susilaukia nemažai kritikos ne tik iš priešų, bet ir iš prijauniančiųjų pusės. Tokią idėją anarchizmo skeptikai dažniausiai vadina nuo realybės atitrūkusia utopija, kuriai niekada nelemta tapti realybe. Pateikiami šimtai pavyzdžių, neva įrodančių, jog paprasti žmonės tiesiog nesugeba patys organizuotis, kad jiems būtina reikalinga pagalba „iš išorės“. Dideles problemas sukelia ir mūsų visuomenės

susvetimėjimas. Ar įmanoma priimti bendrus sprendimus tokioje priešiškoje ir susvetimėjusioje visuomenėje?

VG: Ką gi, dabartinė hierarchinė sistema jau nuo vaikystės moko žmones susigyventi su mintimi, kad jie nesugebės patys tvarkyti savo gyvenimo. Žmonės negimsta socialiai pasyvūs, jie tokiais padaromi, beje, sąmoningai. Svarbiausias kiekvienos visuomenės, kurioje egzistuoja valstybė, klasės ir nuosavybė, postulatų skamba šitaip: „Sprendimus turi priimti kompetetingi specialistai, nes „mažasis žmogus“ neturi tam būtinų gabumų ir žinių“. Be to, kasdienybė taip nuvargina žmones, kad jie ima vengti atsakomybės ir savi-valdos.

Anarchistų užduotis kaip tik ir yra skatinti žmones, kad jie būtų aktyvūs ir perimtų likimą į savo rankas. Užduotis, aišku, ne iš lengvųjų, bet kitos išeities nėra. Jei norime, kad ateityje susikurtų visuotinės savivaldos visuomenė, reikia, kad žmonės jau dabar pradėtų savarankiškai tvarkytis, padėtų vienas kitam kasdieniame gyvenime ir kartu kovotų už savo teises bei interesus.

Kaip tik tai mėgina daryti anarchosindikalistų judėjimas. Kovą už kasdienių poreikių patenkinimą (pavyzdžiui, siekį, kad būtų pakeltos algos, sutrumpintas darbo laikas, pagerintos darbo sąlygos, labiau saugoma gamta ir pan.) mes laikome gera „revoliucijos mokykla“. Juk tokia darbininkų, gyventojų ir apskritai visų žmonių kova stiprina solidarumo, tarpusavio pagalbos ir savivaldos įgūdžius. Žmonės įpranta veikti ir priimti sprendimus drauge. Iš pradžių kartu veiks tik aktyviausi kovotojai, bet vėliau gali atsirasti vilties, kad tokia praktika bus išplėtotą, ji bus taikoma reguliariai ir sistemiškai. Prie savivaldos

Solidarumo su Chersono darbininkais akcija, 2009 m. kovas

kolektyvų prisijungs vis nauji ir nauji žmonės, kurie anksčiau buvo pasyvūs, nes manė, jog nesugeba tvarkyti savo gyvenimo.

J: Anarchizmas neigia valstybę ir kapitalą – valdančiuosius, politikus, savininkus, stambiojo verslo atstovus. Tačiau pasigirsta balsų, kad dabartinėmis viešpatuojančio neoliberalizmo sąlygomis valstybė yra mažesnis blogis negu tarptautinės korporacijos. Taip mano, pavyzdžiui, amerikiečių libertaras N. Chomsky.

VG: Reikalas tas, kad N. Chomsky iš tikrųjų nėra anarchistas, nors jam ir artimos kai kurios anarchizmo idėjos. Jis nedidelės socialdemokratų organizacijos narys. Kaip ir daugelis antiglobalistų, jis mano, kad valstybę ginantis keinsizmas yra „mažesnis blogis“ arba net ideali išeitis iš susiklosčiusios situacijos. Mes, anarchistai, atmetame „mažesniojo blogio“ logiką: jei ja vadovautumės, mūsų judėjimas būtų pasmerktas likti svetimų judėjimų, idėjų ir iniciatyvų priedėliu... Valstybė, kaip pažymėjo kairysis prancūzų filosofas André Gorzas, nėra alternatyva rinkai, ji mėgina atstoti rinkos griaunamą ir skaldomą visuomenę, t. y. nori tapti visuomenės pakaitalu. Beje, su visuomene ji tapatinasi diktato ir biurokratinio rimbo metodais. Mums gi derėtų nepasikliauti šiuo miražu, dirbtiniu visuomenės erzacu, o pabandyti „iš apačios“ atkurti

tikrąją visuomenę.

J: Ką galėtum pasakyti apie klasikinį darbininkų nesavarankiškumo pavyzdį, kai šį pavasarį Chersono darbininkai, užėmę įmonę, netrukus ėmė reikalauti, kad ją valstybė nacionalizuotų.

VG: Į šį klausimą jau beveik atsakiau. Žmonės nuo mažens įpratino prašyti, todėl jie bijo „pasiimti“. Nors iš tikro, kaip sakė P. Kropotkinas, teisių niekas neduoda, jos pasiimamos. Be to, reikia prisiminti ir sovietines paternalizmo tradicijas, įprotį laukti, kol kas nors nuleis sprendimą „iš viršaus“ – valstybė ar gerasis dėdulė valdininkas. Tiesa, panašūs dalykai paplitę ir Vakaruose – ten veikia „socialinės valstybės“ mechanizmai, nuolat atstatantys senas gyvenimo normas.

J: Žmonės, praktikuojantys tiesioginio veiksmo metodus, dažniausiai vengia kurti formalizuotas organizacines struktūras ir nepripažįsta net menkiausio biurokratinio aparato. Tokie žmonės laiko „valdžia“ net visuotinį susirinkimą arba koordinacinę tarybą. Kaip turėtų atrodyti anarchistinė organizacija, kad joje nebūtų „valdžios“?

VG: Skirtingų srovių anarchistai į šį klausimą atsakytų skirtingai. Taip, yra tokių, kurie apskritai vengia nuolatinių struktūrų ir pripažįsta tik laikinus projektus bei bendrą darbą vadinamosiose interesų grupėse. Bet yra ir kitokių anarchistų, dažnai vadinamų platformistais. Pastarieji siūlo kurti griežtai formalizuotas struktūras, vos ne anarchistų partijas. Mano nuomone, šie abu požiūriai žlugdo judėjimą. Pirmuoju atveju pasireiškia „chaoso tironija“: tampa neaišku, kas ir kaip priima sprendimus, todėl anksčiau ar vėliau susiformuoja neformali valdančiųjų klika, kurios jau neįmanoma kontroliuoti. Solidarus bendri veiksmai tokiu būdu susiduria su didžiuliais sunkumais. Antruoju atveju panaikinamas pats anarchizmo principas, nes atsiranda centralizacija, griežta disciplina ir įsakymai „iš viršaus“. Einant šiuo keliu, neįmanoma sukurti visuomenės, pagrįstos visuotine savivalda.

Todėl optimalus sprendimas slypi kažkur per vidurį. „Organizacinį klausimą“ mes sprendžiame pasitelkę Argentinos darbininkų organizacijos „FORA“ patirtį. „FORA“ – tai anarchistinė darbininkų sąjunga

(anarchoprofsąjunga). Ji sukurta visuotinių susirinkimų pagrindu, o koordinacinę tarybą sudaro tokių susirinkimų deleguoti atstovai. Mes vienu metu esame ir socialūs, ir idėjiniai, nes kovojame ne tik už „galutinį tikslą“ (kaip dažnai daro idėjinės anarchistų grupės), bet ir už palankų kasdienių problemų sprendimą. Taigi mes užsiimame ne tik idėjų propagavimu ar kultūros sklaida, bet organizuojamės ir kuriame realią savivaldą.

J: Dalis Lietuvos anarchistų neseniai iškėlė idėją, kad mūsų judėjimui reiktų suteikti bent minimalią organizacinę formą. Žinoma, be partinių bilietų, tačiau buvo svarstoma ir tokia galimybė. Ką galėtum patarti?

VG: Daugelis Europos anarchistų organizuojasi idėjinio principu (kuria grupes ir jų federacijas) arba steigia masiškesnes sindikalistines profsąjungas, kurios prisilaiko anarchizmo idėjų, tačiau iš pricipo yra atviros visiems žmonėms, nepriklausomai nuo jų pažiūrų. Mes, foristai, kaip minėjau, esame sindikatų šalininkai. Anarchosindikalistinė organizacija vadovaujasi anarchistiniais tiesioginės demokratijos ir savivaldos principais, tačiau į ją įstoti gali visi, kurie nelaiko savęs anarchistais, bet naudoja panašią taktiką – pavyzdžiui, nepriklauso jokioms partijoms, nedalyvauja rinkimuose, organizuoja tiesioginio veiksmo akcijas arba propaguoja vietinę savivaldą. Man atrodo, kad tokia forma yra labiausiai „anarchistiška“, todėl jums siūlau eiti kaip tik tokiu keliu.

J: Ką manai apie milžinišką anarchistinejų judėjimų ir srovių įvairovę? Pavyzdžiui, naršant internetą, gali susidurti su pačiomis keisčiausiomis anarchizmo formomis, kurios, beje, paplitusios ir Rusijoje. Gal galėtum trumpai klasifikuoti savo šalies anarchizmo sroves?

VG: Rusija didelė, visko joje rasi... Kalbu juokais, bet... 1990-aisiais Rusijoje vyravo anarchokomunistai, sindikalistai (ekonominio Pierre'o Proudhono modelio šalininkai), anarchoindividualistai ir anarchokapitalistai (laisvosios rinkos šalininkai, pasisakantys prieš valstybę). Nuo to laiko veikiame ir mes – „tradiciniai“ anarchosindikalistai. Žinoma, gana daug Rusijos anarchistų priklauso ir subkultūriniais jaunimo judėjimams.

Vėliau pūstelėjo nauji ir madingi vėjai. Įtakotas

Vokietijos „autonomų“, Rusijoje įsikūrė „Autonominis veiksmas“. Yra mistinio anarchizmo šalininkų, anarchistų gnostikų, insurekcionistų... Pastaruoju metu, deja, arenoje pasirodė ir „nacionalanarchistai“ (etnoanarchistai)...

J: O kokios iš šitų grupių Rusijoje pačios didžiausios ir įtakingiausios?

VG: Daugelis anarchistų, ypač jaunesnių, šiandien apskritai nepriklauso jokiems formaliems judėjimams. Formalių grupių – daugybė, nors daugelis iš jų ir nedidelės. Iš didesnių verta paminėti tą patį „Autonominį veiksmą“ („Avtonomnoje deistviye“, AD), turintį skyrius dešimtyje miestų ir regionų. AD leidžia žurnalą „Avtonom“ ir laikraštį „Situacija“. Save jie vadina libertarių socialistų organizacija, tačiau jų idėjiniai principai, mano nuomone, kur kas platesni, o organizacinė struktūra – pernelyg įvairialypė. Bendri „Autonominio veiksmo“ dariniai yra tik periodiškai rengiami suvažiavimai ir konferencijos, buvo bandymų kurti koordinavimo tarybas, tačiau jos kol kas veikia silpnai. Ši organizacija atvira ne tik anarchistams, bet ir libertariams marksistams. Deja, dauguma AD narių domisi tik bendromis socialinėmis problemomis ir vengia konkretaus anarcho-sindikalistinio darbo.

Dar viena tarpre-gioninė organizacija – „Anarchistinių judėjimų asociacija“ („Associacija dviženij anarchistov“, ADA). Tiesą sakant, vadinti ją organizacija reiktų atsargiai. Tai greičiau įvairių anarchistinių grupių ir individų forumas, kuris neturi jokių koordinacinių valdymo struktūrų. ADA ideologija – savotiškas anarchopliuralizmas, traktuojamas labai plačiose ribose, net iki anarchokapitalizmo. ADA ypatybė – jos nariai yra „tautų apsisprendimo teisės“ šalininkai, todėl visada palaiko bet kokius „nacionalinio išsivadavimo judėjimus“. Dėl skirtingai suprantamo nacionalinio klausimo ADA net nutraukė ryšius su

KRAS demonstracija, 2009 m. kovas

„Anarchistinių federacijų internacionalu“ („Internacional anarchisticheskikh federacij“, IFA). ADA dalyvauja įvairiose antikarinėse ir socialinėse kampanijose, jos gretose ypač aktyvūs kai kurie anarchokomunistai, darantys asociacijai nemenką įtaką.

Na, veikia ir mūsų „Revoliucinių anarchosindikalistų konfederacija“ („Konfederacija revoliucionnykh anarchosindikalistov“, KRAS). Ji priklauso anarchosindikalistų Internacionalui ir yra Tarptautinės darbininkų asociacijos narė. Dabartiniu pavidalu egzistuojame nuo 1995 metų, pergyvenome nemažai pakilimų ir kryčių, kaip, beje, ir visi socialiniai Rusijos judėjimai. Kai kurios vietinės mūsų grupės per tą laiką buvo sutriuškintos arba nunyko pačios, tačiau užsimezgė nauji kontaktai... Ką čia ir kalbėti – gyvuojame!

Šiuo metu Maskvoje vykdomė du didelius projektus. Vienas jų – „Mokslo ir technikos švietimo darbuotojų federacija“ („Federacija rabotnikov obrazovanija nauki i tehniki“, FRONT), kitas – tarpšakinis sindikatas MOST. Stengiamės kurti šias organizacijas taip, kad jos vėliau taptų anarchosindikalistinėmis prof-sąjungomis. Pagal narių skaičių esame turbūt pati didžiausia Maskvos anarchistų grupė, kita vertus, daugiausia mūsų mieste

neorganizuotų anarchistų... Agituojame žmones, 1000 egzempliorių tiražu leidžiame laikraštį „Tiesioginis veiksmas“ ir žurnalą „Libertari mintis“, rengiame mitingus ir akcijas, platiname lapelius. Stengiamės visokeriopai padėti darbininkams, savo iniciatyva pradėjusiems kurti savarankišką organizaciją arba paskelbusiems streiką. Aktyviai agituojame už nemokamą visuomeninį transportą. Dalyvaujame akcijose prieš valstybės ir policijos represijas, mielai prisijungiame prie antifašistinių tiesioginių veiksmų.

J: O ką manai apie rusiškus „indymedia“ portalus?

VG: Geriausiai susipažinęs su Maskvos „indymedia“ tinklapiu, jame dažnai talpiname savo informaciją. Kartais seku analogišką Piterio portalą, Sibiro „indymedia“ man, deja, beveik nežinoma. Apskritai tai puikus informacijos kanalas, nors kartais ir painus. Norėtųsi aiškesnės ir tikslesnės redakcinės linijos, nes jame ne kartą yra pasirodę leninistų, liberalų arba net nacionalistų straipsniai. Pasitaiko ir žmonių, kurie portalą panaudoja tarpusavio rietenoms bei įžeidimams. Be to, „atviro publikavimo“ principu veikianti žiniasklaidos priemonė – geras taikinytis įvairaus plauko provokatoriams. Yra buvę atvejų, kai mums patiems tekdavo susisiekti su portalo redakcija ir prašyti, kad pašalintų vieną ar kitą provokacinę medžiagą.

J: Turbūt girdėjai apie 2009 m. sausio 16-osios „budulį“ maištą Vilniuje. Atvirai sakant, tai nauja socialinė jėga, apie kurią Lietuvos anarchistai anksčiau nebuvo girdėję. Kita vertus, daugelį metų Lietuvoje aktyviai veikia įvairūs žmogaus teisių gynėjai. Kokius sąjungininkus anarchistams pasirinkti?

VG: Iš tikrųjų nuostabu, kad šitie žmonės sukilo! Jie ir yra vadinamasis prekarizuotas proletariato sluoksniš. Jų skaičius šiuolaikinio kapitalizmo sąlygomis nuolat auga. Žinoma, gana sunku ką nors patarti iš šalies, reiktų pasikalbėti su žmonėmis, suprasti jų nuotaikas ir poreikius. Tačiau turiu nemenką patirtį, todėl galiu tvirtai pasakyti, kad tokiems žmonėms reikalinga juos ginanti organizacija. Siūlyčiau pamėginti Lietuvoje įkurti laikiną (prekarizuotų) darbuotojų ir bedarbių sąjungą, kuri galėtų veikti anarchosindikalistiniu principu. Tokia sąjunga padėtų jiems susirasti darbą, gintų nuo valstybės ir darbdavių

savivalės.

J: Lietuvoje jau pastebimas ultradešiniųjų jėgų suaktyvėjimas kaip ekonominės krizės pasekmė. Visi mes prisimename 1926 m. Smetonos perversmą. Ar šiuo metu nepasikartos panašūs įvykių scenarijus? Galbūt Europoje vėl įsigalės fašizmas?

VG: Ką nors prognozuoti sunku, nors ultradešiniųjų jėgų suaktyvėjimo pavyzdžių jau pakanka. Tokius įvykius 2008 m. matėme Vengrijoje, o 2009-ųjų pradžioje – ir Bulgarijoje. Viskas vyksta pagal tokią logiką: jei progresyvios socialinės jėgos nesugeba pasiūlyti įtikinamos alternatyvos, tai supanikavusi visuomenė gali staigiai mestis dešinėn. Žmonijos istorija nežino atvejų, kad fašistai užimtų valdžią patys, be kieno nors pagalbos. Į valdžią juos atvedavo valdantysis elitas, tikėdamasis, kad dešinioji diktatūra numalšins revoliucinius judėjimus ir išspręs ekonomines problemas. Taigi ir šį kartą viskas priklauso nuo dviejų faktorių: ar valdantieji pasiruošę atiduoti valdžią ultradešiniams ir ar visuomenės apačiose yra subrendusios socialinės jėgos, galinčios pakelti visuomenę kovai už savo teises. Juk radikalios poliarizacijos sąlygomis alternatyva tik viena: arba socialinė revoliucija, arba fašizmas.

J: Ką manai apie anarchizmo perspektyvas? Kokios tavo prognozės – pesimistinės ar optimistinės?

VG: Optimistinė prognozė: anarchizmas vėl taps masiniu judėjimu ir paliks gilų įspaudą pasaulio istorijoje. Tokį, kokį paliko laikotarpyje tarp dviejų pasaulinių karų. Matau ir du pesimistinės prognozės variantus. Pirmasis: anarchistinis judėjimas liks toks pat susiskaldęs ir susipriešinęs, koks yra dabar. Antrasis: judėjimas bus visiškai nuslopintas, nes jau dabar – įsibėgėjus krizei – beveik visų šalių valstybės pradėjo represijas prieš anarchistus.

Kita vertus, mes ne marksistai, todėl netikime geležiniais dėsniais ir dėsningumais. Mes manome, kad viskas priklauso nuo pačių žmonių. Jeigu jie atras savyje jėgų priešintis, organizuotis ir kurti savivaldą, vadinasi, žmonija turi šansą. Jei ne – industrinis kapitalizmas sunaikins visą pasaulį savo agonijos šokyje. Rinktis teks mums.

Прямое Действие

Издание секции Международной ассоциации трудящихся в России

СНОВА «ВЕЛИКИЙ КРИЗИС»?

Критическая ситуация, в которой сегодня находится современный капитализм, наконец-то стала очевидна для всех. Обвал пытались отпугнуть с помощью тысячи и одной махинации, но все неминуемо шло к кризису. В очередной раз стало ясно, что капитализм – это путь, неверный с самого начала, это дорога в тупик, в безысходный лабиринт проблем, которые копятся и копятся без конца. Нет, это не окончательный крах существующей системы. Но хороший повод призадуматься о подстерегающих нас опасностях. Не исключено, что нынешний кризис может количественно и качественно превзойти Великий кризис 1929 г., потрясший весь тогдашний мир.

Послевоенный капитализм 1950-х гг. пытался найти лекарство от кризисов в бурном экономическом росте и создании общества массового потребления. Одновременно, в качестве идеологического лекарства, было сформировано «общество спектакля». Но курс «хлеба и зрелищ» вверг мир в полную зависимость от энергетического фактора. Нефть превратилась в оружие. Это проявилось уже во время войны 1973 г. между арабскими странами и Израилем. Арабские элиты и владельцы нефтяных месторождений использовали их не только как средство сверхопленного, но и как средство давления в отстаивании своих националистических, политических и идеологических интересов. Пользуясь растущей потребностью в нефти, они диктовали цены на нее.

Между тем, с 1980-х гг. капитализм, уверенный в действенности и мощи своего господства, выдвинул теоретическую доктрину глобализации всех сфер человеческой жизни и приступил к неолиберальной реорганизации мирового рынка. Новая стратегия преследовала две основные цели: обеспечение непрерывного экономического роста и связанное с этим стремление морально и физически расселить трудящийся класс, окончательно разрушив его классовое сознание. Слабым местом нового курса оставалась проблема дорожающей энергии. Цену на нее сбивали друзья и союзники США, такие как Кувейт. Напав на эту страну в 1990 г., Садат Хусейн стремился не только захватить ее территорию, сколько разорить конкурента, продававшего нефть США по демпинговой цене в 20 долларов за баррель. После захвата Кувейта цена подскочила до 32 долларов. Тут-то Международный нефтяной картель, образованный 5 американскими и 2 британскими

нефтяными трестами, дал старт «войне за нефть». Первая война в заливе и последующие облеты территории Ирака должны были обеспечить контроль над энергетическими ресурсами.

Однако для США получили лишь временное облегчение. К этому времени они были самым крупным в мире должником. Обвал

сумма американского долга (внешнего, семей, предприятий и государства) уже превышала 12 триллионов долларов, то есть более чем вдвое превосходила ВВП США. Сдерживание роста цен на нефть позволяло, например, Германии в 1989 г. иметь положительное сальдо в 70 млрд., а Японии – в 50 млрд. долларов в год. Эти и другие страны стали вкладывать излишки в ценные бумаги казначейства США, облегчая на время тяготы американской валютно-финансовой системы.

Ситуация стала стремительно ухудшаться, когда вспыхнула вторая война в Заливе, произошло западное вторжение в Афганистан, возникла опасность удара по Ирану, а западный лагерь позинули такие владельцы

нефтяных источников, как Венесуэла, Боливия и Эквадор. В результате цены на нефть подскочили до невиданных масштабов. Страны, которые служили для США своего рода кислородным баллоном (Япония, Южная Корея, Тайвань, Сингапур и др.), больше не могли вкладывать деньги в ценные бумаги американского казначейства: они были нужны им самим, чтобы покупать нефть. Такого было положение перед тем, как стал надуваться пузырь с недвижимостью.

Причины ясны. Рынок ценных бумаг приобрел мощь, не сравнимую ни с чем на планете. В 1999 г. его активы составили 34 триллиона долларов: это больше чем оборот всех бирж (27,5 триллионов) и ВВП всех стран мира (30,1 триллион). Не следует забывать и о том, что уже в 1999 г. 23% американского долга была в руках зарубежных вкладчиков, и что Китай купил внешние долги целого ряда стран Африки и Южной Америки.

Вот тут какой-то финансовый «гений» вложил в умы финансистов мира чудодейственный рецепт разрешения трагедии: надуть мыльный пузырь недвижимости. Именно недвижимости, поскольку этот сектор служил прекрасным рынком для промышленности и великоблестной приманкой для роста частного потребления. Низкие проценты на кредиты и немалое количество легких получений ипотеки – что мог сопротивляться такому искушению? Многие миллионы людей были фатально обречены попасть в ловушку. Так мучи слетаются на сладкое... Серия грязных спекуляций, при которых одна и та же ипотека продавалась вторым, третьим и четвертым лицам (как делала, к примеру, престижная американская Федеральная национальная ипотечная ассоциация) была бы невозможной, если бы вмешались те, кто мог пресечь эти махинации. Но те были убеждены, что остановка подобных операций привела бы к краху всей ипотечной и финансовой системы. Они предпочитали тянуть время и откладывать решение.

Как и следовало ожидать, пузырь лопнул. Уже в 2006 г. эксперты-экономисты предупреждали, что грядет катастрофа. Но должно было пройти еще 2 года, прежде чем рост процентных ставок не оказался на экономии. Положение усугублялось ростом цен на нефть и ростом переменных процентных ставок по ипотечным кредитам. По подсчетам аналитиков, в 2007 г. в США объем ипотечных кредитов с переменной ставкой составил 1 триллион долларов. Вернуть деньги не удавалось...

Jarosław Urbański

LENKIJOS DARBININKŲ PROTESTO ANATOMIJA

Jarosławas Urbanskis (gim. 1964 m.) – Lenkijos sociologas ir visuomenininkas, XX a. 9-ajame dešimtmetyje buvęs opozicinio judėjimo „Laisvė ir taika“ („Wolność i Pokój“) veikėjas. Vienas iš Lenkijos anarchistų federacijos, „Objektor“ draugijos ir profsąjungos „Darbininkų iniciatyva“ („Inicjatywa Pracownicza“) steigėjų. Glaudžiai susijęs su Poznanės skvoto „Rozbrat“ bendruomene. Straipsnių apie globalaus kapitalizmo logiką, saviorganizacijos ir profsąjungų judėjimo problemas, ekologiją, miesto planavimą ir laisvąją gyvenseną autorius. Šių straipsnių leitmotyvas – įsitikinimas, jog įmanoma sukurti naują visuomenės tvarką, leidžiančią įgyvendinti laisvės idealus saviorganizacijos pagrindu. J. Urbanskis bendradarbiauja su kairiąja ir profsąjungų spauda (leidiniais „Recykling Idei“, „Nowy Robotnik“, „Trybuna Robotnicza“).

Šiame straipsnyje mėginsime iš naujo interpretuoti pastarųjų keliasdešimt metų Lenkijos darbininkų judėjimo istoriją. Esame įsitikinę istorinės bei istoriosofinės analizės svarba, kuri šiuo metu ypač madinga „istorijos pabaigos“ tezės akivaizdoje: pastarąją koncepciją 1989 metais paskelbė F. Fukuyama, teigdamas, jog kapitalizmo sistema netrukus pasieks galutinę pergalę. Šia analize norėčiau parodyti, jog 1989-ieji šiuolaikinių darbininkų judėjimų istorijoje anaipol nėra svarbaus lūžio momentas. Siekdami tinkamai nušviesti darbininkų sąjudžio problemas, mano įsitikinimu, turime atsižvelgti į šio judėjimo sroves per ilgesnį istorijos laikotarpį. Analizę pradėsime nuo 1970 m. įvykių.

Pokyčio momentas – 1970 metai

1968–1973 metai – tai globalinių perkrovų, didžiųjų socialinių revoliucijų metai, kai, viena vertus, buvo kvestionuojama didžiųjų valstybių Jaltaje nustatyta tvarka, kita vertus, suabejota nuvylusiomis antisisteminių judėjimų, ypač vadinamosios „senosios kairės“, tradicijomis. Neramumai kilo ir Lenkijoje: iš pradžių, 1968-ųjų kovą prasidėjo studentų protestai, vėliau, 1970-ųjų gruodį, visą šalį suparalyžiavo darbininkų streikas bei susidūrimai su policija Baltijos uostamiesčiuose.

Kad geriau suprastume šį procesą, apžvelkime dar ankstesnį istorijos periodą. 1956-ųjų įvykiai privertė komunistinės Lenkijos valdžią 1957–1958 metais mesti daugiau investicinių išteklių į vartojimo prekių gamybą ir pakelti gyvenimo lygį. Taigi po 1956-ųjų gyvenimo lygis, eilinio gyventojų požiūriu, gerokai pakilo. „Lėšų algoms padidinti buvo gauta, iš pradžių mažinant kaupimui skirtą nacionalinio produkto dalį ir skolinantis iš užsienio lėšas vartojimui tenkinti“. (1) Pavyzdžiui, Poznanės vaivadijoje, kurioje 1956-ųjų birželį buvo prievarta numalšintas darbininkų sukilimas, iki 1957 metų realūs atlyginimai išaugo 20 %. „Realūs atlyginimai sparčiai kilo iki 1959 metų, ir tais metais šalies mastu buvo 31 % didesni už 1955 metų algas“. (2)

Nors pramonės gamyba 1961–1965 metais augo gana sparčiai (visos šalies mastu ji išaugo 50,9 %), tačiau realus algų didėjimas buvo staiga sustabdytas. Per penkerius metus atlyginimai realiai išaugo tik 8

% (oficialiai buvo planuojama daugiau kaip 20 %). 1965–1970 metais padėtis dar pablogėjo. Šis procesas galų gale baigėsi nauju visuomenės nepasitenkinimo sprogimu 1970 m.

Po kruvinų įvykių Baltijos uostamiesčiuose Lenkijos valdžia oficialiai pripažino, jog šių neramumų priežastimi tapo „ilgai kaupęsis nepasitenkinimas nebedidėjančiais atlyginimais ir sparčiai kylanti įtampa vartojimo prekių rinkoje, vis opesnė butų problema ir aplaidi socialinė politika“. (3) Įtampos nenumalšino personalinės permainos valdžios aparate, atliktos 1970-ųjų gruodį. 1971-ųjų žiemą dar kildavo pavieniai streikai. Darbininkų kova atlėjo tik valdžiai pažadėjus iki 1974-ųjų įšaldyti kainas.

Naujoji valdžios komanda, vadovaujama Giereko ir Jaroszewicziaus, manė, jog įmanoma toliau intensyviai industrializuoti šalį, kelti gyvenimo lygį bei užtikrinti vartojimo apimtį. 1971–1975 metams buvo suplanuotas itin didelis darbo atlygių augimas. Jau po pirmųjų trejų šio plano įgyvendinimo metų vidutinis realus atlyginimas išaugo 24 %. „Eiliniai gyventojai aiškiai juto kylantį gyvenimo lygį“. (4) Tačiau Giereko prosperity laikotarpis truko neilgai. Lenkijos ir viso pasaulio ekonomikoje įvyko svarbios permainos – ji patyrė stagnaciją. Aštuntojo dešimtmečio viduryje prasidėjo pirmieji darbininkų protestai, pranašavę 1980-ųjų įvykius.

Tarp realaus socializmo ir realaus kapitalizmo

Apie 1970 metus pasaulinėje kapitalo rinkoje susidarė finansų perteklius iš naftos pardavimo, kai smarkiai pakilo naftos, o su ja – ir kitų prekių kainos. Iš kilo dvi svarbios tendencijos:

1. Šalių, priklausomų nuo pajamų iš žaliavų eksporto, pavyzdžiui, Lenkijos, gaunamas pelnas staiga ėmė mažėti, nes tuo pat metu išaugo importuojamų produktų kainos. Kilo mokėjimų balanso problemų.

2. Dalis finansų pertekliaus, atsiradusio iš naftos prekybos, nutekėjo į Amerikos bei Vokietijos bankus, ir šie ėmė agresyviai ieškoti galimybės teikti paskolas bei siūlyti jas mokėjimo balanso sunkumų turinčioms šalims. „Šios šalys intensyviai ėmė paskolas, tačiau vėliau pasirodė, jog vargiai gali jas apmokėti, neįtikėtina išaugo delspinigiai už įsiskolinimus“. (5)

Visuotinis streikas Gdanske, 1980 m. ruduo

1975 metais Lenkijos skola kapitalistinėms šalims buvo beveik du kartus didesnė negu metinės įplaukos iš eksporto į šias šalis, o saugia riba buvo laikomas metinio eksporto lygiavertiškumas. Kad užsitikrintų šių skolų sumokėjimą, Vakarų bankai ir valstybės reikalavo restruktūrizuoti šalies ūkį, todėl valdžia neišvengiamai turėjo panaikinti maisto produktų gamybos dotavimą, o šių produktų kainos turėjo išaugti.

1980 metais Lenkija buvo skolinga Vakarų kreditoriams 24 mlrd. dolerių. Skola augo toliau. Per 1971–1987 metus Lenkijos valdžia iš viso pasiskolino 47,5 mlrd. dolerių, o „palūkanų už suteiktą kapitalą suma per šį laikotarpį siekė 50,6 mlrd. dolerių“. (6) Lenkija sumokėjo 3 mlrd. dolerių daugiau, negu buvo pasiskolinusi.

1980 metų revoliucija – skolų kilpa ir protestai

Gilėjant ekonomikos sunkumams ir skolų

išmokėjimo problemoms, vėl smuko gyvenimo lygis, o tai sukėlė dar didesnę darbininkų klasės pasipriešinimo bangą. Vienas istorikas pastebi: „1978–1979 metais žymiai smuko darbo disciplina ir našumas“. Anot to meto vertinimų, Poznanėje kiekvienas statistinis darbininkas per metus praleido daugiau kaip vieną darbo mėnesį“. (7) Didėjo ir

nepasitenkinimas vis gilėjančia socialine nelygybe.

1980 metų balandį į Lenkiją atvyko Vakarų šalių bankininkų delegacija, kuri, kaip buvo įprasta įsiskolinusių šalių atvejais, norėjo tartis dėl paskolų grąžinimo sąlygų. Žurnalas „Fortune“ rašė, jog šių derybų metu bankininkai „reikalavo apriboti svarbiausių maisto produktų gamybos dotavimą, kad būtų greičiau sumokėtos skolos“. (8) Timothy Gartonas Ashas knygoje „Lenkijos revoliucija“ teigia, jog tiesioginė šios revoliucijos priežastis neabejotinai priklausė politinės ekonomijos sferai. „1979 metais pirmą kartą Lenkijos Liaudies Respublikos istorijoje (bent jau pasak oficialių šaltinių) sumažėjo nacionalinis produktas. Vakarų kreditoriams tapus atsargesniems nei anksčiau, naujasis premjeras Edwardas Babiuchas paskelbė planą, nuo kurio daugeliui pasiūšė plaukai: iki metų pabaigos Lenkija turėjo panaikinti užsienio prekybos deficitą (1,3–1,5 milijardų dolerių). Tai reiškė, jog per paskutinį 1980 metų ketvirtį reikėjo apie 25 % padidinti eksportą ir apie 15 % sumažinti tiekimus vidaus rinkai. Maisto produktų brangimas

tapo neišvengiamas“. (9) Tačiau 1980 metų revoliucija neleido valdžiai ir Vakarų kreditoriams sumažinti vartojimo ir taip paspartinti šalies skolos grąžinimą.

Nors 1980–1981 nominalios gyventojų pajamos, lyginant su 1979 metais, išaugo 61 % (10), tačiau valdžia, esant tragiškai vidinės rinkos aprūpinimo padėčiai, nepajėgė reikiamai atsiliepti į kilusių socialinių lūkesčių bangą. Tuščios parduotuvių lentynos ir infliacija lėmė, jog gyvenimo sąlygos po 1980 metų rugpjūčio toliau blogėjo. Šioje situacijoje darbininkų judėjimas ėmė skelbti būtinybę perimti ūkio kontrolę. T. G. Asho teigimu, darbininkų savivaldos programa sulaukė masinio pritarimo: „95 % apklaustųjų gamyklose, kuriose dirbo daugiau kaip tūkstantis žmonių, pasisakė už naujas savivaldos struktūras, o 68 % visos „Solidarumo“ dalyvių tyrimo imties manė, jog būtina jas steigti nedelsiant“. (11)

Kai pagaliau turėjo įsigalioti taip sunkiai iškovotas darbininkų savivaldos įstatymas, režimas nutarė jėga neleisti darbininkams perimti gamyklų. 1981-ųjų gruodžio 13 dieną įvedusi karo padėtį, kruvinai susidorojusi su kai kurių įmonių maištais ir uždraudusi „Solidarumą“, valdžia įvedė ribotą darbininkų savivaldą, kuri, kaip ir darbininkų tarybos po 1956 metų, niekada iš tiesų neatstovavo darbininkų interesams.

Vakarų kreditoriai su pasitenkinimu reagavo į karo padėtį. „Wall Street Journal“ 1981 metų gruodžio 21 dieną rašė: „Galbūt prezidentas Reaganas smerkia Lenkijos įvykius, tačiau daugelis Amerikos bankininkų mano, jog sovietinio tipo autoritarinė valdžia yra geriausias Lenkijai paskolintų pinigų atgavimo garantas“. (12) Analizuodamas Jungtinių Valstijų poziciją Lenkijos įvykių atžvilgiu, T. G. Ashas teigė: „Tačiau iš tiesų Reagano administracijos reakcija į Lenkijos krizę buvo kupina dvejonų, neaiški, be nuomonės svarbiausiais klausimais – ypač ekonominės politikos. [Solidarumo] programai buvo būdingas aiškus egalitarizmo atspalvis, šis sąjudis nedviprasmiškai pasisakė už gerovės valstybę, dauguma „Solidarumo“ narių nepritarė sunkiosios pramonės reprivatizavimo idėjai. Pramonę kontroliuojančių darbininkų idėjos populiarumas savaime turėjo priversti Vakarų konservatorius susimąstyti“. (13) Iš esmės, Reaganas negalėjo atvirai pasiūlyti lenkams savo ūkio reformos koncepcijos, nes ji buvo akivaizdžiai nepriimtina

daugumai. Tai tapo įmanoma tik 1985-aisiais, kai Lenkijos elitas, atitrūkęs nuo visuomenės ir krinkančio darbininkų judėjimo, kuris 1982–1984 metais vis dar laikėsi pamažu silpstančio pasipriešinimo strategijos, apsisprendė pakeisti ūkio programą. 1985 metų rugsėjį pagrindinio „Solidarumo“ Laikinoji koordinacinė komisija priėmė ekonominius postulatus, kuriuose atsisakė darbininkų savivaldos ir suteikė pirmenybę laisvajai rinkai. Vienas iš šių postulatų buvo toks: „Būtina beatodairiškai ir nuosekliai įgyvendinti nerentabilių įmonių bankroto principą“.

Vadinamosios „prokapitalistinės transformacijos“ pradžia – 1985 metai

Nuo 1982 iki 1985 metų „valdžia, naudodamasi karo padėtimi, itin pakėlė kainas, drastiškai sumažino gyventojų vartojimą, sugrąžino ankstesnę šachtininkų darbo laiko trukmę ir padidino anglies gavybą“. (14) Padidėjus anglies eksportui, buvo pagerintas mokėjimo balansas („lenkų anglis“ padėjo Margaret Thatcher susidoroti ir su britų šachtininkų streiku). Dėl šių žingsnių vidaus rinkoje pagerėjo tiekimas, bet iki ekonominės normalizacijos dar buvo toli.

1986 metais visiškai numalšinus darbininkų judėjimą, pasak Jaceko Tittenbruno, Lenkija „pradėjo naują gilėjančios priklausomybės nuo Vakarų kapitalo etapą ir tapo vienos svarbiausių tarptautinio finansinio kapitalo institucijų – Tarptautinio valiutos fondo nare“. Prieš Lenkijai įstojant į Tarptautinį valiutos fondą, vyriausybė „pakėlė kai kurių maisto produktų kainas, devalvavo zlotą ir panaikino kai kurias dotacijas“. (15) 1987 metų pradžioje vyriausybės atstovas spaudai pareiškė, jog Lenkija ketina įgyvendinti visas TVF rekomendacijas, o „Financial Times“ apie valdžios veiksmus rašė, jog ši „atsiliepia į TVF ir Vakarų kreditorių siūlymus“ (16), tačiau tai nesulaukė darbininkų pritarimo. Sistemingai keliamos kainos sukėlė visuotinį nepasitenkinimą. 1988 metais kilo dvi streikų bangos (balandį–gegužę ir rugpjūtį). 1988 metų rugsėjį „Le Monde“ rašė, jog visuomenės nepasitenkinimas kilo dėl TVF ir Pasaulio banko sukurtų „realių kainų“ scenarijaus, kuris netrukus pasirodė neįgyvendinamas, nes gyventojus tiesiog pribloškė staiga išaugusios maisto produktų, susisiekimo, paslaugų kainos – kitaip tariant, maždaug 60 % infliacija“. (17)

Vyraujanti pagrindinių „Solidarumo“ struktūrų srovė ideologiškai persiorientavo ir ėmė pritarti TVF diktuojamoms reformoms, todėl nebuvo suinteresuota kurstyti visuomenės nepasitenkinimo. Anksčiau skelbtas konfrontavimo tezes pakeitė dialogo su valdžia koncepcija. Tačiau opozicijai buvo svarbu sudaryti įspūdį, jog visa tai daroma ne be visuomenės žinios. Kaip tik todėl ji netrukus pasinaudojo itin nedideliais 1988 metų streikais (iš viso jų kilo ne daugiau kaip 30, tačiau pastaruoju metu jie vis labiau mitologizuojami).

Prieš „prokapitalistinę transformaciją“ – 1992-1993 metų streikai

Nors pirmieji Seimo rinkimai opozicijai baigėsi sėkmingai, buitės sąlygos vis prastėjo, o protestų banga augo. 1990 metais kilo 250 streikų, 1991 metais – 305. Darbininkų kovos kulminacija buvo 1992–1993 metai, kai buvo užregistruoti atitinkamai 635 ir 7443 streikai. 1994 metais kilo dar 429 streikai, tačiau kitais metais jų skaičius sumažėjo iki 42, o 1996 metais – iki 21 streiko. (18)

Vienoje to meto sociologinėje analizėje teigiama, jog „duomenys apie 1992–1993 metų streikus akivaizdžiai liudija, jog gausėja protesto akcijų, menksta visuomenės pritarimas privatizacijai bei pasitikėjimas politiniu postsolidarumo elitu“. (19) Gyvenimo lygis nukrito taip dramatiškai, jog apie tai buvo kalbama net oficialiuose valdžios dokumentuose. Darbo ir socialinės politikos ministerijos tinklapyje buvo rašoma: „Pirmaisiais metais po santvarkos pasikeitimo ekonomikos reformas lydėjo visuomenės požiūriu drastiškos pramonės recesijos, nedarbo, mažėjančių realių atlyginimų ir smunkančio gyvenimo lygio apraiškos. Darbininkus, ypač stambiųjų valstybinių įmonių, kurių pastangomis buvo nuverstas komunizmas, skaudžiai palietė transformacijos padariniai, todėl jie ėmėsi masinių protesto akcijų“. (20)

1992 metų vasarą kilus socialinio nepasitenkinimo bangai, vyriausybė pasiūlė profsąjungoms sudaryti socialines sutartis, kurių svarbiausia turėjo būti

Valstybinių įmonių paktas, pasirašytas 1993 metų vasarį. Deja, šis įstatymas neužtikrino darbininkams įmonių kontrolės. Po daugelio metų vienas iš šio pakto autorių Jacekas Kuronis teigė: „Balsuodami parlamente leidome senajai ir naujai biurokratijai pašalinti iš Pakto svarbiausią jo elementą – darbininkų atstovavimą įmonių priežiūros tarybose. Taip bendromis pajėgomis kūrėme ne pilietinę, bet biurokratinę darną, sukurtą pagal kapitalistinį kvazidemokratinį modelį“. (21) 1993 metais „pražuvo“ ir darbininkų akcijų įstatymas, o tai iš esmės užkirto kelią atiduoti valstybės nuosavybę

Gdanskas, 1988 m.

tiesiogiai į darbininkų rankas. 1992–1993 metų socialinis protestas sužlugdė H. Suchockos vyriausybę, tačiau politinių permainų akivaizdoje darbininkų pasipriešinimas pamažu silpo. Tai įtakoją ir gerėjanti situacija darbo rinkoje. Pavyzdžiui, nedarbas 1994 metais (16,7 %) ėmė kristi ir 1998 metais sudarė tik 10,7 %.

Globalizacijos metas ir neoliberalių reformų žlugimas

Kaip ir ankstesniais atvejais, sąlygiškas protestų atoslūgis buvo neilgalaikis. Kai jau atrodė, jog neoliberalioji kapitalizmo versija nugalėjo, o istorijos pabaiga iš tiesų artėja, sistemą sudrebino naujos krizės bei konfliktai, kurių neišvengė ir Lenkija. 1995 metais ekonominę krizę patyrė Meksika (praėjus metams, kai ši šalis tapo Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos zonos NAFTA nare). Norėdamas išgelbėti amerikiečių investicijas, TVF skyrė milžinišką 17,7 mlrd. dolerių

paskolą. Tačiau Meksikos ekonomikai krizės padariniai buvo katastrofiški: per kelis mėnesius bankrutavo 15 tūkstančių įmonių, trys milijonai žmonių neteko darbo, perkamoji gyventojų galia nukrito trečdaliu. Po Meksikos atėjo Azijos šalių, Rusijos ir Lotynų Amerikos šalių eilė (pvz., Argentina tą patį patyrė 2001 metais). Šių krizių padariniai dešimtojo dešimtmečio pabaigoje pasiekė ir Lenkiją – čia, po trumpalaikio padėties pagerėjimo, buitės sąlygos vėl ėmė prastėti.

Vyriausiosios statistikos valdybos (GUS) raporte apie Lenkijos šeimų pajamas 2003 metais teigiama, jog 1997–2003 metais pastebima skurdo augimo tendencija. „Ypač nerimą kelia tai, jog didėja radikalaus skurdo, kurio riba laikomas pragyvenimo minimumas, grėsmė. Skurdas pastaraisiais metais nuolat augo net ir gerėjant vidutinei statistinio Lenkijos gyventojo materialinei padėčiai, o tai veikiausiai liudija augančią lenkų visuomenės pajamų bei vartojimo nelygybę“. Taigi, nors vidutinis atlyginimas didėjo, šis augimas galiojo tik tam tikroms visuomenės grupėms – žymi gyventojų dalis per šį laikotarpį patyrė realaus atlygio stagnaciją ar net smukimą. Pavyzdžiui, akcinės bendrovės „H. Cegielski – Poznań S.A.“ darbininkai 1999 metais uždirbo beveik 12 % daugiau negu vidutinis Lenkijos darbininkas, o po trejų metų – jau beveik 13 % mažiau už šį vidurkį. Per šį laikotarpį jų uždarbio nominalas nukrito nuo 2037 zlotų per mėnesį (1999 metais) iki 1979 zlotų (2002 metais).

Naujoji lenkų revoliucija – 2002–2003 metai

Tiesioginė 2002 ir 2003 metų darbininkų streikų priežastis buvo išaugęs nedarbas ir apgailėtina daugelio pramonės įmonių padėtis, įtakojama nuolatinės bankroto grėsmės. Valdžios politika, pasiduodama Europos Sąjungos ir Tarptautinio valiutos fondo spaudimui, įtvirtino nepalankias darbininkams darbo teisės pataisas ir panaikino daugybę tūkstančių darbo vietų metalurgijos pramonėje ir kalnakasyboje.

Pirmasis ir vienas svarbiausių signalų, jog Lenkijos darbininkai nelinkę taikstyti su kapitalistinio elito veiksmais, buvo Ščecino laivų statybos darbininkų protestas: susiorganizavę be profsąjungų pritarimo, jie 2002 metais kelis mėnesius protestavo ir gynė darbo vietas. Nepasitenkinimo banga apėmė daugelį

ūkio šakų visoje Lenkijoje. Kiekvieną savaitę įvykdavo po kelias demonstracijas, streikus, blokadas. Į gatves išėjo šachtininkai, metalurgai, sveikatos apsaugos darbuotojai, sunkiosios pramonės ir mašinų gamybos darbininkai. Generaliniu streiku pagrasino geležinkelininkų ir Silezijos profsąjungos. Per visą Lenkiją nuaidėjo protestai Ostruvo įmonėje „Wagon“, Vžėšnios „Tonsil“, Bialystoko „Bison-Bial“, Lodžės „Uniontex“. 2002 metų balandžio 26 dieną Varšuvoje 70 tūkstančių „Solidarumo“ profsąjungos narių reikalavo nutraukti darbininkų atleidinėjimo politiką, laikyti darbininkų teisių, laiku mokėti algas, grąžinti ikipensijines pašalpas bei išmokas. 2003 metų rugsėjo 11 dieną 10 tūkstančių šachtininkų ryžosi radikaliai protestui Varšuvoje. Per kilusias riaušes buvo sužeisti 62 policininkai, keli – sunkiai. Medicinos pagalba suteikta ir 22 demonstrantams, tačiau tikslus sužeistų šachtininkų skaičius nežinomas. Didžiausią poveikį visuomenei ir elitui padarė Ožaruvo įvykiai, kai 2002 metų lapkritį po 200 dienų protesto kilo penkių dienų riaušės.

2002–2004 metais iš viso Lenkijoje įvyko tik 27 streikai (Vyriausiosios statistikos valdybos duomenimis), tačiau net 6,5 tūkstančio demonstracijų, tarp kurių žymi dalis buvo kelių blokados arba pastatų užėmimai. Taigi per dešimt metų (1992–2002) protesto formos radikaliai pakito. Nežiūrint į jų sumažėjimą, 2002 ir 2003 metų protestai vis dėlto pagerino darbininkų padėtį. Protestuotojų spaudžiama vyriausybė įsitikino, jog būtina keisti požiūrį į darbininkų problemas. 2003 metais sunkumus išgyvenančioms įmonėms vyriausybė nutarė skirti du kartus daugiau lėšų negu ankstesniais metais. 28 milijardai zlotų valstybės dotacijų padėjo išsaugoti šimtus tūkstančių darbo vietų, kurias gynė protestuojantys darbininkai. Vien laivų statybos pramonėje, pasak įvairių vertinimų, netekti darbo grėsė nuo 30 iki 60 tūkstančių žmonių. Profsąjungos pasipriešino ir kalnakasybos darbų apimties mažinimui, nuo kurio būtų nukentėję dar 35 tūkstančiai darbuotojų. Nemažos dotacijos skirtos ir metalurgijos pramonei, kur buvo numatyta atleisti 30 tūkstančių žmonių. Valstybės pagalbos sulaukė ne tik didelės firmos, bet ir smulkūs verslininkai, iš viso apie 85 tūkstančius ūkio subjektų! „Viešųjų pinigų kalnas paverstas pelke!“ – šaukė 2004 metų lapkričio 24 dienos „Gazeta Wyborcza“ antraštė. Tačiau iš tiesų

dotacijos lėmė, jog situacija darbo rinkoje nustojo blogėti, o 2004 metais net pagerėjo. Prisidėjo ir auganti konjunktūra – visų pirma metalurgijoje ir kalnakasyboje.

Šių protestų laikotarpiu sustiprėjo ir visuomenės kritika visos politinės ir ekonominės sistemos atžvilgiu. 2002 ir 2003 metais lenkai (daugiau kaip 70 %), Viešosios nuomonės tyrimų centro (CBOS) duomenimis, itin neigiamai vertino šalies ūkio būklę (tai buvo pats nepalankiausias vertinimas nuo 1993 metų). 2004 metais teigiamų vertinimų žymiai pagausėjo, bet pritarimas tokiam svarbiam dabartinės ekonominės santvarkos aspektui, kaip privatizacija, akivaizdžiai sumenko: 1990–1991 metais tik 8-9 % apklaustųjų vertino privatizaciją kaip nenaudingą Lenkijos ekonomikai procesą, 1995–1996 metais šie neigiami vertinimai sudarė apie 20 %, 2000–2001 metais – jau 35–33 %, o 2003 metais – net 43 %. Tuo

metu privatizacijos priešininkų buvo daugiau, negu jos šalininkų.

Išvados

Lenkijos darbininkų protestams būdingas cikliškumas (1970–1971, 1980–1981, 1992–1996, 2002–2003). Socialinių konfliktų eiga bei konkrečių vyriausybių reakcija į socialines krizes visais pastaraisiais dešimtmečiais buvo labai panaši. Darbininkų emancipacijos siekio požiūriu galime teigti, jog pačios sistemos prigimtis daugeliu požiūriu liko tokia pati. Vienas svarbiausių konfliktų dinamikos veiksnių buvo ir tebėra kapitalo kaupimo bei socialinio vartojimo lygio prieštarą.

Socialinių konfliktų cikliškumo analizė verčia daryti išvadą, jog 1989-iejį nebuvo itin svarbus lūžis, todėl išskirtinė svarba šiai datai suteikiama tik dėl

ideologinių priežasčių. Santvarkos transformaciją postsolidarumo elitas pradėjo ne tada, kai buvo pasiektas istorinis „Apskritoj stalo“ kompromisas (kaip paprastai teigiama), bet žymiai anksčiau – kai pagrindinių profsąjungų struktūros atsisakė radikalios socialinės emancipacijos programos, o ancien regime 1986 metais susitarė su Tarptautiniu valiutos fondu ir sutiko veikti pagal jo diktatą. Šis posūkis įvyko gal ir dar seniau, kai režimas, imdamas milijardų dolerių paskolas, sutiko įtraukti šalį į priklausomybę nuo tarptautinio kapitalo.

Iš esmės, visus šiuos dešimtmečius susidūrėme su to paties akumuliacinio režimo diktatu. Politinės permainos (kurių dažnai imamasi, augant socialiniam konfliktui) pasirodė esančios tik sistemos reakcija į socialinę krizę. Emancipacinio judėjimo požiūriu jos yra tik fiktyvūs sprendimai, padedantys išlaikyti valdžios sistemą. Pagaliau, politinės permainos nereiškia, kad keičiasi pačios sistemos prigimtis bei ydingi gamybos santykiai: tai – tik ideologinio ir politinio antstato permainos.

Galima gana tiksliai nuspėti, jog nauji darbininkų protestai kils apie 2012 metus. Būsimoji krizės požymiai šiandien dar nėra aiškiai matomi, bet atidžiau pažvelgus į sistemos prigimtį, galima įsitikinti, jog jai būdingos vis tos pačios vidinės prieštaros, kurios ateityje neišvengiamai vėl sukels socialinę krizę.

...

(1) Edmund Makowski. Ruch robotniczy w Wielkopolsce. Zarys dziejów do 1981 roku. Poznań, 1984, 254 p.

(2) ten pat, 254 p.

(3) 100 lat ruchu robotniczego w Polsce. Kalendarium wydarzeń, pod. red. Zbigniewa Szczygieskiego. Warszawa, 1976, 355 p.

(4) Edmund Makowski. Ruch robotniczy w Wielkopolsce. Zarys dziejów do 1981 roku. Poznań, 1984, 268 p.

(5) Immanuel Wallerstein. Globalizacija czy epoka przejściowa? Lewą Nogą 13/2001, 142 p.

(6) Jacek Tittenbrun. Upadek socjalizmu realnego w Polsce. Poznań, 1992, 53 p.

(7) Edmund Makowski. Ruch robotniczy w Wielkopolsce. Zarys dziejów do 1981 roku. Poznań, 1984, 281 p.

(8) Daniel Zaremba. Dług – historia słabo znana. Nowy Robotnik 4/2004.

(9) Timothy Garton Ash. Polska rewolucja. Solidarność 1980-1981. Warszawa, 1987, 15 p.

(10) Waldemar Kuczyński. Zadłużenie a napięcie polityczne. www.kuczyn.com (24.06.2006)

(11) Timothy Garton Ash. Polska rewolucja. Solidarność 1980-1981. Warszawa, 1987, 121 p.

(12) Daniel Zaremba. Dług – historia słabo znana. Nowy Robotnik 4/2004.

(13) Timothy Garton Ash. Polska rewolucja. Solidarność 1980-1981. Warszawa, 1987, 202 p.

(14) Waldemar Kuczyński. Zadłużenie a napięcie polityczne. www.kuczyn.com (24.06.2006)

(15) Jacek Tittenbrun. Upadek socjalizmu realnego w Polsce. Poznań, 1992, 55 p.

(16) ten pat, 56 p.

(17) ten pat, 60 p.

(18) Główny Urząd Statystyczny. Rocznik Statystyczny 1997, 139 p.

(19) Anna Buchner-Jeziorska. Konflikt pracy w Polsce okresu transformacji. Przegląd Socjologiczny, tom XLIII, Łódź, 1994.

(20) Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Porozumienie społeczne, www.mpips.gov.pl (24.06.2006)

(21) Krzysztof Teodor Toeplitz. Czy koniec epoki Michnika? Le Monde Diplomatique, Nr. 2/2006.

Iš lenkų k. vertė Vile Pacuk

Naujasis „Solidarumas“, 2003 m.

„DARBININKŲ INICIJATYVA” – UŽ TIESIOGINĮ VEIKSMĄ IR TIKRAJĄ SAVIVALDĄ

„Darbininkų iniciatyva” – 2001 m. įkurta anarchistinė Lenkijos profesinė sąjunga, radikaliomis tiesioginio veiksmo akcijomis kovojanti už darbininkų teises, savivaldą ir tiesioginę demokratiją.

Pagrindiniai veiklos principai

Lenkijos profesinė sąjunga „Darbininkų iniciatyva” („Inicjatywa Pracownicza”) yra savanoriška organizacija, kurioje mano likimas priklauso nuo tavo aktyvumo, ir atvirkščiai. Jokie teisės aktai nėra veiksmingesni už bendražmogišką solidarumą ir draugiškus mūsų santykius darbe bei privačiame gyvenime. Vertiname individualios iniciatyvos, komunikabilumo, bendradarbiavimo, pagalbos įgūdžius, o taip pat atvirai išsakytą kritiką. „Darbininkų iniciatyva” yra reikli sąjunga. Negerbiame skundikų, žmonių, kurie slepia žinių arba sugebėjimų trūkumus. Čia smerkiame žmones, kurie užverčia savo darbą kolegoms ir kolegėms ir vadovaujami principu „Tegul kovoja kiti, aš pastovėsiu nuošaly”.

Profesinėje sąjungoje „Darbininkų iniciatyva” visi esame lygūs, neatsižvelgiant į atliekamas funkcijas, išsilavinimą ar gaunamą atlyginimą. Sąjungos paskirti suprantame kaip tarnystę kitam žmogui, o ne kaip priežastį žeminti kitus arba sėdėti patogioje direkcijos fotelyje. Esame nepriklausomi nuo darbdavių. Daug mūsų komisijų atsisakė gauti vadinamąsias profsąjungų privilegijas. Mes nenorime iš darbdavių nei profsąjungos darbuotojų etatų, nei biurų, nei telefonų, nei faksų aparatų. Nesinaudojame socialiniu fondu, lėšas stengiamės rinkti patys.

Profsąjungos, kurios taip elgiasi, tampa neveiklios. Aktyvistai pripranta prie tokių patogumų ir nenori jų atsisakyti. Mūsų taisyklės turi tam tikrų privalumų, darbdaviai nežino, kiek mūsų yra ir kas priklauso profsąjungai. Jie negali mūsų pasiekti, negali sukompromituoti, nes niekam nesame skolingi. Sąjunga naudojasi įstatymu, bet supranta jį tik kaip ginklą prieš darbdavio represijas.

Šiandien darbininkai yra neorganizuoti, išsibarstę, nepalaiko tarpusavio ryšių, yra išgąsdinti ir netiki savo jėgomis. Profsąjungos netenka savo reikšmės. Tokia situacija gera darbdaviams, kurie gali maksimaliai išnaudoti savo darbininkus pasinaudodami valstybės ir administracijos prievarta. Susitarimai (dažniausiai korupciniai) tarp politinės ir ekonominės valdžios yra nukreipti prieš visus dirbančiuosius. Jie sukelia socialinę įtampą. Turtinga, visais atžvilgiais privilegijuota mažuma, disponuojanti nuosavybe,

valdžia ir indoktrinavimo įrankiais, laikosi ir didina savo turtus vien daugumos darbo dėka. Tokia hierarchinė socialinė struktūra yra daugelio darbininkų problemų priežastis visame pasaulyje: didėjanti bedarystė, algų mažinimas, vergijos atnaujinimas, vaikų darbas, skurdas ir badas.

Didelių ir mažų įmonių vadovai stengiasi išlaikyti tokią tvarką, kuri leidžia jiems išnaudoti darbininkus, o korporacijoms – eksploatuoti vietines bendruomenes. Tikri pokyčiai gali prasidėti tik tada, kai darbininkai nustos tikėti, kad jų darbdaviai, vadybininkai ir didžiųjų korporacijų savininkai veikia visuomenės labui.

„Šalin rankas nuo Darbo kodekso”, Varšuva, 2008 m. birželis

Kovojame už teisę į savo gyvenimą darbe ir namuose. Kovojame už visiškai kitokį pasaulį, nes esame tikri, kad kapitalizmo, lygiai kaip ir valstybinio socializmo, neįmanoma reformuoti. Reikalingos gilios ekonominės, socialinės ir politinės permainos.

Mūsų judėjimas yra ir reakcija į radikalų profsąjungų politizavimą. Turime atsisakyti vadų idėjos, nes pernelyg dažnai jie išduodavo idėjas, už kurias kovojo. Pasisakome už visišką tiesioginę demokratiją, kaip darbininkų judėjimo organizavimosi formą. „Darbininkų iniciatyvos” tikslas nėra darbininkų pasipriešinimo kontrolė, o jų mobilizavimas savarankiškai kovai už gyvenimo sąlygų gerinimą ir išsilaisvinimą iš bet kokios valdžios.

Pasisakome prieš politines akcijas ir darbininkų judėjimo išnaudojimą politinių partijų tikslams. Remiame vietinę darbininkų judėjimo veiklą, kuri siekia tikros savivaldos. Manome, kad tarptautinis

profsąjungų solidarumas yra būtinas. Pasisakome už tiesioginį veiksmą, manifestacijas, streikus ir boikotus, kaip labiausiai pasiteisinančią strategiją, bet ne vienintelę, kuria siekiama apginti darbininkų teises ir įgyvendinti radikalios demokratijos principus. Daug dėmesio skiriame darbo žmonių kultūrai, kaip masinės kultūros ir jos peršamo vartotojiško gyvenimo būdo priešingybei.

„Darbininkų iniciatyva“ – tai susitarimas tarp visų, kuriems artimi darbininkiški reikalai. Mes – žmonių grupė, kovojanti už darbininkų teises, savo darbuose ir idėjose besiremianti anarchosindikalizmu. Susijungę į „Darbininkų iniciatyvą“, bandome sukurti darbo judėjimą, kuris remtųsi savanoriškumu, judėjimą, kuris sugebės peržengti nesutarimus tarp darbininkų ir kovos už savo teises, visišką įtaką darbo vietoms.

Aktyviai dalyvaudami protesto akcijose, bendradarbiaudami ir kartu streikuodami, stengiamės suteikti vienas kitam solidarią paramą ir remtis bendromis idėjomis. „Darbininkų iniciatyva“ veikia pagal federacijos taisykles, o tai reiškia, kad ji yra savanoriška asmenų sąjunga, kurioje kiekvienas savo reikalus sprendžia pats. DI nariu gali būti kiekvienas, kuris remia viršuje išdėstytus principus.

Trumpa „Darbininkų iniciatyvos“ istorija

„Darbininkų iniciatyva“ (DI) susikūrė 2001 metų pabaigoje kaip žmonių grupė, kurios tikslas – bendra kova už darbininkų teises. Nuo 2004 metų rugsėjo ji pradėjo veikti kaip formali profsąjunga.

2002 m. pradžioje grupė prisijungė prie protestų prieš darbo kodekso supaprastinimą. Tais pačiais metais aktyvistai iš Poznanės prisidėjo prie įmonės „H. Cegielski-Poznań“ (HCP) darbininkų protestų prieš masinius atleidimus iš darbo. 2002 m. birželio 28 d. profsąjungos iš HCP („Solidarność“ ir „Solidarność'80“) surengė bendrą demonstraciją Poznanės gatvėmis, kurioje dalyvavo apie 1000 žmonių, iš kurių 100 buvo DI nariai. 2002 m. prasidėjus protestams, buvo įsteigtas Lenkijos protestų komitetas (OKP), DI aktyvistai prisidėjo prie jo veiklos – įkūrė Lenkijos koordinacinį biurą, koordinuojantį protestų komiteto

veiksmus, ir įsteigė interneto svetainę. 2002 m. vasarą OKP suorganizavo keletą svarbių protestų keliolikoje Lenkijos miestų, tarp jų – demonstraciją Varšuvoje, kurioje dalyvavo 2000 žmonių. 2002 metų rudenį DI parėmė kabelių fabriko, esančio netoli Varšuvos, protestą.

2003 m. birželį DI aktyvistai pradėjo bendrą veiklą su „Uniontex“ (Lodzė) komanda, kuri siekė išsaugoti savo darbo vietas. Deja, streikas nieko nedavė ir įmonė žlugo. Iš jos nuolaužų 2004 m. buvo įsteigta nauja „Uniontex“ bendrovė, šįkart kaip darbininkų valdoma įmonė. Joje buvo įkurtas DI skyrius. 2004 m. gruodį DI vadovas „Uniontex“ bendrovėje buvo neteisėtai atleistas iš darbo, o įmonės kontrolę perėmė jos buvę vadovai.

„Ginkime darbininkų teises“, Poznanė, 2008 m. lapkritis

2003 m. DI organizavo protestus prieš antidarbininkišką „McDonalds“ politiką. Tų pačių metų lapkritį DI sukviėtė darbininkų aktyvistus iš keliolikos įmonių ir surengė pirmąją Lenkijos darbininkų konferenciją (iš pradžių pavadintą „Darbininkų protesto konferencija“), kuri tapo tolesnio daugelio profsąjungų ir organizacijų bendrabavimo pagrindu. Iki 2007 m. surengtos šešios tokios konferencijos, skirtos įvairioms temoms.

2004 m. balandį DI aktyvistai dalyvavo penktą tūkstantinėje demonstracijoje Varšuvoje prieš Europos ūkio forumą. 2004 m. birželį 100 „Solidarność“ profsąjungiečių ir DI veikėjų pakvietė boikotuoti kavą „Nescafe“ ir taip pareikšti protestą prieš „Nestle“ koncerno vykdomus atleidimus iš darbo ir fabrikų uždarymą. Solidarumo akcijos, koordinuojamos IP, buvo surengtos Bydgoščiūje,

Krokuvoje, Varšuvoje ir Ščecine. Ščecino DI veikėjai viename iš prekybos centrų „Nestle“ prekes pažymėjo užrašais „Nepirk!“ . Vasarą grupė darbininkų iš H. Cegielski-Poznań sugalvojo įregistruoti Lenkijos profsąjungą „Darbininkų iniciatyva“. Ji buvo užregistruota 2004 m. rugpjūčio pabaigoje. Pirmosios komisijos įsikūrė Lodzėje, Ščecine ir Silezijoje.

2005 m. sausį Poznanės DI ėmėsi ginti įmonės „Bridgestone/Firestone“ darbininkų teises. 2005 m. vasarą DI inicijavo tarptautinę solidarumo akciją su Airijos „Tesco“ darbuotojais. Protestai, remiami TGWU centro, buvo surengti penkiuose didžiausiuose Didžiosios Britanijos miestuose ir Airijoje, o taip pat keliuose Lenkijos miestuose (Poznanėje, Ščecine, Varšuvoje, Gdynėje). 2005 m. rugsėjo 23 d. DI ir „Lenkijos žaliasis tinklas“ apskundė Europos vystymosi ir statybos banko veiksmus, nes buvo suteikta 160 milijonų eurų paskola „Kaufland Polska“ įmonei, kad ši plėstų savo prekybos centrų tinklą visos Lenkijos teritorijoje. Po kelių dienų prie vieno prekybos centro įvyko protestas, nes „Kaufland“ pažeidė darbo teisę.

2006 m. sausį DI prisijungė prie „Persekiojamų darbininkų gynimo komiteto“. Komitetas protestavo prieš profsąjungų aktyvistų – Krzysztofo Łabedžio (KWK Budryk, Sierpień'80), Dareko Skrzypczako (Goplana, Solidarność), Sławeko Kaczmarko („Uniontex“, Lodzė, DI), Jaceko Rosołowskiego („Impel-Tom Kostrzyn“, DI) atleidimą iš darbo. Buvo organizuojamos įvairios protesto akcijos, o 2006 m. balandžio mėnesio pradžioje surengta tūkstantinė demonstracija Poznanėje. Łabedžis ir Skrzypczakas buvo sugrąžinti į darbą. Jacekas Rosołowski 2007 m. kovo mėnesį laimėjo bylą dėl kompensacijos už jo teisių pažeidimą.

2006 m. birželį ir rugpjūtį šis komitetas organizavo akcijas, ginančias sezoninius darbininkus 50-tyje, o po to – 100 Lenkijos miestų. Spalį KPIORP surengė poros šimtų tūkstančių žmonių demonstracija Lodzėje ginant Sławką Kaczmarką iš DI. 2007 m. kovą organizavo protestą Wrocław prieš firmą „Impel“, kuri atleido iš darbo Jaceką Rosołowską ir kitus DI veikėjus.

2006 m. lapkritį su DI susiję Gdanskio paštininkai pradėjo laukinį streiką, kuris apėmė visą Lenkiją. DI organizavo solidarumo akcijas su streikuojančiais

ir koordinavo skirtingų miestų streikininkų veiksmus. Buvo įkurta DI komisija prie Lenkijos pašto. 2006 m. gruodį DI dėka įvyko Poznanės paštininkų susirinkimas.

„Nemokėsime už jūsų krizę“, Varšuva, 2009 m. kovas

2006 m. „H. Cegielski-Poznań“ darbininkai, priklausantys DI, organizavo referendumą dėl streiko, siekiančio didesnių algų. Iš 1600 darbininkų 640 pasisako už streiką, bet dėl mažo balsuotojų aktyvumo (42 %) rezultatai nebuvo patvirtinti. 2007 m. DI nusprendė pakeisti taktiką. Pradedami neformalus keliolikos minučių arba valandų streikai. Balandį įvyko vienadienis streikas ir keletas demonstracijų prie HCP valdybos. Darbininkai išsikovojo didesnius atlyginimus.

2007 m. vasarį ir kovą DI ėmėsi ginti „Greenkett“ fabriko darbininkes. Buvo atleistos dvi DI veikėjos ir bandoma išardyti profsąjungą. Tų metų rudenį DI suorganizavo protesto akcijas prieš privatizaciją, dėl kurios buvo atleista 90 % Kostžyno ligininės darbininkų (daugiausia seselių).

Šiuo metu DI veikia Poznanėje, Lodzėje, Ščecine, Gorzuve, Kostžyne, Zielonoje Guroje, Gurny Šlionske (Bielsko Bialoje, Racibužėje, Rybnike), Varšuvoje, Gdanske, Krokuvoje, Bydgoščiūje. Pirmose trijose apskrityse veikia DI biurai. Mažesnės DI grupės dirba ir kituose miestuose. Kas du mėnesius profsąjunga leidžia informacinį leidinį „Darbininkų iniciatyva“ ir nereguliarų leidinį „Silezijos sindikalistas“. Bendradarbiaujame su radikaliomis profsąjungomis iš įvairių Europos šalių: Airijos IWU, Ispanijos CGT, Vokietijos FAU, Švedijos SAC, Prancūzijos CNT, Graikijos ESE, Didžiosios Britanijos IWW.

Iš lenkų k. vertė Vytautas Dekšnys

KOLEKTYVINĖS ALTERNATYVOS TAMPA REALYBE

Mes, „Krizės grupė“, esame įvairiuose socialiniuose judėjimuose aktyviai dalyvaujančių žmonių grupė. Šioje iniciatyvoje mes dalyvaujame kaip atskiri individai. Mūsų veikla nėra remiama institucijų, kompanijų, organizacijų ar politinių partijų. Esame žmonės, kuriuos paprastai galima sutikti per kampanijas, kurios demaskuoja dabartinę sistemą ir kuria alternatyvas. Mes esame tokie pat kaip jūs. Skirtumas tik toks, kad šią vasarą vietoje atostogų mes pasiryžome rengti veiksmams. Jei norite mus kaip nors vadinti, vadinkite, pvz., „Laikinos kolektyvinės krizės grupė“. Mes norime parodyti, kad imantis saviorganizacijos išnyksta vyriausybės poreikis, nes vietoje jos atsiranda, pavyzdžiui, „Prisa grupė“, „Zeta grupė“, „Godo grupė“ ar „Planetos grupė“. Mūsų „Krizės grupė“ organizuojasi internetu, todėl jūs galite su mumis susisiekti per www.17-s.info ir dalyvauti bendruose projektuose.

Mainų turgelis Virreinos skvere Barselonoje

1990-aisiais užimtos pirmosios erdvės, kuriose įsikūrė savivaldūs socialiniai centrai. Tai buvo pirmieji daigai, iš kurių po kelerių metų susikūrė nauja institucinei sistemai besipriešianti politinė kultūra ir atsirado gyvybinės patirtys, kuriančios alternatyvas dominuojančiai sistemai.

Savivaldūs socialiniai centrai vadinami įvairiai, skirtingos ir jų funkcijos. Tarp istoriškiausių galime paminėti libertarinius centrus, kylančius iš anarchistinės tradicijos, gyvavusios dar prieš Pilietinį karą. Yra taip pat *Casals Populares* (liet. – bendruomenių namai), vis dažniau įsikuriantys gyvenvietėse ir skatinantys nepriklausomą judėjimą, grįstą čia aptariamomis savivaldos vertybėmis. Žinoma, yra daug kitų autonominių socialinių erdvių, kurių negalima priskirti

kokiai nors ideologijai. Šie centrai kuria teoriją remdamiesi praktika ir nesiliauja žengę pirmyn. Kai kurie centrai yra įsikūrę užimtose erdvėse, kiti – nuomojami, dar kiti – užleisti savininkų ar gyventojų iškovoti iš administracijos, bet visus juos jungia bendros vertybės. Katalonijos teritorijoje galima rasti per šimtą tokių centrų.

Socialiniai centrai dėl jų aktyvesnės veiklos vakarais ir savaitgaliais paprastai suprantami kaip alternatyva vartotojiškam laisvalaikio praleidimo būdai. Tačiau jie reiškia kur kas daugiau. Tai – svarbios socializacijos erdvės, kuriose mes mokomės susisiekti kitokiais ryšiais; erdvės, kuriose mokomės gyventi be hierarchijos, o tai – tinkamiausia aplinka įgyti patirties, kurią aptarsime vėliau.

Kitas autonominės praktikos – naujos visuomenės kūrimo – pavyzdys yra ekologiniai kooperatyvai. Tai – kartu susibūrusios ar į bendruomenę susijungusios šeimų grupės, kurios vartoja ekologiškus vietos produktus ir vengia tarpininkų. Taip iš pagrindų

remiama agroekologija, kuriami tvirtesni alternatyvūs ekonominiai ryšiai, iš naujo atrandamos bendruomenės ir apylinkės gyventojų socialinės sąsajos. Nors XX a. pabaigoje tokių kooperatyvų buvo tik keletas, per pastaruosius 5–6 metus jų gerokai padaugėjo. Remiantis turimais duomenimis, šiuo metu Katalonijoje jų yra apie 80. Yra kooperatyvų, produktus gaunančių tiesiai iš ūkininkų, kiti juos užsako. Kai kuriuose kooperatyvuose savanoriškas dalyvavimas bendroje veikloje yra būtina narystės sąlyga, kituose leidžiamas pasyvesnis dalyvavimas – suteikiama galimybė profesionaliai atlikti kurią nors proceso dalį. Visi jie – vis gausėjančio agroekologinio judėjimo nariai.

Vienas pagrindinių kitokio gyvenimo būdo aspektų yra darbas. Atsižvelgiant į tai, kad darbinei veiklai

skiriame didžiausią gyvenimo dalį, ypač svarbu atsisakyti dirbti verslininkui ekonominio augimo fazėje. Yra darbo kooperatyvų, turinčių ilgametę patirtį ir veikiančių tokiose srityse, kaip leidyba (spauda), advokatų paslaugos, draudimas, metalo apdirbimas, grafinis dizainas, atsinaujinantys energijos šaltiniai, informacinės technologijos ir kt. Siekdami produktyvios socialiai ir ekologiškai suderintos veiklos, kai kurie kooperatyvai derina individualų dalyvavimą veikloje ir bendruomeniškumą. Kai kada imamasi – individualiai ar mažoje grupelėje – nedidelių gamybinių projektų. Pavyzdžiui, vis dažniau atsiranda iš kapitalistinio rato išsprukusių žmonių, kurie imasi individualios veiklos: augina daržoves, vaisius, kepa duoną, gamina alų, gaivinančius gėrimus, vyną, muilą, sūrius, medų, makaronus, augina vištas, leidžia žurnalus ir kita. Tokia veikla leidžia išplėtoti nedidelį aktyvistų ratą ir sukurti alternatyvų ekonominį tinklą.

Netgi finansų srityje, kurią tiek kritikavome kituose straipsniuose, yra alternatyvų: pavyzdžiui, *Coop 57* patirtis. Kooperatyvams ir socialiniams vienetams *Coop 57* siūlo alternatyvų finansavimą, taip pat suteikia galimybę fiziniams asmenims taupyti jiems priimtinais būdais. Šis kooperatyvas, kartu su kitais, plėtoja Fiare projektą – teikia kreditus piliečiams, o tai yra

reali alternatyva bankams, kol gyvename dabartinėje sistemoje.

Vienas strateginių kitokios ekonomikos kūrimo aspektų yra pakeisti dominuojančius piniginius mainus – mūsų atveju eurą – alternatyviomis pačios visuomenės valdomomis galimybėmis. Katalonijoje egzistuoja keletas jau konsoliduotų tinklų, kurie suteikia galimybę atlikti mainus. Tai yra tiesioginiai mainai tarp asmenų, norinčių patenkinti kokį nors poreikį ir kartu išvengti rinkos. Šių tinklų naudojamas komunikacijos kanalas paprastai yra internetas; čia galima mainytis tokiais prekėmis, kaip knygos, drabužiai, maistas, IT produktai, ar netgi paslaugomis – auklės ar remonto darbų namų ūkyje. Panašiai veikia ir mainų turgūs – fizinės erdvės, kuriose paprastai ryte, o ir visą dieną, galima keistis daugeliu įvairiausių produktų ir susitarti dėl paslaugų. Kol alternatyvi gamyba dar tik įsibėgėja, šiose erdvėse dažniausiai keičiamasi naudotais daiktais, pavyzdžiui, knygomis, drabužiais ar smulkia buitine technika. Tokiu būdu sukuriamas bendruomeninė alternatyva vartotojiškumui ir skatinami nauji socialiniai ryšiai.

Kas gali būti geriau nei parduoti ir pirkti nemokamai, jei jau esame pasiryžę transformuoti ekonomiką? Pastaraisiais metais atsirado naujų

Katalonijos socialinis forumas, 2008 m. sausis

projektų, kai bet kas gali atnešti, ko jam nereikia, ir gauti nemokamai, ko jam reikia. Akivaizdu, jog tai – geriausias būdas demerkantilizuoti poreikius, vėl išmokyti duoti ir gauti nesinaudojant prekybiniais ryšiais.

Šiose erdvėse dažniausiai rasime drabužių, knygų ir muzikos įrašų, nors atsiranda vis įvairesnių produktų. Pagrindinė kliūtis šioms projektams – rasti tinkamą erdvę, už kurią nereiktų mokėti, todėl dažniausiai juos galima rasti užimtose teritorijose.

Kai kuriose savivaldžiuose socialiniuose centruose ir kitose vietose veikia nedideli kritinės ir disidentinės literatūros knygynėliai, būriuojasi marškinėlių, muzikos įrašų ir kitų su kontrkultūra, kylančia iš socialinių judėjimų, susijusių atributikos platintojai. Čia galima pamatyti įvairių judėjimų ir kolektyvų plakatus, skelbimų ar lankstinukų, informuojančių apie jų veiklą, arba rasti žmonių, galinčių suteikti tokios informacijos.

Kita pagrindinė kitokios visuomenės, kurią kuriame, idėja – nemokamas dalinimasis žiniomis ir kultūra. Galima rasti nemažai socialinių bibliotekų, kuriose gausite literatūros apie socialines kovas, kritinio turinio knygų, daugiau sužinosite apie įvairias alternatyvias galimybes. Neseniai socialinės bibliotekos susibūrė į bendrą tinklą, kurį galima rasti internete.

Dar prieš kelis metus savo veiklą pradėjo specialūs projektai, kuriuos vienija dalinimosi žiniomis idėja: tai – XICS („Keitimosi žiniomis tinklas“, santrumpa iš katalonų k.). Šiose erdvėse žmonės siūlo užsiėmimus bei kursus toje srityje, kurią išmano, ir gali mokytis juos dominančių dalykų – visada nemokamai. Galima siūlyti ir mokytis įvairiausių dalykų – intelektualinių, taip pat techninio, meninio turinio dalykų, amatų pagal dalyvių įgūdžius ir interesus. Tokios erdvės ypač svarbios kuriant bendruomenę ir socialinius ryšius.

Be įvairių užsiėmimų ir kursų, kuriuos siūlo socialiniai centrai ir alternatyvūs judėjimai, taip pat vyksta specialūs mokymai, kurių tikslas – ugdyti savivaldos gebėjimus, būtinus kasdieniam gyvenimui. Ekologinis žemės ūkis, alternatyvūs energijos šaltiniai, statyba, elektra, atvirojo kodo programavimas,

santykiai tarp lyčių, susirinkimų vedimas ir daugelis kitokių žinių stiprina vis dažniau kitą gyvenimo būdą besirenkančių žmonių autonomijos gebėjimus.

Pagrindinė keitimosi žiniomis idėja yra „leisti kopijuoti“. Kasdien daugėja intelektualų, mokslininkų, menininkų, kurie kvestionuoja autoriaus teisių bei patentų idėją ir ima siūlyti alternatyvas. Egzistuoja *Creative commons* licencija, kuri gali būti taikoma literatūros, audiovizualiniams, muzikos ir mokslo kūriniams. Licencija suteikia galimybę kopijuoti ir

Komunalinis daržas Collserolio kalnuose netoli Barselonos

dalintis kūriniais už tai nemokant autoriui. Tokiu būdu kultūra ir žinios ne privatizuojamos, o skleidžiamos tarp žmonių, asmeniniai interesai nenustelbia bendrosios gerovės idėjos.

Mintis „leisti kopijuoti“ kilo iš atvirojo kodo programavimo – jau įsitvirtinusio judėjimo, įrodžiusio, kad socialinio bendradarbiavimo pagrindu sukurti tinklai gali būti tokie pat efektyvūs arba dar efektyvesni už didžiąsias tarptautines įmones. Iš atvirojo kodo programavimo judėjimo atsirado „hacklabai“ (programišių laboratorijos) – tikros autonominės atvirojo kodo laboratorijos, kurios paprastai įsikuria socialiniuose centruose. Iš šios kultūros atsirado ir nepriklausomi serveriai, leidžiantys pačiam valdyti elektroninį paštą, interneto svetaines ir informacijos saugumą nesikreipiant į komercinių paslaugų įmonę, taip pat laisvieji belaidžiai tinklai,

pavyzdžiui, – guifi.net Katalonijoje, kurie yra kur kas daugiau nei vien tik prieiga prie interneto.

Ėmus viskuo dalintis, kas gali būti svarbiau už mitybos pagrindą – tai yra sėklas, – iš kurių ūkininkai užaugins derlių? Atsižvelgiant į tai, kad pramoninis žemės ūkis, o ypač genetiškai modifikuoti augalai, kelia rimtą pavojų vietinėms rūšims, labai svarbu išsaugoti sėklas ir duoti jas vietiniams ūkininkams, kad vėl pasėtų. Galime pasidžiaugti, kad tai – vienas agroekologinio judėjimo uždavinių, todėl visoje teritorijoje atsiranda vis daugiau sėklų bankų, saugančių biologinę įvairovę ir gyvybę ateities.

Daržovių auginimas gali būti ne tik profesinė, bet ir socialinė bei bendruomeninė veikla, tai įrodo gausybė bendruomenės priklausančių sodų, pastaraisiais metais įveistų Katalonijos teritorijoje. Aišku, visada buvo daug sodų, skirtų savo poreikiams tenkinti, tačiau ypač įdomu per sodininkystę išmokti dalintis ir vėl atgaivinti bendruomeninę nuosavybę. Geras tokios veiklos pavyzdys – bendruomeniniai Can Masdeu sodai užimtame ūkyje Collserolyje.

Akivaizdu, kad augalai gali patenkinti ne tik mitybinius, bet ir daugelį kitų žmogaus kasdienio gyvenimo poreikių, tarp jų ir sveikatos priežiūros. Tai – vadinamieji vaistingieji augalai, tačiau net ir šioje srityje kapitalizmas mums apsunkina gyvenimą, o šiuo atveju – ir sveikatą. Vienas pavyzdžių yra stevija – natūralus saldiklis, kuris, kaip įrodyta, gydo diabetą, tačiau šį augalą draudžiama parduoti kaip gydymo

priemonę Ispanijos valstybėje. Ar šis vaistas nedomina farmacininkų tik ne todėl, kad gali visiškai išgydyti diabetą? Kad ir kaip būtų, stevija vis tiek plinta tarp socialinių judėjimų. Be to, jei jau esame pasiryžę pilietiniam nepaklusnumui, kas gali būti geriau nei vaistiniųjų augalų auginimas?

Prakalbus apie sveikatą, pakalbėsime ir apie alternatyvius naujagimių atėjimo į šį pasaulį būdus, nes ir šioje srityje turime kitų galimybių, o ne tik ligonines ar farmacininkus. Padedančios natūraliai gimdyti,

populiarinančios žindymą ir besirūpinančios vaikų priežiūra grupės – tai alternatyvi kompleksiška pagalba naujagimiui gimimo metu ir pirmaisiais gyvenimo mėnesiais, turėsianti pasekmių visam jų gyvenimui.

Žvelgiant į ateitį ir kuriant naująją visuomenę negalima palikti nuošalyje vaikų ugdymo alternatyvų.

Ugdymas lems,

ar augs laisvos, savo vertybes turinčios, iniciatyvios asmenybės, ar asyvūs, vyraujančios sistemos pavergti žmonės. Tai žino dauguma motinų ir tėvų, todėl po keleto pirmųjų iniciatyvų pastaraisiais metais daugėja vaikų lavinimo alternatyvų. Kartais mažylis namuose moko tėvas ir motina, kartais susiburia kelios šeimos ir kartu moko savo vaikus; be to, vis dažniau prie tokių šeimų prisijungia mokytojai, nurodantys ugdymosi kryptį mažiesiems ir neverčiantys jų laikyti kokių nors modelių – kai kurias tokių grupelių galima pavadinti laisvosiomis mokyklomis. Yra ugdymo iki 12 metų amžiaus projektų, tačiau tuo neapsiribojama. Tai – vadinamasis laisvasis ugdymas. Katalonijos teritorijoje

Gyventojų demonstracija prieš Ebro upės taršą

egzistuojantis Laisvojo ugdymo tinklas leidžia pradėti tokias iniciatyvas ir buria jas įgyvendinančius asmenis.

Atėjus metui susirasti būstą, užuot tuščiai laukę, kol administracija suteiks mums teisę į gyvenamąjį plotą, turime tuo pasirūpinti patys. Tuščių namų užėmimas – skvotai – mūsų šalyje yra ganėtinai dažna alternatyva, nors neįmanoma žinoti jos paplitimo, nes daugelis jų nesiskelbia. Kartais galima taip gyventi daugelį metų ir nesusidurti su vienomis didžiausių valdžios primestų išlaidų, tačiau dažniausiai mus lydi nerimas dėl nežinios, kiek ilgai galėsime taip gyventi. Kita visai nauja, tačiau ateitį turinti galimybė yra gyvenamojo būsto panaudos kooperatyvai. Tai – kur kas pigesnis būdas, negu hipoteka ar individuali nuoma. Tai – kooperatinė nuosavybė, todėl jos dalyviai negali perparduoti savo teisių brangiau, nei mokėjo – taip užkertamas kelias spekuliacijai. Ši galimybė, gana dažna kitose šalyse, visuomeninės asociacijos „Pastogė“ pastangomis populiarėja ir čia.

Toks gyvenamojo būsto pasirinkimas dažnai sutampa su alternatyviomis bendro gyvenimo formomis, kai atsisakoma modernių gyvenamųjų būstų individualizmo ir sukuriamos bendros namų ūkio erdvės, kuriose galima įkurti kompiuterių patalpą, skalbyklą, biblioteką ar bendrą svetainę.

Šios gyvenamojo būsto alternatyvos yra idealios erdvės, kuriose galima patiems apsirūpinti reikalinga energija. Pavyzdžiui, vandeniu šildyti galima panaudoti terminę saulės energiją arba ant stogų sumontuotas fotoelektrines plokštes. Miesto erdvėse būtina – ir jau yra patirties – panaudoti stogus augalų auginimui, taip pat yra patirties įrengiant nedideles biudujų jėgaines gyvenamajam būstui kaimuose apšildyti, kurios naudoja buitines atliekas.

Yra alternatyvų ir kalbant apie gyvenimą kartu – vieną oficialiosios kultūros labiausiai neliečiamų temų. Kaskart atsiranda vis daugiau žmonių, kurie mato – ir pradeda kurti – alternatyvas pastaruosius 50 metų vyraujančiam grynai vakarietiškam branduolinės šeimos modeliui, skatinusiam vartotojiškumą ir pasitarnavusiam platesnių socialinių ryšių suardymui. Prasidėjus antipatriachaliniams ir seksualinio išsilaisvinimo siekiantiems judėjimams, atsiranda nauji santykių modeliai, kuriuose remiamasi laisve atvirai bendrauti ir mylėti daugiau nei vieną žmogų. Anksčiau šis reiškinys vadintas laisva meile, šiuo metu vadinamas polimeile.

Asmeninėje erdvėje mokomės kurti santykius tarp lygių asmenų ir įvairovės, nediskriminuodami dėl rasės,

socialinės padėties, lyties ar seksualinės tapatybės.

Visi čia aptariamieji judėjimai ir alternatyvos, akivaizdžiai ignoruojamos oficialiosios žiniasklaidos, turi bendrą tikslą – įtraukti kuo daugiau žmonių. Norėdami, kad kitokie požiūriai pasiektų kuo platesnę auditoriją, iškart susiduriame su kita svarbia alternatyvia išėjimu – alternatyviomis informavimo priemonėmis. Jų yra vietinių, specializuotų ir bendro pobūdžio. Kai kurios jų yra spausdinamos ant popieriaus, tačiau daugiausia skelbiamos internete. Yra keletas laisvųjų radijo stočių ir labai nedaug televizijų. Internetu ar iš alternatyvių platintojų galima gauti taip pat įdomių dokumentinių filmų ir reportažų. Siekdamas platesnės auditorijos, alternatyviosios informavimo priemonės yra nuolatinio kompromiso, didelio atsidavimo, pastangų bei ekonominių resursų reikalaujantys projektai.

Atskleidėme daug alternatyvų, susijusių su įvairiais gyvenimo aspektais. Aišku, tokių alternatyvų yra kur kas daugiau, jų visų niekada neišvardinsime, tačiau tikimės, kad sugebėjome pateikti bendrą alternatyvios veiklos vaizdą.

Krizės grupė, 2008 m.

Iš ispanų k. vertė Valdas Sinkevičius

JEFF SHANTZ

NEPAISANT NIEKO: ONTARIO KOALICIJA PRIEŠ SKURDĄ

Jeffas Shantzas yra vienos radikaliosių Šiaurės Amerikos anarchistų grupių – Šiaurės Rytų anarchistų komunistų federacijos (NEFAC) – narys ir „Ontario koalicijos prieš skurdą“ (Ontario Coalition Against Poverty, OCAP) organizatorius. Gyvena Toronte.

NEFAC nariai tiki, kad sukurti visuomenę be klasių, be valstybės ir hierarchijos (tai yra, anarchiją) galima tik autonominių socialinių judėjimų ir revoliucingos dirbančiųjų klasės sukeltos socialinės revoliucijos dėka. NEFAC labiau įkvėpia ne P. Kropotkino idėjos, kad pasaulis ir tobulėjantis žmogus neišvengiamai įžengs į anarchiją kaip aukščiausią socialinių santykių pakopą, o anarchokomunistų platformizmo tradicija, teigianti, kad

be socialinio organizavimosi ir socialinės revoliucijos visuomenėje neįvyks jokios permainos.

1989-aisiais įkurta „Ontario koalicija prieš skurdą“ įvairiomis akcijomis kelia susirūpinimą dėl Toronto mieste ir visoje provincijoje įsišaknijusio skurdo, benamių ir miestų plėtros. Judėjimą sudaro aktyvistai, socialiniai darbuotojai ir patys vargšai. Organizacija yra blokavusi didžiulias miesto gatves, steigusi skvotus apleistuose namuose ir taip aktualizavusi būsto problemas, rengusi kontrdemonstracijas miesto švenčių metu ir konfrontacines eitynes per turtingųjų kvartalus, drumstusi ramybę politinių renginių ir demonstracijų metu.

Pasaulio pramonės darbuotojų (*Industrial Workers of the World, IWW*) konstitucijos įžangoje rašoma: „Tarp dirbančiųjų ir darbdavių klasės nėra nieko bendra“. Toliau su tokiu pat įkarščiu kalbama: „Taika neįmanoma tol, kol milijonai dirbančiųjų susiduria su alkio ir nepritekliais, o keletas tų, kurie sudaro darbdavių klasę, turi viską, ką gali pasiūlyti gyvenimas“. „Ontario koalicijai prieš skurdą“ (OKPS) šie žodžiai puikiai suprantami.

Nuo pat pradžių OKPS pasirinko ne derybų ir kompromisų, o kovingo tiesioginio veiksmo kelią. Mūsų veiksmus nulemia realūs mūsų narių poreikiai, todėl mes darome viską, kad tuos poreikius patenkintume. OKPS yra neturtingų žmonių judėjimas, prie mūsų jungiasi įvairios dirbančiųjų klasės grupės. Nebandome paveikti smulkaus verslo atstovų ar vidurinės klasės liberalų, neorganizuojame plačios, bet beprasmonės koalicijos.

Yra toks posakis: „Barikados statomos savuose rajonuose“. Būtent jose jūs ir sutiksite OKPS narius. Mūsų nariai yra kaimynystėje gyvenantys žmonės, ta įvairialypė dirbančiųjų klasė – jauni, seni, moksleiviai, čiabuviai, neįgalūs, bedarbiai, buvę psichiniai ligoniniai, imigrantai, pabėgėliai, menkai apmokami darbininkai, profsąjungų nariai, menininkai ir scenaristai, sekso paslaugų teikėjai, benamiai, nevykėliai ir netgi seni graikų komunistai.

Mes kovojame kartu ir laimime. Žinome, kuriai klasei priklausome, ir renkamės kelią, kuris geriausiai atitinka mūsų poreikius bei troškimus, o ne tą, kurį mums siūlo įvairūs biurokratai ir viršininkai. OKPS – tai orumas ir savigarba, kurių ši sistema mums gali.

Tiesioginis veiksmas kuria gerovę

OKPS yra „pasidaryk pats“ tipo organizacija, todėl mes nenorime, kad mūsų reikalus tvarkytų atstovai, lyderiai ar ekspertai. Mūsų kolektyvinė griaujamoji galia pasireiškia tiek ginant individus ir šeimas, tiek siekiant platesnių politinių tikslų. Tai padeda mums čia ir dabar pasiekti konkrečių pergalių ir kartu plėsti kovas, kurios būtinos siekiant sunaikinti pačią sistemą. Šiuo metu tiesioginis veiksmas priespaudos zonose yra pati efektyviausia priemonė, įgalinanti siekti savų tikslų ir priešintis nepalankioms sąlygoms.

OKPS savignyos taktika tapo pagrindiniu mūsų „tiesioginio veiksmo metodu“. Daug koalicijos narių ir jų

šalininkų narių susirenka šalia įniršio objektu tapusios įstaigos, savininko namų ar darbovietės ir pasilieka ten iki tol, kol pasiekia, dėl ko kovojo. Jei žmonėms gresia iškeldinimas, mes einame į jų namus, ir nei savininkui, nei komisarui nieko iškeldinti nebepavyksta. Jei kam nors nesumokamas uždirbtas atlygis, mes surengiame piketą tiesiog boso kabinete ir trukdome verslui tol, kol neatsiskaitoma iki galo. Jei priimtino susitarimo pasiekti nepavyksta, mes pridarome nekenčiamiems objektams tiek nuostolių, kad toliau vykdyti priespaudą jiems nebeapsimoka.

Dažnai tai reiškia, kad prieš verslą imamasi tiesioginių atakų. Kai Holivudo filmo kūrėjai be jokių kompensacijų iš centrinės miesto gatvės pašalino visas sekso paslaugų teikėjas (o smulkaus verslo žmonėms buvo kompensuota už prarastas pajamas dėl filmavimo), mes nutraukėme filmavimą būriuodamiesi gatvėje. Kitą dieną mūsų centras gavo voką, pilną čekių darbininkams. Kai restorano savininkas lobistiniais būdais „pramušė“, kad būtų uždaryta miesto centre esanti prieglauda, mes surengėme tęstinį piketą jo įstaigoje iki tol, kol jis nepaprašė miesto valdžios vėl ją atidaryti.

Tiems žmonėms, iš kurių atimta galia ir kurie net nenori su ta šlykščia galia turėti kokių nors reikalų, tiesioginis veiksmas ir atsakomybės už savo sprendimus prisiėmimas yra pats efektyviausias būdas sukurti kolektyvinę galią.

Tokie kolektyvinio tiesioginio veiksmo metodai taikomi ir kitoms kovoms. 2001 metais OKPS padaliniai plėtėsi darbo vietose, rezervacijose, jie kėlė politinius ir ekonominius neramumus tiek Ontario valstijos ribose, tiek už jos ribų. „Jungtinis Ontario frontas“ (JOF) bandė sukurti susivienijusių organizacijų (profsąjungų, čiabuvių, kitų OKPS stiliaus tiesioginio veiksmo grupių) tinklą, kuris kovotų prieš skaitlingus korporacinių torių rėmėjus, ypač didžiulius bankus ir nekilnojamojo turto plėtros agentūras įvairiuose Ontario rajonuose. Dėmesio susilaukė mohaukų surengta pagrindinio sunkvežimio kelio blokada ir „gyvatės eiseną“ Beistryto rajone Toronte (Beistrytas – Volstryto analogas Kanadoje).

Reikšmingos pamokos JOF susilaukė pradėjęs dirbti kartu su vietos bendruomene, panašiai kaip OKPS dirbo su vargingais Toronto Pardalio ir Rexdalio rajonais. Baigiantis 2001 metų rudens kampanijai, OKPS atrado naujų jėgų, reikalingų šiems darbams atlikti. Imperinės jėgos rengia rasistinius vakarus, kuriuose reikalaujama

sustiprinti sienų kontrolę, o OKPS stengiasi padėti imigrantams bei pabėgėliams kovoti prieš rasinę ir klasinę diskriminaciją, už padorų ir teisingą gyvenimą.

„Jungtinio Fronto“ veikla aiškiai parodė, kad daugelyje bendruomenių vis dar reikia nudurbi daug darbų, kad būtų bent pristabdytas ar neutralizuotas kasdienis vyriausybės veiklos poveikis. Siekdami sustiprinti judėjimą ir paaštrinti kovą, žmonės visų pirma turi iškovoti tam tikrų, kad ir nedidelių laimėjimų (šia prasme svarbi kiekviena pergalė). Viena reikšmingesnių JOF pergalių buvo pasiekta tada, kai daugelyje bendruomenių, ypač Gvelfe, Belvilyje, Piterbure, Sedberyje, Kingstone ir Otavoje susikūrė kovingos sąjungos ir OKPS tipo tiesioginio veiksmo grupės. Šios grupės jau iškovojo neturtingiesiems naujų resursų, kurių iki kampanijos jie neturėjo. Tam tikru metu jos gali suformuoti būtiną aktyvistų traukos centrą, kuris vienytų visus norinčius peržengti oficialių profsąjungų reformizmo ribas.

Tarptautinės organizacijos nepaiso sienų, kurios atskiria darbininkų klasę nuo vargšų, ir tampa kapitalo priedanga, todėl imigrantų ir pabėgėlių gynimas yra svarbi mūsų veiklos kryptis. Neseniai OKPS rado nepaprastai efektyvų būdą kovoti prieš deportacijas. Šis metodas, pasiskolintas iš darbo judėjimo istorijos, vadinamas „skrajojančiu būriu“. Tai – profsąjungiečių greitojo reagavimo būrys, galintis akimirksniu mobilizuoti savo narius tiesioginiam veiksmui, kad apgintų žmones nuo bosų, savininkų ir vyriausybės atakų. Pakanka aktyvaus telefoninio ryšio, kad skrajojantis būrys parodytų mobilią gynybinę jėgą ir išplėstų paramos tinklą.

OKPS, kartu su Kanados viešojo sektoriaus darbuotojų sąjunga (KVSDS, angl. – *Canadian Union of Public Employees*), surinkusi 3903 žmonių mobilių būrį, nuvyko į tarptautinį Pearsono oro uostą ir pareikalavo nutraukti valdžios gąsdinimus deportuoti žmones. Keleiviams buvo dalinamos skrajutės, įspėjančios apie padėtį, apsilankyta Kanados imigracijos tarnybos skyriuje, esančiame pirmojo terminalo rūsyje. Deportacijos buvo nutrauktos. Ši pergalė, pasiekta nepaisant valstybinio teismo sprendimo, yra puikus tiesioginio veiksmo galių įrodymas.

Taip pat reikia pabrėžti, kad mobilaus būrio dalyvavimas šioje veikloje buvo lemiamas veiksnys. Mobilus būrys, decentralizuota aktyvistų grupė, visada pasiruošusi atvykti į pagalbą organizuojant streikus, demonstracijas ar kitais ypatingais atvejais, parodo,

kaip darbo organizacijos gali peržengti tradicinius įsipareigojimus darbo vietai ir veikti vadovaujantis platesniais dirbančiųjų klasės gynimo interesais. Mobilų būrių, kurie veikia nepriklausomai nuo profsąjungų biurokratų, plėtra galėtų būti tinkamas atsakas valstybės pastangoms izoliuoti imigrantus ir pabėgėlius nuo bendruomenių. Judėjimas „KVSDS 3903“ taip pat suformavo prieš rasizmą ir skurdą veikiančias darbo grupes, kurios veikia kartu su OKPS. Tai tik kelios iniciatyvos, kurios čia ir dabar kuria globalų solidarumo ir paramos tinklą, paremtą stipriau apsaugotų darbininkų klasės narių pagalba mažiau apsaugotiems nariams. Po Rugsėjo 11-osios išaukęs Kanados imigracijos tarnybos agresyvumas dar padidina tokių žmonių ryžtą gintis.

Kurdami aktyvias sąjungas su organizacijomis ir darbininkų organizacijomis, kovojančiomis prieš skurdą kitose šalyse, mes kovojame ir prieš valstybines sienas. Per pasaulio viršūnių susitikimą Johanesburge OKPS atsiliepė į sąjungininkų iš „Vakarų pakrantės nuomininkų“ grupės (*West Cape Tenants' Group*) kvietimą ir surengė piketą prie Pietų Afrikos prekybos konsulato. Po kelių savaičių, kartu su Pietų Korėjos lygiavertės prekybos sąjunga, OKPS piketavo prieš Korėjos oro linijas, taip solidarizuodamasi su Korėjos darbininkais imigrantais, kurie buvo puolami Pietų Korėjos vyriausybės. Šiuo atveju mes taikėmės greičiau ne į vyriausybę, o į kapitalistus, kurie remia, nukreipia ir finansuoja jos veiksmus.

OKPS mano, kad tarptautinė judėjimo plėtra turi būti vykdoma remiantis vietinių gyventojų apsisprendimu ir jų kovų patirtimi prieš kolonijines valstybes, kurios stengėsi pašalinti ir išnaikinti čia buvius per ištisus amžius trukusias okupacijas. Judėjimas prieš sienas stabiliose visuomenėse, pvz., Kanadoje, visada turi byloti apie pavojų, kad stabili išorė slepia slaptas kolonializmo ir neokolonializmo apraiškas. Kairiųjų nacionalistų pozicija mažai ką gali pasiūlyti vietiniams gyventojams jų kovose už sprendžiamąjį balsą dėl žemės. Tą patvirtina faktas, kad vietinių gyventojų bendruomenės nuo seno nesinaudojo lengvatomis, susijusiomis su Kanados pilietybe.

Daugiausia abejonių nacionalinės valstybės legitimumu Kanadoje sukelia čia buvusių judėjimai. Abejodami valstybe, šie judėjimai iš esmės ginčija ir kapitalizmo teisėtumą. Būtina atvira ir ilgalaikė diskusija apie dekolonizacijos proceso perspektyvas.

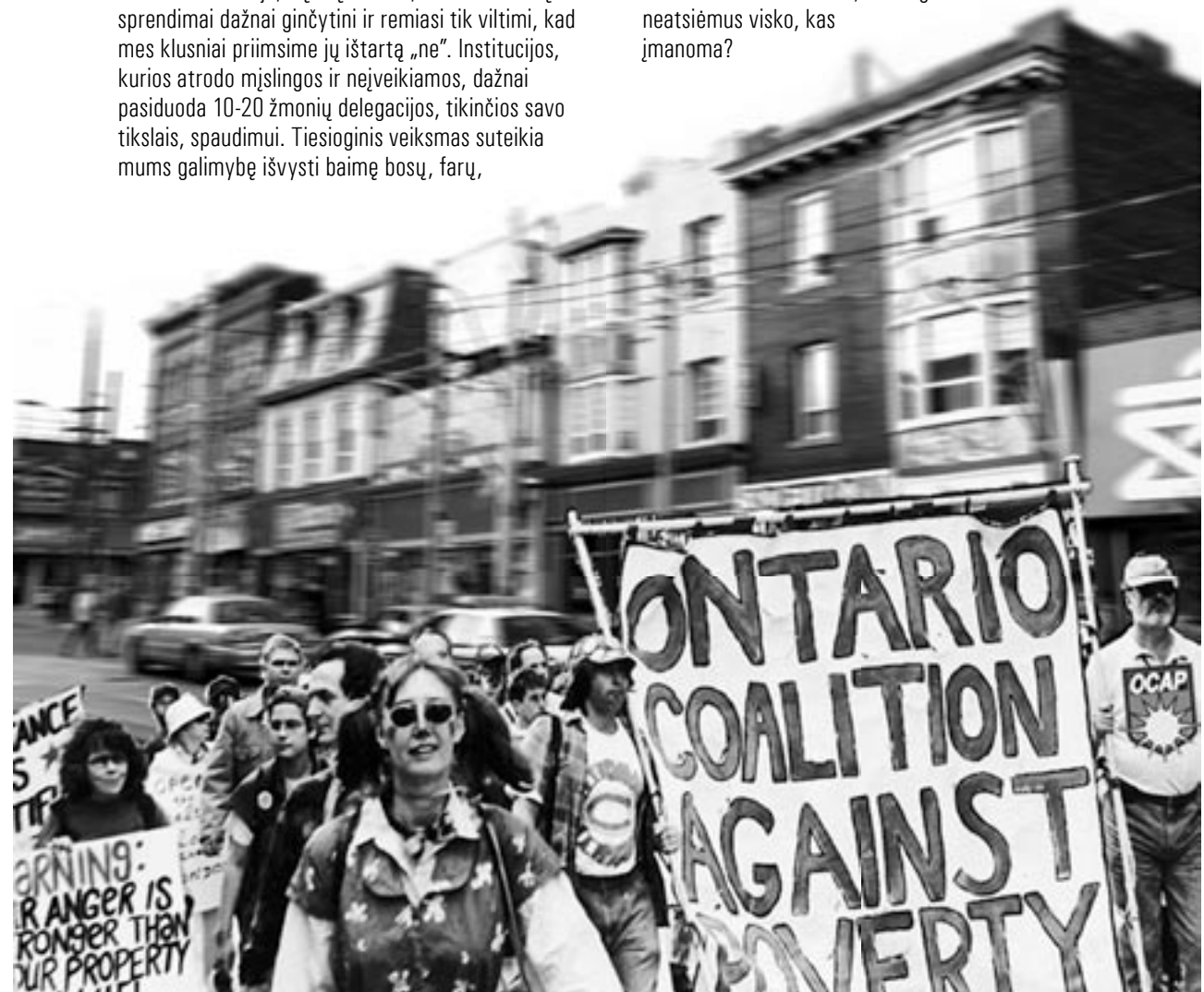
Kol daugeliui grupių tai dar tebėra ateities projektas, OKPS, solidarizuodamasi su vietinėmis bendruomenėmis, jau seniai veikia prieš kolonijinę Kanados valstybę. Galima paminėti solidarumo akcijas su mohaukais iš Tijendinagos, kurie bando atsiimti žemes iš nekilnojamo turto plėtos agentūrų, ir akvesasnais, kurie kovoja prieš jų bendruomenės aplinkos taršą, teikėme materialinę pagalbą „Šešių nacijų“ organizacijos nariams, užėmusiems žemes, kurių reikia jų bendruomenių reikmėms, o ne privačių plėtos agentūrų pelnui.

Tiesioginis veiksmas glaudžiai susijęs su švietimu, ypač savišvieta. Veikdami mes suvokiame, kad nepaisant galingų sistemos pastangų mus nugalėti, džiaugtis pergalėmis dažnai galime ir mes. Taip pat suvokiame, kad galingieji nėra tokie visagaliai ar nepasiekiami, o mes nesame tokie vieniši, kaip kartais mums atrodo. Veiksmai leidžia mums suprasti, kaip veikia biurokratija, ir įsisąmoninti, kad biurokratų sprendimai dažnai ginčytini ir remiasi tik viltimi, kad mes klusniai priimsime jų ištartą „ne“. Institucijos, kurios atrodo mįslingos ir neįveikiamos, dažnai pasiduoda 10-20 žmonių delegacijos, tikinčios savo tikslais, spaudimui. Tiesioginis veiksmas suteikia mums galimybę išvysti baimę bosų, farų,

biurokratų ir savininkų akyse, kai tik jie susiduria su solidaria jėga ir iš jos kylančiu nevaržomu kolektyviniu pykčiu. Taip mes suvokiame, kad galima gerokai papurtyti galinguosius ir sukurti judėjimą, kuris iš esmės griaua dabartinę santvarką.

Reforma ir revoliucija?

Nors mes ir spaudžiame vyriausybes bei bosus dėl mums gyvybiškai reikalingų išteklių, vis dėlto OKPS nėra reformistinė grupė. Tai antikapitalistinė organizacija, kurios galutinis tikslas yra sunaikinti kapitalizmą ir sukurti visuomenę, besiremiančią savitarpio pagalba bei savarankiškais sprendimais. Pakeliui į šį tikslą turime rūpintis vieni kitais, gintis nuo viršininkų, žemės savininkų, teismų ir policijos. Kadangi valstybės ir korporacijų bosai pagrobė visus resursus iš darbo klasės, kodėl gi mums neatsiėmus visko, kas įmanoma?

OKPS linkusi sutikti su Lorenzo Komboa Ervino pozicija, kad reformos yra tik dalis revoliucijos, kuri būtina, kad mes išliktume. Aišku, nelengva kovoti dėl revoliucijos, kai žmonės praranda namus ir negali pamaitinti savo vaikų. Tačiau net mažos pergalės leidžia žmonėms pajusti, kad pergalė įmanoma. Taip neleidžiama įsigalėti demoralizacijai ir apatijai, skatinama siekti didesnių pergalių.

Skurdas yra lemiamas žmogaus gyvenimo faktorius, jam artimi faktoriai – stresas, socialinė atskirtis, socialinė parama, judėjimo laisvė ir maistas. Žmonių sveikatos būklės pagerėjimas tokiose industrinėse valstybėse kaip Kanada greičiau siejamas su gerėjančiomis bendromis gyvenimo sąlygomis nei su tobulesne sveikatos priežiūra. Todėl socialinė skurdo patirtis itin susijusi su gyventojų sveikata. 2005 metais OKPS paskleidė žinią vargstantiems žmonėms apie iki tol nedaugeliui žinomą galimybę gauti papildomus 250 JAV dolerių maisto papildams, jei medikai manys, jog tai būtina. Ši parama įgalina nusipirkti vitaminų, mineralų, papildų, žmogaus organizmui reikalingų metalų, ląstelienos ar papildomų kalorijų turinčių maisto produktų. Žinoma, kad nepakankamas maitinimasis ypač būdingas vargingiems Ontario žmonėms, nes ribotų pajamų vos užtenka kitiems poreikiams, pvz., rūbams ir pastogei. Norėdami atkreipti į tai dėmesį, OKPS kreipėsi į sveikatos apsaugos darbuotojus ir paprašė padėti žmonėms užpildyti dokumentus dėl paramos papildomam maitinimui.

Toronto benamių prieglaudose OKPS kartu su medikais įkūrė keletą klinikų, kurios padeda žmonėms kreiptis dėl minėtos paramos. Per tokias klinikas pavyko gauti paramą daugiau nei 500 žmonių, o neturtingiems provincijos žmonėms vyriausybė išmokėjo beveik 3 milijonus JAV dolerių. Be abejo, ši veikla bus sparčiai plečiama.

Kuriant ilgalaikę strategiją, svarbu teisingai suprasti reformų reikšmę ir neapsiriboti vien reformo-mis. OKPS nevykdo reformų vien dėl reformų, mes nesiekiamo, kad jų būtų atlikta kuo daugiau ir kuo geresnių. Kaip jau minėjau, darome, ką galime, kad gyvenimas būtų šiek tiek geresnis ir mes turėtume jėgų bei noro tęsti kovą, bet niekada nepamirštame, kad kova gali būti laimėta tik tada, kai atsikratysime kapitalizmo ir sukursime kai ką geresnio. Taip pat turime sutikti, kad tarp reformistinių ir antikapitalistinių OKPS darbo krypčių nuolat atsiranda

tam tikra įtampa, todėl reikia stengtis, kad kasdienė reformistinė veikla neužgožtų platesnės veiklos.

Kai kurie socialiniai Europos judėjimai kelia plačius ir įvairius reikalavimus valstybei, kad ši darytų reformas, kurių ji, kaip žinoma, negali imtis. Manoma, kas atskleidus valstybės ribotumą ir jos manipuliavimą neišvengiamais prieštaravimais, tai gali pastūmėti valstybę į potencialią krizę. Dėl reformų reikalavimų prasmės daug ginčijamasi, tačiau tokie reikalavimai gali būti tik platesnės organizacinės veiklos dalis.

Nesugebėjimas atpažinti reformų ribotumo ir vengimas kelti platesnio pobūdžio reikalavimus vis dar tebėra opi Kanados darbo judėjimo problema. Nemažai profsąjungų lyderių vis dar puoselėja viltis, kad gali būti atkurta „gerovės valstybė“. Jie vis dar siūlo kompromisus partneriams, kurie jau seniai paliko derybų stalą. Daugybei profsąjungų „lyderių“ atrodo, kad iki gerovės valstybės nebuvo nieko, o darbininkai skendėjo visiškoje neviltyje. Jie užmiršta, kad iki tol, kol atsakomybės neprisiėmė gerovės valstybė, šią atsakomybę ant savo pečių nešė darbininkų klasės profsąjungos.

OKPS veikla paremta antikapitalizmu. Atakuodami bosus, savininkus ir vyriausybes, mes visada prisimename, kad išnaudotojiškos institucijos bei individai atsiranda specifiniame kontekste – kaip visos ydingos sistemos produktai. Reikia įveikti visą kapitalistinę socialinių santykių sistemą, o ne tik jos politiką ar atskiras ją palaikančias figūras. Būtent tokia samprata OKPS grindžia savo analizę, formuoja strategiją ir taktiką. OKPS renkasi kelią vadovaudamasi savo narių poreikiais ir nekreipia dėmesio į tai, ką valdantieji mums įdiegė žodžiais „įmanoma“ ar „realistiška“.

Popiežiaus skvotas

Tuo pat metu mes nematome poreikio ko nors reikalauti iš valstybės, o stengiamės kurti dvigubos galios institucijas, kurios galėtų atitikti mūsų poreikius čia ir dabar. Šios dvigubos galios institucijos turėtų pasiūlyti realias alternatyvas ir sukurti pagrindą mūsų galiai. Anksčiau tokios galios pagrindus kūrė darbininkų judėjimai, profsąjungos, jos siūlė dirbantiesiems gydymo įstaigas, senelių slaugą, nakvynės namus, metro ir mokyklas. Šiandien profsąjungos atsisako tokios veiklos, perleisdamos ją valstybei. Tokia

tendencija smarkiai prisidėjo prie dirbančiųjų autonomijos praradimo.

Pastaruju metu iškilus būsto poreikiui, mes siekiame sukurti pastovesnes dvigubos galios institucijas steigdami skvotas, nesvarbu, ar šiame procese valstybė dalyvauja, ar ne. Užėmę apleistą pastatą, kuris per popiežiaus vizitą į Torontą 2002-aisiais gavo Popiežiaus skvoto vardą, nesisten-gėme jo perduoti valdžiai, o ėmėme naudoti šią erdvę kaip socialinį būstą ir bendruomenės centrą.

Keturis mėnesius Popiežiaus skvotas buvo nuostabi bendruomeninė erdvė. Daržininkai-partizanai atvyko į skvotą pasėti vilties sėklų plotelyje priešais pastatą, kuris prieš tai buvo apleistas piktžolėmis. Partizaninė daržininkystė ir skvotavimas yra nenaudojamų miesto erdvių atkūrimo ir erdvių deprivatizavimo veiksmai, kai viskas vėl grąžinama viešam naudojimui.

Popiežiaus skvotas, užuot protestavus ir kėlus reikalavimus vyriausybėms institucijoms, nužymėjo strategijos poslinkį į alternatyvių „pasidaryk pats“ institucijų kūrimą. Šia prasme skvotas tapo dvigubos galios struktūra, kurios nariai patys susikūrė savo galimybes. Popiežiaus skvotas išreiškė gebėjimus savarankiškai įkurti socialinį būstą ir bendruomenės ugdymo centrą.

2003 metų gruodį vietinė valdžia galų gale išvaikė skvoterius ir perėmė pastato kontrolę. Nežiūrint to, OKPS su sąjungininkais nesutinka leisti provincijos valdžiai stabdyti skvoterių judėjimo – provincijoje, kaip ir visoje šalyje, skvotavimas yra nelegalus.

Kylantis skvoterių judėjimas iš dalies atspindi tam tikrą antikapitalistų nusivylimą esama padėtimi ir susitelkimą kovai prieš globalias institucijas bei vietines kapitalizmo apraiškas. Skvotai atspindi teigiamą, kūrybišką bendruomeninių alternatyvų kūrimą čia ir dabar. Realī veikla siekiant patenkinti ne kapitalo, o žmonių poreikius, leidžia įžvelgti, kaip viskas galėtų būti tvarkoma. Tai realių socialinių pokyčių (o ne socialinės kritikos) pradžia.

Išvada

Mes nebeprotestuojame. OKPS jau seniai suprato, kad protesto eisenos norint parodyti savo nesutikimą ar sugėdinti vyriausybes, kurios neturi gėdos jausmo, beveik visada yra bevaisės. Protestų ritualai ir moraliniai argumentai apriboja kovas valstybei ir

korporacijų bosams priimtinomis erdvėmis ir todėl jie nėra efektyvūs. Mūsų nariai tiesiog neturi laiko ir nemato prasmės dalyvauti simboliniuose veiksmuose.

Suprasdami, kad mūsų vertybės ir interesai iš esmės nesutampa su politinėmis ir ekonominėmis valdančiųjų vertybėmis bei interesais, mes nebandome jų kaip nors „pakeisti“. Vietoj to, mes tiesiogiai atakuojame pačias skaudžiausias jų vietas – atakuojame jų bankų sąskaitas. Iš dalies ši strategija reiškia, kad mes didiname jų verslo išlaidas. Kita vertus, ji reiškia, kad mes neigiame bet kokią jų teisę priimti sprendimus, kurie daro mums tiesioginę įtaką. Mes nepripažįstame ir negerbiame vyriausybės bei korporacinės valdžios, mes žiūrime į jas paprastai – kaip į kliūtis mūsų apsisprendimui ir kaip į jų pastangas savo rankose monopolizuoti socialinę galią. Darome viską, kad jų išnaudotojiški planai pavirstų niekais

Įvairios socialinės kilmės vargšų, bedarbių ir benamių sukurta OKPS tapo kovos centru prieš neoliberalią globalią valdžią, kurią atstovauja vietinės institucijos. Naudodama tiesioginius veiksmus, taikydama karingo pasipriešinimo ir bendruomeninio organizavimosi principus, paremtus atstumtųjų solidarumo jausmu, OKPS tapo rimtu postūmiu klasių kovos jėgoms, kad šios persigrupuotų ir peržengtų ribas, skiriančias engiamus ir išnaudojamus žmones. Šis postūmis kuria naujas jungtis tarp įvairių vargšų, imigrantų, pabėgėlių ir čiabuvių judėjimų.

Siekiant pašalinti priežastis, kurios skaldo ir silpnina OKPS pasipriešinimą kapitalistinei kontrolei, naudojama įvairi taktika. Vis dėlto OKPS tebėra prieš skurdą nukreipta organizacija, nes platesnėms kovoms vis dar trūksta resursų. Dirbančiųjų organizacijos į šį iššūkį turėtų žiūrėti rimtai, perimti ir radikaliai išplėtoti siūlomus pavyzdžius. Senas šūkis „Pakenksi vienam – pakenksi visiems“ vėl turėtų tapti pagrindiniu dirbančiųjų pasipriešinimo principu.

Šis straipsnis parašytas specialiai „Juodraščiui“

Iš anglų k. vertė RB ir KP

DARBAS, KOMUNA, POLITIKA, KARAS

Pateikiame dalį komiksų forma parašyto pamfletą „Darbas, komuna, politika, karas“, kurį 2005 m. išleido aktyvistai, save vadinantys „proliais“. 28 puslapių komiksų knygoje patraukliai perteiktas klasių kovos manifestas.

Kas tas „prolis“?

„Prolis“ sutrumpintai reiškia „proletarą“. Šiuo žodžiu Karlas Marxas vadino kapitalizmo laikotarpio darbininkų klasės atstovus. Mes visi esame šios klasės nariai, neturintys nuosavybės, nesukantys verslo ir negaunantys iš jo pinigų, todėl turime parduoti savo laiką ir jėgas bosui – esame priversti dirbti. Mūsų darbas – šios visuomenės pagrindas. Mes esame ne tik sociologinė kategorija. Darbas ir jo

sukurta visuomenė mus padaro varganais ir svetimais vienas kitam. Mes pastoviai kaunamės su tuo, kas lemia mūsų gyvenimą. Vien tik kovodami už savo interesus, mes visur įsiviliame į konfliktus su bosais, biurokratais, savininkais, policija ir politikais. Šitos kasdieninės kovos yra kapitalizmo žlugimo pradžia. Mes – ne tiesiog dirbančiųjų klasė; mes – dirbančiųjų klasė, siekianti nusikratyti ir darbo, ir klasių, ir jų sukurtos visuomenės. Tų, kurie yra priversti dirbti ir kovoja prieš darbo sukurtą visuomenę, patirtis teikia tam tikrų idėjų. Mums aktyviai kovojant už savuosius interesus, šios idėjos įtvirtinamos maištingoje antikapitalistinėje perspektyvoje. Kartais ji vadinama „komunizmu“, kartais – anarchizmu. Mums nereikia, kad šias idėjas mums pristatytų kokios nors politinės grupės – kaip kovoti, sugalvosime patys.

Ne taip jau seniai ypatingai nestabili padėtis tam tikroje šalyje galėjo būti stabilizuota nacionalizuojant visą šalies pramonę, sukuriant policinę valstybę ir pavadinant tai „komunizmu“. Šios rūšies kapitalizmas pasirodė esąs ne toks efektyvus ir lankstus, kaip senas geras laisvosios rinkos kapitalizmas. Žlugus Sovietų Sąjungai, nebeliko ir Raudonosios armijos, įžengiančios ir „stabilizuojančios“ šalis tokiu būdu, o komunistų partijos visame pasaulyje virsta paprastomis socialdemokratinėmis.

2

Dirbančiųjų klasės politinė partija yra akivaizdus prieštaravimas. Ne todėl, kad tam tikra partija negali būti sudaryta iš dirbančiųjų klasės atstovų daugumos, bet dėl to, kad daugiausia, ką ji gali duoti dirbančiųjų klasei, tai politinį balsą. Tai leidžia mūsų atstovams išskirti pasiūlymus, kaip mūsų vadovai turėtų valdyti šią visuomenę – kaip jie galėtų „darytis“ pinigus ir tuo pačiu mus kontroliuoti. Nesvarbu, už ką jie pasisako, – nacionalizaciją ar privatizaciją, geresnį socialinį aprūpinimą ar daugiau policijos (ar už abu) – politinių partijų programos vis tiek yra tik skirtingos kapitalizmo valdymo strategijos.

Visiškai kitokia veiklos rūšis atsiranda tada, kai mes patys pradedame kovoti už geresnes mūsų gyvenimo sąlygas. Neieškome politiko, kuris atėjęs pakeistų mūsų reikalus, mes tai darome patys, kartu su kitais dirbančiųjų klasės žmonėmis. Kai tik tokio pobūdžio dirbančiųjų klasės pasipriešinimas pratrūksta, politikai bando jį nuslopinti peticijų, lobizmo ir rinkiminių kampanijų sraute. Tačiau mūsų veikla visiškai skiriasi nuo jų veiklos, nes mes kovojame už pačius save. Mes perimame žemės nuosavybę iš savininkų ir ja naudojames. Mes naudojame kovingą taktiką prieš mūsų viršininkus ir susigrumiame su policija. Mes formuojame grupes, kuriose kiekvienas yra įsitraukęs į veiklą, todėl nėra perskyros tarp lyderių ir jų sekėjų. Mes nekovojame už savo lyderius, bosus ar savo šalį. Mes tiesiog kovojame už save.

3

Tai nėra galutinė demokratijos forma. Savo poreikius visuomenei mes išdėstome be jokių debatų – poreikius, kurie yra visiškai priešingi turtlingų žmonių interesams ir norams. Nes neturime jokių galimybių kalbėtis su šia visuomene kaip lygus su lygiu.

Ši dirbančiųjų klasės kovų tendencija apeiti valdžią ir jai priešintis, kartu sukuriant naujas organizacijos formas, nededančias vilties į nieką kitą, tik į mūsų pačių sugebėjimus, kartais vadinama anarchizmu.

PIOTR KROPOTKIN

ŽODIS JAUNIMUI

Piotras Kropotkinas (1842–1921) visame pasaulyje garbingai tituluojamas „anarchizmo tėvu“ ir „rusų revoliucijos seneliu“. Šviesiausias žmonijos protus turbūt dar ilgai veiks jo sukurta anarchistinė filosofinė sistema, kurios pagrindas – vadinamasis „biosociologinis tarpusavio pagalbos dėsnis“. Dėl savo pažiūrų ir idėjų P. Kropotkinas buvo priverstas ištisus 40 metų praleisti emigracijoje. Vakarų Europoje jis parašė svarbiausius savo kūrinius: „Maištininko kalbos“ (1885), „Duonos užkariavimas“ (1892), „Revoliucionieriaus užrašai“ (1899), „Šiuolaikinis mokslas ir anarchija“ (1901), „Tarpusavio pagalba“ (1902), „Didžioji prancūzų revoliucija. 1789–1793“ (1909), „Valstybė: istorinis jos vaidmuo“ (1911).

XIX a. pabaigoje savo idėjas P. Kropotkinas ilgą laiką viešino prancūzų anarchistų žurnale „Le Révolté“. 1880 m. birželio numeryje buvo išspausdinta jo esė „Žodis jaunimui“. 1885 m. ši esė įtraukta į Prancūzijoje išleistą P. Kropotkino knygą „Paroles d'un révolté“ („Maištininko kalbos“). Rusijoje ji išleista 1906 m. Grįžęs į tėvynę 1917 m., P. Kropotkinas dar kartą suredagavo šią knygą, papildė ją komentarais bei išnašomis. „Maištininko kalbos“ laikomos anarchokomunizmo pradmenų vadovėliu, o „Žodis jaunimui“ – anarchistinio jaunimo idealų aprašymo pavyzdžiu.

1901 m. istorinę Piotro Kropotkino esė „Žodis jaunimui“ lietuviškai išvertė Čikagoje gyvenęs lietuvis Domininkas Kaleininkas (1866–1947), pasirašinęs Juozo Laukio slapyvardžiu. Nuo 1899 m. J. Laukis leido mėnesinį „Anarchisto“ laikraštį, o nuo 1900-ųjų – anarchistinį laikraštį „Kurėjas“, kurio buvo išleisti 23 numeriai. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą įsijungė į radikalaus profsąjungų susivienijimo – Pasaulio pramonės darbininkų (IWW) – veiklą, leido lietuvių „pramoniečių“ laikraštį „Darbininkų balsas“, laikraštį „Proletaras“. 1917 metais už pasisakymus prieš JAV įstojimą į karą buvo valdžios areštuotas, o „Darbininkų balsas“ uždarytas. Pasibaigus karui, buvo grįžęs į Lietuvą ir po to „sudešinėjo“.

1928 m. P. Kropotkino „Žodį jaunimui“ atskira brošiūra išleido Lietuvos socialdemokratų organizacijos užsienyje (LSDOU, vadinamųjų „plečkaitininkų“) laikraštis „Pirmyn“. Brošiūroje nurodomas vertėjo pseudonimas – P. Šnekutis. Manoma, kad laikraščio redakcija pasinaudojo Domininko Kaleininko (Juozo Laukio) vertimu.

„Juodraščio“ komentaras

Pažangusis Lietuvos jaunime!

Tu esi kultūrin-
gos socialistinės
Lietuvos ateitis. Šios
knygutės tikslas –
uždegti revoliucine
kovos mintimi Tavo
jauną plakančią krū-
tinę širdį ir paraginti
iš dabartinio apsnū-
dimo prie socialisti-
nio darbo, prie kovos
už naują socialistinį
pasaulį, kurio siekia
ir už kurį kovoja visų
kraštų darbininkija ir
darbo inteligentija.

Mūsų atsilikusioj ir klerikalizmo ūkuose paskendusioj Lietuvoj ligi pastarųjų metų kaip ir nebuvo tos kilnios socialistinės kovos – gyvesnio, gilesnio ir platesnio socialistinio sąjūdžio. Tas viskas šliaužė paviršium, apimdamas visai neskaitlingus darbo žmonių sluoksnius ir jaunimą. Nebuvo geros socialistinės

spaudos, literatūros ir propagandos, kas būtų galėję suburti darbo žmones ir pažangųj jaunimą į stiprias socialistines organizacijas praktiškame gyvenime. Tam, žinoma, buvo ir daugelis įvairių kliūčių iš klerikalinės ir buržuazinės reakcijos pusės. Todėl visai nenuostabu, kad daugely vietų skaitlingos socialistinės moksleivijos kuopelės, praėjus gimnazistiškam įkarščiui ir neturėdamos gilesnio klasinio susipratimo, visiškai išnykdavo pilkame gyvenime, dažnai nepalikdamos jokių pėdsakų. Tų kuopelių nariai, nesuėję artimesnin kontaktan su menkai organizuota Lietuvos darbininkija ir darbo valstiečiais bei nepersiėmę jų buitimi, – išėję gyveniman už poros trejetos metų paskėsdavo miesčioniškoj aplinkumoj, pamiršdavo savo socialistines idėjas ir pasidarydavo šiaudiniais inteligentais – karjeristais, kuriems būdavo visiškai svetima liaudies gyvenimo kova. Tokie reiškiniai tik padėdavo įsigalėti klerikalinei ir fašistinei reakcijai. Nes tikrumoje nieko nebuvo, kas būtų galėję tai reakcijai, kaip reali vieninga jėga, atsispirti. Ir štai dėka to mes šiandien Lietuvoj turime fašistinę diktatūrą ir jos palydovę klerikalinę reakciją. Bet dėl to nereikia nusiminti ir nuleisti rankų. Tas viskas privalo būti mums brangiai kainavusia pamoka, kurią patyrę, privalome ieškoti kelių ir priemonių, kaip nuo jos atsikratyti.

Dabartinė tamsi ir žiauri reakcija yra laiko reiškinys. Anksčiau ar vėliau ji turės subyrėti, jeigu tik mes subūrę visas jėgas išvien prieš ją kovosime. Nes socialistinis judėjimas yra istorinė būtenybė, ir jo niekas negalės išnaikinti. Žmonių krauju ir ašaromis galima tik sustabdyti, bet neišnaikinti socialistinį judėjimą. Todėl mūsų pareiga, patyrus paskutinių metų žiaurumus – burti visas sveikas socialistines jėgas į stiprią vieningą organizaciją ir žengti išvien į kovos frontą. Be to, neužmirškime, kad nuvertus fašistinę diktatūrą, mums nemažiau teks atkakliai kovoti prieš vis labiau po fašistų globą įsigalintį klerikalizmą ir stiprėjančią reakcingąją buržuaziją ir inteligentiją.

Todėl, pažangusis Lietuvos jaunime, visi, kam daužosi širdis krūtinėj, vardan ko tai kilnesnio, aukštesnio ir žmoniškesnio – stokime į vieningą, socialistinį revoliucinę kovos frontą prieš fašistinę diktatūrą, prieš juodąjį klerikalizmą, prieš buržuaziją už laisvą, kultūringą ir socialistinę Lietuvos darbo žmonių, o kartu ir visos Lietuvos ateitį.

P. Š.

Vilnius, kovo 11 d., 1928 m.

Žodis jaunimui

*Kas vargo retežių nedrįsta numesti,
Tas laisvas niekuomet nebus!*
JULIUS JANONIS

I.

Mūsų tikslas – pasikalbėti su jaunuoliais. Tegu seniai, kurių senos širdys, geriau uždengia šią knygutę ir nevargsta skaitydami: jiems vis viena ji nieko nepasakys.

Sakysim, kad tu esi jaunas, taip virš dvidešimt metų. Baigi mokslą ir greitai laiku žengsi gyveniman. Tavo protas, reikia manyti, laisvas nuo prietarų, kuriuos pasistengei aplenkti: velnio tu nebijai ir nelabai nori klausytis maldų ir pamokslų bažnyčiose. O kas svarbiausia, tu neįeini skaičių tų susmukusios mūsų gadynės apverktinų vaikų, kurie puikiai, sulig paskutinės mados, pasirėdę slankioja be užsiėmimo ir jau iš pat jaunystės svajoja, kaip pasidžiaugti gyvenimu, kaip užganėdinti savo žemuosius instinktus. Tarkime, kad tu turi širdį, kad ir ji stuksi tavo krūtinėje vardan ko tai geresnio, kilnesnio.

Ir štai prieš tave prievarta stojasi klausimas: „Ką daryti“? Tas klausimas sukiojasi apie tave ir nuolat vargina tavo smegenis. Kaip jaunuolis, tu iš tikrųjų jauti, kad jeigu jau mokslą baigėi ir ko nors išmokai – žinoma visuomenės sąskaiton – tai reikia sunaudoti įgytąsias žinias ne tam, kad gyvenus ir mitus svetimu darbu, bet tam, kad tapus tai visuomenei naudingu. Iš tikrųjų, reikia būti paskutiniu žmogumi, niekšu, kad nesistengtum savo žiniomis, protu ir energija būti naudingu išliuosavimui žmonijos, vargstančios skurde ir tamsybėje.

Tu svajoji apie tai – tiesa? Taigi pažiūrėsim, ką daryti, kad tavo svajonės virstų tikrenybe.

Aš nežinau, kokiose sąlygose tu esi gimęs. Gali būti, kad tau nusišypsojo laimė ir pasisėkė įgyti rimtų mokslo žinių: gal tavo priešaky stovi daktaro, literato ar mokslininko plati dirva, reikalaujanti daug jėgų, ir tu savyje tas jėgas jauti. O gal tu geras amatninkas: aukštojo mokslo pasiekti tau nepavyko, bet užtai iš arti pažinai sunkų darbininko gyvenimą.

Pradėsime nuo pirmojo mūsų samprotavimo, o vėliau grįšime ir prie antrojo. Tarkime, kad tau priseis būti – na, nors gydytoju.

Už dienos biednas žmogelis pakvies tave pas ligonį. Jis nuves tave kokion nors sulinkusion, vėjo perpučiamon kiauru, suirusiu stogu purvinon bakūžėn. Toje šaltoje bakūžėje tu rasi ant purvinų skarmalų, pridengtą tokiais pat skarmalais, ligonę: išblyškusiais veidais suvargę vaikučiai, vos pridengti ryzais, nusigandę žiūri į tave. Vyras pasakys tau, kad jis visą savo gyvenimą dirbo po tryliką, keturiolika valandų į dieną ir kad dabar jau keturi mėnesiai, kaip be darbo. Anksčiau, kai jis darbo netekdavo, žmona ką nors pridurdavo: ji plaudavo baltinius, galbūt kasdieną atnešdavo po keletą centų. Bet štai jau du mėnesiai, kaip ji nesikelia, ir šeimoje vargas susuko sau lizdą.

Tu, žinoma, tuojau supratai, kad mikstūromis čia nieko nepagelbėsi, kad ligos priežastis – bendras nusilpimas, stoka gryo oro ir maisto. Ką gi tu patartumei ligonei, mano gydytojai? – Geroką gabalą keptos mėsos rytais, pasivaikščiojimą gryname ore, sausą, gerai išvėdintą kambarį? Kokia pikta ironija! Nejaugi ligonė pati, nelaukdama tavo patarimų, nepradėtų valgyti, jeigu ji turėtų ką valgyti!

Jeigu tu žmogus nuoširdus, jeigu tavo paprasta sąžininga kalba patiks prastiems žmonėms, tai tu dar daug ką iš jų sužinosi. Jie tau papasakos, kad už sienos tokiame pat urve guli skalbėja: štai jos krūtine draskantį kosulį tu dabar girdi; o ten, šalia vienos šeimynos visi vaikai serga; gretimajame lūšnoj gyvenanti skalbėja nebesulauks pavasario; kitame name – dar blogiau.

Ir ką gi tu patartumei tiems visiems ligoniams? Tavo galvoje sukinėjasi mintys: „permaina klimato, pagerintas maistas, mažiau varginančio darbo“, bet liežuvis atsisako tas mintis išreikšti, ir tu išeini su prislėgta širdimi ir prakeikimu sieloj.

Rytojaus dieną dar tebegalvoji apie savo nuliūdusius pacientus, o tavo draugas gydytojas-karjeristas tau pasakoja, kad pas jį buvo atvažiavęs tarnas iš turtingo namo. Jį taip gi kvietė pas moterį ligonę, gyvenančią puikiam rūme, kurios gyvenimas praeina vien rūpesčiuose apie papuošalus, vizitus ir balius. Jos ligos priežastis – visa eilė naktų praleistų baliuose, pasilinksminimuose. Tavo draugas patarė jai normalesnį gyvenimą, mažiau vartoti stiprių valgių, skanių gėrimų, daugiau ramumo, kelionę į užsienius; net nepamiršo patarti gimnastikos, kad nors dalinai pavaduotų fizinį rankų darbą.

Ir štai kas išeina – viena miršta dėl to, kad visą savo gyvenimą be poilsio dirbo ir niekuomet sočiai

nepavalgė, o kita serga, vysta dėl to, kad visą savo gyvenimą per daug valgė ir nežinojo, kas yra darbas.

Jeigu tu priklausai skaičiun tų išpurpusių charakterių, kurie, matydami pasibjaurėtinus apsiereiškimus, ramina save už alaus bokalo, tai po truputį pripsi prie tokių reiškinių, su pagalba gyvuliškų instinktų pamažu pereisi į karjeristų eiles ir ramiai užmerksi akis, kad nematytumei tos ubagystės, to skurdo.

Bet jeigu tu tikras žmogus, jeigu tavo jausmai priprato visada pasireikšti darbams, jeigu gyvuliška prigimtis neužmušė tavyje galvojančio žmogaus, – tada vieną gražią dieną tu pasakysi: – Ne, tai yra biau ru ir nesąžininga, toliau taip būti negali. Tuščias darbas gydyti ligas, reikia jas perspėti. Nes nors ir mažiausias ekonominis liaudies būvio ir mokslo pagerinimas, šviesos spindulys jos gyvenime, – jau įvairias ligas sumažintų pusiau. Todėl velniop vaistus ir mikstūras! Daugiau šviesos, oro, maisto, štai iš kur reikia pradėti gydyti. Be šių dalykų gydytojo amatas – kvailiausi monai!

Nuo tos dienos tu suprasi, kas tai yra socializmas. Tu panorėsi labiau įsigilinti į jo mokslą ir jeigu dėl tavęs, kaip artimo, taip ir visos žmonijos meilė ne tušti žodžiai, ir jeigu tu, nagrinėdamas socialinį klausimą, vartosi tokius pat metodus ir indukcijas, kokius pripratai vartoti eidamas mokslus – tai tu būtinai būsi mūsų eilėse. Tu dirbsi drauge su mumis pagreitinimui socialinio perversmo.

Bet gal tu atsisakysi nuo gydytojo praktikos ir panorėsi ieškoti moksle tų aukštų pasitenkinimų ir malonumų, kokius duoda gamtos paslapčių nagrinėjimas. Lygiai kaip astronomas, fizikas, chemikas, tu atsidėsi grynai mokslui. Bet dėl kokių sumetimų tu tai padarysi? – Dėl malonumų, kuriuos duoda mokslas? Jeigu taip, tai kuomi tu būsi geresnis, būdamas mokslininku, pasišventęs mokslui dėl malonumų, už girtuoklį, kuris taip pat ieško malonumų ir juos randa degtinėje? Mokslininkas, žinoma, pasirinko sau geresnį malonumų šaltinį, nes jo malonumai ir stipresni, ir pastovesni. Bet tik tame ir visas skirtumas! Ir girtuoklis, ir mokslininkas, abu siekia savo asmeninio pasitenkinimo, abiejų vienas ir tas pats egoistinis savimeilės tikslas.

Bet ne – tokio egoistinio gyvenimo tu nepanorėsi. Dirbdamas mokslui tu galvoj turėsi žmoniją, ir mintis apie žmoniją vadovaus tau pasirenkant sau užsiėmimą.

Koks gražus, stebėtinai apsirikimas! Ir kas tik iš mūsų jam neužmokėjo duoklės, kuomet pradžioje pasišventė mokslui!

Vienok, jeigu tu iš tikrųjų galvoji apie žmoniją, tau prieš akis būtinai stojasi skaudai abejonė. Jeigu tik tavo protas yra pripratęs galvoti nuosekliai, be gudrybių ir be savęs apgaudinėjimo, tu tuojau pastebėsi, kad dabartinėje visuomenėje mokslas yra puikios prabangos dalykas, pagražinąs gyvenimą saujelei išrinktųjų ir visai nepasiekiamas dideliausiai daugybei žmonių.

Iš tikrųjų, štai jau virš šimto metų, kaip mokslas nustatė sveiko supratimo pamatus apie pasaulio įkūrimą (atsiradimą). Bet ar daug ant žemės žmonių, turinčių tą supratimą ir bendrai apdovanotų išmintimi, galinčių tai suprasti? Jų iš viso keletas tūkstančių, išmėtytų tarpe milijonų gyvenančių baime ir prietarais kitų žmonių, kuriuos laiko apglėbę tamsybė įvairių religijų šarlatanai.

Arba – mesk žvilgsnį į tai, kas išrasta mokslo žmonių sveikatai ir dorai apsaugoti. Tas mokslas tau pasakys visa, kas reikalinga mūsų kūno sveikatos užlaikymui; jis nurodys tikrus kelius proto ir sielos sveikatai išlaikyti. Bet argi tas visas milžiniškas darbas nelieta mūsų knygose mirusiomis raidėmis? Ir kitaip, argi gali būti, kuomet mokslai pasiekiami saujelei privilegijuotų, kuomet turtai dalina visuomenę į dvi klases: žmonių, gyvenančių menkučiu uždarbiu, ir žmonių, gyvenančių svetimu darbu; iš to išeina, kad dėl devynių dešimtųjų visų žmonių mokslo patarimai nueina pro šalį.

Daug būtų galima pateikti panašių pavyzdžių, bet jie nebūtinai reikalingi. Išeik tik iš savo Fausto studijos, į kurią šviesa prasimuša per apdulkėjusių langų geležines grotas, apsidairyk apie save, ir kiekviename žingsny rasi patvirtinimą to, kas buvo pasakyta.

Ne naujų mokslo tiesų ir naujų išradimų dabar stoka; šioj valandoje reikalinga visų pirmiausia išplatinti jau gautas tiesas, įvesti jas gyveniman, padaryti jas visiems prieinamas. Reikia padaryti, kad visa žmonija tas tiesas galėtų suprasti ir pritaikyti gyvenimui, kad mokslas nustotų buvęs prabangos dalyku, kad jis būtų padėtas gyvenimo pamatan. To reikalauja paprastas teisėtumas.

To reikalauja ir pats mokslas. Tikra pirmynėiga, tikras progresas moksle galimas bus tik tada, kai žmonių sąmonė pajėgs suprasti naujai atidengiamas tiesas.

Anarchizmas atsiranda iš kūrybinės
pačios liaudies energijos.

- P. Kropotkin -

PIOTR KROPOTKIN

ŽODIS JAUNIMUI

Mechaninė šilumos teorija, išdėstyta septynioliktojo šimtmečio pabaigoje, ištisas aštuonias dešimtis metų gulėjo mokslo akademijų užrašuose, kol pagaliau fizikos mokslas ir metodai jos supratimą išplatino visuomenėje, kol visuomenės protas pakilo tiek, kad tą tiesą, tą atidengimą galėtų suprasti. Lygiai taip pat praėjo net trys žmonių kartos, kol Erazmo Darvino teorija apie augalų ir gyvulių evoliuciją (kitėjimą) buvo priimta iš jo anūko Karolio lūpų, bet ir tai ne be tam tikro spaudimo ponų akademikų iš visuomenės pusės.

Mokslininkas, lygiai kaip ir menininkas, visada būna vaisiumi tos draugijos, tos visuomenės, kurioje jis išaugo ir kurią jis mokina.

Bet jeigu įsigilinsi į šias pažiūras, tu suprasi, kad visų pirmiausia reikia siekti gilaus visuomenės petvarkymo; reikia visų pirma pakeisti dabartinę tvarką. Dėl tokios tvarkos mokslininkas su savo žiniomis stovi atsiskyręs, tuo tarpu aplink jį gyvena žmonės tokio pat padėty, kaip ir prieš penkis šimtus arba tūkstantį metų, t. y. padėty vergų, nepajėgiančių galvoti ir suprasti mokslo nustatytų tiesų. Ir kuomet prieisi prie šių tikrai žmoniškų ir podraug giliai moksliskų pažiūrų, tu, be abejonės, nustosį potraukio prie abstraktinių mokslų. Tu pradėsi galvoti apie tai, kaip reikėtų padaryti visuomenės pertvarkymą; ir jeigu tu šioj srity neatsisakysi nuo nepaperkamų mokslinio tiesos ieškojimo metodų, tu būtinai būsi priverstas stoti į vieną eilę su socialistais. Atsisakęs nuo visokių gudrių sprendimų, tu įstosi į mūsų eiles.

Nenorėdamas toliau ieškoti vis aukštesnių ir aukštesnių šaltinių asmeniniam smagumui surasti dėl tų, kurie jau ir taip tuos gyvenimo džiaugsmus yra pasisavinę, tu atiduosi savo žinias, savo mokslą tiesioginiam žmonijos tarnavimui. Ir būk tikras, kad supratimas, atliktos pareigos ir jausmai, su darbais suderintos mintys duos tau tokią jėgą, kokios savyje nesitikėjai. O toj dienoj, – toji diena nebetoli, nežiūrint, ką tavo profesoriai kalbėtų, – tuo laiku, kuomet visuomenės pertvarkymas, kuriam atidavei savo jėgas, bus padarytas, kuomet mokslas, bendrai vedami mokslo darbai ras daugybę padėjėjų iš darbininkų tarpo, – įgaus tokią jėgą, tokią galybę, kad dabartiniai mokslo daviniai pasirodys paprastais, menkučiais mokinių praktikos darbeliais. Tuomet iki valiai galėsi džiaugtis mokslu, nes tas džiaugsmas bus visiems prieinamas.

II.

Jeigu tu baigi juridinių mokslų kursą, tai labai gali būti, kad džiaugies svajonėmis dėl savo būsimojo veikimo, – juk mes sakėme, kad altruizmas, t. y. noras daryti gerą visiems, ne tik sau vienam, tau nesvetimas. Tu gal svajoji paaugoti savo gyvenimą kovai su priespaula ir neteisybe, gal tiki kurti įstatymus, kurie, tavo manymu, tarnauja teisėtumui. Ir manai sau – „kur gi rasti geresnę dirvą“, ir eini gyveniman pilnas vilties ir įsitikinimų, kad pasirinktoji tavo veikimo dirva bus kuo geriausia.

Bet nors pripuolamai atidenkime teismo kroniką ir pažiūrėkime, kas tavęs laukia.

Štai turtingas dvarininkas; jis reikalauja, kad iš vieno jo palivarkų iškeltų nuomininką valstietį, kuris nemoka už žemę sutartos nuomos. Iš įstatymų pusės jokios abejonės negali būti: kadangi valstietis nemoka nuomos – jis turi būti iškeltas. Bet jeigu įsigilinsi į dalyką, tai pasirodys štai kas: dvarininkas visą savo gyvenimą tik tiek ir žinojo, kad pragerdavo savo palivarkų pajamas, tuo tarpu valstietis amžinai dirbo ir amžinai alkanavo. Dvarininkas piršto nepajudino, kad pakeltų išnuomotosios žemės našumą, tuo tarpu žemės kaina per paskutinį dešimtmetį dukart padidėjo, ačiū pravestam geležinkeliiui, išvestiems naujiems keliams, nusausinimui pelkių ir prasiplėtimui gretimo apskrities miesto. Valstietis nuomininkas, kuris daug dirbo, kad pakiltų dvarininko žemės kaina, labai suvargo, po nederlingų metų įkrito į skolas ir nebegali užmokėti nuomos.

Įstatymai visada stovi savininko pusėje ir šiuo atveju kalba dvarininko naudai. Bet tu, – jeigu tavyje juridiniai „straipsniai“ neužmušė teisėtumo jausmo, – ką tu darytumei? Ar reikalautumei, kad iš valstiečio atimtų geresnį inventorių, kad būtų padengtas nuomos mokestis, o su likusiu išmestų laukan, – kaip to reikalauja įstatymai; arba gal tu pareikalautumei, kad dvarininkas grąžintų valstiečiui tą dalį pridedamosios žemės vertės, kuri valstiečio darbu padidėjo? – kaip to reikalauja teisėtumas. – Katron pusėn tu totumei? Įstatymų pusėn prieš teisėtumą? Arba teisėtumo pusėn ir jau, žinoma, prieš įstatymus?

O jeigu darbininkai sustreikuotų neperspėję fabrikanto, – kieno pusę tu palaikytumei? Įstatymų, t. y. fabrikanto, kuris pasinaudodamas darbininkų pertekliumi, darbo rankų pigumu, krauna sau didžiausius kapitalus? O gal kiltumei prieš įstatymus

ir stotumei darbininkų pusėn, kurie uždirbdami centus gyvena pusbadžiu? Ar panorėtumei palaikyti tą klaidingą nuomonę, kuri kalba apie „laisvas sutartis“ tarp darbdavių ir darbininkų? O gal tu, prisilaikydamas paprasto teisėtumo, pasakytumei, kad sutartis, padaryta tarp sotaus ir alkano, tarp galingo ir silpno, yra visai ne sutartis, bet prievarta, ir stotumei prieš įstatymus, būdamas įsitikinęs, kad ir čia kaip ir visur kitur, įstatymai priešingi teisėtumui?

Arba štai, pagaliau, šiomis dienomis įvykęs faktas. Žmogus, vaikiodamasis po turgavietę, nuo vieno stalo pagavo kepaluką duonos ir pradėjo bėgti. Jį, žinoma, sugavo ir pradėjo tardyti, pasirodė, kad jis darbininkas-bedarbis ir kad jis su šeimyna neturi ko valgyti. Aplinkui susirinkęs būrys žmonių pradėjo prašyti tą žmogelį paleisti, bet duonos pirklys tvirtai laikėsi įstatymų. Žmogų, pavogusį duonos kepaluką, nuvedė policijon, surašė protokolą, ir teisėjas nusprendė duonos vagį įkišti šešioms mėnesiams kalėjimui. To reikalavo įstatymai, akloji Temidė! – Argi tavo sąžinė nepasipiktins tais įstatymais, tuo visuomeniniu surėdymu, matant, kad panašios rūšies nuosprendžiai rašomi kasdien!

Apžiūrėjęs bent vieną iš didžiųjų kalėjimų ir matydamas, kad ten žmonės nepakenčiamai sunkiose sąlygose metų metais pūdomi įvairių teisimų nuosprendžiais, nejaugi tu galėtumei ramiai miegoti? Arba vėl, nejaugi reikalautumei, kad kištų į tą kalėjimą revoliucionierių, kuris kėsinosi nudėti „soste“ sėdintį galvažudį? Nejaugi tu reikalautumei, kad kareiviai šaudytų žmones, kuomet jie ant būsimo gyvenimo barikadų iškelia vėliavą?

– Ne, tūkstantį kartų ne!

Jeigu tu galvoji, o ne vien tik kartoji tai, ką esi išmokęs; jeigu tu įsigilinsi į faktus ir atskirsi įstatymą nuo fikcijos, supainiotos įvairių juristų, siekiant palaikyti galingojo teises, t. y. palaikyti visus neteisėtumus, žmonijos paveldėtus iš sunkių kruvinos istorijos laikų, – tave būtinai apims gili neapykanta tiems įstatymams. Tu suprasi, kad pasilikus tarnauti rašytiems įstatymams reiškia gyventi priešingiems teisėtumo įstatymams ir amžinai ieškoti kompromisų su savo sąžine; bet kadangi tokia kova žmogaus viduje ilgai negali trukti, tai tu arba turėsi užmušti savo sąžinę, arba nutraukti ryšius su senovės padavimais; tu įstosi į mūsų eiles ir drauge su mumis kovosi prieš visus neteisėtumus: ekonominius, politinius ir visuomeninius.

Ir tada tu būsi socialistas, būsi revoliucionierius.

O tu, jaunas inžinieriaus, svajojantis pagerinti darbininkų likimą pritaikydamas pramonei savo žinias, savo mokslą, – kiek tavęs laukia nusivylimų! Tu, pavyzdžiui, atiduodi savo jėgas, kad suprojektuotum geležinkelį, kuris kokiame nors žemės kamuolio krašte, pramušdamas kalnus, akmenines klintis, galų gale suvienytų gamtos atskirtas dvi tautas. Tokia bent tavo svajonė. Bet vos tik prasidėjo darbai – tu jau matai mirštančius įvairių ligų išvargintus pulkus žmonių, kiti jau atidurbę grįžta namo su keletu grašių kišenėje ir su džiovos sėkla krūtinėje. O kai geležinkelis jau bus gatavas, tai tu su pasibiaurėjimu žiūrėsi, kaip jis tarnauja, kad būtų galutinai pavergtos ir apiplėštos ištisos valstiečių sritys, arba kad įsibrautų priešininko armotos!

Bet ne, savo jaunas jėgas tu galbūt atiduosi išradimams, kurie, sulig tavo manymu, ilgainiui palengvins žmogui padaryti reikalingus jam daiktus – ir po daugelio nemiegotų naktų, karščiavimosi ir vilties, tu galų gale pasieksi tikslą. Tavo išradimas nepaprastai tobulas! Ir štai tavo išradimą stato pramonė, fabrikai, ir rezultatai – kuo puikiau, viršija net tavo buvusias svajones: viena mašina pavaduoja šimtus žmonių! Bet fabrikantai, pastatę keletą tokių tavo išrastų mašinų, išmetė gatvėn tūkstančius darbininkų. Fabrike liko seniai ir vaikai – tūkstančiai šeimynų liko be duonos kąsnio, tuo tarpu trys ar keturi fabrikantai semia turtus, jų puotose, baliuose vyno upės teka... Ar tai toks buvo tavo tikslas?

Jeigu imsi nagrinėti šių dienų pramonės istoriją, tai sužinosi, kaip mažai mašinos prie dabartinio surėdymo pagerino darbininko būvį. Tu pamatysi, kad išradus siuvamąją mašiną, siuvėja nieko neišlošė: tas pats ilgas įkylus darbas, tie patys rūpesčiai dėl duonos kąsnio; kad nežiūrint išrastų verpiamųjų mašinų, verpėjos po senovei gyvena pusbadžiu, džiūsta ir miršta džiova nuo verpyklos dulkių; kad juodadarbiai darbininkai sėdi be darbo alkani greta išrasto Žiraro lifto ir t.t. Ir jeigu imsi nagrinėti visuomeninius klausimus nepriklausoma mintimi, tuojau suprasi, kad prie dabartinio surėdymo, esant stambiai privačiai nuosavybei ir samdomam darbui, kiekvienas naujas išradimas, jeigu jis šiek tiek ir palengvina dalies darbininkų gyvenimą, bet jis neša likusiems badą ir vargus, nes kiekviena nauja mašina išmeta gatvėn mases darbininkų, stumia juos alkio ir skurdo glėbin. Dabartiniame visuomenės surėdyme naujais išradimais naudojasi ir sau turtus krauna tik tie,

kurie jau turi paglemžę viską savo rankose.

Bet ką gi tu darytumei, jeigu prieitumei tokių išvadų? – Viena iš dviejų: arba pradėtumei svaiginti savo sąžinės balsą visokiais gudriais samprotavimais ir pamažu, panaikinęs savyje doras savo jaunystės svajones, pradėtumei ieškoti pelningo gyvenimo ir stotumei į išnaudotojų eiles. Arba, – jeigu tavyje yra tvirta doros valia – sau pasakytumei: – „Ne laikas dabar užsiimti išradimais. Visų pirma reikia pakeisti darbo ir gamybos sistemą. Ir kuomet stambios privatinės nuosavybės daugiau nebus, tuomet kiekvienas naujas išradimas pramonėje eis naudon visai žmonijai. Tuomet visa darbininkų masė, dabar vergaujanti, pasidarys susipratusių galvojančių žmonių masė; išradimams atsidarys plačiausias durys; – ir naujose gyvenimo sąlygose technika pradės taip greit vystytis, kad per keletą dešimčių metų pasieksime tai,

apie ką šiandieną tik svajoti drįstame.

Ką gi galėčiau, pasakyti tau, mokytojai, liaudies švietėjau? Žinoma, turiu galvoj ne tą, kuris į savo profesiją žiūri kaip į sunkų, įkylų amatą, ir ne tam noriu pasakyti, bet tam, kuris tiki mokykla, kuris jaučiasi laimingas vaikučių tarpe ir kuris, žiūrėdamas į jų linksmus veidelius, turi viltį sužadinti jaunose jų galvutėse visuomeniškąsias mintis, kokios paties galvoje kadaise skraidė.

Dažnai matau tave nuliūdusį ir spėju, kodėl. Dar šiandien tavo mylimasai mokinys spindančioms akutėms atpasakojo pasaką apie Vilių Tellį, užmušusį tironą ir iškėlusį sukilimo vėliavą Šveicarijoje. Jo akutės spindėjo, jis, rodėsi, pats yra pasiruošęs stoti kovon su tironais ir gyvai kartoją Šilerio eiles:

„Nebijok vergo, traukančio pančius,
Nebijok laisvo žmogaus!“

Bet vos tik suspėjo vaikutis pareiti namo, tuojau pradėjo tėvas ir motina jį barti, kodėl nenusiėmė kepurės, sutikęs kleboną, policijos viršininką ir ištisą valandą skaitė jam „kantrybės ir paklusnumo“ pamokas.

O vakar tau pasakojo, kas išėjo iš tavo geresniųjų mokinių. Visi jie nukrypo į kitą kelią. Vienas iš jų pradėjo kliedėti apie kariškus laipsnius su blizgučiais; kitas įlindo į kokią tai fabriko kontorą, kad drauge su fabrikantu apvaginėtų darbininkus; trečias vėl susirūpinęs kokia tai šilta vieta ir t.t. O tu, padėjęs tiek vilties tuose savo numylėtiniuose, dabar vaikštai nuliūdusią širdimi galvodamas, kaip nesutampa gyvenimas su gerais sumanymais.

Taip, kol kas tu dar galvoji tokiomis temomis. Bet, rodos, per kokius du tris metus, pakankamai pergyvenęs tų visokių nusivylimų, atidėsi šalin savo mylimuosius klasikus ir pradėsi tvirtinti, kad Vilius Tellis iš tikrųjų buvo vaikus mylintis tėvas, bijojęs strėle sužeisti savo sūnų, vienok jis per daug įsikarščiavo; sakysi, kad poeziją labai malonu skaityti vakarais, ypač po to, kai ištisą dieną aiškina sudėtinių procentų taisykles, bet kad gerbiamieji poetai skraido padangėmis ir kad jų poezijos niekaip negali pritaikyti nei gyvenimui, nei būsimai pono mokyklų inspektoriaus revizijai... Ir tavo šileris, Nekrasovas, pradės apsidengti voratinkliais gulėdami lentynoj.

Arba tarkime taip, – tavo jaunystės svajonės pavirs tavyje suaugusio žmogaus įsitikinimais. Tu panorėsi, kad visiems be išimties būtų pasiekiamas platus bendras išsilavinimas, kaip mokykloje, taip ir už jos sienų, ir jei būsi įsitikinęs, kad dabartinėse sąlygose to pasiekti negalima, tu pradėsi kritikuoti esamąjį surėdymą.

Tuomet tave paliuosuos ir greičiausiai be prašymo; tu paliksi mokyklą, ateisi pas mus ir drauge su mumis šviesi bei lavinsi suaugusius žmones, aiškindamas, kuo žmonija gali ir privalo tapti – kur ji eina ir kas jai trukdo užkariauti laisvę, gerovę ir laimę. Tu tada įstosi į socialistų eiles ir drauge su mumis dirbsi pertvarkymui dabartinio surėdymo, pašalinimui iš visuomenės kūno pelėsių ir supuvimų, kurie ėda gerąsias žmogaus puses, kurie ryja geriausią jo širdies stygą.

Pagaliau tu, jaunas dailininko, skulptoriaus, poeto arba kompozitoriaus, – argi nepastebi, kad tau ir tavo

kolegoms trūksta to didelio įkvėpimo, kuris vedžiojo didžiųjų senovės menininkų plunksną, teptuką ar skaptą? Ar nejauti, kad mūsų dienų menas išsinešiojo, sumenkėjo, kad meno srity viešpatauja bendras susmukimas, kuris žudo gabumus ir talentus?

Bet kaip gi gali būti kitaip?

Tos aukštos laimės, to gilaus jausmo, kokį pergyveno atgimimo laikų menininkai, kuomet jie atidengė senojo pasaulio meno turtus ir patys naujai atgimė, dabartinis menas neturi. Šaunioji idėja, galinti daryti stebuklus – idėja revoliucinio pasaulio sužadavimo – dabartinio menininko dar neišbudino. Todėl be aukštų idėjų, be paskatinių šių dienų menas ieško idėjų ir įkvėpimų vadinamame realizme ir „prakaite veido savo“ kamuojasi bandydamas atvaizduoti rasos lašą ant augalo lapo, kraują, raumenis, arba gaišta, knibžda prie visokių menkniekių, aprašinėdamas eilėmis ir proza kokias nors svaiginančias sąslavų duobės dujas ar ištvirkusios moteriškos miegamąjį kambarį.

– Bet jeigu jau taip, tai ką gi daryti? – paklausai. Atsakymas paprastas. Jeigu tavo „šventoji“ ugnis ne kas kita, kaip kambary smilkstantis nakties žiburėlis, tai daryk ir toliau tą patį, ką iki šiol darei; po truputį tavo menas nusmuks iki sienų teplojimo kokio nors turtuolio name, iki eilių rašymo operetei ar balaganui, iki smulkių feljetonėlių bulvariniame dienrašty – dauguma iš jūsų jau ir be to eina šiais keltais.

Bet jeigu tavo širdis iš tikrųjų plaka drauge su visos žmonijos širdimi; jeigu tu, kaip tikras poetas, menininkas sugebi nugirsti ir pagauti tikrąjį gyvenimą, – tuomet tu, matydamas ir jausdamas jūras žmonijos kentėjimų, kylančių aplink tave, mirštančius badu žmones, krūvas sušaudytų lavonų, dejavimus tavo brolių, kankinamų kalėjimuose, matydamas milžinišką kovą, kylančią visur prieš niekšus ir skriaudėjus – tu negalėsi pasilikti bešaliu.

Tu stosi į eiles nuskriaustųjų ir paniekintųjų, suprasi, koks didis ir neapsakomai gražus gyvenimas ten, kur verda kova už šviesą, už teisybę, už visos žmonijos laimę!

Bet tu mane sulaikai ir klausai: – Ką gi daryti, galų gale? Jeigu abstraktūs mokslai – prabangos dalykas, o konkretūs, taikomieji – eksploatacijos įrankis; jeigu įstatymai yra ne daugiau kaip neteisybės ir skriaudų įsikūnijimas; jeigu medicina – vien tik monai; jeigu mokykla pastatyta, kad sutrupėtų kovoje su gyvenimo

praktika; jeigu menas be revoliucinių įkvėpimų pavirto niekais – tai ką gi lieka daryti!

– Ką lieka daryti? Viską ir viską! Milžiniškas darbas stovi priešais tave – darbas aukščiausiam laipsniui, viliojantis, traukiantis; darbas, atitinkantis tavo sąžinę ir pajėgiantis patraukti tik pačius geriausius, teisingiausius ir tvirčiausius žmones...

Koks darbas? Tuoju sužinosi.

III.

Arba darysi begalinius kompromisus su savo sąžine iki prieisi prie to, kad sakysi: – „Dėl manęs tegul sau nors dangus griūva, tegul nors visa žmonija pražūva, kad tik man gyvenimas malonus, kad tik žmonės per savo tamsumą apkenčia!“. Arba stosi socialistų pusėn ir drauge su mumis dirbsi dėl senojo visuomeninio gyvenimo pamatinio pertvarkymo. Štai logiška išvada, kurią būtinai padarys kiekvienas protingas žmogus, jeigu tik pradės dorai galvoti apie gyvenimą, jeigu tik atmes visus tuos išsisukinėjimus, kuriuos kužda jam ausin buržuaziškai išauklėta savanaudžių aplinka.

Bet jeigu jau mes priėjome tokios išvados, tai būtinai kyla klausimas: „Ką gi daryti?“

Atsakymas visai paprastas.

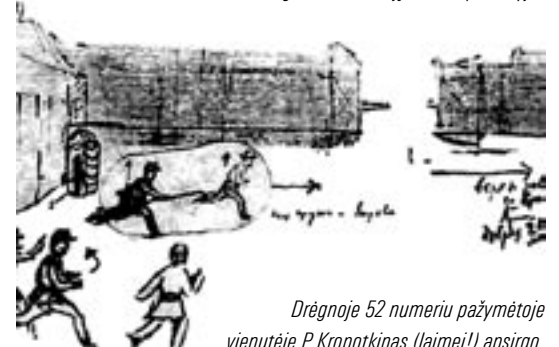
Mesk tą aplinką, tą sferą, kurioje priimta tvirtinti, kad liaudis – tai nesąmoninga gyvulių banda. Eik su liaudimi, ir atsakymas savaime atsiras.

Tu pamatysi, kad visur, – Prancūzijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Amerikoje, – visur, kur tik yra prispaustieji ir prispaudėjai, – darbininkų tarpe vyksta milžiniškas darbas bei turtuolių priespaudos naikinimas; dedami pamatai naujam visuomeniniam surėdymui, kuris bus paremtas teisėtu ir lygybe. Šiandien liaudis jau nebepasitenkina vien baudžios laikų dainomis. Ji pilna sąmone, su atsidėjimu, pergalėdama visas kliūtis dirba, kad išsilaisvintų iš kapitalo vergijos.

Liaudies mintis visur ieško priemonių, kaip pertvarkyti gyvenimą taip, kad jis nebūtų praeiksmu trims ketvirtadaliams žmonijos, kad gyvenimas būtų laimingas ir malonus visiems. Pačius sunkiausius sociologijos klausimus liaudis imasi ir stengiasi spręsti sveiku protu, vadovaudamasi sunkaus gyvenimo patyrimais. Kad susitartų su tokiais pat prispaustais, liaudis stengiasi susivienyti, arčiau susiglausti. Liaudis kuria savo darbininkų draugijas ir jas išlaiko savo menkučiais įmokesniais; ji tveria tarptautines darbininkų sąjungas ir tomis sąjungomis, – žinoma,

1874 m. vasarį anarchistas kunigaikštis Piotras Kropotkinas buvo uždarytas Petropavlovsko tvirtovėje, kurioje anksčiau kalėjo dekabristai, Dostojevskis, Čermyševskis, Bakuninas... Puiki kompanija! Caro įsakymu čia jam leido rašyti – bet tik „iki saulėlydžio“. Tačiau per beveik puse metų užteko ir to šviesaus paros meto parašyti dviems „Lėdynmečio periodo tyrinėjimų“ tomams, išgarsinusiems jį visame pasaulyje.

Drėgnoje 52 numeriu pažymėtoje vienetėje P.Kropotkinas (laime!) apsiirgo. Pasiligojusį mokslininką perkėlė į kalėjimo ligoninę. Vieną saulėtą vasaros dieną kalinį išvedė pasivaikščioti. Kažkur toluomoje ėmė griežti smuikas – signalas, jog visas paruošta. „Ligonis“ puolė vartų link, čia jo laukė vežikas. „Varyk!“ – ir karieta pranyko už kampo... Taip gimė Didžiojo Revoliucionieriaus mitas. Juk pasprukti iš Petropavlovsko neįmanoma! Tai vienintelis pavykęs pabėgimas per visą tvirtovės istoriją. Ir dar toks įžūlus – vidury baltos dienos!

P. Kropotkino pieš.

greičiau visokių gražbylių filantropų, – artina tą dieną, kuomet tarp atskirų tautų nebebus galimi karai. Liaudis, norėdama žinoti, ką daro kitur jos darbo draugai ir stengdamasi arčiau su jais susipažinti, iškelti ir išplatinti laisvės idėjas, – ji savo menkučiu uždarbiu palaiko darbininkų laikraščius. Ir kuomet išmuša sukilimo valanda, liaudis eina kovon už laisvę, stoja su ginklu už aukštuosius idealus, už visos žmonijos laisvę, tuo tarpu gi turtuoliai stengiasi liaudies judėjimą nukreipti savo naudon ir stato savo valdžias, semia sau turtus ant pralieto žmonių kraujo.

Ir kokia ilga nepaliaujamų pastangų eilė! Kokia nepabaigiama kova! Koks milžiniškas darbas įdėtas darbininkų judėjimui! Persekiojimais, žudymais praretintos kovotojų eilės kas kartą papildomos vis naujomis ir naujoms pajėgomis, ir diena iš dienos toji kovotojų armija didėja. Darbininkų spauda, laikraščiai steigiami tų žmonių, kuriems prisėjo trupinėliais, miego ir poilsio valandomis rankioti savo žinias, mokslą; agitacija palaikoma centais, sutaupytais nuo duonos kąsnio – ir prie viso to amžinai gresia pavojus likti be darbo ir be duonos, jeigu tik gaspadorius, fabrikantas patėmytų, kad jo darbininkas užsiima socializmu!

Štai ką tu pamatytumei, jeigu eitumei su liaudimi.

Ir stodamas į nelygią kovą, darbininkas veltui savęs klausia: „Kur gi jie, tie jaunieji žmonės, išauklėti mūsų darbo pinigais? Kur gi tie, kuriuos mes rėdėm ir maitinom, pakol jie mokinos? Tie, dėl kurių mes, sulenkę nugaras po jungu, statėm namus, puikius rūmus, universitetus, akademijas, muziejus? Kur tie, dėl kurių mes, spaustuvių darbininkai, spausdinome gerąsias, mums skaitymui neprieinamas, knygas? Kur jie, tie profesorai, tikinantys, kad jie valdo ir turi visuotinį mokslą, tuo tarpu kai jiems koks nors naujai rastas senas supelijęs vertimas brangesnis už visą žmonių? Kur tie laisvės rėksniai, kodėl nė piršto nepajudina, kad kasdien apgintų mūsų mindomą laisvę? Kur tie rašytojai, poetai, menininkai, su ašaromis akyse kalbantys apie liaudį ir niekuomet neina į mūsų aplinką, į mūsų sferą, kad pagelbėtų mums sunkiose mūsų pastangose?“

Vieni smaginasi gyvenimu, nekreipdami dėmesio į nieką; kiti, dauguma, su panieka žiūri į liaudį, pasirengę su didžiausiu pasiutimu ją išnaikinti, jeigu tik liaudis išdrįstų pajudinti jų „teises“, jų turtus...

Laikas nuo laiko liaudies tarpan patenka jaunuolis, svajojantis apie revoliuciją, apie pergales minutes; bet

ir jis greit meta liaudies reikalus, kaip tik pamato, kad kelias iki barikadų ilgas ir sunkus, kad priešais stovi varginantis darbas, kad kelias į laurų vainikus nuklotas erškėčiais. Bet visų dažniausiai Vakarų Europoje į darbininkų tarpą ateina žmonės, kuriems nepasisekė kitur įsisprauti į šiltas vietas, dedasi darbininkų vadais ir stengiasi darbininkų pečiais pakilti aukštyn, o pakilę į aukštumas, jie pirmieji skers darbininkus, jeigu tik darbininkai mėgins įgyvendinti jų pasakotas teorijas, lieps šaudyti tą, jų nuomone, tamsią liaudį, jeigu tik toji liaudis mėgins sukilti neatsiklausus savo „vadų“.

Pridėk dar prie to tą išdidų, begėdišką liaudies niekinimą – ir vietoje pagalbos bendram visuomeniškam išsivystymui tu gausi visa tai, ką šiandien duoda liaudžiai buržuaziškai auklėjamas jaunimas.

Ir kam gi po viso to dar klausti: „ką daryti?“ – kuomet aiškiai matosi, kad reikia padaryti viską, kuomet prieš akis stovi darbo kalnai; tame darbe tūkstančiai jaunuolių gali pritaikyti savo jėgas, savo talentą ir energiją, jeigu tik jie panorės padėti liaudžiai pertvarkyti visuomeninį surėdymą!

Tu, gryniojo mokslo garbintojau, jeigu tik persiėmei socializmo principais, jeigu tu supratai visą besiantinančios revoliucijos svarbumą, argi tau neaišku, kad visus mokslus reikia perdirbti vadovaujantis naujais principais? Kad toje srityje reikia padaryti perversmą, daug gilesnį, negu kad padarė revoliucija moksle praeitame šimtmetyje? Argi tau nesimato, kad, pavyzdžiui, istorijos mokslas – tas pasakų rinkinys apie karalių, kunigaikščių gyvenimą ir jų žygius, – turi būti perdirbtas liaudies dvasioje, nurodant, ką žmonijos išsivystymui yra padariusi liaudis? Argi politinės ekonomijos, sukurtos siekiant pateisinti ir pamatuoti turtų krovimą darbo žmonės išnaudojant, argi jos nereikia perdirbti ir įstatyti į tam tikrus rėmus, nustatyti tiems atviriems plėšimams tam tikras ribas? Argi gamtos mokslai, antropologija, sociologija, etika – t. y. mokslas apie žmogų, apie draugijas ir visuomenės dorą – argi jie neprivalo būti perdirbti, tiek visuomenės ir gamtos reiškinių aiškinimo metodai, tiek ir jų išdėstymo būdai? Taigi užsiimk tuo darbu! Atiduok savo žinias, savo patyrimus šiam geram darbui! Padėk mums savo griežta logika sudaužyti amžinuosius prietarus ir savo kūrybinio protu sukurti geresnio visuomeninio surėdymo pamatus; bet ypač pagelbėk darbininkui išmokti drąsiai ir išmintingai galvoti; savo gyvenimo pavyzdžiu išmokyk jį pasiryžti kovai dėl

teisybės!

Tu, gydytojau, sunkiu savo patyrimu supratęs socializmą, nepaliauk mums šiandien, rytoj ir kasdien prie kiekvienos progos kalbėti, kad dabartinėmis gyvenimo ir darbo sąlygomis žmonija pasmerkta išsigimti, kad tavo vaistai yra bejėgiai, kol devyniasdešimt devyni procentai žmonių skursta baisiomis gyvenimo sąlygomis; kad reikia ne ligas gydyti, o išnaikinti ligų šaltinius. Ir nurodyk, koku būdu juos išnaikinti. Apsiginkluok chirurgijos peiliu, tvirta ranka pjauk tą pūvančią visuomenę ir aiškink, koks turėtų būti sveikas, protingas gyvenimas. Kaip tikras gydytojas, nuolat mums kartok, kad gangrena užkrėstus atskirus kūno organus reikia pašalinti nieko nelaukiant, nes kitaip pražus visas organizmas.

Jūs, dirbusieji mokslo pramonės srityje, pasakykite mums atvirai, kokie jūsų išradimų vaisiai; nurodykite bailiams, nedrįstantiems pažvelgti ateitin, visus neišsėmiamus tolimesnių išradimų, jau užčiuopiamų dabartiniu mokslu, šaltinius; parodykite, kuo galėtų tapti žmogus, jeigu jo jėgos būtų nukreiptos naudingos gamybos sustiprinimui, jeigu nebūtų gaišinamos veltui. Vietoj to, kad tarnautumėte įvairiems grobuonims ir dykaduoniams, atiduokite savo gabumus, savo praktišką protą liaudžiai, padėkite jai jos varguose.

Jūs, poetai, dailininkai, skulptoriai, muzikai, jeigu tik supratote savo tikrą pašaukimą ir paties meno tikslą, atiduokite revoliucijai savo plunksną, savo teptuką, savo drožiklį, skaptą. Apsakykite savo turtinga, vaizdžia kalba, savo stipriais paveikslais, savo muzika, didžias kovas žmonijos su prispaudėjais; įkvėpkite į jaunas širdis stiprią revoliucinę dvasią, traukusių mūsų bočius į kovą; paaiškinkite žmonai, kokia graži auka jos vyro, dirbančio didį žmonijos išsivadavimo darbą, ir traukite ją prie to darbo. Parodykite liaudžiai dabartinio gyvenimo žaizdas, tegul kiekvienas savo ranka palies tų žaizdų šaltinį; parodykite mums visą savo kūrybos jėgą – koks galėtų būti gražus, protingas gyvenimas, jeigu jis kiekviename žingsny nesudurtų su dabartinio surėdymo šlykštybėmis.

Pagaliau jūs visi, turintieji mokslą ir talentą, jeigu jūmyse yra nors kibirkštis drąsos, eikite kartu su savo draugėmis, atiduokite savo žinias, savo mokslą, kad pagelbėtumėte tiems, kuriems tos pagalbos visų labiausiai reikia. Žinokite, – jeigu ateisite į darbininkų tarpą ne ponais būti, bet draugais kovoje, norėdami ne tiek mokinti, kiek patys suprasti liaudies siekimus,

juos atspėti ir išaiškinti, o vėliau dirbti be perstojo, visa jauna širdimi, kad tie siekiai būtų įgyvendinti, – žinokite, kad tik tada jūs gyvensite pilną, protingą gyvenimą.

Jūs pamatysite, kad kiekviena pastanga toj krypty atneš puikius vaisius; – ir tada, kai jūsų darbai ras jūsų sąžinės pritarimą, jūmyse gims tokia jėga, kokios visai nesitikėjot.

Kova už teisybę, už teisę, prieš žmonijos skriaudą – kas gi gali būti gyvenime geresnio, gražesnio, aukštesnio?

IV.

Ištisus tris skyrius teko kalbėti, kad pasiturinčių klasių jaunuoliams išaiškintume, kaip pats gyvenimas su jo kasdieniais klausimais stumia teisingą ir drąsų žmogų į socialistų eiles, tarnystę revoliucijai, socialiam perversmui. Tuo tarpu ši tiesa yra tokia aiški, tokia paprasta! Bet kiek prietarų, kiek godžių, savanaudžių pasiteisinimų tenka sumušti, kuomet kreipiesi į buržuaziškai išauklėtus žmones!

Su jumis, jaunuoliai iš liaudies, galima trumpiau. Pats gyvenimas veda jus prie socializmo, kad užgimtų jūmyse drąsi mintis, gabumai elgtis sulig proto paliepimu. Iš tikrųjų, juk visas dabartinis socializmas kilo iš pačios liaudies gelmių. Nors keletas mokslininkų iš buržuazijos sluoksnio ir davė socializmui mokslo bei filosofijos pasipirtį, tačiau jo pamatinės pažūros kilo iš liaudies proto, kūrybos, iš darbininkų masių. Socializmas, tarptautinės darbininkų sąjungos, – ta tvirtčiausia dabartinio gyvenimo jėga, – buvo sukurta ne mokslo vyrų, o pačių darbininkų, dirbant pačios liaudies įtakoje. Ir tie keli rašytojai, kurie padėjo tam darbui, nieko kito nepadarė, o tik aiškiau išreiškė ir moksliškai patvirtino pasireiškusias liaudies darbininkų pastangas.

Gimti darbo pasauly ir visa savo siela nepasiaukuoti socializmui reikštų pačiam nesuprasti savo reikalų, atsisakyti savo gerovės, savo prigimto istorinio pašaukimo.

Ar atmeni, kuomet dar vaiku buvai ir rudenio metu išbėgdavai siauron, purvinon gatvėn pažaisti?

Per tavo plonus, menkus rūbus šaltis gnybdavo pečius, nugarą, o gatvės purvynas lisdavo į kiurus tavo batus. Jau tuo laiku tu, pamatęs išlepintus, turtingai aprėdytus vaikus, iš aukšto su panieka į tave

žiūrinčius, – retkarčiais suprasdavai, kad šios lėlės savo gabumais, protu ir jėga negali lygintis nė su tavimi, nė su tavo draugais. Bet greitai tave įstūmė purvinon dirbtuvėn, ir kasdien nuo šešių valandų ryto tau teko stovėti prie bildančios mašinos ir pačiam virsti mašina; diena iš dienos sekant jos vienodą judėjimą; o tuo pačiu laiku, – tie kiti vaikai ramiai sau mokinosi gimnazijose ir universitetuose. Ir štai dabar jie, – neturintys tokių gabumų, kaip tu, bet pasiekę mokslą, – tampa tavo viršininkais, tavo gaspadoriais. Visa kuo apsirūpini, jie naudojami gyvenimo malonumais, civilizacijos gerove. O tu? Kas gi tavęs laukia?

Tu, sugrįžęs iš darbo, įeini į mažą, drėgną, butu vadinama kambarį, kuriame bent penki šeši gyventojai; gyvenimo nuvarginta ir be laiko pasenusi tavo motina paduoda tau valgyti duonos, bulvių ir dar kokios nors putros. Vietoj poilsio arba pasilinksminimų tu laužai sau galvą amžinu klausimu: iš kur gauti pinigų užmokėti rytoj už butą, už ką pirkti tos pačios duonos ir bulvių? Nejaugi tu vilksi tokį pat skurdų gyvenimą, kokį nuo mažų dienų iki grabo lentos vilko tavo tėvas ir motina? Nejaugi tu visą savo gyvenimą dirbsi kitam, kad duotum jam visokius malonumus, turtus, mokslą, o sau pasiimtum amžiną rūpesnį dėl juodos duonos kąsnio? Atsisakyti nuo viso to, kas gyvenimą pagražina, saujelei dykaduonių atiduoti viską, kas gyvenime geriausio, maloniausio? Sprogti bedirbant ir pažinti vien trūkumus, skurdą, o likus be darbo – ir badą? Ar tai toks tavo gyvenimo tikslas?

Seniau tu tikėjai tais, kurie sakė, kad taip ir turi būti, kad taip visada buvo ir bus. Bet dabar tu jau nebetiki. Tu supranti, kad visa tai, kuo turtuoliai naudojami – jų namai, baldai, valgis, puikūs rūbai ir visa kita – ne jų pačių padaryta, bet darbininko ir valstiečio rankomis!.. Tai už ką gi jiems atiduota viskas, o jums tik sausa duonos pluta!?

Galbūt pasitenkinsi savo likimu. Nematydamas kitokios išeities, sakysi: – „Amžių amžiais taip buvo, todėl man, bejėgiui, tenka pasitenkinti! Todėl dirbsiu ir pasistengsiu kaip nors pragyventi, blogai ar gerai, kaip galėsiu.

Tegul bus taip. Bet čia pats gyvenimas tau atidengs akis.

Tarkime, tu dirbi fabrike. Fabrikantas, dabartinėse sąlygose norėdamas prisigrobti kuo daugiau turtų pasinaudojęs darbo rankų pigumu, visokiais būdais stengiasi pagaminti kuo daugiau gaminių, prekių.

Bet kadangi tų gaminių, tų prekių suvartojimas yra mažesnis, rinka nesusėja jų išpirkti, tai diena iš dienos, metai iš metų fabriko sandėliuose susidaro vis didesnė ir didesnė tų prekių atsarga. Ir štai galų gale prisiartina taip vadinama pramonės krizė, gamybos perprodukcija, sustojimas. O kuomet fabriko sandėliai perpildyti prekėmis, tai fabrikantui nėra naudos toliau tęsti gamybą, ir vieną gražią dieną jis fabriką sustabdo, o darbininkus išmeta gatvėn. Išmestųjų tarpe esi, žinoma, ir tu, ir greitu laiku pamatai, kad tavo vaikai, tavo žmona, tavo draugai, kentėdami įvairius trūkumus, pradeda silpnėti ir galų gale žūna, tuo tarpu gyvenimas, visai nesirūpindamas žūnančiais, plaukia didmiesčio gatvėmis po senovei. Tada tu pradėsi suprasti, koks šlykštus dabartinis surėdymas. Tada tu įsitikinsi, kad socialistai teisingai sako, jog dabartinis visuomeninis surėdymas turi būti pertvarkytas nuo viršaus iki apačios.

Arba vėl, jeigu tavo gaspadorius, tavo fabrikantas sumanys nuo tavo menkučio uždarbio nutraukti kelis centus. Tu, žinoma, pradėsi ginčytis, tuomet jis pasakys: „Jeigu tau maža, eik po velnių. Tavo vietoj bus šimtas!“ Tuomet tu supras, kad fabrikantas tave ne tik kerpa kaip avį, bet ir žmogumi tavęs neskaity, jis į tave žiūri kaip į darbo jėgą. Tokiu atveju tu toliau lenksi nugarą, atsisakysi žmoniškų jausmų ir nuolankiai priimsi visus pažeminimus ir paniekinimus, arba pasidrąsinęs jam tinkamai atsakysi, bet už savo „akiplėšišumą“ būsi išmestas iš fabriko ir kaip „maištininkas“ perduotas policijai, patalpintas kalėjimui. Tada tu pamatysi, kad ne veltui socialistai šaukia sukilti prieš vergovę, prieš neteisybę ir priespaudą. Tada tu užimsi vietą tarp socialistų ir dirbsi drauge su mumis, siekdamas panaikinti visokią vergiją – ekonominę, politinę ir visuomeninę.

O jūs, moterys iš liaudies, argi jūs, visa tai matydamos, galite žiūrėti bešaliai, šalta? Glamonėdamos savo vaikučius, ar jūs nepagalvojat, kas su jais bus, jeigu visuomenės surėdymas ir toliau pasiliks toks pat, kaip dabar? Nejaugi jūsų sūnums ir dukterims teks kęsti tokį pat skurdą ir alkį? Nejaugi ir jiems prisės amžinai kamuotis rūpesčiu dėl duonos kąsnio, amžinai skursti, nežinoti gyvenimo linksmybių, skęsti varguose? Nejaugi jūsų vyrams ir sūnums teks amžinai priklausyti nuo kokio nors darbininkų prakaitu nutukusio parazito „malonės“, amžinai būti paklusniais vergais, laikomais gyvulių vietoj?

– Ne! Žinoma, ne! Kiek kartų darbininkų žmonos

savo vyrams pagelbėjo sunkioj kovojo su kapitalistais, savo patarimais ir padėjimais! Kiek kartų pasaulio moterys darbininkės ėjo pirmose liaudies sukilimų eilėse, puldamos prieš atstatytus durtuvus. Ir šiandien Europos ir Amerikos moterys darbininkės neatsilieka nuo vyrų kovoje su prispaudėjais.

Kiekvienas doras žmogus iš jūsų, jaunuoliai – valstietis ir miesto darbininkas, mokyta ir nemokyta, turtingas ir beturtis, – jeigu tik jame plaka karšta ir jautri širdis, – turi suprasti, kaip dabar niekinamos žmogaus teisės, turi žinoti savo vietą ir eiti ten, kur jį stumia dabartinis surėdymas. Jis privalo būti revoliucionierius ir drauge su liaudimi dirbti vardan revoliucijos, kuri, sudaužiusi vergijos retežius, panaikinusį senąsias tradicijas, atidengs žmonijai naujus horizontus, iškovos tikrą laisvę, duos visiems darbo, leis išsivystyti gabumams, suteiks pilną džiaugsmą laisvo darbo vaisiais; padarys gyvenimą dorą, žmonišką ir laimingą!

Tegul mums nesako, kad mūsų per mažai, kad mes per silpni pasiekti mūsų užduočių, mūsų tikslui.

Suskaičiuosime savo eiles, pažiūrėsime, kiek mūsų kenčia nuo dabartinės priespaudos. Mažžemių ir

bežemių valstiečių, pusbadžiu gyvenančių Lietuvos kaimuose – milijonas; darbininkų ir smulkių tarnautojų, dirbančių fabrikuose ir dirbtuvėse, kraunančių kapitalus saujelei dykaduonių – daugelis tūkstančių; kareivių – taip pat tūkstančiai; juos ponai karininkai, tie turtuolių, parazitų bernai, norėdami užsitarnauti laipsnius ir vyties kryžius, mokina šaudyti į tėvus, brolius ir seseris, kuomet jie sukykla prieš plėšikus turtuolius. Kareiviams reikia tik pasukti durtuvus prieš savo vadus, ir tie žvaigžduoti ponaičiai išsibėgios kaip žiurkės. Taigi suskaičiuokime, kiek mūsų visų nuskriaustų ir paniekinčių, ir pamatysime, kad mes vienu mažu spustelėjimu galime sutriuškinti savo engėjus. Tegul tik laudis supras savo jėgą, tegul tik pamėgins – pergalė bus užtikrinta ir žemė įsiviešpataus tiesa.

Laisvai vertė P. Šnekutis

P. Kropotkinas. Žodis jaunimui. S.-D. laikraščio „Pirmyn“ leidinys. Vilnius, 1928

P. Kropotkino laidotuvės, 1921 m. vasario 13 d.

RICHARD J. F. DAY

UNIVERSITETAS KAIP ANARCHISTINĖ BENDRUOMENĖ

Richardas J. F. Day'us – kanadiečių politologas, filosofas ir sociologas. Domisi radikaliomis socialinėmis permainomis, kurios tampa galimos konstruojant alternatyvias bendruomenes ir politiką – čiabuvių pasipriešinimą, feministų ir transseksualų organizavimąsi, antiglobalistų aktyvizmą. R. Day'us mano, kad naujieji socialiniai judėjimai nuo ankstesniųjų skiriasi savo nehierarchiškais ir neprievartiniais santykiais, pagrįstais tarpusavio pagalba bei dalijimusi etiniais įsipareigojimais. Tokie judėjimai ieško iš kapitalizmo gelmių kylančios, bet prieš jį patį nukreiptos „nuolatinės autonominės zonos“.

Universitetą pateisina ta aplinkybė, kad jis išsaugo sąsajas tarp išsilavinimo ir užsidegimo gyventi, senus ir jaunus sujungdamas kūrybingam mokymuisi... Bent jau tokią funkciją visuomenėje jis turėtų atlikti. Universitetui, kuriam to padaryti nepavyksta, nėra prasmės egzistuoti.

Alfredas Northas Whiteheadas. Švietimo tikslai, 1929. (1)

Sprendžiant iš nuolatinių „bendruomeninių iniciatyvų“ ir „partnerystės programų“, būtų galima pasakyti, kad šiandien universitetai su precedento neturinčiu įkarščiu vykdo savo „socialinę funkciją“. Tačiau daugelis akademinų institucijų, apsėstų minties apie paklausias žinias, neatitinka Whiteheado reikalavimo „kūrybingai mokytis“, arba to, ką šiandien būtų galima pavadinti radikalia arba kritine mintimi. Vietoj to jie vaikosi paskutinių madų, tikėdamiesi nukreipti pinigų į pelningą mokymų sektorių. Šią tendenciją lengviausia pastebėti tikslųjų mokslų, technologijų ir verslo mokyklose, kur hegemoniniam įgūdžių perdavimo modeliui beveik nekylo jokių iššūkių. Tačiau ši tendencija matoma ir socialiniuose bei humanitariniuose moksluose, kur finansavimas ir dėstytojų pasirinkimas vis akivaizdžiau susiejamas su valstybės kišimasi užtikrinančia socialine politika ar korporacine masių kultūra. Siekiant pasipriešinti šioms tendencijoms, svarbiausia iš naujo kūrybingai perkurti universitetą, kad jis pateisintų savo tolimesnę egzistenciją kaip radikalių teorijos ir praktikos erdvė.

Atliekant šią užduotį, svarbu pripažinti, kad „visuomenės“ nebegalima suvokti kaip vientiso darinio, kuriame intelektualinis aktyvumas atliktų universalią funkciją, kaip būdavo manoma Whiteheado laikais. Industrinės tautinės Vakarų valstybės šiandien pasižymi vis giliau įsisąmoninamais rasiniais, seksualiniais, klasiniais, gebėjimų ir t.t. skirtumais. Prie šių, dabar jau tvirtai įsišaknijusių, skirtumų prisideda vis skirtingesnės liberaliojo demokratinio kapitalizmo ateities vizijos. Tokie autoriai, kaip Francis Fukuyama, mano, kad mes pasiekėme istorijos ir ideologijos pabaigą, todėl galime tikėtis, kad mums bus suteikta galimybė dalyvauti integruotoje ir nerūpestingoje kapitalistinėje utopijoje. (2) Kitiems neoliberalizmo triumfas yra pavojingo regeso, gresiančio sugriauti visą šimtmetį kurtas socialistines reformas, ženklas. Kylant antiglobalistiniam judėjimui ir tęsiantis kovoms, kuriomis siekiama padaryti galą čiabuvių kolonizacijai,

tampa aišku, kad šis klausimas yra anaipol ne „akademinis“, o kasdienis ir fundamentalus kiekvienam žmogui, gyvenančiam bet kurioje pasaulio dalyje.

Simono Fraserio universiteto humanitarinis institutas, vadovaujamas Jery'io Zaslove'o, remdamas renginius ir projektus Vankuveryje bei aplinkinėse teritorijose, skatino kritiškai žvelgti į neoliberalizmą, globalizaciją ir su jomis susijusias socialines problemas. Manau, kad viena jo instituto sėkmės priežasčių – dėmesys tam, ką Jery'is pavadino anarchistinės bendruomenės principais. Šiame straipsnyje noriu parodyti, kaip tokie principai meta iššūkį mums įprastai universiteto struktūrai ir paruošia dirvą kūrybingai jos pertvarkai. Taip pat man norisi kelti prielaidą, kad universitetas kaip anarchistinė bendruomenė, kaip „informacinio tilto“ tiesimas tarp akademinės terpės ir aktyvistų (3), siūlo modelį, kurį būtų galima išplėtoti tiek valstybės bei korporacijų finansuojamo aukštojo mokslo sistemoje, tiek anapus jos ribų.

Atkreipiant dėmesį į motyvacijos principus, reikia pabrėžti tris skirtumus tarp neoliberalaus universiteto ir universiteto kaip anarchistinės bendruomenės. Pirmiausia, jei „mokslininkų bendruomenės“ idealas tradiciškai skatindavo „tiesioginius ir įvairiapusiškus santykius tarp savarankiškų grupės narių“, šiuolaikinis akademinis darbas vis dažniau pajungiamas centralizuotai valdytojų kontrolei. Steigdami etikos stebėtojų tarybas, siauro „tobulinimosi“ ir korporacinės „partnerystės“ centrus, karjeros biurokratai dabar nustato, kas „priimtina“ ar „naudinga“ atliekant mokslinius tyrimus, be to, jie yra pajėgūs primesti įvairias disciplinavimo formas tiems, kurie nukrypsta nuo globaliniu lygmeniu nurodytų tikslų. Taigi vienas iš universiteto kaip anarchistinės bendruomenės tikslų turėtų būti apsisaugojimas nuo reikalavimų, vertės kriterijų primetimo, kritinio teorinio darbo, neorientuoto į tam tikrus „tikslus“ ir nežadančio aiškių „rezultatų“, skatinimas. Reikalavimų atmetimas reikštų, kad socialiniai tyrimai gali būti vertingiausi būtent tada, kai jiems nepavyksta atnešti žadėtų rezultatų, arba tada, kai įrodo, jog vertinimas pagal objektyvius mokslinius standartus – neįmanomas. (4)

Antra, jei anarchistinės bendruomenės yra paremtos „dialogu“ ir su „karingu priešišku žiūri į specializacijas ir ekspertus“, tai šiandieniniai universitetai yra labai susiskaidę į disciplinų fragmentus. Žinoma, pastaruoju metu ši tendencija

yra pastebėta, mėginama skatinti tarpdiscipliniškumą. Geriausiu atveju šis sąveikos modelis turėtų tapti išties dialogišku bachtiniška prasme: jis leistų pasireikšti „daugybei nepriklausomų ir nesusiliejančių balsų ir suvokimų“, padedančių atrasti naujas sąveikos formas. (5) Bet šios pastangos žymia dalimi neutralizuojamos, kai „tarpdisciplininių studijų“ programos absorbuojamos į tą pačią fakultetų sistemą, kuriai buvo stengtasi mesti iššūkį. Taip pat reikėtų pastebėti, kad tarpdiscipliniškumas savaime gali tapti disciplina ir galimybė dar labiau sugriežtinti reikalavimus (intensyvėjant konkurencijai dėl mažėjančių dotacijų, bus keliami reikalavimai fakultetų ir aukštųjų mokyklų „bendradarbiavimui“). Turint omenyje finansavimą, kontaktams tarp disciplinų kyla pavojus, kad jie bus įtraukti į monologišką korporacinį mokslo modelį („problemos bus sprendžiamos dirbant komandoje“). Taigi antroji universiteto, kaip anarchistinės bendruomenės, užduotis būtų atpažinti (tarp)discipliniškumo ir tam tikrų jo apraiškų keliamus pavojus bei stengtis juos sumažinti iki minimumo.

Galų gale, mažėjančių resursų epochoje anarchistinė bendruomenė pasitiki kooperavimusi, dalinimusi ir tarpusavio pagalba, o ne hobsiškais svarstymais apie kintančius galios santykius, įsišaknijusius konkurencijoje, biurokratijoje ir patriarchyte. Akademinių pasaulio nelaimė, disciplinų

specializacija paskatino individualią konkurenciją, o taip pat konkurenciją tarp atskirų katedrų ir fakultetų – visa ši konkurencija intensyvėja esant reikalavimų hegemonijai. Humanitarinių ir socialinių mokslų fakultetai sistemingai žlugdomi, verčiami „nereikalingais“ – lygiai kaip ir socialinės paramos ar aplinkos apsaugos projektai, kurių bandoma atsikratyti visoje globalinėje erdvėje. Kaip ir bet kuriame kolonizacijos procese, sunku išlaikyti solidarumą, kai naudojama „skaldyk ir valdyk“ taktika. Tačiau pastarojo metodo tendencijos aiškiai parodė, kad tuo atveju, kai akademiniai intelektualai nenori būti prijaukinti ir stengiasi kovingai brukti savuosius kūrinius – intelektualinės produkcijos liekanas – kaip rinkodarai skirtus

universiteto autentiškumo įrodymus, tada būtina organizuoti pasipriešinimą skersai ir išilgai institucijų, taip pat siekti, kad kiekviena korporacinio mokslo šalininkų ataka prieš atskirą individą, fakultetą ar aukštąją mokyklą būtų paversta ataka prieš mus visus. Louise H. Forsyth savo 2000-ųjų pranešime, kuris buvo skaitytas tarptautiniame Britų akademijos humanitarinių ir socialinių mokslų forume, teigia, kad pagrindinė dabarties tema – santykiai tarp universitetų, valstybės ir korporacijų. „Šios diskusijos tapo neišvengiamomis po to, kai visos Forume dalyvavusios šalys pripažino, kad, nepaisant vietinių skirtumų, joms visoms būdingos tos pačios socialinės ir politinės realijos, kai vis labiau pabrėžiama universiteto kaip kapitalo kūrimo ir dirbančiųjų apmokymo agentūros misija, todėl vis mažiau pripažįstama dėstymo bei tyrimų svarba socialinių ir humanitarinių mokslų srityse“.

Taigi, jei norime veiksmingai kovoti su universiteto sistemą kolonizuojančia neoliberalia ideologija, mums reikės kovoti trimis gretimais frontais. Visų pirma, kritiškos akademinės ir intelektualinės bendruomenės turi siekti daugiau autonomijos ir nepriklausomybės nuo universitetų administracijos ir, kaip Odisėjas ant stiebo, saugotis sirenų balsų, kviečiančių kelti darbo efektyvumo reikalavimus. Mes turime atsikratyti specializacijos ir centralizacijos, apleisti griežtas ir

despotiškas fakultetų struktūras mobiliųjų, interesais pagrįstų bendruomenių labui. Ir, turbūt svarbiausia, mes turime veikti pagal kooperacijos ir tarpusavio pagalbos principus, kad išvengtume nelaimių, kurias atneštų gundantis dalyvavimas mūsų pačių kolonizavime ir sunaikinime. Akivaizdu, kad tai dideli uždaviniai, todėl tokios organizacijos kaip minėtas institutas, kurioms tam tikra prasme pavyko juos pasiekti, turi būti apgintos bei išplėstos. Bet to negana. Mums iškyla užduotis sukurti alternatyvas visuomenės vizijai, su kuria dabar bando tapatintis politikai, verslo lyderiai ir universitetų administracijos.

Laimei, galia visuomet kuria pasipriešinimą, o universitetas nėra vienintelė, pati svarbiausia neoliberalios kolonizacijos erdvė. Čia vykstančios kovos stipriai rezonuoja su tomis kovomis, kurias Jacquesas Derrida yra pavadinęs Naujojo Internacionalo kūrimusi. Turėdamas omenyje poreikį kovoti su „dešimtimi naujosios pasaulio tvarkos“ rykščių (6), Derrida pastebi, kad XXI amžiaus socialinių judėjimų organizavimuisi „nereikalingos partijos, tautos, valstybės, nuosavybės“. (7) Neišsiplėsdamas ties kuriuo nors konkrečiu pavyzdžiu, Derrida savo analizėje gana vykusiai nusako antiglobalistų judėjimą. Šiame judėjime dalyvaujančios grupės, suvienytos priešiško pasaulio elitui, kuris panaikino valstybės reguliavimą ekonomikoje, sąmoningai atmeta tiek senosios, tiek naujosios kairės hierarchinės valdžios struktūras, vietoj to pasirinkdamos veiksmus, kuriems niekas nevadovauja ir kurie primena decentralizuotą interneto struktūrą. (8) Perimdamos anarchistų idėją, kad laisvės neįmanoma pasiekti per prievartą, atmesdamos masinę valstybės hegemoniją, antiglobalistų jėgos sugebėjo pasiekti bendrumo akimirkų, perkirtusių tradicinius seksualinių, rasinių, klasinių ir politinių orientacijų barjerus. Šiame kontekste labiausiai tinka paminėti 1999-aisiais Sietle kilusius protestus prieš Pasaulio prekybos organizacijos susitikimą – jų metu sėkmingai „sutapo“ kiekvieno, tiek gyvūnų teisių aktyvistų, tiek profsąjungų atstovų žydromis

apykaktėmis interesai.

Bet, kaip pasiskubino pažymėti tiek kairieji, tiek dešinieji kritikai, visuomenė yra sutverta ne iš greitai prabėgančių bendrystės akimirkų. Kaip teigia Naomi Klein, „nuolatos skamba kaltinimai, kad šie žmonės yra tokie neorganizuoti, kad netgi nesugeba kartu pasipriešinti puikiai organizuotoms pastangoms juos organizuoti“. Klein ironiškai apibūdina šias raudas ir nušviečia svarbų antiglobalistų judėjimo bruožą: jam trūksta tam tikros struktūros, kuria paremti šiuolaikiniai valstybiniai ir korporaciniai dariniai. Šis trūkumas gali lengvai būti suprastas kaip stoka, bet jį galima suvokti ir kaip pozityvų veiksnį: jį sukūrė organizacijos, kurios šiuo metu neatitinka normos, nes jų modelis yra ne toks hierarchiškas ir neparemtas vien tik valdžia ir klusnumu. Jei antiglobalistų judėjimas pasirodo esąs „neorganizuotas“, taip yra tik dėl to, kad jo organizavimosi modeliai nėra tokie akivaizdūs modernioje kapitalistinių – socialistinių tautinių valstybių paradigmoje.

Tolėsnes teorines problemas kyla tada, kai šie alternatyvūs organizavimosi modeliai yra sutapatinami su „viešosios erdvės“ atgimimu. Toks visuomenės modelis atrodo įtartinas dėl daugelio priežasčių, atsiradusių dėl esminio skilimo tarp socialinės ir politinės erdvės, kuris užgimė, subrendo ir ėmė pūti

artimai bendraujant išnaudotojams kapitalistams bei geležiniam racionalių biurokratų narvui. Iš tiesų, labiausiai kairuoliški komentatoriai dabar, regis, pritaria Habermaso tezei apie kolonizaciją, kuri teigia, kad skiriamoji linija tarp dviejų Vakarų industrinių visuomenių tokia blanki, jog negalima pasakyti, ar jos dar atskirtos. (9) Tačiau yra aiškių prieštaravimų dėl to, kaip reaguoti į šią situaciją. Habermasas – ir daugelis kitų – mano, kad pilietinė visuomenė yra pakankamai savarankiška, kad pati pasipriešintų kolonizacijos veiksniams. Tačiau Antonio Negri ir Michaelis Hardtas tvirtina, kad pilietinę visuomenę jau yra įtraukusi valstybė, kad „esminė politinė dabarties realija yra egzodas“. (10) Jų manymu, viešojo erdvė dabar egzistuoja kaip simuliakras, kuris liudija, kad reformos yra „ne tik neįmanomos, bet ir iškrypėliškai nuobodžios, nuolat pasikartojančios ir itin žiaurios“. (11)

Jei pilietinę visuomenę iš tiesų susiurbė valstybė ir korporacijos, radikalų šiandieninių alternatyvių erdvių potencialą sudarytų visuomenės dalis, neįsitraukusi į hegemoninę ekvivalentų grandinę, o ne visuomenės veiksmas kurio nors klasikinio pliuralistinio modelio „viduje“. Vėlgiai tai reikštų anarchistinės bendruomenės principų, kuriuos iškėlė Jery'is, pritaikymą.

Anarchistinėms bendruomenėms, nepripažįstančioms „eschatologinės ar apreikštos religijos“ (o tuo pasižymi, pavyzdžiui, neoliberalai, kurie pasitiki pseudohėgeliškėmis istorijos pabaigos tezėmis), reikia bendrų „institucijų“, „išraiškos formų“ ir suvokimo, „kad prekių gamyba nuolat veržiasi į kultūros gamybą ir jai prieštarauja“. Noriu pasakyti, kad šios bendruomenės turi ieškoti naujų universalių išraiškos formų ir kurti kuo daugiau socialinių institucijų. Jei valstybės ir pilietinės visuomenės atskirties nebeįmanoma pastebėti empiriniu būdu, vadinasi, šios išraiškos formos turi pradėti veikti ne erdvėje, kuri yra kolonizuota valstybinių ir korporacinių imperatyvų, bet tos erdvės išorėje ir greta jos.

Žmonės, prisiimdami tokį iššūkį, yra šiandieniniai aktyvistai, o ne bombas mėtantys ir „Starbucks“ darkantys maniakai, kurių taip

mėgsta nekęsti masinė žiniasklaida. Iš tiesų, vienas įdomiausių naujojo judėjimo aspektų yra polinkis kurti alternatyvas, o taip pat ir protestas prieš egzistuojančias institucijas. Tiems iš mūsų, kurie rimtai vertina Foucault galios kaip dominavimo kritiką, svarbiausia yra atsitraukti nuo masinės centralizacijos ir pasiūlyti naują taktiką bei pasipriešinimo strategiją, kaip visa tai perkurti. Įdomus pavyzdys – greitai augantis Nepriklausomos žiniasklaidos centrų (*Independent Media Centres, IMC*) tinklas, besistengiantis kovoti su korporacijų nuosavybės koncentravimu ir kuriantis alternatyvias žiniasklaidos formas. Šie centrai yra nepriklausomi ne tik nuo masinės žiniasklaidos konglomeratų, bet ir vienas nuo kito – tarp jų nėra pagrindinio centro, skleidžiančio vienintelę įmanomą redakcijos informaciją. Kiekvienas centras stengiasi veikti skatinamas vietinių bendruomenių interesų ir resursų. Taip kuriama labai diferencijuota sistema. IMC yra puikus veikiančios kūrybingos anarchistinės bendruomenės pavyzdys, modelis, kuris gali būti pritaikytas kitoms institucijoms, pasižyminčioms endemiška valstybės ir korporacijų kontrole. (12)

Viena iš tokių institucijų, žinoma yra universitetų sistema. Kokios galimybės tą padaryti šioje sistemoje? Kaip jau minėta straipsnio pradžioje, popieriai prasti. Ne tik dėl to, kad elitiniams akademikams sunku pradėti veiksmingai priešintis, bet ir dėl to, kad universitetas yra vis mažiau patrauklus radikalioms jaunimo kultūroms. Priešingai nei kairieji aktyvistai praeityje, šiandieninių judėjimų dalyviai demonstruoja išskirtinį nepasitikėjimą teorijomis bei manifestais ir yra linkę nusivilti griežtomis akademiniu gyvenimo struktūromis. Etatų mažinimai, pertvarkymai ir universitetų tarybas kolonizavę verslo interesai nėra tai, ko negalima pakeisti, bet žmonės, kurie galėtų veiksmingiausiai tam priešintis, nukreipia savo dėmesį kitur.

Taigi, jei universitetas kaip anarchistinė bendruomenė turi ateiti, jis gali tapti ne pelno siekiančiu, bendruomeniniais pagrindais veikiančiu „trečiuoju sektoriumi“, egzistuojančiu anapus valstybės ir privačiai finansuojamų švietimo sistemų. Tokio pobūdžio aktyvizmas jau tampa gana įprastas: diskusijos, konferencijos ir skaitymo grupės organizuojasi be oficialių institucijų pritarimo bei pagalbos. Profesionalūs akademikai pabrėžtų, kad šie eksperimentai turi savų problemų: jų formai ar turiniui gali stigti „kruopštumo“; jiems gali stigti adekvataus supratimo apie esminius dalykus ir teorijas, galų gale, juose, žinoma, išnyksta skirtumas tarp dėstytojo eksperto ir besimokančio „ne eksperto“. Bet kiekvieną šių silpnųjų galima suvokti kaip stiprybę: per didelis kruopštumas dažnai baigiasi minties sumenkimu; panėrimas į akademinę sritį gali tapti aklumo aplinkai ir esančiam šalia priežastimi; o profesionaliems akademikams, kokie jie bebūtų ekspertai specializuotose srityse, daugeliu atžvilgiu gali būti naudingas ryšys su tais, kurie kaupia kitų sričių žinias ir patirtį.

Kvalifikacijos problema artimai susijusi su profesionalumo problema, tik ją išspręsti yra dar sunkiau. Epokoje, kurioje teikiami įvairiausių sričių diplomai – nuo automobilių dizaino iki postmodernistinės

teorijos – ir kurioje turimas diplomai garantuoja galimybę gyventi finansinį bei emocinį „produktyvaus“ visuomenės nario gyvenimą, aukštojo mokslo sistemą būtų geriausia apibūdinti kaip darbo jėgą produkuojantį mechanizmą. Jei universitetas kaip anarchistinė bendruomenė plėstųsi ir jos veikla intensyvėtų, ji gali turėti reikalų su formalaus akreditavimo sistema. Ironiška, kad siekti tokių tikslų padeda privatizacijos procesai, sugriovę valstybės remiamus universitetus. Bet ilgalaikis tikslas turi būti teisinių formų perkūrimas, padarant jas nepriklausomas nuo specialistų akreditavimo (kuris pats yra universitetinių reikalavimų produktas). Taigi bus ne tik ginamasi, bet ir stengiamasi ugdyti bei kurti alternatyvias bendruomenes, savarankiško tvarkymosi ir ekonomikos formas – tai būtina siekiant pertvarkyti universitetą į anarchistinę bendruomenę. Tik atrasdami ir sukurdami įvairius finansavimo šaltinius ir tam tikrą paramą, kuri nuteka administraciniais kanalais, kolonizuotais neoliberalų ideologijos, mes galime išvengti priklausomybės nuo finansinių valstybės bei korporacijų resursų, kuriais naudojasi akademiniai intelektualai. Tai – gąsdinanti, bet visai įmanoma užduotis. Pavyzdys – gana sėkmingai veikiantis Kanados politinių alternatyvų centras.

Jei išnaudotume visas universiteto, kaip anarchistinės bendruomenės, galimybes, pasiektume tai, ką daugelis skaitytojų vertintų kaip beviltišką utopiją – tiesiog perkurtume visą Vakarų civilizaciją. Bet situacija neatrodo tokia beviltiška, jei omenyje turėsime du pagrindinius dalykus: 1) nebūtina visko keisti iš karto, 2) nebūtina to siekti per egzistuojančias struktūras. Tie, kurie išmano anarchistines socialinės revoliucijos teorijas, atpažins šiuos principus, jau seniai siūlomus kaip veikiančią alternatyvą valstybiniam socialinės organizacijos ir pokyčių modeliams, kurie dominavo modernioje Vakarų visuomenėje. (13) Kalbėdamas apie „valstybinius modelius“, turiu omenyje (post)marksizmą ir liberalizmą, kurie nepaisant daugelio skirtumų, pasikliauja totaline centralizuota prievarta kaip būtinu bet kokios socialinės transformacijos elementu.

Marksistinės revoliucijos atveju valstybė prisiima užduotį įvesti „proletariato diktatūrą“ visai nacionalinei visuomenei, o reformatoriškose liberalų ir postmarksistų ideologijose valstybė tampa tarpininke pilietinėje visuomenėje kylančiuose konfliktuose, vėliau to tarpininkavimo rezultatai išspinduliuojami visai visuomenei.

Tvirtindamos, kad socialiniams pokyčiams būtina valstybės prievarta, šios ideologijos į paraštes nukelia Vakarų visuomenėje išstobulintą anarchistinę teoriją, praktiką ir viso pasaulio čiabuvių kultūros patirtį. (14) Antiglobalistų ir kolonizacijos priešininkų judėjimai yra itin įdomūs, nes jie į vieną visumą suveda šias

atmestas bei į paraštes nukeltas tradicijas ir meta iššūkį neišvengiamoms valstybės ir korporacijų dominavimo formoms. Užtuot lėtai kentėję ir laukę, kol kritiniai socialiniai ir humanitariniai mokslai mirs nuo išsekimo, akademiniai intelektualai turėtų sekti šiuo pavyzdžiu ir intensyviau ieškoti galimybių anapus valstybės ir korporacijų užvaldyto pasaulio. Galbūt tik tokiu būdu bus išlaikyta ribota – bet būtina – erdvė tam, kad būtų užginčyta Fukuyamos stiliaus istorijos pabaiga.

...

(1) Alfred North Whitehead. *The Aims of Education*, New York: New American Library, p. 97

(2) Francis Fukuyama. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press, 1992

(3) Šios koncepcijos aptarimą ir apskritai intelektualo vaidmens viziją galite rasti: Michel Foucault. *Intellectuals and Power*. In: Foucault *Live*, New York:

Semiotext(e), 1996

(4) Kaip parodė pastarojo meto skandalas medicininuose tyrimuose, net patys „mokslingiausi“ ar akademiškiausi tyrinėtojai nesiruošia kęsti į ranką, kuri juos maitina – jie netgi negali sutikti, kad yra maitinami. Pasak straipsnio laikraštyje „Vancouver Sun“, žurnalas „The New England Journal of Medicine“ prisipažino nusiengęs savo paties etikai – beveik pusę aprašymų apie vaistus, išspausdintų nuo 1997-ųjų, buvo parašyta tyrinėtojų, kuriuos slapta rėmė vaistų kompanijos. (Feb. 24, 2000, p. A6)

(5) Mikhail Bakhtin. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984

(6) Jacques Derrida. *Specters of Marx*. New York and London: Routledge, 1994. „Dešimčia rykščių“ vadinamos

bedarbystė, pilietinių teisių stoka, ekonominiai karai, „laisvosios rinkos“ prieštaraivimai, „trečiojo pasaulio“ paskolų krizė, ginklų pramonė, atominio ginklo kūrimas, etniniai karai, kriminalinės valstybės – vaiduokliai ir tarptautinės teisės trūkumas

(7) Ibid., p. 29

(8) Žinoma, būtų naivu kalbėti apie tai, kad interneto struktūra yra visiškai „demokratiška“. Šiandieniniame pasaulyje decentralizacija nebūtinai reiškia Foucault aptarto dominavimo baigties. Sekdami Deleuze'u ir Guattari, greičiau išskirtume radikalius rizomatinius socialinio organizavimosi modelius, tokius kaip aktyvistų bendruomenės, kurios interneto pagalba organizuoja tam tikras akcijas, ir šakninius rizomatinius modelius, tokius kaip pasaulinis banko mechanizmų tinklas. Pirmuoju atveju nėra viršūnių, vykdančių „kontrolės“ funkciją, antruoju atveju kiekvienas skatikas skrupulingai susiurbiamas centrinių valdymo sistemų, kurias palaiko finansinės institucijos. Žr.: Deleuze and Guattari. *A Thousand Plateaus*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987

(9) Antrame „Theory of Communicative Action“ (Boston: Beacon Press, 1987) tome Habermasas postuluoja, kad modernizacijos epochoje instrumentinė medijų sistema buvo atjungta nuo racionalaus „gyvenamojo pasaulio“, nuo kultūrinio pažinimo, kuris iki tol nekėlė problemų. Habermasas tikina, kad nuo pasaulio buvo atjungta ne tik sistema – „valstybinė visuomenė funkciniais reikalavimais kėsinausi į patį socialinių grupių gyvenimo būdą“ (169). Tai siejasi su keletu „kolonizacinių efektų“ (196), pavyzdžiui, „technizacija“ (183), „mediatizacija“ (186) ir „instrumentalizacija“ (187).

(10) Michael Hardt and Antonio Negri. *Labor of Dionysus: A Critique of the State Form*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994

(11) Ibid. p. 309

(12) Žr.: www.indymedia.org sudarančių puslapių sąrašus ir ten esančius pasakojimus apie garsių IMC veiklos pradžių

(13) Puiki šios anarchistinės teorijos apie socialinę revoliuciją, kaip „struktūrinį pokytį“, genealogija: Martin Buber. *Paths in Utopia*. Boston: Beacon Press, 1958.

(14) Žinoma, Marso teorijoje manoma, kad valstybė išnyks pereinant iš socializmo į komunizmą. Į marksistinę praktiką šiuo atžvilgiu reikėtų žvelgti įdėmiau.

Iš anglų k. vertė Kasparas Pocius

Versta iš: Richard Day. *The University as Anarcho-Community*. In I. Angus (ed.) *Anarcho-modernism: Essays in Honour of Jerry Zaslove*, Vancouver: Talonbooks, 2001

AIRA NIAURONYTĖ

Fotografavo Aura Pakeitytė

APIE LAISVĄJĮ UNIVERSITETĄ

Aira Niauronytė – Laisvojo universiteto iniciatyvinės grupės narė, akcijų prieš aukštojo mokslo apmokestinimą dalyvė, „Studentų pasipriešinimo“ aktyvistė, literatūros ir laisvės studentė

Apie Laisvojo universiteto idėją pirmą kartą išgirdau 2008 m. pavasarį, netrukus po studentų mitingo, kurį vainikavo barikada VU rūmuose. Įvykiai išjudino mintis, pamatėme, kaip simbolinė barikada gali virsti tikra. Dabar matome, kaip tikrove tapo visai kitais dėsniais veikiančio universiteto vizija, kuri buvo apsvaiginta tų įvykių įkarštyje. Aktyvūs studentai, nepatenkinti merdinčia Lietuvos aukštojo mokslo sistema, sugalvojo alternatyvą šiai sistemai – Laisvąjį universitetą. Netaisykime supuvusių universitetinių struktūrų, geriau patys kurkime naują nepriklausomą universitetą, negalvodami, kad esama tvarka yra vienintelė ir nepakeičiama. Kurkime laisvą, nehierarchišką keitimosi idėjomis erdvę, paremtą tikru žmonių noru mokytis, o ne gauti ar nusipirkti diplomą, t.y. statusą visuomenėje. Laisvasis universitetas vadovausis reikmėmis patiems kalbėti apie mums svarbius dalykus, gyvai bendrauti, dalintis mintimis ir patirtimi. Panašiai, gal kiek kitais žodžiais praeitą pavasarį apie LUNI idėją kalbėjo Kasparas P.

Tiek barikados, tiek mintys apie Laisvąjį universitetą buvo visiškai naujo vėjo gūsis vilniečių gyvenime – niekas iki tol nebandė daryti nieko panašaus. Su draugais vis kalbėjome, kad reikia, jog kiltų nauja pasipriešinimo, maišto banga, kad būtų realizuotas mūsų laisvės troškimas, užuot pasitenkinus tuo, jog prieš 20 metų mus jau „padarė“ laisvus. O laisvas turbūt esi tada, kai kuri ir atrandi save pats (-i), o ne laikaisi primestų gyvenimo modelių. Laisvus mus daro savišvieta, platesnis akiratis, atvirumas, kritinis žvilgsnis. Laisvus ir drąsius... Jau tada, aną pavasarį, jautėme, kad Laisvasis universitetas gali būti veiksnys, kuris keis bei formuos būsimų jo studentų ir galbūt visos visuomenės gyvenimą.

Laisvasis universitetas veikia kaip žmonės vienijanti idėja, iš spektaklio visuomenės nario ir pasyvaus stebėtojo formuojanti aktyvų dalyvį, turintį savo poziciją įvairiais klausimais, kritiškai vertinantį galios struktūrų diktuojamą visuomenės situaciją. Kalbant net apie teorinius dalykus, jie tampa realūs, dingsta abejingumas aplinkai, pajunti, kad tvirta kiekvieno žmogaus nuomonė yra svarbi, kurianti kritinę masę, o pakankama kritinė masė galėtų keisti ir kada nors pakeis esamą visuomenės bendrabūvio būklę. Man atrodo, kad labai svarbus yra pats supratimas, kad gali imti ir padaryti. Sakym, ko reikia LUNI paskaitai? Lektoriaus, studentų, susirinkimo erdvės ir noro visa

tai daryti. Viskas. Svarbu suvokti, kad kiekvienas gali tapti dalyviu, kurti alternatyvas, keisti bent jau šalia esančią surambėjusio pasaulio dalį. Revoliucija pirmą turi įvykti galvoje. Pirmą yra suvokiama, kad gali būti kitaip ir kad kiekvienas gali prisidėti prie kaitos procesų, rasti bendraminčių, aišku, visų pirmą pats formuodamas savo asmenišką ir autentišką santykį su pasauliu.

Esu LUNI studentė nuo pat pradžių, t.y. nuo 2008 m. rugsėjo. Paskaitų temos labai įvairios – nuo teisinio šamanizmo, andergraundo, komiksų kultūrų ir pornografijos kaip reiškinio nagrinėjimo iki kultūros kriminalų aiškinimosi, mokymosi medituoti ar pokalbio apie religijos ir kūrybos sąsajas. Būta ir susitikimų su profsąjungų aktyvistais, diskusija apie diskriminaciją, žmonijos tikrąjį amžių, NSO. Tai tik keli pavyzdžiai. (Daugiau apie paskaitas galima sužinoti apsilankius LUNI svetainėje.) Temos kontraversiškos ir probleminės. Apie tokius dalykus vargu ar išgirsi universitete ir juo labiau – mokykloje. Jos dažnai nenagrinėjamos ir oficialioje žiniasklaidoje. O čia apie tai gali išgirsti visi norintys.

LUNI alternatyvumas taip ir pasireiškia – veikiamą visiškai autonomiškai nuo valstybės bei verslo sektorių, informacija sklinda visai laisvai, niekaip nefiltruojama. Kalbant iš savo pozicijos, čia sužinojau apie dalykus, kurių gal net nebučiau girdėjusi, pvz., apie vikinomiką kaip veiklos būdą, omnikratiją kaip valstybės valdymo modelį ar molio gydymą savybes...

Diskusijos atveria kelius sąmonėje ir padeda formuoti kitokiam supratimui apie kasdienes reiškinis – politiką, teisę, protestą, pornografiją, – apie kuriuos žmonių nuomonė dažnai yra persmelkta stereotipų. Požiūrių išsakoma įvairių, todėl tiesiog klausydamiesi ar tyliai draugui į ausį aptardami diskutuojamą klausimą, studentai formuoja ir savo poziciją.

Lektoriai, ateinantys skaityti pranešimų ir diskutuoti, taip pat labai įvairūs: yra tokių, kurie patys studijuoja kituose universitetuose, kiti juose dėsto, tačiau neapsiribojama tik akademiniiais žmonėmis. Daugelis pranešėjų užsiima visuomenine veikla, rašo straipsnius spaudoje, yra menininkai ar tiesiog žmonės, atėję pasidalinti savo patirtimi tam tikroje veiklos srityje. Pvz., pažinąsiję A. Barysą-Barą pasakojo apie šį įdomų, jau nebesugrąžinamą žmogų, Start FM radijo

atstovai kalbėjo apie veiklos radijuje specifiką (kurią, beje, ir patys vėliau toje radijo stotyje išbandė rengdami laidą „LUNI valanda“). Iš patirties pasakota apie TSRS griūties metu veikusių anarchistus, pristatyti kelionės po Indiją įspūdžiai. Buvo ir savotiškas ciklas paskaitų apie ateities visuomenę ir politiką. Taigi – įvairovė.

Patirtis Laisvajame universitete skatina kitaip pažūrėti ir į mokymąsi, studijavimą bei studentų ir dėstytojų santykius apskritai. LUNI diskusijų gyvumas skatina nevertinti kaip normos studentų pasyvumo, tylos ir įtampos, kuri tvyro per seminarus valstybiniuose universitetuose. Natūraliai imi stengtis savyje neigti tą universitetinio „akademiškumo“ iliuziją, keisti oficialius studentų ir dėstytojų santykius. Neleidi sau galvoti apie tai, kad visa informacija turėtų būti dėstytojo suvirškinta ir tvarkingai sudėta kiekvieno studento galvon...

Labai įstrigo D. Mikšio paskaita-performansas apie atidėliojimą. Užsiėmimas buvo ilgai „atidėliojamas“, o paskui staiga, visai neįprastą savaitės dieną (antradienį, o LUNI Vilniuje paprastai vyksta ketvirtadieniais) ėmė ir įvyko. Sužinojau paskutinę akimirką, nuėjau. Nekomentuosiu paties pranešimo apie atidėliojimą kaip natūralų žmogaus (ne)veiksmą, kuris turi ir teigiamų, ir neigiamų aspektų, bet tas netikėtas užsiėmimas, surengtas neįprastu laiku, parodė Laisvojo universiteto gaivališkumą ir spontaniškumą. LUNI – tai reiškinys, galintis išdygti bet kada ir bet kuriuo metu. LUNI neturi konkrečios vienos vietos, yra keliaujantis, apsistojantis įvairiose erdvėse: galerijose, ŠMC, bibliotekose, etc. Galima sakyti, jame gali įvykti bet kas, nes mokymasis, patirties, žinių sėmimasis – labai neapibrėžtos sąvokos. Toks gaivališkumas nepaprastai žavus, nes tai nekontroliuojamas, sąmoningas savaeigis procesas be griežtos struktūros, hierarchijos, pagrįstas tik žmonių tarpusavio bendravimu ir noru keistis žiniomis. Tiek D. Mikšio paskaita (į kurią, beje, susirinko pilna salė žmonių), tiek paties LUNI gyvavimas apskritai yra puikus įrodymas, kad gyvenimas gali būti organizuojamas būtent tokiu būdu: savanoriškai, laisvai, be institucijos ar kitų valdžios struktūrų įsikišimo. Tai anarchistinis gyvenimo organizavimas.

Dabar LUNI veikia jau penkiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Alytuje, Panevėžyje, Klaipėdoje

ir Kuršėnuose. Reiškinyms natūraliai rutuliojasi, nes yra reikalingas. Tai savotiškas naujas visuomeninis judėjimas, ginčijantis ir paneigiantis tarpusavio susvetimėjimą, pinigų kultą ir idėją, kad be jų neįmanoma niekas. Taip kuriama atvira žmonių bendruomenė, kuriai nepakanka pasauliui abejingo pilko gyvenimo ir kuri nepasiduoda reklamuojamo, bet tik nedaugeliui įkandamo „laimingo“ gyvenimo būdo svajonėms. Viskas vyksta čia ir dabar. O mes – ne stebėtojai, bet veikiantieji. Valio.

www.luni.lt

KASPARAS POCIUS

ŠŪVIAI Į FAŠIZMĄ: NUTYLĖTA ATENTATO ISTORIJA

Kasparas Pocius – aktyvistas, istorikas, vertėjas, „anarchija.lt“ redakcinės kolegijos narys, iškeičęs oficialias švietimo struktūras į Laisvąjį universitetą.

Tarpukario „smetoninę“ Lietuvos valstybę ir jos valdžią, kurią kasdieninėje kalboje dažniausiai įkūnija pučo keliu į valdžią atėjusio autoritarinio tautininkų diktatoriaus Antano Smetonos figūra. Ją posąjūdinėje Lietuvoje teigiamai vertina ne tik senoliai patriotai, bet ir jaunosios jų atžalos. Nors kai kurie istorikai (1) dažnai pareiškia, kad profašistinis tarpukario Lietuvos režimas neleido formuotis pilietinei visuomenei ir demokratijai, publika mano kitaip. Žurnalas „Veidas“ 2007-aisiais atliko tyrimą, kurio duomenimis 65 proc. apklaustųjų mano, kad A. Smetona šalies istorijoje suvaidino teigiamą vaidmenį. Dar vienas simptominiis reiškinys – daugiausia teigiamai vertinančiųjų A. Smetoną yra tarp jaunų ir vidutinio amžiaus apklausos dalyvių. (2)

Ką galėtų reikšti tokie vertinimai? Pirmiausiai tai, kad posovietinė Lietuvos visuomenė liko ištikima užkonservuotiems tarpukario Lietuvos idealams – nacionalistinei, kai kada šovinistinei „kietos rankos“ politikai, ksenofobijai, kitaminčių šalies viduje ir užsienio valstybių agresijos baimei. Prie šių „vertybių“, kurias drąsiai galime vadinti dešiniomis, sąrašo naujieji tautininkai, konservatoriai ir patriotai pridėjo naujas – homofobiją, rasinę ir lytinę diskriminaciją, Edipo kompleksu dvelkiančių šeimos politiką. Tai – akis badanti paranojiška konservatyvi reakcija į globalinius pokyčius, kurią dar labiau skatina kapitalistinės sistemos krizė.

Praejusį rudenį į valdžią atėję dešinieji jau spėjo gudriai pasinaudoti Vakarų politinių mąstytojų aprašomu „išimties būviu“ (būkle, kai tikro ar tariamo pavojaus akivaizdoje valdžia leidžia sau varžyti vis daugiau piliečių teisių). Susidūrusi su kritine ekonomine padėtimi, ji pradėjo dirbti „nepaprastomis aplinkybėmis“ – nakties metu priiminėti prieš visuomenę nukreiptus įstatymus. Visuomenei pasipriešinus, ji panaudojo prieš juos policinę galią, pradėjo riboti susirinkimų laisvę. Policiniai prievartos metodai, kurių panaudojimo būdus smetoninėje Lietuvoje savo knygoje prieš porą metų vaizdžiai aprašė jaunas istorikas Modestas Kuodys (3), klesti ir dabar – pakanka prisiminti draudimus vykti visuomenės įvairovę išreiškiančių jėgų renginiams, prašymus, kad saugumas „prižiūrėtų antivalstybinius interneto tinklalapius“, gumines saugumo pajėgų kulkas į sausio 16-osios protestuotojų kojas.

Tuo tarpu visuomenėje vis aiškesnės fašizmo apraiškos. (4) Tautiškai nusiteikusių Kauno universiteto studentų isteriją dėl bolševizmo plitimo, kuri paskatino

1926-ųjų gruodžio pučą, primena kovo 11-osios neonacių eitynės, kurias sankcionuodami Vilniaus savivaldybės konservatoriai savaip interpretuoja demokratinės Lietuvos Respublikos atkūrimo įvykį.

Visus šiuos faktus dera paminėti tam, kad būtų pagrįsta mano straipsnio hipotezė – Lietuvos visuomenėje pastaruoju metu pradeda vyrauti profašistinės nuostatos, artimos 1926-ųjų gruodžio 17-osios perversmo rengėjų strategijai. Todėl būtinas istorinis ekskursas į tarpukario Lietuvą ir žvilgsnis į tą laikmetį iš radikalai kitokios perspektyvos. Tokią perspektyvą su tam tikromis išlygomis siūlo tarpukario Lietuvos aušrininko, socialisto revoliucionieriaus, Andriaus Bulotos (advokato, Rusijos Dūmos nario, žymaus tarpukario Lietuvos veikėjo Andriaus Bulotos sūnėno) dokumentinė apysaka „Limuzinas Nr. 4“.

Kaip išlygas reikėtų vertinti šios knygos pasirodymą jau po autoriaus mirties, 1977-aisiais, sovietinėje Lietuvoje, į kurią po klajonių ir abejonių grįžęs autorius privalejo paklusti ideologinėms klišėms. Tos klišės gerai matosi perskaičius komunistų partijos istorijos funkcionieriaus Romo Šarmaičio straipsnį, įdėtą knygos pabaigoje. Tai, kad buvęs eseras Andrius Bulota dar 1934-aisiais parašė laišką LKP atstovybei prie Kominterno ir pasiprašė politinio prieglobsčio Sovietų Sąjungoje, jam, aišku, garbės nesuteikia. Be to, kovodamas Ispanijos pilietiniame kare, jis rinkosi stalinines Internacionalines brigadas. Jo mokslo draugas ir ilgametis idėjinis bičiulis Martynas Gudelis, su kuriuo Andrius inicijavo įvykius, apie kuriuos kalbėsime šiame straipsnyje, tuomet darbavosi anarchosindikalistų gretose Barselonoje ir 1936-aisiais vyko į Maskvą ne su politinio prieglobsčio prašymu, o su Ispanijos anarchosindikalistų delegacija.

Nepaisant šių išlygų, „Limuzinas Nr. 4“ yra nepaprastai vertingas socialinių judėjimų Lietuvoje istorijos šaltinis. Įvykiai, apie kuriuos pasakojama šiame tekste – irgi nepaprasti. Vis dar stengiamasi nuvertinti, o kartais net užmiršti 1929 m. gegužės 6-osios pasikėsinimą į tuometinio Lietuvos ministro pirmininko Augustino Voldemaro gyvybę – vadinamąjį atentatą. Galbūt dėl to, kad jis susijęs su socialistinės aušrininkų organizacijos ir ypač Lietuvoje veikusių socialistų revoliucionierių maksimalistų – Rusijos eserų pavyzdžiu susikūrusių ir dažnai jų pavyzdžiu sekusių anarchistų – veikla.

Kas jie, lietuviai anarchistai?

Kaip netyčia tapusioje viena iš išsamiausių lietuviškojo anarchizmo studijų – knygoje apie aušrininko, radikalaus socialisto, rašytojo Kazio Borutos kūrybą – rašo Vytautas Kubilius, „Rusijos revoliucijos pastūmėjo aušrininkus į kairę nuo palšo liberalizmo – starto linijos 1910 m.“ (5) Visas liberalias sroves jungęs žurnalas pasuka į kairę: „Reikia eiti kartu su revoliucija, veržtis į ateitį (o ne dairytis į žilą senovę), matuoti istoriją visos žmonijos (o ne vienos tautos) interesais, kovoti dėl visų prispaustųjų laisvės“ – tokie nauji „Aušrinės“ šūkiai. „Aušrininkai pripažino socializmą „galingiausiu šių dienų veiksmu“, pajungdami jį laisvos asmenybės idėjai, paveldėtai iš liberalizmo filosofijos. Aušrininkų sąjūdis, garsindamas atskiros asmenybės galią ir reikšmę, nepripažino klasių kovos kaip pagrindinio istorijos variklio, o proletariato būriuose neišvydo revoliucinės kovos hegemono. Tai buvo neapibrėžtų simpatijų socializmui, pažangos troškimų, utopinių lygybės ir laisvės projektų, pasipriešinimo emocijų išraiška.“

Tiek Romas Šarmaitis, tiek Vytautas Kubilius savo studijose pabrėžia vien Rusijos judėjimų – narodnikų ir revoliucionierių socialistų – įtaką lietuviams eserams. Žinoma, narodnikų ir anarchokomunistų idėjos Lietuvoje buvo žinomos dar nuo 1905 metų, jos plito pirmiausia ne iš Rusijos, o iš Lenkijos, kurios mieste Baltstogėje revoliucijos metu brendo ne tik anarchistinis judėjimas, bet ir atskiros asmenybės, tokios kaip keleto knygų autorius Edvardas Abramowskis. (6) Taip pat nepamirškime ir Vokietijos. Marijampolės gimnazijoje iš rankų į rankas plito „Aktion“ – nedogmatinis Vokietijoje leidžiamas kairysis žurnalas, jauniems menininkams ekspresionistams teikęs ne tik peno, bet ir žinių apie Bavarijos tarybų respubliką – vieną radikalusių kairiųjų projektų XX amžiuje. Dar neaišku, ar Lietuvos radikalų neįkvėpė Lietuvoje gimusių ir visame pasaulyje išgarsėjusių anarchistų – Emmos Goldman ir Alexandro Berkmano – idėjos.

Nenuostabu, kad individualūs maištininkai, neįsivaizduojantys solidarumo be laisvės, o vietoj patriotiško žvalgymosi į praeitį rinkęsi ateitį, tapo nesuprasti nei reakcingoje tarpukario, nei totalitarinėje sovietmečio visuomenėje. Užtenka pasakyti, kad vienas didžiausių „nenuoramų“, rašytojas Kazys Boruta, kalėjime sėdėjo tiek Smetonos laikais, tiek

Lietuvą okupavus naciams, tiek sovietams. Kita vertus, laisvų, Lenino idėjomis nesižavinčių socialistų negalėjo mėgti ir Sovietų Sąjungos Lietuvoje įkurta pagrindinė Lietuvos komunistų partija, savo spaudoje nuolat šmeižusi aušrininkus ir eserus, prisiviliojusi ne vieną anarchistinių idėjų skleidėją.

Socialistų revoliucionierių partija, 1926 m. pasivadinusį socialistų revoliucionierių maksimalistų sąjunga, buvo sudaryta iš studentų, kartais darbininkų ir net kareivių kuopelių, kurios, pasak Vytauto Kubiliaus (7), gyveno sukilimo viltimis, bet nevarė jokio agitacinio darbo, skelbė labiau stichiską nepasitenkinimą, o ne realių pertvarkymų programą. Šis sambūris, nors veikė nelegaliai, vadovavo aušrininkų sąjūdžiui, į savo gretas verbuodamas pačius veikliausius. Vienas iš sambūrio ideologų Vladas Karosa 1925 m. lapkričio 5 d. didžiojoje Kauno universiteto salėje skaitė viešą paskaitą temą „Studentų teisės ir atstovavimas“. Studentai dėl to buvo užpulti ateitininkų ir tautininkų, apsiginklavusių lazdomis, kartais ir pistoletais (tarp studentų buvo nemažai karininkų). Paskelbus mirties nuosprendį kareiviui komunistui N. Jubileriui, socialistai revoliucionieriai V. Karosa ir J. Lukoševičius Lietuvos prezidentui nusiuntė studentų aušrininkų telegramą: „Prezidente, nedrįskite leisti žudyti nekaltų žmonių!“ Dar vienas eserų ideologas, jau minėtas Martynas Gudelis pateko į policijos akiratį, kai 1926-ųjų rugsėjo 5 d. kartu su draugais „viešame mitinge kurstė susirinkusius atsisakyti nuo kareiviavimo, organizuoti į revoliucines darbininkų jaunimo eiles, ištikus karui Lenkijos su Lietuva, nukreipti visiems ginklus prieš savo vyriausybę, kelti pasaulinę revoliuciją ir pan.“

Jei tokios taktikos lietuviškieji eserai laikėsi dar iki profašistinio Smetonos ir jo karininkų pučo, tai po jo Kazys Boruta iš savanoriškai tremčiai pasirinktos Latvijos atvirai rašė savo draugui: „Lietuvoj reikalai gana liūdni. Nėra jokios realios jėgos fašizmui versti. <...> Mano galva, reikia arba suprovokuoti Lietuvos žlugimą arba pradėti partizanų kovas.“ Lietuvos eserai, neturėdami tokio politinio užnugario, kaip komunistai, kuriuos „šefavusi“ Sovietų Sąjunga, kaip rodo dokumentai, netgi finansavo smetoninį režimą, buvo pasmerkti arba išnykti, arba išsaugoti save jungdamiesi prie įvairių kairiųjų jėgų. Iš tokių jėgų minėtini socialdemokratinių pažiūrų plečkaitininkai, kuriems po nepavykusio 1927-ųjų Tauragės pučo teko trauktis į tuometinę Lenkiją, Vilnių. Čia tuometiniai

jauni ir radikalūs socialdemokratai leido savo laikraščius, aprašydami kitokią smetoninės Lietuvos tikrovę, nei matė ir tebemato Lietuvos patriotai – kalėjimų Lietuvą, žudynių Lietuvą. Nors vėliau, jau po atentato Andriui Bulotai ir Martynui Gudeliui teks susidurti su plečkaitininkais, jų ryšiai liko trumpalaikiai.

Šalia maištingų raginimų būta ir ramaus darbo.

Lietuvos anarchistai redagavo laikraščius „Draugas“, „Daugas jauniems“, Revoliucionierių“ (8), 1931–1933 m. aktyviai bendradarbiavo žurnale „Aušrinė“, kuriame, prisidengę įvairiais slapyvardžiais, plėtojo laisvą socialistinę mintį, pristatydavo naujas idėjas ir tendencijas, sklindančias ne tik iš lietuvių studentų centru tapusio Berlyno, bet ir iš Ispanijos, kur tuo metu jau darbavosi Martynas Gudelis.

Atentatas

1929 m. gegužės 6 d. vakare Kauno Valstybės teatro sodelyje 7–9 šūviais iš revolverių buvo sutiktas Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Augustinas Voldemaras. Vienas iš palydos karininkų buvo nušautas, pora žmonių sužeista, o pats A. Voldemaras liko sveikas. Pasikėsintojai nepastebimai pasišalino iš Valstybės teatro sodelio ir dingo. (9)

Ieškodama pasikėsintojų, policija iš pradžių įtarė ir suėmė 15 ateitininkų organizacijos narių. Tačiau 1929 m. gegužės 9 d. Kaišiadorių miško urėdijos Būdos girininkijos miške į policijos rankas pateko studentas technikas Aleksandras Vosylius, kuris sunkiai susižeidė, netyčia sproguos jo paties pasigamintai granatai, ir

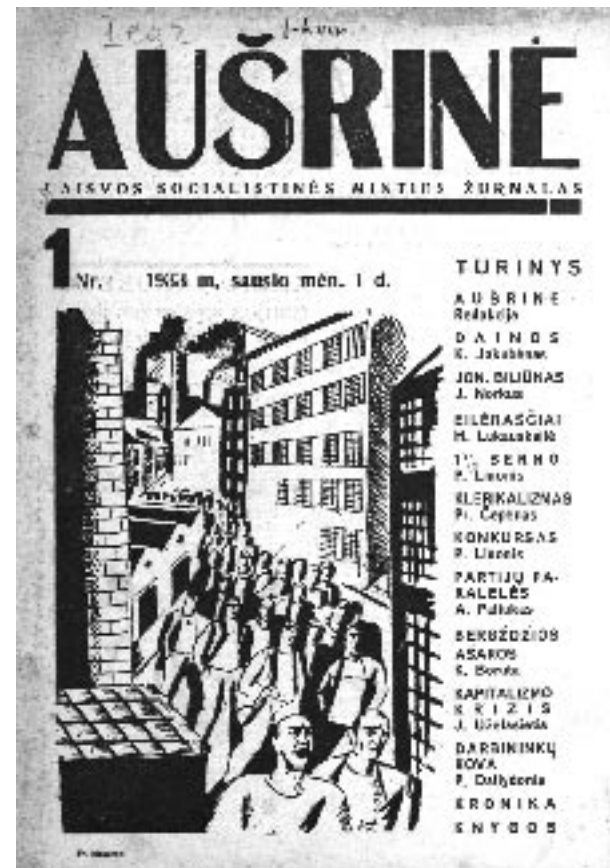
buvo užėjęs pas eiguļį pagalbos. Susiviliojęs policijos pažadetu 50 tūkstančių litų atlyginimu, vyr. eiguļys Kazys Rėklis apie nepažįstamą atvykėlį pranešė savo vyresnybei ir policijai. (10) Netrukus iš Kaišiadorių atvyko apskrities policijos vadas su palyda ir A. Vosylių suėmė. Tą pačią dieną A. Vosylius buvo pristatytas į Kauną.

Netrukus policija, apklaususi A. Vosylius buto šeimininkus, liudininkus ir surinkusi savo agentų pranešimus, nustatė, kad pasikėsinimą prieš A. Voldemarą suorganizavo ir įvykdė negausi studentų aušrininkų grupė: Aleksandras Vosylius, Andrius Bulota ir Martynas Gudelis. Visi jie buvo valstiečių vaikai, baigę Marijampolės realinę gimnaziją ir 1929 m. studijavo universitete, Kaune. (11)

Buvo manoma, kad prie sąmokslų yra prisidėjęs ir jaunas poetas Vytautas Montvila, beje, į lietuvių kalbą išvertęs „Internacionalą“, vėliau nužudytas nacių. Suimtą A. Vosylių

gegužės 9 ir 10 d. tardė kriminalinės (kartu ir politinės) policijos valdybos direktorius Jonas Statkus, bet nieko neišgavo. A. Vosylius pareiškė, kad parodymus duosiąs vėliau.

Apklausi liudininkus, žvalgyba bent apytikriai nustatė pasikėsinimo dalyvių pavardes. Vidaus reikalų ministras Ignas Musteikis 1929 m. gegužės 11 d. raštu ministrui pirmininkui, užsienio reikalų ministrui ir einančiam krašto apsaugos ministro pareigas A. Voldemarui oficialiai pranešė, kad pasikėsinimą „atliko Lietuvos universiteto studentai Vosylius Aleksandras, Bulota Andrius, Gudelis Martynas ir Mėšlius Vincas“.

Perskaitęs raštą A. Voldemaras uždėjo rezoliuciją:

„P. Štabo v-kui
Kaltinamuosius, kurie suimti ir kurie bus suimti, atiduoti karo lauko teismui, kurio žinion atiduoti suimtuosius ir visą bylą. A. Voldemaras, e. Krašto aps. min. p. 11.V.29“. (12)

Po kelių dienų žvalgyba duomenis apie atentatą patikslino: „Nustatyta, kad dalyvavę kartu su Vosylium atentate yra studentai Andrius Bulota ir Martynas Gudelis“. (13) Mat suėmus V. Mėšlių paaiškėjo, kad jis gegužės 6 d. viešėjo pas pažįstamą draugą Prienų rajone ir atentate nedalyvavo.

Fašistinės valstybės teisėsaugininkams rūpėjo kuo greičiau susidoroti su „teroristais“. „Teismo posėdį padaryti galimai greičiau“, pabrėžė įsakyme P. Kubiliūnas. (14) Mat gydytojas Juozas Žemgulyš, suėmimo dieną operavęs karo ligoninėje A. Vosylių, savo išvadoje nurodė, kad jo paciento žaizdos yra „sunkių sužalojimų rūšies“ ir ligonis gali mirti nuo kraujo užsikrėtimo. (15) Vyriausybiniame laikraštyje „Lietuvos aidas“ skelbiama: „Vosylius po perrišimo karo ligoninėje tą pačią gegužės mėn. 9 d. buvo nugabentas į Kauno kalėjimo ligoninę, kur jis tebegydomas iki šiai dienai. Jo sveikata gerėja, ir laukiama, kad jis tuojau visai pasveiks. Tada jis bus ištardytas ir smulkiai apie visą atentato organizavimą apklaustas. Jis yra perduotas kariškos valdžios žinion“. (16)

Šis pranešimas buvo paskelbtas jau po to, A. Vosylius buvo atiduotas karo lauko teismui už tai, kad „priklausė slaptai plečkaitininkų organizacijai“, kad jis politiniais sumetimais, „norėdamas nužudyti p. Respublikos prezidentą, padėjo miesto sode dvi granatas ant kelio, kuriuo turėjo vykti automobiliu p. Respublikos prezidentas, bet dėl nepareinančių nuo jo aplinkybių sumanymo neįvykdė, nes granatos buvo rastos“, kad jis kelis kartus iššovė iš revolverio „tikslu nužudyti p. Ministerį pirmininką, užsienių reikalų ministerį ir e. krašto apsaugos ministerio pareigas profesorių Voldemarą“ ir kitus. (17)

Karo lauko teismo posėdis įvyko 1929 m. gegužės 22 d. Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. A. Vosylius, matyt, jau buvo įsitikinęs, kad jo bendražygiai perėjo Lietuvos–Lenkijos administracijos liniją ir žvalgyba jų nebepasieks. Todėl jo parodymai teisme buvo atviresni. Jie užrašyti teismo sekretoriaus posėdžio metu.

Tardomas teismo pirmininko Baziulevičiaus,

A. Vosylius pasisakė esąs Lietuvos universiteto technikos fakulteto mechanikos skyriaus studentas. Kai buvo perskaitytas krašto apsaugos ministro 1929 m. gegužės 15 d. įsakymas-kaltinamasis aktas ir teisiamausias paklaustas, ar prisipažįsta kaltas, A. Vosylius pareiškė, kad „prie plečkaitininkų neprigulėjo ir nemanė priklausyti“, kad valstybės prezidento nužudyti nenorėjo, jo, Vosyiliaus, išmestos granatos sprogti negalėjo, nes buvo neužtaisytos. Toliau jis parodė, jog norėjęs, „kad Lietuvoje būtų seimas; kadangi Ministeris pirmininkas kliudė tam, tai jis norėjo jį nužudyti“. Tačiau į A. Voldemarą jis nešaudė ir granatos į jį nemetė, kaip buvo pasikėsintojų susitarta, „nes nenorėjo nekaltų aukų, kadangi buvo pašalinių žmonių“. Jis turėjo tris granatas, iš kurių dvi „išmetė šiaupus teatro, skaitant nuo Laisvės alėjos“, išbėgo pro dešinę teatro pusę į Kęstučio gatvę, pasuko į Laisvės alėją, o po to Aušros taku užlipo į kalną, į Ažuolyną, ir naktį atsidūrė laukuose. (18)

Į klausimą, kaip susižeidė, A. Vosylius atsakė, kad „turėjo dar granatą ir du revolverius – brauningą ir parabelių. Brauningą užtaisė ir padėjo žemėn, kad užtaisius vėliau granatą, paimtų revolverį ir nusišautų, o kad tikriau būtų – granata turėjo dabaigti. Granata kažkodėl tuojau sprogo, bet ne visai ir tik sužeidė“. Tai įvyko naktį iš gegužės 8 į 9 d. miške. (19) Alpdamas, netekdamas sąmonės, jis rytą pasiekė eigulio namą, kur policija jį netrukus suėmė. Dalyvavusių atentate „draugų pavardės: Gudelis Martas ir Bulota Andrius...“ (20) Paklaustas, kur kiti bėgo, atsakė nežinąs, nematęs, nes bėgęs vienas. (21)

Kaltintojams rūpėjo primesti A. Vosyliui ryšius su komunistų partija, todėl žvalgybininkai pakišo jam komunistinį atsišaukimą. Paklaustas, iš kur buvo pas jį namie rastos komunistinės proklamacijos, atsakė nežinąs ir nematęs. Tardomas A. Vosylius pareiškė, kad „pas save jokios komunistinės literatūros neturėjo“, o „į komunizmą žiūri kaip į neigiamą apsirėiškimą“. (22)

Paskutiniame žodyje A. Vosylius patvirtino, kad „Respublikos prezidento nužudyti nenorėjo“. Į teismo pirmininko pastabą, kad teisiamausias ne viską pasakė, ką žinojo, A. Vosylius pareiškė, jog „pasakė visą teisybę, nes puikiai supranta, kas jam gresia, ir nėra reikalo ką nors slėpti. Norėjo nusižudyti – nepasisekė, bet vis vien vieną kartą mirti reikia“. (23)

Teisme tardymas truko su trumpomis pertraukomis – kai teisiamausias ligonis nualpdavo, jį reikėdavo atgaivinti.

Karo lauko teismas savo 1929 m. gegužės 22 d. „Nusprendime“ pripažino, kad A. Vosylius 1928–1929 m. „priklausė slaptai socialistų revoliucionierių maksimalistų ir plečkaitininkų organizacijoms“, kad:

1) norėdamas nužudyti p. Respublikos prezidentą, turėjo vieną granatą paruošęs sprogdinimui ir dvi granatas atsargoje, laukdamas miesto sode atvykstant iš Kęstučio gatvės automobiliu p. Respublikos prezidento, bet dėl nepareinančių nuo jo aplinkybių sumanymo neįvykdė, nes p. Respublikos prezidentas neatvyko, ir

2) tikslu nužudyti p. Ministerį pirmininką [...] profesorių Voldemarą ir jį lydėjusius du karininkus padarė iš revolverio keletą šūvių, kuriais nukautas vyr. leit. Gudynas, sunkiai sužeistas kapitonas Virbickas ir profesorius Voldemaro sūnėnas ir peršauti ponios Voldemarienės rūbai. (24)

A. Vosylius buvo nuteistas mirties bausme – sušaudyti.

Tuojuo po teismo nuosprendžio A. Vosylius drebančia ranka pasirašė malonės prašymą prezidentui, kuriame pasakytą:

„Šiame nusikalstamame darbe mano tik tiek tėra kaltės, kad prigulėjau prie teroristų organizacijos su tikslu nuversti esamą dabartinę vyriausybę ir buvau pasiryžęs tik vien prieš Ministerio Pirmininko gyvybę, bet jokių būdu ne prieš Jūsų Ekscelenciją, p. Prezidente, ir neprigulėjau prie maksimalistų bei plečkaitininkų grupių, kaip šiandieną Teismas savo sprendimu pripažino, bet tik prigulėjau ir tą įvykdyti buvau pasiryžęs vien dėl to, kad iki šiol nebuvo manoma sušaukti seimą.“

Įvykio momente į Ministerį pirmininką aš nebuvau paleidęs nė vieno šūvio, kadangi jis buvo apsuptas pašalinių asmenų, kurių kraujo pralieti nenorėjau, o tie šūviai buvo kaip tik tų dviejų dingusių mano draugų“. (25)

Nuteistasis prašė mirties bausmę pakeisti kalėjimu. Ant prašymo uždėta rezoliucija: „Atmesti. A. Smetona. 23–V–29“.

Tame pačiame lape įrašyta, kad „malonės prašymas atmestas, yra man paskelbta 1929 m. gegužės 24 d. 1 val. 42 min.“ Pasirašė A. Vosylius. Mirties bausmė įvykdyta 1929 m. gegužės 24 d. 2 val. 24 min. Kauno VI forto rajone.

Pasinaudoję atentatu, fašistai dar labiau sustiprino represijas prieš pažangiuosius gyventojus. 26 aušrininkai, nieko bendro su pasikėsiniu neturėję

studentai, gimnazistai ir tarnautojai, 1929 m. karo lauko teismo buvo nuteisti ilgus metus kalėti vien dėl to, kad buvo atentato dalyvių pažįstami ar su jais draugavo. Žvalgyba sudarė naujus įtariamųjų sąrašus ir rengėsi juos represuoti. 1929 m. rudenį nušalinus A. Voldemarą iš valdžios, dauguma nuteistųjų aušrininkų, padavę malonės prašymus A. Smetonai, iki 1931 m. išėjo į laisvę. (26)

Post Scriptum

Nesulaukę savo veiksmams paramos, apie tris savaites prasislapstę Kaišiadorių urėdijos miškuose, A. Bulota ir M. Gudelis perėjo Lietuvos–Lenkijos administracijos liniją ir atsidūrė okupuotame Vilnijos krašte. Slapstydamiesi nuo Lenkijos policijos, apie tris savaites gyveno nelegaliai pas vieną atbėgusį iš Lietuvos Tauragės sukilimo dalyvį. Po to jie išvyko į Čekoslovakiją, paskui į Austriją ir legaliai joje apsigyveno.

A. Bulota mokėsi Vienos aukštojoje ekonomijos ir komercijos mokslų mokykloje. Nuslopinus 1934 m. vasario mėn. Vienos darbininkų sukilimą, Austrijos policija ėmė reikalauti, kad A. Bulota išvyktų iš šalies, grasino jį išsiųsti į hitlerinę Vokietiją, kuri galėjo jį perduoti į Lietuvos policijos rankas. 1934 m. lapkričio 6 d. A. Bulota padarė lemtingą kompromisą savo gyvenime – iš Vienos pasiuntė laišką į Maskvą LKP atstovybei prie Kominterno Vykdomojo komiteto. „Vienintelis kraštas, kur aš tikiuosi rasti prieglaudą, tėra Sovietų Rusija“ (27) rašė jis laiške.

Gavęs A. Bulotos laišką, Z. Angarietis 1934 m. gruodžio 28 d. paprašė jį smulkiau parašyti apie pasikėsinio iniciatorius ir tikslus, nurodyti, kaip atentato dalyviams pavyko pasislėpti. Iš Angariečio laiško matosi, kokių absurdiškų prietarų buvo pilnos Kremliuje prisiglaudusių komunistų galvos. A. Bulota 1935 m. sausio 5 d. laiške gana išsamiai atsakė į tuos klausimus. Jis rašė: „Pasikėsinimą dariusi grupė nebuvo partinė grupė. Tai buvo revoliucinė studentų ir darbininkų grupė, kurios tikslas buvo vieningom jėgom nuversti fašizmas, suduodant jam mirtinus smūgius iš viršaus ir kartu pereinant prie ginkluoto darbininkų, valstiečių ir kareivių sukilimo [...] Gal buvo suklysta kovos priemonių ir būdų pasirinkime, tačiau tuomet buvo įsitikinimas, kad bus susilaukta iš visų revoliucinių elementų realios paramos kovoje“. (28)

Toliau A. Bulota paaiškino, kad nei Lenkijos, nei Lietuvos žvalgyba apie pasikėsimo rengimą nieko nežinojo. Pasikėsimą sumanė patys jo vykdytojai. „Apie pasikėsimo ruošimą, – rašė jis, – be pačių dalyvių, žinojo dar pora asmenų, padėjusių ginklus gabenti. Tiksliai – dieną ir valandą dalyviai niekam nepranešė. Bombą parūpino Al[eksandras] V[osylius] (sušaudytas), kuriam buvo prieinamos laboratorijos. Didesnė ginklų dalis buvo gauta iš tuometinių Rytprūsių [...] Maksimalistai su pasikėsimo grupe palaikė per vieną žmogų ryšius, bet aktyviai jie nieko neveikė. Savo išleistose brošiūrose jie vėliau skelbė, kad tai jų organizacijos darbas ir kad dalyviai – jų org[anizacijos] nariai. Tai netiesa. Sušaudytasis Al. V. taip pat nebuvo jų narys“. (29)

A. Bulota prašė, kad jam būtų leista Tarybų Sąjungoje tęsti mokslą, tačiau leidimo atvykti į Tarybų šalį A. Bulota negavo. Austrijos komunistų padedamas jis išvyko į Ispaniją. 1937–1939 m., kaip minėjome, dalyvavo respublikonų kovose (ten susitiko ir su Martynu Gudeliu, dirbusiu anarchistų štabe Barselonoje, bet, matyt, nelabai turėjo ką vienas kitam pasakyti – Gudelis kovėsi už Ispanijos laisvę, o Stalino organizuotos Internacionalinės brigados, kurioms priklausė Bulota, silpnino tos kovos dvasį ir taip rengė dirvą frankizmui). (30)

Martyno Gudelio žygius Ispanijoje ir jo ryškia asmenybę tikimės išsamiau jums pristatyti kituose „Juodraščių“ numeriuose.

Atėjus sovietmečiui A. Bulota, pabėgęs iš internautų respublikonų stovyklos Prancūzijoje, grįžo į Lietuvą. Po karo, 1946 m. baigęs Vilniaus Valstybinį universitetą, dirbo Lietuvos TSR Mokslų akademijoje, Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute, nuo 1954 m. buvo Vilniaus valstybinio universiteto teisės fakulteto dėstytojas ir docentas. 1958 m. buvo priimtas į komunistų partiją. Nuo 1963 m. jis – teisės mokslų kandidatas; parašė knygą „Nuo baltojo žirgo iki svastikos“ (1962), atsiminimus „Ten, už kalnų, Ispanija“ (1974). Taigi buvęs eseras netikėtai padarė karjerą valstybėje, kurioje eserai buvo sodinami į kalėjimus – kalėjime po karo sėdėjo ir Kazys Boruta. Tai rodo, kad Andriaus Bulotos gyvenime dar yra nežinomųjų.

Nors sovietinis istorikas Romas Šarmaitis ir Vytautas Kubilius atentatą vertino kaip nepavykusį bandymą sukelti ant kojų mases, įžiebtį visuotinį sukilimą, o šiuolaikinis istorikas Arvydas Anušauskas

(31) juos atvirai vadina teroristais, šiuos įvykius galima vertinti kaip klasikinio anarchistinio terorizmo – veiksmo propagandos arba tiesioginio veiksmo – akciją. Pasikėsimas į Augustiną Voldemarą, kuris dėl savo profašistinių pažiūrų ir veiklos fašistinėje organizacijoje „Geležinis vilkas“ buvo nemėgstamas ne tik plačiosios visuomenės, bet net kai kurių tautininkų, buvo kartaus nusivylimo Lietuvos valstybe, jos policine tvarka ir demokratijos stygiumi išraiška. Sunaikinti dėl santvarkos kaltą asmenį ir taip įžiebtį permainas – tokia buvo anarchistų teroristų taktika, kuri maždaug iki Antrojo pasaulinio karo buvo naudojama visame pasaulyje. Nors dėl terorizmo dažnai tarpusavyje ginčijosi patys anarchistai, beveik visi jie sutarė, kad organizuotas valstybinis terorizmas, kartais netgi įteisintas įstatymais (elgesys karų metu ar su belaisviais, kitaminčių persekiojimas ar policinė stebėjimo kontrolė) yra žymiai pavojingesnis nei pavieniai kovotojų veiksmai ar netgi partizaninis karas.

Taigi atentato vykdytojus galima vertinti ne vien kaip „nelaimėlius“, savo veiksmais nesugebėjusius pasiekti reikiamo tikslo, bet kaip individualius kovotojus, tarpukario Lietuvos anarchistus, kurie, skirtingai nei pagrindininkai komunistai, gerai žinojo, kad drąsiam, nors brutaliai veiksmui nereikalingi nei marksistinės dialektikos dėsniai, nei pasikliovimas svetima valdžia bei prievarta. Kol komunistai pogrindyje laukė Raudonosios armijos dalinių, kad jų dėka paimtų valdžią okupuotame krašte, anarchistai kovojo be jokio užnugario, buvo sodinami į kalėjimus ir šaudomi, privalėjo emigruoti. Tačiau jie kėlė baimę ne tik smetoniniams patriotams, jų, kaip socialistinę laisvę skelbiančių eretikų, bijota ir sovietmečiu.

Apie juos išlieka tendencija nekalbėti ir dabartinėje Lietuvoje. Štai jauno istoriko Bernardo Gailiaus studijoje „Nusikaltimai „prie Smetonos“ (32) narpliojamos sacharino ar pašto ženklų bylos, o apie atentatą – nė žodžio. Smetoninę Lietuvą garbinantiems intelektualams baisu nusileisti į jos požemius, pajusti ne kosmetinę Laisvės alėjos, o kitokią – Varnių, Dimitravo, Pabradės lagerių dvasį. Reikia tikėtis, kad nauji tyrimai padės ne tik atskleisti mūsų šalyje kilusių socialinių judėjimų istoriją, bet ir padės atrasti naują požiūrį į tą anaipol ne idealią visuomenę.

• • •

(1) Žr.: Liudas Truska. A. Smetona ir jo laikai. Vilnius:

Valstybinis leidybos centras, 1996. Arba: Zenonas Butkus. Jei opozicija gauna paramą iš svetur... Kultūros barai, 1995, Nr. 8 / 9, p. 82, 83.

(2) Miestiečiai idealizuoja tarpukario Lietuvą: Balsas.lt, 2007 m. kovo 8 d.

(3) Modestas Kuodys. Varniai, Dimitravas, Pabradė: koncentracijos ir priverčiamojo darbo stovyklos Lietuvoje 1927–1940 m. V.: Versus aureus, 2007

(4) Apie tai satyriškai rašo kultūros kritikai Castor&Pollux. Žr: Castor&Pollux. Sąjūdžio Lietuva – nevykęs smetonmečio atkūrimo projektas: Balsas.lt, 2008 m. lapkričio 14 d.

(5) Žr.: Vytautas Kubilius. Jis troško eiti su bundančiu maištu prieš neteisę. Iš: Kazio Borutos kūryba. Vilnius: Vaga, 1980.

(6) Plačiau apie anarchizmą Lenkijoje žr.: 1903-1981: Anarchism in Poland. Libcom.org, 2006 m. rugsėjo 13 d.

(7) Žr.: Vytautas Kubilius. Jis troško eiti...

(8) Šiuose žurnaluose ypač pasižymėjo Kazys Boruta ir jo gyvenimo draugė revoliucionierė Ona Kazanskaitė-Borutienė, žr. Vytautas Kubilius. Jis troško eiti...

(9) Lietuvos aidas, 1929.V.7

(10) Lietuvos aidas, 1929.V.11

(11) Lietuvos aidas, 1929.V.16

(12) Lietuvos Ypatingasis Archyvas (toliau – LYA), Dokumentų rinkinys, Nr. 630, 1

(13) Lietuvos aidas, 1929.V.16

(14) LYA, Dokumentų rinkinys, Nr. 630, 1. 9

(15) Ten pat

(16) Lietuvos aidas, 1929.V.16

(17) LYA, Dokumentų rinkinys, Nr. 630, 1. 9

(18) Ten pat, 1. 10, 11, 12

(19) Ten pat, 1. 19

(20) Ten pat, 1. 13

(21) Ten pat, 1. 14

(22) Ten pat, 1. 15, 16, 17, 19

(23) Ten pat, 1. 20

(24) Ten pat, l. 21–22

(25) Ten pat, l. 21–22

(26) Romas Šarmaitis. Pasikėsimas // Andrius Bulota, Limuzinas Nr. 4: dokumentinė apysaka. Vilnius: Vaga, 1977

(27) LYA, f. 77, ap. 28, b.1495, psl. 4

(28) LYA, f. 77, ap. 28, b.1495, psl. 8

(29) Ten pat

(30) Apie tai žr: Andrius Bulota. Ten už kalnų, Ispanija: prisiminimai. Vilnius: Vaga, 1974

(31) Arvydas Anušauskas. Lietuvos slaptosios tarnybos, 1918-1940. Vilnius: Mintis, 1998

(32) Bernardas Gailius. Nusikaltimai „prie Smetonos“. Vilnius: Aidai, 2008

ANDRIUS BULOTA

LIMUZINAS NR.4

(fragmentai)

Andrius Bulota (1907–1974) – vienas žymiausių Lietuvos anarchistų ir antifašistų, dalyvavęs pasikėsinime į ministrą pirmininką A. Voldemarą, kovojęs prieš fašistus Ispanijos pilietiniame kare, vėliau suartėjęs su „komunistų“ valdžia Lietuvoje. 1925 m. įstojo į Lietuvos universitetą, priklausė studentų aušrininkų organizacijai, kuri vienijo jaunos socialistus revoliucionierius (leserus). 1929 m. gegužės 6 d. vakare studentų aušrininkų grupė – Aleksandras Vosylis, Andrius Bulota ir Martynas Gudelis – surengė pasikėsinimą prieš ministrą pirmininką A. Voldemarą. A. Vosylis buvo suimtas ir sušaudytas, o A. Bulota ir M. Gudelis perėjo Lietuvos–Lenkijos sieną ir slapstėsi netoli Vilniaus. Po to jie pabėgo į Čekoslovakiją, o per ją – į Austriją. A. Bulota mokėsi Vienos aukštojoje ekonomikos ir komercijos mokykloje, dalyvavo anarchistiniame judėjime. Nuslopinus 1934 m. vasario mėn. Vienos darbininkų sukilimą, Austrijos policija ėmė reikalauti, kad

A. Bulota išvyktų iš šalies, grasino jį išsiųsti į hitlerinę Vokietiją, kuri galėjo jį perduoti į Lietuvos policijos rankas. Persekiojamas paspruko į Ispaniją. 1937–1939 m. A. Bulota dalyvavo ispanų liaudies kovose prieš generolo Franko vadovaujamus vietinius fašistus. 1940 m. A. Bulota, pabėgęs iš internuotųjų stovyklos Prancūzijoje, grįžo į Lietuvą. 1943–1944 m. buvo aktyvus pagrindinės antifašistinės organizacijos „Lietuvos išlaisvinimo sąjunga“ narys. Po karo, 1946 m. baigęs Vilniaus universitetą, dirbo Mokslų akademijoje, Vilniaus pedagoginiame institute. Nuo 1954 m. buvo Vilniaus universiteto teisės fakulteto dėstytojas ir docentas, aktyviai dalyvavo visuomeninėje ir mokslinėje veikloje. Parašė tris knygas: antifašistinę brošiūrą „Nuo baltojo žirgo iki svastikos“ (1962), prisiminimų knygą „Ten, už kalnų, Ispanija“ (1974), dokumentinę apysaką „Limuzinas Nr. 4“ (1977).

Gražus saulėtas pavasario rytas. Kaunas, 1929 metų balandžio pabaiga. Kaip visada priešpiečiais judėjimas miesto centrinėse gatvėse apmiršta. Kam reikėjo skubėti, tas jau iš pat ryto nuskudė. Laisvės alėjos viduriu eina būrelis žaliakepurių studentų neolituojančių. Jie žingsniuoja

kaukšėdami, pasiramsčiuodami storais bambukiniais, tada taip madingais „kriukiais“. Dzingsi pentiniais raudonkelniais išblizgintais auliniiais batais husarų leitenantas. Eina tartum pasiruošęs pakilti į orą, ranka prilaidamas prie diržo prisegtą kardą. Ūturiuodamos tarpusavyje, apsikrovusios pintinėmis ir krepšeliais krypuoja į turgų, o gal iš turgaus moterėlės, žioplinėja šaligatviais vaikėzai. Kibilkščiuoja vienarklė puskarietė su užpakaly išpaišytu baltu numeriu ir ant ožio snaudžiančiu vežiku. Dvokiančius dūmus leisdamas rotušės link nužžia keleivinis autobusas.

Neskubėdami einame ir mudu su Martynu. (1) Pasukame iš Laisvės alėjos į Maironio gatvę. Artėjame prie Lietuvos banko rūmų Donelaičio ir Maironio gatvių kampe. Greitai pusė vienuoliktos. Iš buto viršutiniame banko rūmų aukšte, mūsų turimomis žiniomis, tuo laiku turi išvažiuoti ministrų kabineto pirmininkas Augustinas Voldemaras. Kaip visada jo lauks juodas limuzinas, pažymėtas ketvirtuoju numeriu.

Mudu su Martynu dėvime aksominės juodos spalvos studentų teisininkų draugijos kepuraites su viršugalvyje auksiniu siūleliu išsiuvinėtomis TF raidėmis. Martynas eina pasiramsčiuodamas bambukine lazda. Po ilgais lietais už diržų užkišę po parabelį, kišenėse – atsarginės apkabos ir po kelias dešimtis šovinių. Lietpalčių kišenėse dar po užtaisytą mažesnio kalibro pistoletą. Tai mūsų paskutinis bandomasis išėjimas, lyg ir patikrinimas po ilgo, įtempto, nervus varginančio pavienio ir grupinio Voldemaro sekimo. Gegužės pradžioje turi įvykti pasikėsinimas. Priename prie banko rūmų. Tuo pat metu šiugždėdamas padangomis, beveik be garso pralenkia mus puošnus, juodu laku blizgantis

limuzinas. Užpakalyje juodoje lentelėje baltuoja „Nr. 4“. Gatvių sankryžoje limuzinas daro posūkį ir sustoja prie šalutinio banko rūmų įėjimo. – Kas gi dabar čia? – nustembame mudu. – Voldemaras turi išvažiuoti į miestą, o gatvėje nė vieno šnipelio, nė vieno policijos agento, dargi kioskas priešais rūmus, anoje gatvės pusėje, kur sėdi žvalgybos agentas, ir tas vis dar uždarytas.

– Pramiegojo, – juokiamės mudu.

Tik kiek toliau, Donelaičio gatvėje, stypso aukšta, palinkusi faraono – policininko – figūra.

– Jei dabar čia būtų Aleksandras, ko gero, mes tą reikalą galėtume tuoj pat ir sutvarkyti.... – kreivai šypteli Martynas.

Praeiname pro banko rūmus, perkertame gatvių sankryžą ir trumpam stabtelime šaligatvyje. Banko rūmų duryse pasirodo nedidukas, storakas, juodu apsiaustu apsilvkęs, su lazdele rankoje ir katiliuku ant galvos žmogėnas – lietuviškasis diktatorius Augustinas Voldemaras.

– Net ir adjutantas jo šiandien nepalydi?! – dar labiau stebimės mudu su Martynu.

Šoferis paslaugiai atidaro limuzino dureles. Voldemaras beveik nepalenkęs galvos lipa į automobilį ir atsisėda ant užpakalinės sėdynės. Trinkteli šoferio uždamos durelės, ir limuzinas tyliai nušnara padangomis Donelaičio gatve senamiesčio link.

– Ar ne pas Smetoną važiuoja?

Mudu pasukame Donelaičio gatve, einame į Pirmuosius universiteto rūmus, kur Technikos fakultete mūsų lauks Aleksandras Vosylis.

Pirmasis buržuazinės Lietuvos valstybės gyvavimo dešimtmetis, ypač po 1926 metų gruodžio 17 dienos karinio fašistinio perversmo, buvo vienas judžiausių Lietuvos naujųjų laikų istorijos puslapių. Tada valdžia pateko į Voldemaro ir Smetonos vadovaujamos reakcingiausios fašistinės karininkų grupės ir už jų pečių stovinčias tautininkiškosios buržuazijos – kapitalistų, spekuliantų ir politinių avantiūristų – rankas. Antidemokratinė, teroristinė fašistų valdžios politika ir veikla buvo siekiama nuslopinti revoliucinį judėjimą ir užgniaužti bet kokią laisvą, pažangią mintį bei veiklą... Būdingiausi to meto Lietuvos valstybinės santvarkos bruožai buvo nepaisymas elementarių teisėtumo principų, sauvlės legalizavimas; visas valstybinis aparatas buvo panaudojamas svarbiausiam uždaviniui – buržuazinei diktatūrai išlaikyti,

kapitalistinio išnaudojimo santvarkai ginti.

Man ir mano amžininkams anie laikai buvo „audros und veržimosi“ laikotarpis, neramios jaunystės dienos. Dar visai neseniai nuaidėjusieji Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos atgarsiai tebeveikė mus visus. Mes negalėjome įsivaizduoti, kad mūsų mažutę Lietuvą galima ilgesniam laikui paversti kažkokiu reakcijos ir baltojo teroro režimo rezervatu, kuriame už pažangias politines pažiūras ir veiklą visaip kankinami ir žudomi žmonės. Tikėjome, kad mūsų pareiga padaryti viską, kad lietuvių liaudis įsigytų bent elementarių teisių ir laisvių. Mums atrodė, kad tai įmanoma pasiekti. Reikia tik pasiryžti ir žengti bekompromisinės kovos keliu.

1925 metų pavasarį baigiau Marijampolės Realinę gimnaziją. Dar visai jaunas, net 18 metų nesukakęs abiturientas, atvykau į Kauną ir Lietuvos universiteto raštinėje įteikiau tik ką gautą brandos atestatą ir kitus reikalingus dokumentus. Be jokių sunkumų tapau Teisių, kaip tada buvo vadinama, fakulteto studentu.

Universitete mes, buvusieji „realistai“, labai greitai aklimatizavomės, pasijutome esą savi tarp savųjų. Gimnazijoje mes buvome įgiję palyginti platų akiratį, objektyvia tiesa pagrįstą pasaulėžiūrą ir pasaulėjautą, o svarbiausia – norą dirbti, veikti savo krašto, savo liaudies labui. Į universitetą stojo gan gausus mūsų klasės draugų būrys, tarp jų – Kazys Lukša, Kazys Natkevičius, Mikasė (Michalina) Navikaitė (2), Kazys Baršauskas (3), Martynas Gudelis ir daug kitų. Mus visus ir toliau siejo draugystė, nuoširdūs, bičiuliški ryšiai, užsimezgę dar žemesnėse vidurinės mokyklos klasėse, nors kiekvienas iš mūsų buvo savito būdo, turėjo savų pomėgių ir savas pažiūras į gyvenimą. Man rodos, vertingiausia ir brangiausia, ką mes iš „realinės“ atsivežėme į universitetą, buvo suvokimas savo žmogiškosios vertės, tvirtas tikėjimas savo pažiūrų teisingumu, pagaliau įsitikinimas moraliniu pranašumu prieš savo idėjinius, politinius priešus.

Studentija Kauno universitete anuo metu buvo labai mišri tiek amžiaus, tiek ir klasiniu, tautiniu atžvilgiu, o dar labiau skyrėsi studentų pažiūros, politiniai įsitikinimai.

<...>

Margaspalvės ir to meto studentijos organizacijos. Universitete jų buvo virš trijų dešimčių: įvairios korporacijos, draugovės, žemietiniu, ekonominiu, nacionaliniu pagrindu susikūrusios draugijos, iš jų

nemažai profesinių – teisininkų, technikų, humanitarų, matematikų–fizikų – ir kitokių draugijų. 1922 metais įsteigta nacionalistinė tautininkų partijai artima studentų korporacija „Neo-Lithuania“, įstatuose įsirašiusį šūkį „Pro patria“ ir iškėlusį tikslą – „lietuvių tautos didybė, jos – gerovė ir valinga, kilni ir tauri asmenybė“, buvo laikoma, ypač po 1926 metų gruodžio perversmo, viena iš svarbių reakcinio, fašistinio režimo atramų. Krikdemų partijai artima katalikiškoji studentų ateitininkų draugovė, siekianti „visa atnaujinti Kristuje“, buvo viena iš gausiausių universitete. Jos aksominėje tamsiai raudonos spalvos vėliavoje buvo išsiuvinėtas mistiškas šūkis: „Į kalnus, į viršūnes“. Žinoma, tai neturėjo nieko bendra su alpinizmu, tą šūkį reikėjo suprasti alegoriškai. Šios abi organizacijos buvo glaudžiai susijusios su krašto valdančiaisiais, ekonominiais, finansiniais ir religiniais sluoksniais. Abi turėjo pasistačiusios daugiaaukščius namus – bendrabučius – savo nariams. Joms nieku būdu negalėjo prilygti kairiųjų pažangiųjų studentų Susiėlpimo draugija, kurios tikslas buvo „teikti savo nariams medžiaginę ir dvasinę paramą“ (pagal įstatus visi nariai buvo lygiateisiai) ir kuri net vėliau, o jos nariai spalvingų kepuraičių nenešiojo.

Tuometiniai studentai korporantai dar neturėjo tokiam jaunam universitete susiformavusių savų tradicijų, jie tik nešiojo spalvotas kepuraites, o po švarkais – juostas per krūtinę; be to, iškilmingų aktų metu su baltomis ilgomis pirštinėmis eidavo garbės sargybą prie savo vėliavų. Išgertuvės, girtų muštynės su policininkais ir triukšmavimas gatvėse buvo viršprograminis, papildomas „taktiškosios“ studentijos dalies savaveiksmiškumas, beje, vokiškųjų buršenshaftų (4) mėgdžiojimas.

Jau pirmaisiais studijų metais, kaip ir dauguma buvusių mano klasės draugų, įstojau į universitetą nuo 1922 metų veikiančią Studentų socialistų draugiją, kurioje buvo susibūrę visi kairieji studentai – eseriškų, socialdemokratinių ir marksistinių – komunistinių pažiūrų. Šios draugijos susirinkimuose buvo diskutuojama, skaitomi referatai socialistinės pasaulėžiūros, nagrinėjami proletarinės revoliucijos teorijos ir taktikos klausimai. Retkarčiais ši draugija surengdavo susirinkimus – disputus – viso universiteto mastu, į kuriuos gan gausiai atsilankydavo mūsų idėjiniai priešai. Iš studentų socialistų buvo gerų oratorių, kaip Vladas Karosa, Matas Krygeris, Jonas Lukoševičius, todėl tokiose diskusijose paprastai

nugalėdavo mūsiškiai, kairieji. Dėl to dešinieji jautė tam tikrą pagiežą, stengėsi tokį viešą žodį užgniaužti.

Po ilgesnių teorinių diskusijų Studentų socialistų draugija pačioje 1926 metų pradžioje suskilo. Įsikūrė trys atskiros draugijos: „Žaizdro“ (socialdemokratinės krypties), aušrininkų (5) ir „Atžalos“ (marksistinės krypties). Aš įstojau į aušrininkų draugiją, kuri buvo lyg ir tęsinys moksleivių aušrininkų draugijos, veikusios vidurinėse mokyklose, taip pat ir mūsų, Marijampolės Realinėje, gimnazijoje. Aušrininkų organizacijos įstatuose buvo įrašyta, kad jos narių tikslas „auklėtis ir lavintis socializmo dvasia ir skleisti socializmo idėją liaudyje“.

<...>

Nelengva apsiprasti ir tuo labiau pasiryžti dalyvauti tokiam kovos veiksmui, kaip teroro aktas. Fašistinio, baltojo teroro siautėjimo sąlygomis, kada smurtu užgrobusi valdžią grupė plačiai naudojo valstybės valdymo aparatą ir kariuomenę bet kokiai opozicijai slopinti, jau pats pasirengimas buvo labai rizikingas ir pavojingas dalykas. Tačiau aš, kaip ir nemažai mano artimiausių draugų, buvau už konkrečius, ryžtingus veiksmus, už tai, kad su fašizmu būtų kovojama visomis, ir pačiomis kraštutinėmis, priemonėmis. Mes nelabai sukome galvas dėl to, ar Lietuvoje jau pribrendo sąlygos revoliucijai, ar dar ne. Mums užteko žinoti, kad liaudyje rusena neapykanta fašizmui ir reakcijai, tereikia įžiebtos tos neapykantos ugnį. Mes save laikėme eiliniomis revoliucijos kovotojais, o ne jos teoretikais ir strategais. Teorinė, programinė mūsų veiklos pusė buvo turbūt silpniausia jos grandis. Pagaliau aš tuo

Kauno Valstybės teatras, kurio sodelyje buvo įvykdytas atentatas, 1929 m.

metu nepriklausiau jokiai partijai. Man atrodė, kad ano meto Lietuvos sąlygomis užtenka pradėti šaudyti į priešą, ir antifašistinis judėjimas savaime suaktyvės, suliepsnojęs liaudies rūstybė nušluos fašistinį režimą. Ko ne ko, bet nuoširdaus noro kovoti, veržimosi į kovą ir gal net kiek fanatiško įsitikinimo, kad mes tą kovą laimėsime, man ir mano draugams tikrai netrūko. Jai mes buvome pasiryžę aukoti viską, net savo gyvybę.

Nelengva pasiryžti teroro aktui, kada suprant, kad žmogaus nužudymas, – nors tas žmogus yra niekingas, kruvinas satrapas, beširdis tironas, – iš esmės yra vis tiktai amoralus, su humanizmo principais nesuderinamas dalykas. Mums atrodė, kad teroristinių veiksmų kaltininkas iš esmės yra patsai fašistinis režimas, valdžią užgrobusį grupę, kuri ginklu slopina ir varžo elementarias laisves. Pati valdymo sistema, politinė krašto santvarka gimdo šią kraštutinę revoliucinę kovos priemonę. Kad ir kokia ji baisi, reikia atminti, kad ją panaudojantis galvoja, jog kitos išeities nebeliko. Jis turi pasirinkti: arba visų puoselėtų idealų moralinė išdavystė, arba mirtina kova, kova iki pergalės. Dvasinės stiprybės, moralinių jėgų teikia įsitikinimas, kad absoliutinė visuomenės dauguma pritaris, parems.

Nelengva sąmoningai rizikuoti savo galva, eiti mirties pasitikti, kai tau vos dvidešimt vieneri metai. Nelengva tai daryti gyvenimo aušroje, kada viskas šiame pasaulyje tave traukia, vilioja. Reikia didelės valios įveikti kylančioms abejonėms, pagaliau ir tam nerimui, kuris atsiranda aiškiai žinant, kad tavo gyvybei gresia pavojus.

<...>

Pasikėsiniui prieš Voldemarą mes pradėjome ruoštis ne kokios partijos ar organizacijos nutarimu, o grynai savo iniciatyva. Grupėje, be Mikasės Navikaitės, Martyno Gudelio ir manęs, dar dalyvavo 1926 metais atvykęs į Kauną studijuoti mano pusbrolis Aleksandras Vosylius, paskiau ir poetas Vytautas Montvila. A. Voldemaras buvo pasirinktas todėl, kad jis visų buvo laikomas politiniu lietuviškųjų fašistų vadu ir ideologu, be to, buvo sutelkęs savo rankose diktatorišką valdžią. Ruošdamiesi pasikėsiniui, į jo parengiamąjį darbą tiesiogiai ar netiesiogiai įtraukėme ir kai kuriuos kitus aušrininkų organizacijos narius. Užmezgėme ryšius su draugais Jonu Lukoševičium ir Kaziu Lukša, – po 1926 metų gruodžio 17 dienos perversmo įjėdu buvo emigravę į Rytprūsius ir gyveno Karaliaučiuje. Jie mums padėjo gauti ir slapta pergabenti per sieną ginklų. Vieną kitą pistoletą įsigijome vietoje. Jų pakako šaudymo pratyboms. Pasikėsiniui, kurį turėjo vykdyti ne mažiau kaip du ar trys žmonės, reikėjo daugiau ir gerai išbandytų ginklų. Taip pat žadėta paruošti antrąją, rezervinę, trijų ar keturių asmenų grupę. Mat, galvojome ir apie kraštutinį atvejį: pirmas pasikėsinimas gali nepavykti arba ne visiškai pavykti.

Jau anksčiau buvome pradėję kruopščiai studijuoti visą mums prieinamą literatūrą pirotechnikos ir balistikos klausimais. Aleksandrui paprašius, senamiestyje, Prezidento gatvėje, įsikūręs Ptašeko knygynas mums parūpino keletą leidinių šiais klausimais.

1927 metų pabaigoje ir 1928 metų pradžioje iš Karaliaučiaus draugų nelegaliai gavome porą siuntų su ginklais: keletą parabelių bei valterių, šovinių bei sprogmenų.

Gyvenau tada Ukmergės plente, netoli „Saulės“ gimnazijos rūmų, o kaimynystėje, antroje gatvės pusėje, pas senutę vietos vokiетę, – Mikasę Navikaitę. Ji, Aleksandras Vosylius ir aš kartais susitikdavome ir mokydavomės išardyti ir vėl sudėti pistoletus. Mudu su Aleksandru jau buvome gerokai išsimankštinę šaudydami iš mažesnio kalibro pistoletų per atostogas jo tėviškėje – Žiuriuose Gudeliuose, netoli Pilviškių. Plynės pelkėje, nuošaliai nuo gyvenviečių, galima buvo šaudyti iki valios. Iš dėdės advokato Andriaus Bulotos buvau išsipašęs nedidelį Valterio sistemos pistoletą. Dabar reikėjo susipažinti su parabeliais, kuriuos ruošėmės vėliau taip pat išbandyti šaudymo pratybose.

<...>

Ėmėme labai kruopščiai ir atsargiai sekti Voldemarą. Reikėjo nustatyti, kada ir kur jis buvo, kada išvyksta ir kada parvyksta, kas jį lydi, kokia ir kaip organizuota jo asmeninė apsauga. Į sekimo darbą įsijungė visa grupė, taip pat įtraukėme ir tuos draugus, kurie buvo susiję su atentato ruošimu. Surinktus duomenis grupuodavome, analizuodavome dažniausiai mudu su Martynu.

Pavyko nustatyti, kokiomis savaitės dienomis Voldemaras lankosi teatre, koncertuose, kada išvyksta iš namų ir koku transportu. Jis važiuodavo juodu limuzinu Nr. 4. Pas savo meilužę, vieną dramos teatro aktorę, eidavo pavakary, pėsčias. Retkarčiais į tą Daukanto gatvės namelį jį paveždavo limuzinas. Paprastai jis eidavo Donelaičio gatve. Iš tolo jį sekė vienas ar du civiliniais drabužiais apsirengę policijos agentai. Gatvėje, prie Lietuvos banko rūmų, prieš Voldemarui išvykstant visuomet pasirodydavo pora žvalgybininkų, kartais stoviniuodavo uniformuoti policininkai. Kaip minėjau, kitoje gatvės pusėje, rūkalų kioske, „prekiavo“ taip pat žvalgybininkas. Mes su juo buvom kone pažįstami, nes praeidami beveik visada nupirkdavome pakelį papirosų, – juk visai natūralu, kad studentai pakeliui į universitetą ar iš jo eidami apsirūpina rūkalais.

Limuzinu iš namų išvykstantį Voldemarą paprastai lydėdavo jo adjutantas kapitonas Virbickas, o dažniausiai dar ir vyresnysis leitenantas Gudynas, tuolaikinis ginkluotos fašistinės „Geležinio vilko“ organizacijos vadovas – šefas, kaip tuomet jis buvo vadinamas.

Voldemarą saugantieji policijos agentai retkarčiais keisdavosi. Mes greitai visus juos, bet kur sutiktus mieste, atpažindavome.

Kai kada Voldemaras išeidavo iš namų policijai iš anksto nepasiuntus apsaugos. Vieną kartą aš jo laukiau apie vienuoliktą valandą Donelaičio gatvėje. Reikėjo patikrinti, ar tikrai jis, kaip mes buvome sužinoję, tuo metu eis pas savo meilužę. Ir iš tikrųjų, lygiai vienuoliktą pamačiau išeinant iš banko rūmų žemaūgę, juodu švarku ir juodu katiliuku ant galvos diktatoriaus figūrą. Po pažastimi jis kaip visada nešėsi pasispaudęs juodą metalinę lazdelę.

Susikaukęs skaičiau prie elektros stulpo priklijuotą skelbimėlį, praleidau Voldemarą pro šalį, o paskiau čia atsilikdamas, čia priartėdamas palydėjau jį iki namo, kuriame gyveno anoji aktorė. Nedidelis kiemas, kurį jis turėjo pereiti, buvo visiškai tuščias. Tiktai grįždamas

tuo pačiu keliu, pastebėjau prie gatvių kampo du besidairančius žvalgybininkus.

Ė vyrukai, pagalvojau, jei šiandien būtų vykdomas pasikėsinimas, šaukštai jau būtų popiet. Judu tada tikrai būtumėte čia nereikalingi...

Greit nustatėme, jog apie Voldemaro atvykimą į teatrą galima spręsti ir iš to, kad Miesto sode ir Laisvės alėjoje prie vartų atsiranda daugiau žvalgybininkų ir policininkų. Prie teatro durų tokiais atvejais būtinai budėjo nuovados viršininkas ar jo padėjėjas ir pora policininkų. Juodasis automobilis privažiuoja prie Miesto sodo vartelių Laisvės alėjoje, o iš ten Voldemaras, adjutantų lydimas, taku eina į teatrą. Kartais žvalgybininkų būdavo tiek daug, kad sėdėdavo vos ne ant kiekvieno suolo prie tako į teatrą. Tačiau pasitaikydavo, kad takas būdavo beveik visiškai tuščias, ypač jeigu Voldemaras kiek vėluodavo ir iki spektaklio pradžios būdavo likusios kelios minutės. Tada visa apsauga susikoncentruodavo arčiau teatro durų ir viduje, koridoriuose.

Apsvarstę įvairius galimus pasikėsinio variantus, priėjome išvadą, kad patogiausia vieta yra elektros žibintų ryškiai apšviesta erdvi aikštelė prie įėjimo į teatrą. Čia viskas buvo gerai matoma, be to, mažiausiai galimybių nukentėti pašaliniais, niekuo dėtiems žmonėms. Jei bandytų įsikišti ir pasikėsiniui kliudyti žvalgyba ar policija, atviroje aikštelėje lengviau duoti jai taiklų atkirtį ir priversti pasitraukti.

1929 metų pradžioje galutinai nutarėme, kad pasikėsiniame, tiksliau sakant – užpuolime, dalyvausime trise: Vytautas Montvila, Martynas Gudelis ir aš. Visada ramus ir santūrus Vytautas Montvila dar 1928 metų pabaigoje veržėsi dalyvauti atentate, nerimavo, kad nieko konkretaus nedaroma fašistų savivalei pažaboti ir užkirsti keliui plėstis fašistiniam terorui Lietuvoje. Tiesa, Vytautas buvo tos nuomonės, kad teroru negalima apsiriboti, kad kovojant prieš fašizmą, reikia ieškoti platesnės atramos darbininkų, jaunimo, taip pat ir kaimo jaunimo sluoksniuose, kur vyravo ryškios antifašistinės nuotaikos. Jis ragino užmegzti ryšius ir su nepritariančiais fašistiniam režimui šaulių organizacijos nariais. Martynas Gudelis tada aiškino, jog tokie ryšiai, esą, jau užmegzti su kai kurių Kauno įmonių darbininkais, taip pat su atskirais šaulių būriais provincijoje.

Būdavo, mūsų pokalbių metu Vytautas Montvila susiginčydavo su Gudeliu, kuris atentatui teikė didelę

reikšmę, laikydamas jį ypač svarbia priemone, kaip jis sakė, tiesiogiai kovojant prieš fašizmą, prieš visą buržuazinę santvarką. Atentatas turi išjudinti visą Lietuvos liaudį ir priversti iš esmės pakeisti politinę padėtį krašte. Fašizmas, esą, tokio smūgio neatlaikys ir pabūgs, atsitrauks. Jis aiškino, kad maksimalistai organizuoja ir kitą kovos grupę. Prireikus individualų terorą, esą, galima panaudoti kaip sistemingą kovos priemonę prieš tokius asmenis, kaip plačiai žinomas revoliucionierių žudikas Plechavičius ir panašūs subjektai.

Vytautas Montvila į tokią argumentaciją žiūrėjo gan skeptiškai. Tačiau jis tuo pat metu nervinosi, nekantravo ir sakydavo: jei jau daroma kas nors konkretaus, tai reikia daryti dabar, tuojau pat, neatidėliojant.

Pasikėsiniame metu nužudytas A. Voldemaro adjutantas Pranas Gudynas

<...>

Ramus, šiltas pavasario vakaras. Štai ir Karo muziejaus sodelis, kuriame mūsų taip pat ne kartą sėdėta, aptariant eilines „ėjimo“ ir „grįžimo“ nesėkmes. Eidami toliau, dar iš tolo matome banko rūmus. Žvalgybininko kioske jau dega šviesa. Tai geras ženklas, – jis sėdės ten, kol nuvažiuos Voldemaras.

Išeiname į Laisvės alėją. Šaligatviuose pagyvėjęs judėjimas. Kauniečiai skuba atlikti savo reikalą, viskuo apsirūpinti. Šviečia krautuvų vitrinos. Priename Centrinį paštą, apsukame nedidelį ratą. Laiko dar yra, tad neskubėdami Miesto sodo taku einame iki teatro durų. Į teatrą jau renkasi publika. Priangyje, už stiklinių durų, jau stypso dviejų policijos pareigūnų figūros. Ten pat šmižinėja ir pora civiliniais drabužiais apsirengusių tipelių. Atrodo, tai žvalgybininkai iš

Voldemaro apsaugos.

Pasiskaitytą afišas, įsitikinę, kad visi bilietai į Glazunovo koncertą išparduoti, išeiname į lauką. Eidami per aikštelę, kuri dabar jau ryškiai apšviesta, pamatome kairėje ant suolo sėdintį Aleksandrą. Šalia jo guli portfelis.

Miesto sodas baigia ištuštėti, jau nebekrykštau ir nebebėgioja takais vaikai. Tik netoli Aleksandro vis tebesėdi ant suolo jauna porėlė. Apsikabinę, atrodo, viską užmiršę, jiedu spokso į šviesą.

Ech, eitumėte judu šiandien kur kitur, pagalvoju apie juos. Ką gi, sudrumsime mes jūsų idiliją...

Žvilgteliu į Martyną. Jis taip pat pastebėjo jaunuolius ir šyptelėjo. Turbūt pagalvojo tą patį, ką ir aš.

Grįžome į Laisvės alėją. Prie sodo vartelių stoviniuoja išsipustę tipelis. Nematytas, negi būtų šnipelis? Jei taip, Voldemaras tuoj atvažiuos. Vadinasi, laukiame ne veltui.

Dvidešimta valanda šešiolika minučių. Negi šiandien juodasis limuzinas vėluotų?!

Praejus keletui minučių iš tolo pamatėme kitoje Laisvės alėjos pusėje stiprias automašinos šviesas. Atvažiuoja.

Prie pašto limuzinas daro posūkį ir artėja prie sodo vartelių. Pamažu einame jo sutikti.

Be garso automobilis sustoja prie šaligatvio. Pirmieji išlipa du karininkai: Virbickas ir Gudynas. Paslaugiai atidaro dureles. Nevikriai, rangydamasis išlipa Augustinas Voldemaras ir lieka šaligatvyje stovėti. Apsirengęs juodu paltu su juoda aksomine apykakle, juodu katiliuku ant galvos, su lazdele rankoje.

Adjutantas kapitonas Virbickas padeda išlipti apkūniai, už Voldemarą aukštesnei moteriškei, kuri veda už rankos kokių penkerių ar šešerių metų berniuką.

Mudu su Martynu susižvalgome: na, to betruko. Voldemarienės (buvusios Jaščėnkienės) ir jos sūnaus atvykimas į teatrą komplikuoja mūsų uždavinį. Ji ir vaikas mums tik trukdys. Teko saugotis, kad kulka atsitiktinai nekliūtų kuriam iš jų dviejų.

Vienas kitas retas praeivis stabteli leisdamas ponams įeiti į Miesto sodą. Neramiai žvilgčioja į šalis abu karininkai. Jiems aiškiai rūpi greičiau patekti į teatrą.

Mudu su Martynu stovime netoliese, kalbamės lyg atsitiktinai susitikę pažįstami.

Staiga kur buvę kur nebuvę prie limuzino prilindo

trys apskurę berniukščiai, iš tų, kuriuos tuometiniam Kaune vadindavo gatvės vaikais. Matyt, jų dėmesį patraukė puošnus blizgantis limuzinas, juo atvažiuavę ponai, o ypač jų amžiaus berniukas.

– Ko čia landžiojate? – piktai subarė vaikus leitenantas Gudynas.

Vieną iš jų, arti prilindusį ir bandantį pažvelgti į automašinos vidų, jis pastūmė į šalį. Šis prispaudė rankutę smunkančią jam aiškiai per didelę sudėvėtą kepurę, ir visi trys berniukščiai kaip žvirbliai pasklido į šalis.

Atvykusieji tuo tarpu suėjo į sodą.

Limuzinas Nr. 4 vėl be garso pajudėjo iš vietos ir nuvažiavo.

Mudu su Martynu susižvalgome. Palaukiame, kol visa kompanija sueina į sodą. Neskubėdami sekame iš paskos.

Taku kraštinis iš kairės eina kapitonas Virbickas, greta Voldemarienė, vesdama už rankos sūnų Lulu, šalia jų Voldemaras, dešinėje leitenantas Gudynas.

Einame kiek atsilikę. Kada jie priartėja prie ryškiai apšviestos aikštelės, sakau Martynui:

– Dabar einam...

– Einam, – atsako jis.

Paspartiname žingsnius. Atstumas tarp jų ir mūsų greitai mažėja. Pasivejame juos, išeinančius į ryškiai apšviestą aikštelę. Žvilgtelėjęs dešinėn, vieną akimirka matau Aleksandrą, tebesėdintį ant suolo. Jis žiūri į mūsų pusę.

Abu karininkai, atrodo, kažko sunerimo. Turbūt pastebėjo čia pat, užpakalyje jų, atsiradus du nepažįstamus vyrus.

Žvilgsnis į Martyną: jis turi šauti pirmas, jis taip norėjo. Linktelio jam galva ir žengiu porą plačių žingsnių pirmyn. Tą pat padaro ir Martynas. Jis jau turi rankoje parabelį, aš – valterį.

Vos pamatau ištiestą į Voldemarą jo ranką, dukart plyksteli ugnis ir drioksteli garsūs šūviai. Voldemaras lyg gavęs niuksą klumpa, tačiau išsilaiko ant kojų.

Jis turi šarvą, kaip žaibas švysteli galvoje mintis. Kiek kartų mes apie tai kalbėjome.

Abu karininkai pasisuka ir atšoka į šalis. Gudynas stengiasi ištraukti dešinę ranką iš kišenės.

Visa tai trunka keletą akimirų. Tada pradėdu šaudyti ir aš. Gudynas parkrenta ten, kur stovėjo.

Žvilgtelėjęs į kairę, pamatau Martyną ir Virbicką kaip užhipnotizuotus, įrėmusius žvilgsnius į vienas antrą. Martynas laiko pakėlęs atsuktą į Virbicką

parabelį ir kairiąja ranka kažką apie jį knibinėja. Aišku: nori ištraukti po šūvio įstrigusią gilžę. Virbickas pistoletą laiko rankoje ir kažkodėl nedrįsta jo pakelti.

Reikia veikti greitai, tesuspėjau pagalvoti ir pakėlęs ranką paleidžiu jo pusėn šūvį. Girdžiu, kaip krenta atsitrenkdamas į cemento plokštę jo pistoletas; susvyravęs Virbickas griūva į gėlių gazoną.

Tuo metu Voldemaras pašokęs keletą žinginių pirmyn, pasisukęs laiko abiem rankom nuo galvos krentantį katiliuką ir išgąstingom akim žiūri į mus.

Voldemarienė pabėgėjo tempdama už rankos vaiką ir parkrito ant tako.

– Policija, poliojaaaa!.. – spiegiančiu balsu klykia ji.

Tuo momentu atsigrėžiu į Voldemarą ir porą kartų spusteliu valterio gaiduką.

Voldemaras suklumpa, bet pašokęs skuba įsmukti į teatrą. Stengiuos geriau prisitaikyti, tačiau taikiny labai judrus. Pora kulų sudaužo stiklus teatro duryse, ir jie skambėdami byra žemėn.

Tada tik pamatau kairėje, greta manęs, stovintį Martyną. Parabelį jis jau buvo paslėpęs ir rankoje laikė mažo kalibro brauningą – valterį. Jis vis dar tebežiūrėjo į teatro duris ir prie jų suklupusį Voldemarą.

– Einam! – sakau Martynui.

Keletas žingsnių, ir mes jau medžių šešėlyje.

Viduryje tako dar suspėjau pamatyti pasilenkusią Voldemarienę. Kaip vėliau paaiškėjo, ji nebuvo sužeista. Kiek nukentėjo jos Lulu, kurį buvo kliudžiusi nuo grindinio atšokusi kulka. Tačiau ir Lulu greit pasveiko, nors tautininkų spaudoje buvo šaukiama apie tariamai sunkų jo sužeidimą.

Sode įsiviešpatavo visiška tyla. Aplink nė gyvos dvasios. Praeidami pro Aleksandrą, matome jį stovintį prie suolo, įsmeigusį žvilgsnį į teatro duris. Netoliese sėdėjusi jaunuolių porėlė dabar buvo užlipusi ant suolo: abu jie stovėjo išsitiesę visu ūgiu ir laikė į viršų iškėlę rankas.

Pasiduoda jiedu, ar ką, topteli mintis. Matau, kad ir Martynas juos pastebėjo. Kai mes jau esame tamsiame medžių šešėlyje, girdime, kaip anųdviejų batų padai tankiai tankiai taukši į tako grindinį. Nudūmė kiek kvapas leidžia Laisvės alėjos pusėn. Niekada neteko girdėti, kad kokie jaunuoliai kam nors, tuo labiau policijai, būtų sakę, jog matė to vakaro įvykį Miesto sode...

Skubame apeiti aplink teatrą. Prie dvejeta

stambesnių medžių stabtelėjome. Pamatėme čia pat už kokios dešimties žingsnių įkandin mūsų einantį Aleksandrą. Rankose jis neturėjo portfelio. Nemetė bombų, ar jos nesprogo?

Po keleto dienų paskelbtame policijos pranešime buvo rastos dvi „lenkų gamybos“ bombos. Mesti bombų Aleksandras nesirijo tikriausiai todėl, kad prieš jį ant tako buvo vaikas ir moteris, kurie nuo sproginimo būtų žuvę.

Prieiname vartelius į Kęstučio gatvę. Dešinė ranka su paruoštu šauti pistoletu kišenėje. Tarp vartelių akis į akį susiduriu su uniformuotu policijos karininku. Jį už parankės įsikabinusi laiko jauna moteris.

– Atsiprašau, –
kreipiuosi į juos, – gal leisite mums praeiti?

Čia pat stovi ir Martynas. Porelė pasitraukia iš tarpuvartės.

– Atleiskite, – kažkaip neryžtingai ir nedrąsiai sako man policijos pareigūnas, – kas ten sode atsitiko, kas ten šaudė?

– Iš kur aš galiu žinoti? – klausimu į klausimą atsakau. – Prašome nueiti ir pasižiūrėti.

– Aš nieko, aš tik taip, – pralemena uniformuotasis.

– Jonai, ko tu ten eisi, tu nesikišk! – energingai tempia už rankos policijos pareigūną moteris. – Tu juk ne tarnyboje, tai ko ten lįsi? – Girdime mudu su Martynu jau eidami Kanto gatvės link.

– Iš tikrųjų, Jonai, nėra ko ten landžioti, – sakome mudu. – Visai protinga moteris...

Neteko išgirsti, kad policijos karininkas apie šį susitikimą būtų kam pasitaręs.

Neskubame, kad neatkreiptume praeivių dėmesio. Skersai pereiname Kanto gatvę. Už kelių dešimčių žingsnių matome Kęstučio gatvę einantį mums įkandin Aleksandrą.

Iš Kanto gatvės pasukame į siaurą Poškos gatvę. Prie kampo stabtelime pasitikrinti, ar „Jonas“ vis dėlto nesugalvojo mūsų pasekti. Tačiau nieko įtartino nesimato.

Tuščia, menkai apšviesta Poškos gatvė greit pasiekiamė senamiestį. Klaipėdos gatvėje jau didesnis judėjimas. Tarpuvartėse šen bei ten stoviniuoja merginos, laukdamos klientų. Viena kita mus užkalbina, kviečia pas jas užėiti. Martynas juokais kažką joms atsako.

Išėję į Vilniaus gatvę patraukiam Vilijampolės tilto kryptimi. Dabar einam ne kartu: vienas dešiniąja, kitas, kiek atsilikęs, kairiąja gatvės puse. Aleksandro

jau kuris laikas nebesimato, jis bus pasukęs, kaip buvo žadėjęs, į Laisvės alėją, nors mes jį įkalbinėjome, jei tik bus galima, eiti iš miesto visiems kartu.

Niekas tuoj po atentato ir nebandė mūsų persekioti. Žvalgybininkai ir policininkai aiškiai pabūgo ir spruko šalin kas sau. Valstybės teatre budėjęs Kauno III policijos nuovados viršininko padėjėjas Antanas Atkočaitis ir tos nuovados policininkas Petras Dovydaitis po pasikėsinimo buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Prokuratūros kaltinamajame akte rašoma, kad jie, buvę „teatro priekambaryje tarp pirmųjų ir antrųjų durų, išgirdo prie teatro, iš lauko pusės, kelis iš eilės šūvius. Policininkas Dovydaitis girdėjo net, kaip kulkos atsimušė į teatro duris. Nuovados viršininko padėjėjas Atkočaitis ir policininkas Dovydaitis ne tučiuojau išėjo pasižiūrėti, kas šaudė, ir ėmėsi žygių suimti piktadarius. Išėjo pirmas policininkas Dovydaitis, po jo nuovados viršininko padėjėjas ir puolėsi pro teatro dešinę pusę Kęstučio gatvės link, nes publika nurodinėjo kryptį, kur bėgo piktariai.“

Toliau tame pačiame akte abu policijos pareigūnai kaltinami tuo, kad „dežuruodami Valstybės teatre ir įvykus atentatui prieš ministrą pirmininką ir einantį krašto apsaugos ministro pareigas prof. Voldemarą, kurio metu buvo nukautas vyr. leit. Gudynas, sunkiai sužeisti adjutantas Virbickas ir ministro pirmininko sūnėnas, – per savo apsileidimą nesiėmė reikalingų priemonių sulaikyti teroristams“.

• • •

(1) Martynas Gudelis buvo aušrininkų organizacijos narys. Nuo 1929 m. gyvena emigracijoje. Pokario metais – Jungtinėse Amerikos Valstijose, dirba „Naujienu“ redakcijoje, priklauso antitarybinės emigracijos sluoksniams.

(2) Michalina Navikaitė-Meškauskienė – šiuo metu personalinė pensininkė.

(3) Kazys Baršauskas (1904–1964) 1950–1964 m. buvo Kauno politechnikos instituto rektorius.

(4) Burschenschaft (vok.) – studentų korporacija Vokietijoje.

(5) Eseriškos pakraipos draugija

Andrius Bulota. Limuzinas Nr. 4: dokumentinė apysaka. Vilnius: Vaga, 1977

1¹/₂ berno tragedija

P. Linonis

Lietuviškas kaimas, blaškydamasis tarp utėlės ir bekono, atseit, tarp primityviško ūkio ir ūkio kapitalistinio, išskiria jaunimo dalį į mokslus kelti krašto kultūrą ir ieškoti išeities į geresnį gyvenimą.

Tačiau šito jaunimo, kad ir su garbingais uždaviniais, labai slidus kelias. Tie bernai (ne vien bernai, bet ir mergos), kuriuos kaimas išskiria dirbti kultūros darbo, ateina visai žali, klasiniai nesuiformavę, nes lietuviškas dar nepriėmęs klasinės visuomenės formų, ideologiškai neapsisprendę, todėl patekę į miestą, daugiau diferencijuotos visuomenės masę, tie bernai patys su savim paklysta. Didžioji dalis krypta – tautiška ar katalikiška srove – į lietburžuaziją, papildo jos eiles ir su diplomu sutampa su besiformuojančios buržuazijos klase. Mažoji iš kaimo išėjusio jaunimo dalis – ideologiškai apsisprendžia ir per socializmą pasuka į silpną, bet kasdien stiprėjančią, darbo klasę. Ji papildo socpartijas, profsąjungas ir kultūrines darbo klases įstaigas. Tai kelias mažumos, bet kelias tikras, didelio pasiryžimo, pasiaukojimo ir plačių gyvenimo kūrybos perspektyvų.

Tarp daugumos ir mažumos visada esti didelė abejinga dalis, kuri mažiau ideologiškai apsisprendusi ir menkiau jautri visuomenės diferencijacijai. Ta vidurinė – neapsisprendusi dalis – gana didelė, ji beveik masė. Šią masę dažnai apsprendžia atsitiktiniai dalykai arba koks stiprus sąjūdis, kuris tą masę gaivališkai su savim nutraukia. Daug galimybių, kad šią masę su savim nutrauks lietburžuazija, o jos likučiai papildys amulkiąją buržuaziją.

Iš šito vidurio, iš bendros neapsisprendusios masės, iškilo keletas bernų, kurie pasikėsino rasti naują – bernišką – kelią į lietvisuomenę. Toks balsas pasigirdo bendrų pasiryžimų, norų – „Trečiame

fronte“. Tai buvo, be abejo, įdomus reiškinys. Čia aš ir pats kaltas tikėjęsis, kad susidarys savarankus judėjimas, kuris lietuvių kultūroje išvers stambią vagą. Bet viltis, pasirodė, iliuzija, nes berniško balso buvo permaža, jis buvo permenkas, kad būtų galėjęs suformuoti savą ideologiją ir savaip sociališkai susitvarkyti, jis – ant antro žingsnio buvo suglūšintas ir pradėjo blaškytis. Buržuazija, kuri tariasi vienintelė šeimininkė, berną, pareiškusį pretenzijų berniškai pertvarkyti gyvenimą, sutiko su didžiausiu įniršimu ir senatvės isterika; darbo klasė, kad ir akyliai sekė berno pastangas, tačiau pasiliko abejinga nežinodama, kurion pusėn pakryps berniškas maištas. Tuo būdu bernas pakibo ore ir pradėjo dairytis į šalis ieškodamas atramos ir perspektyvų.

Ir čia berniškam frontui teko pakrikti ir išsiskirti kiekvienam savais keliais. Apie tuos, kurie nuėjo dirbti su darbo klase socialistinės kultūros darbo, kita kartą. Dabar aš noriu kalbėti apie 1¹/₂ berno, kurie susižavėjo daugiausia barškančiu bolševizmo vežimu, ir tarėsi būsią viskas tvarkoje, jei bent viena koja galėsią atsistoti ant to vežimo papėdžių. Tačiau tai būta tuščių pastangų. Duosnia V. Kapsuko ranka buvo nepasigailėta pamazgų kibirų nelaininų bernų galvoms trinkti, o ištrinkęs, kad pradėjo šluostyti, pasak J. Radžvilo, žiurkiškai laižyti buržuazinę smarvę, kad po tokios operacijos strimgalviais atsidūrė buržuazinė spauda su plagijatais (P. Cvirka) arba savos dūšios likučių išpardavimu (B. Raila).

Dėl šitos luosios istorijos nebūtų ko burnos aušinti, jeigu tai nebūtų gražus perspėjimas kitiems bernams nuo panašaus likimo. Ir čia visa bėda ne V. Kapsuko ir k-jos pamazgose (tos pamazgos, tiesa, atlieka savo vaidmenį krikdydamos soc. kultūros pastangas), bet bolševizmo santykiuose su kultūra.

Lietbolševizmas tik tiek pajėgus, kiek stipri SSSR propaganda Lietuvoje. „L. A.“ čia daugiau padaro, kaip LK partija. Pats bolševizmas, būdamas atitrūkęs nuo gyvenimo, pasislėpęs už storų Kremliaus sienų, sustingęs leninizmo šventose dogmose ir angarietiškose instrukcijose, visiškai bejėgis proletariškos kultūros kūryboje. Pavyzdžiui gali būti kad ir jų žurnalas „Priekalas“, kuris pačių bolševikų slepiamas, kaip dvasios luosybė. Ten visko

REDAS DIRŽYS

MENO STREIKO IDĖJA IR ŠIANDIENINIAI JOS TAIKYMO YPATUMAI

Redas Diržys – dailininkas, mokytojas, kritikas ir aktyvistas, besireiškiantis daugiausia vizualaus meno srityje. Šiuo metu aktyviai organizuoja meno streiko iniciatyvas, nukreiptas prieš „rimtosios kultūros“ struktūras, kuria jų praktinio pritaikymo technologijas ir metodus. Nuo 1993 metų organizuoja nepriklausomus meninius įvykius, kurie laipsniškai įgavo Alytaus bienalės formatą. Čia publikuojama trumpa 2008 m. Alytuje surengtos Meno streiko konferencijos ir joje generuotų idėjų apžvalga bei pateikiami keli Meno streiko bienalės aktyvistų parengti dokumentai. Pastaruosiuose keliame ne tik organizaciniai, bet ir pamatiniai buržuazinės „rimtosios kultūros“ griovimo klausimai, siūloma konkreti strategija ir patikimos taktikos.

Meno streiko konferencijos ir vėlesnių diskusijų apžvalga

Ataskaita paruošta pagal meno streiko konferencijos, surengtos 2008 m. birželio 27–29 dienomis Alytuje, medžiagą, komentarus bei diskusijas. Ši žmonių grupė nepriėmė

jokios bendros rezoliucijos nei susitikimo metu, nei po jo. Taigi siekdamas įvertinti konferencijos rezultatus, pabandysiu labai asmeniškai apžvelgti pluoštą itin prieštarų idėjų, o vienašališkais komentarais tesieksiu sukurti poziciją, iš kurios galima apibendrinti daugialypį šios problemos traktavimą. Daugybė konferencijoje išsakytų minčių galėtų būti ir bus panaudotos kampanijoje prieš kultūrinį kapitalizmą, o konkrečiau – organizuojant antpuolį prieš Europos Sąjungos iniciatyvą kiekvienais metais skelbti Europos kultūros sostines (pirmoji ataka jau keli metai vykdoma prieš Vilnių – 2009 metų Europos kultūros sostinę). Kadangi Lietuvos kontrkultūrinės pajėgos šiuo metu itin išsibarsčiusios, potencialūs aktyvistai blaškosi tarp oficiozo ir romantikos, o menininkai pasižymi išskirtiniu oportunizmu, į konferenciją buvo kviečiama tarptautinė iniciatyvinė grupė, kurios tikslas – mobilizuoti vietines pajėgas konkretiems veiksams.

Termino „meno streikas“ atsiradimas ir trumpa jo vystymo istorija

„Palaidokime visas iliuzijas: visi „meno kritikai“ laikosi pozicijos, kad menas niekada nebus sunaikintas, nes jis negali būti sunaikintas; dauguma „menininkų“ įsitikinę, kad jie gamina būtent „meną“; dauguma galerijų lankytojų, meno mylėtojų ir, žinoma, meno pirkėjų neleidžia sau net pagalvoti, kad vieną dieną staiga ims ir nebeliks meno. Būtina pasiekti, kad dalis meno pasaulio veikėjų apsispręstų tikram meno streikui ir, panaudodami kultūrinės industrijos mašiną, ją pastūmėtų savidestrukcijos link.

Visiškai sunaikinti gamybos proceso nereikėtų – pakaktų perorganizuoti vaizdingiausių „meno“ produktų gamybą į revoliucinių idėjų, formų ir

technikų generavimą. Tai nebūtų sukilimas prieš meną ir menininkus – tokia veikla tebtų laiko ir energijos švaistymas. Aš įsivaizduoju tai kaip visuotinį įsiskverbimą į visas socialines klases ir siekį tokiu būtu inicijuoti kūrybingą visuomeninių vertybių perkainojimą.

Revoliucijos jau nebeturi jokių fronto linijų – jos privalo būti gerai paruoštos ir vykti visur vienu metu. Visose socialinio gyvenimo sferose, kuriose reika žmoniškosios energijos ir pasišventimo, nes kitaip nieko nebepasieksime.“

Alainas Jouffroy. What's To Be Done About Art? In: Art and Confrontation: France and the arts in an age of change, edited by Jean Cassou, Studio Vista, London 1970)

1974 metais Gustavas Metzgeris paskelbė pirmą istorijoje meno streiką ir pakvietė menininkus prisijungti prie jo iniciatyvos – nutraukti bet kokią meninės produkcijos gamybą 1977–1980 metų laikotarpiu. Tokiu būdu, jo manymu, būtų įmanoma sugriauti pasaulinę galerijų sistemą. Prie šios iniciatyvos taip niekas ir neprisijungė – menininkas pasiliko vienas su savo įsipareigojimu pačiam sau ir sąžiningai jį vykdė tris metus nieko nekurdamas ir nevartodamas. Tikriausiai apie šią iniciatyvą niekas ir nebūtų sužinojęs, jei ne antrasis 1990–1993 metais surengtas meno streikas. Antrojo meno streiko iniciatyvą iškėlė Stewartas Home'as, faktiškai nuplagijavęs visą Metzgerio pranešimo tekstą ir taip iš naujo aktualizavęs tik siauram ratui žinotą idėją. Bet skirtingai nuo savo pirmtako, Home'as nesirengė griauti visos galerijų sistemos ir nekėlė ekonominių tikslų – jo ataka buvo nukreipta prieš pačius menininkus ir meno, kaip socialinės institucijos, statusą. Antrąjį meno streiką aktyviai palaikė ir propagavo tarptautinis neoistų tinklas. Kai kurie jų netgi susikūrė sau naujas pareigas – būti streikininkais.

„Rimtoji kultūra“ ir gyvenimas

Jau pirmasis konferencijos pranešimas užčiuopė principinę takoskyrą tarp meno ir gyvenimo. Britų performansininkas Roddy Hunteris jungtinėje paskaitoje-performanse kartu su Judit Bodor Hunter pabrėžė: „Jeigu sutiktume su Michailo Bachtino

požiūriu, teigiančiu pasaulį esant tuo, kas „patiriama veiksmu“, tuomet kultūrą reiktų įvardinti „diskursyvine patirtimi“. Jie iškėlė ir principinį klausimą: „Kokių pasekmių (ar tiesiog įtakos) gyvenimui (tam, kas patiriama veiksmu) turės meno streikas, kaip „Vilniaus – Europos kultūros sostinės“ paralelinė kritika?“

Be abejo, reikia sutikti, kad meno streikas, kaip tiesmuka ideologinės konstrukcijos kritika, sukurs dar vieną „kultūros objektą“ vietoj to, kad sugriautų jau egzistuojančius.

O žengiant šiuo keliu toliau, reiktų paminėti puikią Vassya'os Vassilevos (Bulgarija) iliustraciją, pademonstravusią, kaip beviltiškai atrodo teoretikų pastangos apibūdinti gyvenimą. Ji visų akivaizdoje „Youtube“ surado vaizdo siužetą apie Jacques'o Derrida bandymą atsakyti į klausimą, kas yra meilė... Pats Derrida ir jo pastangos atrodė taip kvailai, kad galų gale tą jis ir pats suprato, o dėl to tik dar smarkiau supuko... Savo pasisakymą Vassya baigė iš pirmo žvilgsnio labai paprasta išvada: meilė – tai lemtingas jungiantysis elementas kovoje prieš „rimtosios kultūros“ dirbtines struktūras, nes atvykti konferencijon ją paskatino ne kultūriniai faktoriai, o meilė čia dalyvaujantiems žmonėms.

Ši pozicija pasirodė artima Roddy ir Judid pasiūlytoms tolimesnės veiklos perspektyvoms: „Kad ir ką bedarytume, privalome dar labiau didinti atskirtį tarp „universalios arba lokalizuoto gyvenimo“ ir „kultūros“, tarp „jausmingumo“ ir „proto“, tarp „estetikos“ ir „etikos“. Bet pastarąsias išvadas aš vertinčiau esant tokiomis pat reakcingomis, kaip ir pati „rimtoji kultūra“ kapitalistinėje visuomenėje. Faktiškai tai skatintų dar didesnį susiskaldymą ir „specializaciją“ visuomenėje, kurios didžiausios blogybės atsiranda kaip tik dėl to paties susiskaldymo. Skirtumas nuo kapitalistinės specializacijos tik tas, kad būtų žiūrima iš kitos pusės. Emocijos negali būti atskirtos nuo proto – tai būtų lygiai taip pat dirbtina, kaip ir protas be emocijų.

Toliau kalbant apie atskirtis – jų jau tiek prikūrta, kad šios problemos gilinimas tik padidintų kapitalistinę fragmentaciją. Aš siūlyčiau visai kitą kelią, gal, tiksliau pasakius, ir tą patį, bet į kitą pusę – į gyvenimą, kaip nedalomą visumą. Toje visumoje netgi kultūra nebūtų atribota, bet greičiau numalšinta kaip primestas dirbtinumas. O patvirtinti šias savo pozicijas galėčiau Sauliaus Užpelkio (Londonas) težėmis: „Laikas vėl pradėti kalbėti apie meno numalšinimą. Laikas

paklausti, kaip atsitiko, kad menas tapo visuomeninio gyvenimo naikintoju? Kokios šiandien būtų kasdienio gyvenimo transformacijos galimybės? Į žaidimą turėtų būti įtraukti nauji žmonės. Žmonės, kurie visą laiką buvo priespaudoje, kurie siekia socialinės lygybės, kurie neturi laiko elito primestiems „prestižinio“ ir pamaiviško meno pasaulio žaidimams. Neapmokama, nesiekianti pelno kooperacija ir dovanų ekonomija – tai sveikos visuomenės ateitis. Vietoje atsisakymo nuo meno aš teigiu meną atsisakyti. Menas atsisakyti – tai menas gyventi.“

Menininko vaidmens kapitalistinėje visuomenėje kritika

Konferencijos metu Kasparas Pocius pristatė vieną iš pačių išskirtiniausių meninio aktyvizmo Lietuvoje atvejų – Nomedos ir Gedimino Urbonų veiklą, prasidėjusią protestais ir kovomis prieš viešųjų erdvių privatizaciją, bet tolydžio transformuotą į dar vieną spektaklį, galintį pristatyti nacionalinę kultūrą tarptautiniu mastu. Pranešimo autorius buvo vienas iš aktyvistų, prisijungusių prie aukščiau paminėtų menininkų organizuotų judėjimų. Jis kritikavo vadinamojo „politinio meno“ tuščiaidurių performatyvumą, kuris, nežiūrint naujų kvaziaktyvizmo formų, išlaiko savo manipuliatyvią prigimtį.

Pastarasis teiginys susilaukė aštrios Dmitrijaus Vilenskio (Rusija) kritikos. Jis teigė, kad šiuolaikinio kapitalizmo ir viešųjų erdvių sampratos nėra vienaprasmės ir juolab vien tik reakcingos savo prasme. Todėl reikėtų vystyti pačias įvairiausias kovos, agitacijos ir propagandos formas. Taip pat jis pastebėjo, kad šiandien pats tinkamiausias būdas yra panaudoti kiek įmanoma įvairesnes atsiribojimo ir autonominio veiksmo strategijas (D. V. intervencionistinis komentaras po to, kai jis perskaitė jo redaguojamam žurnalui parašytą tekstą). Sekant Stewarto Home'o publikacijomis, galima būtų teigti, kad viena iš principinių kovų meno sferose šiandien yra „sugriauti plačiai paplitusį menininkų, kaip specializuotų nespecialistų, privilegijuotą vaidmenį visuomenėje, o meno streiko bienalė – tai vieta, kurioje jie galėtų kartu išgyventi meno mirtį“. Taigi Alytaus bienalės pagrindinis tikslas – tai užtikrinti vietą, kurioje susirinkę menininkai vietoj gėdos parodyti „blogą“ meną, iš esmės gėdytąsi rodyti bet kokią meną, o savo

kūrybiškumą verčiau panaudotų kasdieniam gyvenimui pajvairinti.

Kiek suglumęs po keleto kategoriškų pasisakymų Johannesas Paulis Raetheris (Vokietija) iškėlė klausimą, ar yra koks skirtumas tarp menininko ir aktyvisto. Jam pasirodė, kad toks funkcijų atskyrimas yra dirbtinas, tad jo paties atveju sunku būtų

apsispręst, kur labiau tinka pagal prasmę. Nors konferencijos metu atsakymas tarsi ir neišsilykštino, bet, pasitelkus Stewartą Home'ą, galima gana tiksliai atsakyti į šį – noriu pabrėžti, kad būtent čia matau principinę poziciją – klausimą. Lietuviškoje įžangoje savo knygai „Kultūros antpuolis“ jis rašo: „Kadangi revoliucinės kovos tikslas yra išlikti žmogumi įveikiant fizinių, intelektualų ir emocionalių mūsų gyvenimų aspektų atskirtis, todėl akivaizdu, kad mes negalime kovoti su susvetimėjimu tikta kultūriniais ar tikta politiniais metodais. Mes turime išsikelti tikslą užkirsti visas kapitalistines kanalizacijas paskandinant juos jų pačių šūde – įskaitant ir jų propaguojamą kultūros ir politikos atskirtį. Po 1962 m. debordistai iškėlė politikos pirmenybę kultūros atžvilgiu, o 1966 m. fluxus žengė žingsnį priešinga kryptimi – jie pasirinko kultūrą. Tarp šių dviejų nuolat besikeičiančių polių egzistuoja tam tikra pusiausvyra ir mes privalome jos nuolat ieškoti.“

Po šių argumentų peršasi išvada, kad atsakymas glūdi kaip tik tarpinio kelio pasirinkime – kažkur tarp

meno ir politinio aktyvizmo, bet didžiausia šiuolaikinių menininkų problema slypi jų prigimtinėje buržuazinėje sąmonėje. Nežiūrint jų iš kartos į kartą paveldimo noro tyčiotis iš buržuazinės sąmonės, paprastai jie nesugeba suvokti, kad jų kuriama meninė produkcija tik dar labiau stiprina tą pačią kapitalistinę santvarką. Iš savo meninės veiklos paprastai jie neįgali sudurti net galo

su galu, bet niekada nenustoja vilties, kad galų gale iškops į Pažadėtąją Gerovės Žemę. Dmitrijus Vilenskis netgi nuoširdžiai prisipažino, kad prieš vykstant į Alytaus konferenciją. jo draugai atkalbinėjo nuo šio „nei pinigų, nei garbės neatnešančio renginio“.

Martinus Zetas pabandė surasti kiek įmanomas priežastis, kaip nusišalinti nuo aktyvios pozicijos. Jis minėjo amžių („kur kas natūraliau būti revoliucionieriumi, kai esi jaunas, o pasenusiam pereiti į reaktionierių gretas“), įsipareigojimų baimę („gal geriau būtų pasamdyti profesionalus, kurie pakovotų už mūsų teises vietoj mūsų pačių“) ir menininko užsitarautų

privilegijų išlaikymą. Niekaip negaliu su juo sutikti, nes kapitalistinė logika paprastai aukoja savo ištikimus varguolius, o išsišokėlius, atvirkščiai, nukenksmina skatindama juos rekonstruoti. Taigi menininkams nėra ko prarasti, nes menas šitoje visuomenėje nevaudina jokio vaidmens, jis galbūt tik parodo iliuzinę pažadėtąją realybę. Čia ir glūdi meno paskirtis kapitalistiniame pasaulyje: nemaloni realybė per peršamą jos pakaitalą – meną – labai lengvai tampa iliuzinė. Man

Sėdimasis streikas „Ford“ gamykloje, 1941 m.

pačiam, kaip menininkui, labai nemalonu pripažinti tokią manipuliacinę meno prigimtį. Deja, tenka.

Taktika: nuo patyčių iš kultūros produktų prie aktyvizmo ir sabotažo

Kiekviena lokali situacija turėtų būti įvertinta vietos menininkų ir aktyvistų, tik jie patys gali rinktis ir siūlyti metodus, kaip efektyviai veikti. Negali būti kokių nors universalių metodų – ir problemos, ir metodai turi būti suformuluoti vietoje, atsižvelgiant į aktyvistų sąmoningumą ir vietos specifiką. Bet iš pažiūros visiškai nesuderinami veiksmai, tuo pat metu vykdomi skirtingose pasaulio vietose, gali ir privalo būti susieti bendro tikslo ir vieni kitus palaikyti – šį procesą norėčiau įvardinti tarptautiniu solidarumu. SPART aktyvistai Justinas McKeownas ir Meabh McDonnell, klijuojantys ūsus ant monumentų Belfasto viešose erdvėse, tokiu būdu gali būti susieti su itin karingais kultūriniais teroristais Lietuvoje.

Priešinantis iš anksto numatytiems vaidmenims visuomenėje galima kurti laikinas bendruomenes, kurios vykdytų autonomines alternatyvias akcijas – Johannesas Paulis Raetheris pristatė jo paties organizuotos bendruomenės veiksmus Berlyne. Tai buvo universitetinio mokslo programomis nusivylusių studentų vykdomi alternatyvūs kultūrinio pasipriešinimo veiksmai, kurių dokumentavimas atskleidavo piktas korporacines užmačias. Deja, ši medžiaga dažniausiai yra pateikiama kaip kultūros produktas (diskursyvine forma) ir didesnių problemų sistamai, žinoma, nesudaro.

Kuratorė Stephanie Benzaquen agitavo kūrybingai panaudoti paraiškų teikiamas galimybes, nugriebti nuo fondų finansinius resursus, o tokius veiksmus derinti su „socialinės inžinerijos“ metodais, kuomet „hakeris, vietoj to, kad bandytų nulaužti vis įmantresnius slaptažodžius, tiesiog ateina persirengęs remontininku ir pasiūlo sutaisyti biuro techniką – taip gaudamas prieigą prie pačių slapčiausių duomenų iš paties savininko“ (Karen Eliot).

Saulius Užpelkis siūlo socialinę realybę suvokti kaip neproduktyvų švaistymą. Toks vyksmas galbūt niekuo nesiskirtų nuo to, ką vadiname „kultūros produkcijos gamyba“, tačiau būtų elgiamasi sąžiningai ir nesidangstoma „šventu“ meno vardu, siekiant save pateisinti. Tai, be abejo, yra esminė

„rimtosios kultūros“ kritikos forma – diskredituoti jos tariamą neliečiamybę ir teigti visuotiną hedonizmą vietoj primetamo žeminimosi prieš aukštuomenės demonstruojamą ištvirkimą.

Rašytojas Darius Pocevičius užsimojo prieš gyvastį skandinanti tekstocentrizmą. „Sukurkime gyvai kalbančią žodinę veiksmo kultūrą! Žodis turi galų gale tapti kūnu!“ – teigė jis. „Mes rašysime gėrį diskredituojančius manifestus, kompromituosime lyderius, pakirsime tikėjimą ir skleisime panieką. Mes panaudosime žmogiškuosius išteklius ir dezorganizuosime valdžios organus, pasėsime nesutarimus, kurstysime sukilimą, išjuoksime tradicijas, sutrikdysime produktų tiekimą, skatinsime geidulingos muzikos klausymą, skleisime gašlumą, švaistysime pinigus ir, svarbiausia, parodysiame, kad mes turime geresnių pokštų negu meno isteblišmentas“ (Stewart Home. „Meno streiko bienalė“, 2008).

Ir jokios dokumentacijos, jokių planų bei tvarkaraščių, jokios specializuotos „profesionalios kritikos“ (išskyrus dialektiškąją kritikos kritiką).

Joks vaidmuo, kurį būtų galima įvardinti menu, nebus atliekamas.

Kas iš tiesų bus daroma?

„Vos tik darbo pasidalijimas įgauna pagreitį, kiekvienas žmogus neišvengiamai yra apribojamas ankštų vienokios ar kitokios sferos rėmų, kurių niekaip negali išvengti. Jis yra medžiotojas, žvejys, kerdžius ar kritikos kritikas ir toks privalo būti visą laiką, jeigu nenori prarasti pragyvenimo šaltinio. Tuo tarpu komunizme niekas neturi vienos tiksliai apibrėžtos veiklos sferos ir gali save patenkinti bet kurioje srityje, kuri tik jam patinka, nes visuomenė pati reguliuoja pagrindinę produkciją ir todėl šiandien žmogus gali dirbti vienus darbus, o kitomis dienomis – kitus. Taigi jis gali ryte medžioti, po pietų – žvejoti, pavakare – ganyti bandą, o naktį užsiimti kritikos kritikavimu. Kad visa tai galėtų daryti, jam visiškai nereikia tapti medžiotoju, žveju, kerdžiumi ar kritiku. Toks socialinio aktyvumo fiksavimas ir realios mus pačius kontroliuojančios galios konsolidacija iš esmės žlugdo mūsų lūkesčius ir yra vienas pagrindinių kapitalizmo istorinio vystymosi faktorių.“

Karlas Marxas. Vokiečių ideologija, 1845.

Visiškai neseniai Stewartas Home'as iš naujo aktualizavo šią Markso citatą ir pateikė ją kaip fundamentalų Alytaus meno streiko bienalės elementą. Tiesa, kaip aršus vegetaras, jis suteikė pirmenybę laisvai meilei ir pornografijai, o ne kruvina mėsa besibaigiantiems medžioklės veiksams. Iki tam tikrų ribų galiu toleruoti Stewarto demonstruojamą susižavėjimą pornografija, kaip efektyviu ginklų naikinti meną, bet tiek meną, tiek pornografiją pats esu labiau linkęs laikyti to paties medžio šakomis. Skirtumas tarp jų yra tik toks, kad vienas dirbtinai imituoja dvasinių troškimų išsipildymą, o kitas simuliuoja fiziologinių fantazijų patenkinimą. Bet nė viena iš šių veiklos sričių neturi nieko bendra su gyvenimu. Strategiškai mąstant, sutikčiau, kad šios abi jėgos galynėtųsi tarpusavyje – faktiškai tai jau ir vyksta, bet dar labiau pakursčius šią kovą, būtų tik linksniau. (Panaši kova Rytų Europos šalyse jau vyksta tarp vadinamųjų postsovietinių dailininkų sąjungų ir vadinamųjų „šiuolaikinių“ neoliberalistinio kapitalizmo ideologijos prisigėrusių menininkų. Ši kova smagi tuo, kad vyks iki paskutinio kraujo lašo.)

Kiekvienas, atvykęs į Alytaus meno streiko bienalę, galės prisidėti prie bendro „Vilniaus – Europos kultūros sostinės“ griovimo mašinos konstravimo (paremtos Vilhelmo Reicho orgono tyrinėjimu bei Nikola Teslos amžino veikimo energijos teorijomis pagal pasiūlytą Stewarto Home'o modelį). Jaunų menininkų grupė, vadovaujama Manto Kazakevičiaus, jau pradėjo Alytuje konstruoti orgono akumuliatorių ir kitas seksualinės energijos išgavimo iš kosmoso mašinas. Tikėtina, kad iki bienalės pradžios miesto fontanas bus pilnai pakrautas minėta energija. Tai savo ruožtu išspręstų

ir sumažėjusios potencijos menininkų problemas, o ir pagyvenę menininkai jaustųsi visavertiškai – taip tikimės pritraukti dar platesnes bendraminčių gretas ir kartu pasidžiaugti visuotine meno entropija.

Ir galiausiai – tai ypatingai svarbu – bene didžiausią pavojų kelia, kad ranką prieš meną pakėlę menininkai sau ant pečių netyčia neužsikrautų STREIKININKO

vaidmens. Šią problemą kiekvienas turės išspręsti pats. Problema formuluojama taip: nesvarbu, kaip iš tiesų pasijusti streikininku, svarbu, kaip juo atrodyti.

Baigdamas norėčiau pacituoti Stephanie Benzaquen atrastą istorinį pavyzdį, iliustruojantį streikinink(ių) aprangos ypatumus:

„Malcolmo Barnardo („Mada ir komunikacija“) nuomone, apranga „skirta ne tik tam, kad konstatuotų užimamą padėtį visuomeninėje santvarkoje, bet ir kad priešintųsi jau užimamos valdžios pozicijoms“. Šį teiginį galima pailiustruoti dviem istoriniais streikais: 1909 metų suknelių streikas Niujorke ir 3-ojo dešimtmečio

pabaigos – 4-ojo dešimtmečio pradžios streikų banga pietinių valstijų tekstilės fabrikuose. Abiem atvejais spauda daugiau dėmesio skyrė ne streikininkų reikalavimams, bet jų apsirengimui. Savaime suprantama – moterys streikininkės nebuvo vertinamos kaip darbininkų klasės atstovės. Nors, tiesą sakant, 1909 metais moterys su aprėdais kiek persistengė. Jos pasipuošė skrybėlaitėmis su daugybe plunksnų, dirbtinėmis gelėmis, nulūpusiais atvartais, papuošalais, nėrinuotomis palaidinukėmis, kailiais ir apsiavė aukštakulnius. Spalvinga streikininkų apranga papiktino aukštuomenei ir vidurinajai klasei priklausiusias sufražistes, kurios teigė, kad

ryškūs atspalviai nukreipia dėmesį nuo esmės. Streikų lyderiai vyrai taip pat nesidžiaugė netikėtu moterų spalvingumu, nes jie manė, kad tikslinga apeliuoti į visuomenės gailėstį ir vaizduoti darbininkus silpnus bei prislėgtus. Po dvidešimties metų stilius pasikeitė neatpažįstamai – mada tuomet jau buvo tapusi kultūrinio fenomenu. Dominuojančios moterų streikininkių spalvos buvo raudona, balta ir mėlyna. Šį kartą visas apsirengimas buvo kažkoks eklektiškas įvairių aksesuarų mišinys – tipiška vyrų darbininkų aprangos logika. Jos dėvėjo ir vyriškas kepurės, ir plaukų segtukus, ir vėrinčius, ir palaidinukes, ir šilkinės kojines, ir buvo pasidažiusios ugniagesių automobilio raudonumo lūpdažiais. Taigi tarp šių dviejų stilių, kuriuos teskiria vos pora dešimtmečių, matome milžinišką kontrastą. Bet kiekviena iš grupių sukūrė savo „hibridinį“ stilių, kuris iš tiesų ir reprezentavo jų kultūrinį statusą – tiek kaip moterų, tiek kaip darbininkių.“

Todėl ragindami prisijungti prie 2009 m. meno streiko, kviečiame jį suvokti kaip iki/anti/postkultūrinį reiškinį! Prisijunkite prie mūsų 2009 m. rugpjūčio 18-23 dienomis atvykdami į Alytų!

Redas Diržys, Antrasis laikinasis meno streiko vykdomasis komitetas (Second Temporary Art Strike Action Committee - STASAC)

Pirmyn protą gniaužiančių orgazmų link!

Alytaus meno streiko bienalės manifestas

Preambulė. Neišvengiamai artėjanti Meno streiko bienalė jau 2009 m. apsireikš nedideliame Lietuvos miestelyje Alytuje. Be visų kitų deklaruojamų tikslų bienalė skelbia atvirą opoziciją Linco ir Vilniaus įvardijimui Europos kultūros sostinėmis 2009 m. Antroji Meno streiko bienalė turėtų vykti 2011 m. Taline ir Turku kaip atsvara šių miestų buržuazėjimui.

Meno streiko bienalės idėją iškėlė Redas Diržys ir dar keli Rytų Europos aktyvistai. Laikinoji meno streiko bienalės aukščiausioji vieno taryba (Londonas) dalyvaus Meno streiko bienalėje atsisakydama sukurti

bet kokį naują darbą. Vietoj to plagijuos ir perdirbinės ankstesnių meno streikų medžiagą, taip pat užsiims ir kitokiu kultūriniu kanibalizmu. (Pastaruoju metu mūsų kelionės laiku įgalino Elžbietos laikų Londono kolonializmą ir todėl esame itin užsiėmę ištisų Shakespearo, Bacono, Middletono ir kitų autorių veikalų mėsinėjimais).

Tikslai. Mes siekiame pakirsti buržuazinę ideologiją vairuojančio meno šaknis ir oponuoti nesuskaičiuojamų turtų perpardavinėtojams, sutūpusiems ant tos ideologijos palto skverny. „Rimtąją kultūrą“ pakeisime išdaigomis, malonumais, vakarėliais ir – tai svarbiausia – seksualiniais eksperimentais.

Menas kaip kategorija turėtų būti atskirta nuo tapybos, muzikos, rašymo ir pan. Šiandienėje šio termino vartosenoje menas įvardijamas kaip šių kategorijų subdisciplina, nustatanti kai kurių jos dalių viršenybę kitų atžvilgiu remiantis „suvoktomis vertybėmis“. Tokiu būdu Johno Cage'o muzika yra menas, o kokio nors Steve'o Peregrine'o Tooko – ne. Taigi vartodami meno terminą diferencijuojame skirtingus muzikos, tapybos ar literatūros kūrinius, kad šie sudarytų hierarchinę sistemą.

Mūsų tikslas - numalšinti meną ir menininkus ir vietoj jų visą pasaulį įvelti į naujų seksualinių perversijų paieškas. Pradžioje galėtume įtraukti: Kreivę (*The Curve*), Edgardo Braughtono šiuflį, Gorilų trepsį ir Mikį Finą (*The Mickey Finn*). Kadangi kai kurie pavadinimai dar neturi konkretaus veiksmo, kurį jie galėtų reikšti, skirsime laiko tiems veiksams sukurti.

Visiems akivaizdu, kad menininkas šiandien daugeliu atžvilgių tėra iškreiptas komunizuoto individo įvaizdis. Marxas teigė, kad išvystyto komunizmo sąlygomis ryte būsime medžiotojais, po pietų – žvejais, o vakare – kritiškais kritikais. Būdami aršūs vegetarai, norėtume būti egoistais ryte, pornožvaigždėmis po pietų ir galų gale vakare – kritiškais kritikais. Mes kategoriškai atmetame bet kokius primetus susvetimėjimo vaidmenis, o vietoj jų pabandysime suvokti visus žmogiškumo aspektus (fizinis, emocinius ir intelektualinius) visuotinėje polimorfinėje perversijoje, kuri ir uždegs pasaulį (rūgštimi praskiestiems daugkartiniams orgazmams).

Tiek estetinę teoriją, tiek Marxą didžiąja dalimi pagimdė vokiečių idealistinė filosofija. Todėl nereiktų stebėtis, kad galime nubrėžti paraleles tarp jų. O

menininkai vis dar gamina prekes, kurias galima parduoti turguje ir todėl tiek jie patys, tiek jų veikla darosi susvetimėjusi ir iškrypėliška. Progresyvių menininkų tikslas – sugriauti privilegijuotą menininko kaip profesionalaus nespecialisto statusą visuomenėje, ir todėl Meno streiko bienalė yra teisingas kelias nukreipti menininkus į vietą, kur jie galėtų visi drauge patirti meno mirtį (kaip ir begalybę mažyčių orgazminės žmonių bendruomenės mirčių).

Priežastis. Mes atmetame protą kaip argumentavimo instrumentą. Nuo emocijos atskirtas protas tėra dar viena susvetimėjimo forma. Bet visiškai ir tiesmukas romantiškas proto nuvainikavimas yra toks pat kvailas kaip ir racionalumo išaukštinimas. Iš tiesų reikia pasirinkti (žinoma, kiek leidžia atitinkama situacija) ir analitinį, ir koreliatyvųjį mąstymą.

Laikytis „rimtosios kultūros“ primestų taisyklių – tai sušiktai nuobodu. Juolab kad vos už keleto tarptautinių centrų (Londonas, Niujorkas) ribų menas virsta kažkokia itin nykia imperializmo atmaina. „Tarptautinis“ menas primeta rinkos ideologiją teritorijoms, kurios neturi jokios kultūrinių niekučių gamybos patirties. Keli menininkai iš šių pavergtų teritorijų gali būti įtraukti į kietai centralizuotą meno antipasaulį, bet Londonas išliks hierarchinis rinkos centras Europoje ir toks centras, apie kurį visas reklaminis regimosios kultūros triukšmas suksis ir toliau.

Taktika. Mes rašysime gėrį diskredituojančius manifestus, kompromituosime lyderius, pakirsime tikėjimą ir skleisime panieką. Panaudosime žmogiškuosius išteklius ir dezorganizuosime valdžios organus, sėsime nesutarimus, kurstysime sukilimą, išjuoksime tradicijas, sutrikdysime produktų tiekimą, skatinsime geidulingos muzikos klausymą (*Barry White, Blowfly, The Pork Dukes* ir kitus), skleisime gašlumą, švaistysime pinigus ir, svarbiausia, parodysimė, kad turime geresnių pokštų negu meninis isteblišmentas

(net jei dauguma jų bus nuplagijuota nuo Rudy Ray More'o).

Visus menininkus kviečiame prisidėti konstruojant Kultūros sostinės naikinimo mašiną (pagrįstą Vilhelmo Reicho orgono paieškų ir Nikola Teslos bevielio ir nekontroliuojamo didelių energijos kiekių perdavimo ilgaus atstumais teorijomis). Bet suvis svarbiausia, kad Kultūros sostinės naikinimo mašina demonstruos, jog pornografija yra pranašesnė už meną. Tokiu būdu „rimtoji kultūra“ pradės vysti, o pietų Lietuvos miestelis Alytus taps pasaulio seksualinės energijos

centru (taigi kur kas patrauklesniu nei Lincas ar Vilnius, bent jau tiems, kurie nėra frigidžiški ar nepagydomai išromyti). Taip vėl sugrįšime prie 7-ojo dešimtmečio aukščiausios radikalų svajonės derinti „rokenrolą, dozę ir dulkiniamąsi gatvėse“. Mūsų seksualinės ekstazės vystymo programa bus vystoma keliais etapais:

- a) laisva meilė;
- b) dar daugiau dulkintis;
- c) visiškai užsipisti.

Organizacija. Kad išvengtų biurokratizacijos

pavojų, laikinieji meno streiko vykdomieji komitetai privalo turėti ne daugiau kaip vieną narį, ir tokiu būdu mūsų grupės taps visiškai skaidrios. Tokios (dez)organizacijos formos pademonstruos mūsų visišką atsiribojimą nuo vadinamųjų „meninių organizacijų“. Pastarųjų išpuikimas tėra paprasčiausias ideologinis reketas (panašų į Franką Gehry'į reaktionierių svajonė) primesti nenaudingas ir beprasmes kultūros institucijas miestams, kuriuos patys nusprendė suburžuazinti (prisidengdami klaidinančiu ekonominio atgaivinimo šūkiu, dažniausiai jie vykdo turto investicijas į kolonialistinį nustekėjimą). Skirtingai nuo postdemokratinį Gehry'io ir jo šalininkų praktikų, laikinieji meno streiko vykdomieji komitetai demonstruos savo komuninę prigimtį išvengdami šizofreniškų skilimų – nepageidaujami asmenybės elementai tiesiog bus išmesti kaip atliekos, nes jie neturės nei pakankamai erotinio potencialo, nei

S.Home'as Grūto parke susitinka K.Marxą, 2008 m. ruduo

mistinio kretinizmo.

Perspektyvos. Mūsų šimtmečio programa – kasmet besikartojantis mūsų atsiradimas arba išnykimas. Todėl visi laikinieji meno streiko vykdomieji komitetai bus kaskart atšaukiami, jų skiriamieji ženkleliai nustos galioti, pavadinimas nebeturės prasmės, jie neturės jokių oficialių teisių. 3009 m. (o galbūt netgi daug anksčiau) išsivaduosime iš meno gniaužtų. Mes iš tiesų siekiame kapitalistinių visuomeninių santykių ir privilegijuoto menininko statuso sugriovimo. Tik tokiu būdu tikroji visų žmonių kūrybinė energija gali būti išlaisvina. Tikrai laisvoje visuomenėje menas taps atgyvena ir visos kultūrinės hierarchijos elementai bus išardyti. PAKILKIME SEKSUALINIAIS EKSPERIMENTAIS IR PIRMYN PROTĄ GNIAUŽIANČIŲ ORGAZMŲ LINK!

Stewart Home
Laikinoji meno streiko bienalės aukščiausioji
vieno taryba (Londonas)

Pagrindinės meno streiko bienalės taisyklės

1. Kiekvienas, atvykstąs į Alytaus meno streiko bienalę, yra menininkas. Tik atvykęs/usi į Alytų, menininkas/ė privalo apsispręsti, ar jis/ji dalyvauja streike, ar aklai tęsia savo meninę veiklą (reikalingi ir vieni, ir kiti – pirmieji, kad būtų bendra tvarka palaikomi ir skatinami, antrieji – kad būtų pirmųjų nepakantumo taikiniai – streiklaužiai).

2. Visuomeninėje erdvėje streikininkai veiks be jokių tvarkaraščių ir apribojimų, nebus jokios dokumentacijos. Bet koks bandymas dokumentuoti savo veiksmus bus laikomas streiklaužišku.

3. Streikininkai pasklis visuomenėje ir taps nematomi, kai tuo tarpu streiklaužiai demonstruosis viešai ir, be abejonės, neliks nepastebėti savo buvusių kolegų. Visiškas atsiribojimas nuo jų bus jiems bausmė, o išskirtinumo teikiamas pasitenkinimas toli gražu nepadės išvengti dvasinio diskomforto.

4. Streikininkai vieningai pasirodys piketuotojų mitinguose, o streiklaužiai bailiai slėpsis minioje.

5. Streiko kritikams (transformavusiems iš

meno kritikų) rekomenduojama keisti savo įpročius bei vardus ir nedelsiant prisijungti palaikant konstruktyviausiai griaušančias tendencijas.

6. Žiniasklaida bus priimta tik tuo atveju, jei ji sąmoningai nustos apsimetinėti objektyvia.

7. Jokių autorinių teisių, jokių teisių žiūrovams.

8. Konkurencija neįmanoma – ji bus laikoma meno atgyvena.

9. Visi įmanomi streiko būdai gali būti panaudojami žinant, kad jie bus tinkamai suprasti.

10. Užsieniečiai streikininkai, nežinantys vietinės situacijos ir nerandantys dėl ko streikuoti, gali streikuoti prieš sau žinomos visuomenės blogybes.

11. Streikas gali sunaikinti ir save pagimdžiusį reiškinį – Alytaus meno streiko bienalę.

12. Joks apsimetinėjimas nebus toleruojamas.

13. Veiksmai gali būti tiek koordinuoti, tiek chaotiški, jie gali ir trukdyti vienas kitam.

14. Jeigu Alytaus meno streiko bienalė pasiteisins, jos strategija gali būti ir bus panaudota slopinant kitas „rimtosios kultūros“ grimasas netolimoje ateityje planuojamame visuotiniame streike.

15. Pirmenybė teikiama solidarumui.

16. Alytaus meno streiko bienalė parodys, ar menininkas šiandien dar yra įgalus ištrūkti iš savo asmeninių interesų ir atsisakyti vaidinti jam primestą vaidmenį visuomenėje.

17. Alytaus meno streiko bienalė – tai ne atostogos menininkams! Tai streikininkų fiesta!

Bendrosios meno streiko bienalės rekomendacijos

Visiems chaoso priešams – tiems, kas tiki tvarka, kuriems ji būtina ir kurie negali nei gyventi, nei streikuoti be instrukcijų

Meno streikininkas privalo:

1. Dirbti socialiai naudingus darbus kasdien 8 val. per parą (išskyrus gegužės pirmąją*) nuo 9.00 val. iki 17.00 val.**

2. Kartu su Jungtiniu meno streikininkų frontu (jeigu toks bus įkurtas) kovoti dėl kūrybinio nedarbo

Menininkų profsaj(aukos)ungos konstitucija

Siūlymas ryžtingai tęsti Alytaus meno streiko bienalės iniciatyvas

Menininko ginklas – aštrus ir beformis!

Ižanga

Menininkų profsąjungos arba Revoliucinių menininkų profsąjungos, arba Menininkų revoliucinės profsąjungos įkūrimas būtų žingsnis, kurio ištisus metus norėjome išvengti dėl savo prigimtinės neapykantos institucinei veiklai, natūrą keičiančiai struktūrai. Bet šiandien, XXI a. pradžioje, šio žingsnio jau nebegalima nežengti. Situacija kritinė – menininkai privalo peržengti savo vidinių nesutarimų barjerus ir vienytis, kad galėtų atsilaukyti prieš šiandieninės kultūros sferos žvėriškumus. Menininkai privalo galų gale sukurti bent jau minimalią juos atstovaujančią struktūrą, kuri suburtų šiuos itin egocentriškus žmones, neapkenčiančius jau paties atstovavimo kvapo.

Pradiniai apmatai ir pagrindiniai principai

2009 m. rugpjūčio 18-23 dienomis Alytuje vyksiančioje meno streiko bienalėje streikininkams primygtinai siūlome apsvastyti menininkų profsąjungos (bet kuriuo įmanomu vardu) įkūrimą, jos tikslus ir siekius, funkcijas bei ateities vizijas. Manome, kad tai būtų logiška Jungtinio meno streikininkų fronto (jeigu toks susiformuotų) transformacijos išdava. Jeigu Jungtinis meno streiko frontas nesusiformuotų – siūlome įkurti menininkų profsąjungą (toliau MP) kaip tarptautinę menininkų sąjąuką*.

Diskusija labiau reikalinga, kad pri(ši)keltų mūsų sąmonę, nes konstitucija jau tvyro šiame dokumente. Jame numatyta ir jos likvidavimo forma. Diskusija garantuos ištakų įvairovę – priimtinausią MP vertybę.

MP neturės vieno bendro pavadinimo – šiam laikinam bet kryptingam reiškiniui apibūdinti gali būti naudojami patys įvairiausi vardai.

* Taisyklės parašytos siekiant jas pritaikyti platesniems visuomenės sluoksniams.

** Nurodytas Alytaus meno streiko vietos laikas

Suvėluotos (įsisenėjusios) priežastys

Socialinis tokios sąjaukos poreikis jau seniai sklendo ore, nes įvairiausiems socialiniams sluoksniams priklausančių suklaidų vykdomas ir kasdien stiprėjantis vargšų naivių menininkų žeminimas bei išnaudojimas seniai peržengė visas toleruotinas ribas. Šios sąjaukos patrauklumą stiprina taktinė gudrybė, pagrįsta masiniu ir aštriu puolimu. Sąjauka tuo pat metu yra visiškai neapibrėžtos formos, todėl kontrsmūgis tampa nebeįmanomas.

MP nėra slaptoji organizacija – atvirkščiai – ji yra VISIŠKAI VIEŠA, bet tokia sujaukta, kad sunku ją suvokti. Principinis sąjaukos chaosas sunaikins net menkiausių sinchronizacijos galimybę, todėl bet kokie tiriamieji darbai (jeigu tokių bus imtasi) neturės jokių perspektyvų. Dėl tos pačios priežasties šį reiškinį bus sunku nukensminti ir kitu jėgos struktūrų pamėgtu triuku – rekuperavimu į „meno istoriją“.

Sąjauka – tai procesas, o ne produktas. Bandymai sąjaukos veiksmus paversti meno sistemos produktais bus traktuojami kaip kontrveiksmai. Jie bus diskredituojami. Kad būtų aiškiau, pasakysime: mes nesiekiame fiziškai sunaikinti savo priešų – mūsų priemonės juos privers diskredituoti pačius save. Mes siekiame iš meno sferos išguiti pažeminimą.

Sąjaukos struktūra – tiesioginė demokratija: niekas nedeleguoja savo balso galios jokiame tarpininkui. Kiekviena(s) pasikliauja tik savo rankomis (ar gerkle). Jokių rinkimų, jokių lyderių, jokių instrukcijų – tik šie pradiniai apmatai, kurie nėra instrukcijos, o greičiau informacija apie savo rankose turimą galingą ginklą. Niekas nieko nebeišnaudos. Kiekvienas galės savirealizuoti ir visada suras sau vietos šalia kolegos, jei to tik panorės. Veikdamas pats sau, veiks ir visų kitų labui. Principas „tu man – aš tau“ bus pakeistas kryptingo geranoriškumo principu – AMŽINA GĖDA TIEMS, KAS EMOCIJAS NORI PAVERTI PELNU!

Jokių nario mokesčių, jokių narysčių – įmanomos tik trumpalaikės sąsajos su viena ar kita pasirinkta MP forma. Niekas neturi žinoti, kas ir kam priklauso.

MP veiklos terminas – vieneri metai (nuo 2009 m. rugpjūčio 24 d. iki 2010 m. rugpjūčio 24 d.). Svarbiausia – ieškoti įvairiausių jos įgyvendinimo būdų, o po to išsiskirstyti, kol struktūra dar netapo pripažinta. Tokiu būdu bus išvengta, kad šis reiškinys nebūtų panaudotas prieš jį patį. MP neprivalo subręsti – ji jau pakankamai brandi ir tokiu pavidalu. MP – tai

labiau dvasinis poreikis ir fizinė veikla.

Viena iš pamatinių MP strategijų – POTENCIO-NALAUŠ MIEGO BŪSENA. Niekada negali būti tikras, kada ji miega, o kada budi. Netgi neaišku, ar ji išvis yra. Tikslai: PUOSELĖK DIDESNĘ VISUMĄ NEI NUOSAVAS EGO! REMK SAVO KARTOS SĄMONINGUMĄ! SAUGOK MŪSŲ MINČIŲ KOOPERATYVĄ! BŪK SOLIDARUS, BET TO NEDEMONSTRUOK!

Apribojimus susikurkite patys.

¡LOS ARTISTAS UNIDOS JAMÁS SERAN VENCIDOS!

* antiorganizacija, kuri dezorientuoja priešą bei tvarką prižiūrinčias institucijas vadovaudamasi natūralaus sujaukimo principu

Martin Zet ir Redas Diržys
ZCCA-Libusin (paskelbęs neribotą streiką)
STASAC-Alytus

STEWART HOME

KULTŪROS ANTPUOLIS: UTOPINĖS SROVĖS NUO LETRIZMO IKI „KLASIŲ KOVOS“

(fragmentai)

Stewartas Home'as (g. 1962) – menininkas, filmų kūrėjas, rašytojas, subkultūros pamfletistas, neoficialiojo meno istorikas ir aktyvistas. Oficialiojoje anglų ir amerikiečių kultūroje geriausiai žinomas dėl neokonceptualių kūrinių: benaratyvio teksto „69 dalykai, kuriuos galėtum padaryti su mirusia princeze“ (2002) ir XX a. 7-ojo dešimtmečio perfantazavimo knygos „Sušvinkusi meilė“ (2005). O subkultūros sluoksniuose jis kur kas geriau žinomas kaip bulvarinių-pornografinių parodijų romanų autorius: „Raudonasis Londonas“, „Be pasigailėjimo“, „Blow job“. Juose S. Home'as parodijavo skustagalvių kalbos stiliistiką, sujungė ją su politine agitacija ir pornografija, istorines paraleles supynė su pankų, rokerių ir avangardinio meno kultūromis.

Jaunystėje S. Home'as buvo susijęs su muzikiniu aktyvizmu (daugiausia pankų) ir bohema, vėliau pamažu

ėmė sukti radikalizmo link. Suartėjo su keletu kairuoliškų anarchistinių ir trockistinių organizacijų. 1980–1990 m., priklausydamas neoistų sąjūdžiui, sekė avangardo tradicijomis: naudojo grupinį identitetą (Luther Blisset) ir kolektyvinius pseudonimus (Karen Eliot), užsiiminėjo plagiarizmu – tiek teorija, tiek praktika, viešai krėtė pokštus ir išdaigas. Be to, leido žurnalą „Smile“, bendradarbiavo su anarchopankų žurnalu „Vague“.

1990–1993 m. S. Home'as vykdė meno streiko kampaniją. Skirtingai nuo savo pirtako Gustavo Metzgerio, bandžiusio organizuoti panašią akciją 1970 m., S. Home'as nesiekė atimti meno galerijų sistemos teisių disponuoti menininkų darbais, o susikoncentravo į psichologinio karo metodus, nukreiptus prieš visą „rimtojo meno“ sistemą ir ypatingai į pačius menininkus.

Mūsų tikslas – užkimšti kapitalistinę kanalizaciją, vadinamą kultūra

„Kultūros antpuolis“ – pirmoji autoriaus knyga, ją S. Home'as parašė būdamas 25 metų. Tai andergraundinio meno istorija, kurioje iš asmeninės perspektyvos dėstomos pagrindinės šiuolaikinių radikalų meninių ir politinių judėjimų idėjos, jų ištakos ir raida.

Reikia pripažinti, kad ši knyga pateikė iki tol dar nenagrinėtą požiūrį į radikaliąją neoficialiąją kultūrą, jos propaguotojų politines pažiūras ir ambicijas. Meno istorijos kontekste S. Home'as pirmą kartą pateikė absoliučiai kontrkultūrinę versiją ir šioje srityje iki šiol išliko nepralenkta. Tiesa, atsirado daugybė tekstų, apžvalgų, recenzijų ir kitokių rašinių apie beveik visus S. Home'o aprašytus judėjimus bei pavienius aktyvistus, tokiu būdu buvo siekiama bet kuria kaina juos rekonstruoti į „rimtosios kultūros“ diskursą. Jauno autoriaus surinktoje medžiagoje glumina unikalūs ir gerai argumentuoti požiūriai į tokio pobūdžio reiškinius. Nežiūrint į tai, kad šiandien informacija tapo kur kas prieinamesnė, ši knyga išlieka tokia pat aktuali, kaip ir tais laikais, kada ji buvo parašyta.

Galbūt kai kurie kritikai norėtų autorių apkaltinti pernelyg sąmoningu neoizmo sąjūdžio propagavimu, bet nereikia pamiršti, kad jis pats tuomet buvo vienas iš aktyviausių šio judėjimo dalyvių. Asmeninės patirties elementų galime atsekti visoje knygoje, kuri parašyta ne tik iš itin asmeninės pozicijos, bet ir paremta asmeniniais santykiais bei pažintimis, kurios jo motinos Julijos Callan-Thompson pažinčių dėka padėjo ne tik susitikti su pačių įvairiausių kontrkultūrinių scenų dalyviais iš Situacionistų internacionalo, bytnikų ir fluxus, bet ir atrasti labai tikslūs sąryšiai tarp jų idėjų.

Anot Stewarto Home'o, ši knyga paskatino kontrkultūrinių judėjimų suaktyvėjimą Lenkijoje, o ypatingai – Brazilijoje. Nuoširdžiai to tikimės ir

Lietuvoje.

O ko tikisi pats S. Home'as? Paskaitykite: „Atvirai teigiu – aš nematau, kad „Kultūros antpuolis“ yra knyga, kurią reiktų pasyviai kontemliuoti. Ne, ją reikia aktyviai naudoti, jos turinys gali būti permontuotas ir naujai surikiuotas visiškai kitokiomis formomis bei kombinacijomis. Nors mes gyvename išoriškai labai pasikeitusiame pasaulyje, lyginant su tuo, kuriame gyveno mano aprašytos grupės ir judėjimai, bet prieš 20, 30, 40 ir netgi 50 metų jų naudota taktika gali būti efektyviai pritaikyta ir šiandien. 7-ajame dešimtmetyje „Juodosios kaukės“ (Black Mask) aktyvistai išdalino benamiams atsisaukimus, kad šie galėtų gauti nemokamų gėrimų per parodų atidarymus. Aš pasinaudojau šia taktika 1990 metais Londone ir sukėliau sumaištį literatūriniuose renginiuose. Tokie metodai tebėra efektyvūs kaip ir anksčiau, bet mes privalome sukurti naujas kovos su kapitalizmu strategijas.“

Kultūrinės ir politinės problemos niekada nebūna išspręstos vienukart visiems laikams – revoliucinis procesas turi vykti nuolat. Mums nuolat iškyla nauji iššūkiai, bet turime nedelsiant išspręsti ir vieną gerokai įsisenėjusį – suprekinimą ir vartotojiškumą. Šios knygos tikslas – apžvelgti praeityje surengtus kapitalistinės kultūros antpuolius ir surasti galimybes pratęsti šį procesą.“

2009 m. JUODRAŠČIO kolektyvas ir leidykla „Kitos knygos“ planuoja lietuviškai išleisti šio veikėjo knygą ir dabar siūlo susipažinti su jos fragmentais.

Redas Diržys

Stewart Home

Kultūros antpuolis:
utopinės srovės nuo letrizmo
iki „Klasių kovos“ (fragmentai)

Įžanga

Šiandien naudojama moderni „meno“ sąvoka atsirado XVIII a., ir nuo tada prasidėjo visa pasipriešinimo „menui“, kaip institucijai, tradicijai. „Meno“ kategorija senovės Graikijoje ir viduramžių Europoje aprėpė daugybę sričių, kurias šiandien įvardintume amatais. Tą, ką šiandien dar įvardijame „menu“, yra „genialių“ žmonių reikalas.

Menas perėmė religijos funkcijas. Perėmė netgi ne kaip absoliutų pažinimą, bet kaip absoliučiai nepažinų pažinimą. Menininkas vyras laikomas „genijumi“, kad išreikštų jausmus, kurie tradiciškai laikomi moteriškais. Jis konstruoja pasaulį, kuriame pats tampa herojumi rodydamas savo „moteriškąs“ savybes. Moters vaidmuo tokia pasaulyje nereikšmingas ir antraeilis. (1) „Bohemiškumas“ – tai vyriškos lyties buržuazijos atstovų atributas. Kai kuriuos iš jų užvaldęs dar ir „genialumas“, nuo kurio neatsiejama ir ekscentrika. Moteriškos lyties buržuazijos atstovės „vyriškasis genijus“ iš esmės laiko žemesnėmis pagal rangą, arba tiesiog „isterikėmis“. O darbo klasės atstovai, nepriklausomai nuo lyties, laikomi „protiškai nelygiateisiais“.

Menas tiek praktiniame jo kūrimo procese, tiek savo turiniu yra sąlygotas klasinių ir lytinių faktorių. Nors meno apologetai unisonu tvirtina, kad „menas“ yra „universali kategorija“, tai paprasčiausia netiesa. Peržvelgę galerijų ir muziejų lankytojų sąrašus įsitikintume, kad meno „vertintojai“ beveik be išimčių priklauso didesnes pajamas gaunančių individų grupei. (2)

Kadangi „meno“ sąvoka projektuojama ir į viduramžių ikonas, beje, atgaline data, tai visai nenuostabu, kad visi „meno“ sampratų oponentai buvo iš anksto prilyginti eretikams. Nuo to ir galime pradėti „laisvosios dvasios“ ieškotojų tradiciją, kuri sieja visą eilę rašytojų: Winstanley'ų, Coppe'ą, Sade'ą, Fourier,

Lautreamont'ą, Williamą Morrisą, Alfredą Jarry, po kurių sekė futurizmas, dada, siurrealizmas, letrizmas, įvairūs situacionistų judėjimai, fluxus, „pašto menas“, pankrokas, neoizmas ir šiuolaikiniai anarchistiniai kultai. Laikykite tai hipoteze ir neapsunkinkite savęs mąstydami, ar ši perspektyva yra „istoriškai korektiška“. Mes sukursime „prasmingą“ istoriją net iš šių padrikų fragmentų. Nesvarbu, ar mūsų istorija pagrįsta faktais, ar ne, tačiau ji, be abejonės, vis tiek padės suvokti šį prieštaringą fenomeną.

Viduramžiais šios utopinės srovės apraiškos buvo išimtinai „religinio“ turinio; tuo tarpu XX amžiuje ši tradicija apibrėžiama kaip turinti išskirtinai meninę prigimtį. Toks kategoriškumas atspindi redukcionistines akademinių sluoksnių tendencijas: utopinė tradicija visais laikais norėjo apjungti visas žmogaus veiklos sferas. Viduramžių eretikai siekė panaikinti bažnyčios valdžią ir sukurti dangų žemėje, kai tuo tarpu jų XX a. kolegos įžvelgė socialinės atskirties pabaigą „politikos“ ir „kultūros“ supriešinime. (3)

Esminį persilaužimą minėtos tradicijos grandinėje įvykdė futurizmas, kurį pagimdė modernių technologijų ir viešojo transporto sistemos vystymasis. Kad patenkintų ideologinius savo „užsakovų“ reikalavimus, istorikai futurizmą traktavo tik kaip dar vieną amžių sandūros meninį judėjimą. Bet futurizmas toli peržengė tapybos, skulptūros ir poezijos ribas. Futuristai kūrė ir drabužius, ir architektūrą, ir – o tai ypač svarbu – futuristinę „politiką“, kuri visas sritis sujungė į „visuotinį“ judėjimą. („Mes jau gyvename absoliute, nes susikūrė aplink tvyrantį greitį“ – skelbia pirmasis futurizmo manifestas.) Nurašyti futuristinę „politiką“ kaip fašistinę – labai populiarius, bet visiškai nekorektiškas triukas. Nuo pat pradžių futurizmą įtakojo Proudhonas, Bakuninas, Nietzsche, o ypatin- gai – Georges Sorelis. („Teateinie padegėjai apdegintais pirštais! Jie jau čia! Visai čia pat!.. Pirmyn! Padekite bibliotekos lentynas! Nukreipkite kanalus, kad užlietumėte muziejus!.. Koks neapsakomas džiaugsmas matyti tas senas puikias drobes, pakeitusias spalvą, sunaikintas, besisupančias ant bekraščio vandens bangų keterų!.. Paimkite kirtiklius, kirvius ir plaktukus! Negailėstingai sudaužykite garbius miestus!“ – pirmasis futurizmo manifestas.)

Dadaistai savo teorinėje utopizmo praktikoje buvo daug nuoseklesni nei futuristai. Dada prasidėjo Ciuriche, bet susiformavo Berlyne. Richardas Huelsenbeckas manifeste „Kas yra dadaizmas, ir

1998 m. talibų išsprogdyta Budos skulptūra Afganistane

ko jis nori iš Vokietijos?“ (4) atvirai reikalauja „visų sričių mechanizacijos ir progresyvosios bedarbystės įvedimo visos šalies mastu“. Siekdamas sureguliuoti socialinį gyvenimą, jis siūlė įsteigti „patariamąsias dadaistų tarybas, padėsiančias reorganizuoti gyvenimą miestuose, turinčiuose daugiau nei 50 000 gyventojų“. Savo esė „En Avant Dada: dadaizmo istorija“ (1920), Huelsenbeckas „utopiją“ aiškiai sieja su „menu“ ir teigia: „dadaistas privalo kovoti prieš meną kaip buržuazinę apgaulę, nes menas tarnauja buržuzijai kaip apsauginis moralės vožtuvas“. Dar daugiau: „Dada yra vokiečių bolševizmas. Jis užkirs kelią buržui norui „prisipirkti meno, kad pateisintų pačius save“. Menas apskritai turi būti sutriuškintas, ir visiems matant, ir dada visomis išgalėmis tai darys“.

Vėlesnėje esė „Dadaizmo gyvenimas“ (1936) Huelsenbeckas be užuolankų nurodo dadaizmo virsmo menu kaltininką: „Tzara Paryžiuje sugadino dadaizmą iš esmės – jis eliminavo revoliucinį judėjimo elementą ir padarė jį tinkamą meno istorijai... Dada yra nuolatinis revoliucinis patosas, kuris prismeigia buržuazinį meną. Pats jis nėra meninis judėjimas. Net Vokietijos kancleris yra pastebėjęs, kad revoliucinis elementas dadaizme visuomet buvo stipresnis už konstruktyvų. Tzara

dadaizmo neišrado – jis jo net nesuprato. Paryžiuje Tzara savo rankomis pasmaugė dadaizmą ir šis virto snobišku kelių asmenų užsiėmimu“.

Paryžiaus dada virto siurrealizmu. Šiuo pavadinimu utopizmo tradicija įgavo patį išsigimėliškiausią pavidalą per visą ikikarinį laikotarpį. Jeigu Berlyno dadaistai kategoriškai atmetė tiek meną, tiek darbą (Situacionistų internacionalas vėliau perėmė šias temas kaip pagrindą savo idėjoms), tai siurrealistams buvo priimtina viskas – ir tapyba, ir okultizmas, ir froidizmas, ir daugybė kitų buržuazinių mistifikacijų. Iš tiesų, jei siurrealizmas būtų savarankiškas reiškinys, o ne vedinys iš dadaizmo, mes šiandien jo net neįtrauktume į utopinės tradicijos apžvalgą.

Šie ikikariniai judėjimai ir suformavo esminius XX a. utopinės tradicijos bruožus. Šios tradicijos puoselėtojai siekė ne vien meno integravimo į gyvenimą, kaip dažnai bandoma teigti, bet ir nedalomos visų žmogaus veiklos sferų visumos. Jie visuomet kritikavo socialinę atskirtį ir pasisakė už visuotinio koncepciją. Nuo 1920 metų utopistai pradėjo tiesiogiai šlietis prie dadaistų ir futuristų deklaruotų idėjų, nors žinojo, kad ankstesniais šimtmečiais šios pažūros buvo traktuojamos kaip religinės erezijos.

Savilaida – dar vienas tradicinis skiriantysis bruožas, leidžiantis pasijusti nepriklausomais nuo visuomenėje dominuojančių kultūrinių ir komercinių institucijų. Dėl šių priežasčių Niujorko „neodada“ ir europietiškas „naujasis realizmas“ nėra utopinės tradicijos dalys, nes jie buvo surežisuoti meno kritikų ir galerininkų pastangomis. Taigi užmerkite akis ir nematykite, kad meno „istorikai“ juos kildina iš dadaizmo. Netgi vokiečių „Group Zero“, savo pačių pastangomis organizavę parodas bei publikavę darbus savilaidos būdu, negali būti laikomi utopistais, nes savo veiklą įvardijo tik kaip „meną“.

XX a. utopistai stengėsi dirbti „meno“, „politikos“, „architektūros“, „urbanizmo“ ir daugybės kitų specializacijų srityse, siekdami jas kaip nors vėl apjungti į vieną. Utopistų tikslas – sukurti naują pasaulį, kuriame šios fragmentacijos nebelyktų.

Tikiusi, kad skaitytojas supras, jog visi mano aprašomi judėjimai susikūrė kaip opozicija vartotojiškam kapitalizmui, bet nereikia pamiršti, kad jie išaugo iš tos pačios terpės, kurios organizacija paremta baziniais tokio kapitalizmo principais. Taigi logiška, kad ne visur ir ne visiems pavyksta visiškai atsiriboti nuo rinkos poveikio. Tai akivaizdu vien

stebint, kaip dažnai visose srityse slepiamasi už „naujumo“ sąvokos, kuri senėjančioje visuomenėje tereikia tuštybės. Šiaip ar taip, bet aptariami judėjimai retkarčiais sugebėdavo nuplėšti vyraujančios ideologijos saitus, o tuomet jie susidurdavo su vis ta pačia problema – „rimtąja kultūra“. Deja, kiekvieną kartą jų sankirta matoma iš vis kitos perspektyvos. (5)

Čia nerašau ir apie utopistinio judėjimo sąsajas su dominuojančiomis organizavimo formomis, nes manau, kad šiuolaikinis skaitytojas tą sugebės atlikti ir be mano pagalbos. Faktas, kad daugumą čia aprašomų judėjimų tarsi atskyrčiau nuo bendros socialinės veiklos, bet tai nereiškia, kad jos buvo izoliuotos. Jokių būdu ne. Aš paprasčiausiai siekiau atskleisti faktus apie keletą reiškinių, kurie dėl įvairių priežasčių yra arba nutylimi, arba absoliučiai mistifikuojami. Rašydamas šią knygą nesiekiau įvertinti čia aprašytų reiškinių vaidmens dominuojančioje visuomeninėje santvarkoje.

„Klasių kova“

Daugeliui apžvalgininkų atrodė, kad „Klasių kova“ (*Class War*) atsirado tarsi iš niekur. Tarp pirmojo „Klasių kovos“ numerio pasirodymo 1983 metais ir 1985 metų „karštojo rudens“ britų spaudoje nuolat pasirodydavo žinutės apie „anarchizmo grėsmes“, tolygias „raudonajam siaubui“. Po „Piktųjų brigadų“ sprogdinimų 8-ojo dešimtmečio pradžioje tai buvo bene pirmasis kartas, kad anarchizmas būtų įvardintas grėsme britų stabilumui.

„Klasių kova“ labai greitai pakliuvo į naujienas (6), o žurnalistinis tyrimas, kaip visada, tiksliai mistifikavo socialines, kultūrinės ir politines grupės ištakas, užuot jas atskleidęs. Tai nebuvo tyčinio iškraipymo atvejis – nors žurnalistai ciniškai vaizduoja galį viską permatyti kiaurai net ir užsipylę akis, dauguma jų yra visiškai naivuoliai ir neišmanėliai.

Ant pirmojo „Klasių kovos“ leidinio viršelio puikavosi du „dabitos“, o devizas po jais skelbė: „Laikas kiekvienam purvinam utėlėtam valkatai apsiginkluoti revolveriu ar peiliu ir budėti prie turčių rūmų pasirodus nušauti ar užbadyti juos negyvai, vos tik išeis lauk.“ Tai buvo šiek tiek perfrazuota XIX amžiaus anarchistės Lucy Parsons ištrauka iš kalbos, pasakytos Čikagos vargšams. „Klasių kovos“ kolektyvą sudarė patyrę anarchistai, gerai susipažinę su savo judėjimo istorija ir turėję gebėjimų žinias paversti propaganda.

Judėjimo „lyderiu“ tapo buvęs pankų grupės *Living Legends* vokalistas ir Pietų Velse leisto agitacinio laikraščio *The Scorchers* „smegenys“ Ianas Bone'as. „Klasių kovos“ kolektyvą sudarė rinktiniai Pietų Vello ir Londono ekstremistai. Vėliau prie jų dar prisijungė ir grupelė psichų, gyvenusių dideliame name Islington (Šiaurės Londonas). Pastarieji anarchistų judėjimui priklausė jau daugiau nei dešimtmetį ir per tą laiką spėjo pagarsėti gausybe projektų. Daugelis jų buvo prisidėję prie satyrinio žurnalo *Authority*, du jo numeriai pasirodė 8-ojo dešimtmečio pabaigoje. Ant pirmojo numerio IV viršelio buvo pavaizduota minia fašistų, o užrašas po jais skelbė: „Nacionalinis frontas myli Angliją... visai taip pat, kaip anarchistai – Ispaniją“. Atsiradus „Klasių kovai“ ši juodojo humoro tradicija pasieks dar neregėtas aukštumas.

Nuo pat pradžią „Klasių kova“ nesisiaistė su proletarinio judėjimo tradicijomis. Jų propaganda siekė pritraukti nepasitenkinimu alsuojantį jaunimą, ypač pankų judėjimo radikalus. Šitą tendenciją iliustruoja viename iš pirmųjų grupės leisto biuletenio numerių išspausdintas straipsnis „Nekreipk dėmesio į... DĖJAU SKERSĄ!“:

Dylanas praturtėjo iš supisto 7-ojo dešimtmečio vidurinės klasės jaunimo gyvenimo.

MacLarenas ir pankai praturtėjo iš supisto darbininkų klasės jaunimo gyvenimo. Pankai išgelbėjo įrašų pramonę ir muzikos kompiliatorius [...] Su didžiule energija ir agresija pankai išspardė sudribusias 8-ojo dešimtmečio supergrupių šiknas. Bet reikėtų dar išsiaiškinti, ką darbininkų klasei reiškia tie visi pasišaipymai iš senų pirdžių ir britų oficiozo. *God Save The Queen, Anarchy In The U.K.* šiandien hitų viršūnėse – roko industrijos magnatai gauna titulus už tai, kad moka daryti pelną – belieka juoktis pamačius, kad tie paradui vadovaujantys turtingi šikniai yra visiškai ligoniai. Betgi čia juokiamasi iš mūsų [...] Muzikinės kryptys ir muzikiniai žurnalai, visa muzikos industrija šlykščiausiai iliustruoja, kad šiandieninė rinka veikia pagal principą: „Parduok viską, kas juda“. Darbininkų klasės pyktis, MacLareno panaudotas senos 7-ojo dešimtmečio politikos perdirbinyje, [...] neša gerą pelną.

Senieji pankai sako, kad *The Clash* ir *Stranglers* pasidavė didžiosioms įrašų kompanijoms, kairieji sako, kad profsąjungos pardavė streikų idėją [...] bet taip ir turėjo atsitikti, nesvarbu, ar tu tapsi herojus, ar antiherojus – industrija dirba bet kuriuo atveju. *Oi* sugebėjo atmesti visą sistemą ir grįžti prie ištakų, bet greitai pasimetė.

Išaugusi ant proletarinės kultūros pagrindų *Oi* muzika ilgainiui nuslydo į kariuomenės ir Leiboristų partijos garbinimą.

Crass buvo vienintelė grupė (*sic!*), kuri sugebėjo išlaikyti muzikinės politikos liniją.

Skleisdami anarchistines idėjas jie nuveikė daugiau už patį Kropotkiną, bet iš jų, kaip ir iš Kropotkino, politikos išėjo šūdas. Akcentuodami pacifizmą ir pabėgimą į gamtą jie pražiūrėjo esmę – norint kažką pasiekti miestuose, reikia atviros konfrontacijos ir smurto.

Galų gale atsiranda grupės, kurių tikslas – ne išsilaisvinti iš darbininkų klasės nuobodybės per roko muziką / šlovę / turtus; politikoje tai reikėtų atsisakyti tokių tradicinių struktūrų kaip profesinės sąjungos ir Leiboristų partija paslaugų. Joms rūpi sunaikinti „paradą“ ir tuos, kas jam vadovauja. Jos atsiriboja nuo *Oi*, kurie tiek nusirito, kad puldinėja vieni kitus (o ne turtinguosius), remia mūsų armijos pastangas Atlanto vandenynė ir balsuoja už Leiboristų partiją. Tokios grupės kaip *The Apostles* ir *Anti-Social Workers* nori kariauti prieš turtuolius, koncertuose demonstruojamą pyktį ir neviltį išnešti į gatves, o apie malonumą simuliuojančius ritualus kartą ir visiems laikams pasakyti: „Dėjau skersą!“.

Straipsnis baigiamas grupės *The Apostles* dainos žodžiais. Skaitydamas galėtum pagalvoti, kad vartai kokį pankų fanziną, jei ne jame pateikta politinė analizė, labai primenanti gal kiek „per gudrias“ spektosituacionistų teorijas. Poleminis teksto stilius išduoda, kad jį rašė ne eilinis gatvės pankas, o žmogus, neblogai išmanantis, kaip agituoti prieš valdžią.

1984 m. „Klasių kova“ pradėjo „Pavasarinę agresiją“ prieš turtuolius. Kampaniją anonsavusio biuletenio viršelyje buvo pavaizduotas lapių medžiotojas, o antraštė skelbė: „Mes prigriebsim tavę, turtingas sušiktas šunkara!“ „Klasių kova“ prisijungė prie Gyvųjų gynėjų, kurie buvo populiarūs tarp anarchopankų, ir taip užsitikrino platesnes savo biuletenio cirkuliacijos galimybes. „Klasių kova“ prisidėdavo prie kairiojo sparno aktyvistų demonstracijų ir anarchistų akcijų – kaip antai „Sustabdyk miestą!“. Vėliau tokias akcijas jie pradėjo inicijuoti patys. Straipsnyje „Paankstinta gegužinė“ aprašoma visa kampanijos veiksmų seka:

Pirmoji „Klasių kovos“ organizuota pavasarinės agresijos akcija įvyko prie *Grosvenor House* viešbučio kovo 1 dieną. Progą jai suteikė Žirgų ir skalikų šventė, privaloma visoms aukštuomenės panelėms, vietos žemvaldžiams ir medžiotojams. Kadangi renginys yra skirtas žiūrovams, mes, būrelis bebaimių anarchistų, nusprendėme ten nueiti [...] Pasirodė ir daugiau pažįstamų veidų, netrukus mūsų susirinko apie

keturiasdešimt. Tai jau buvo pakankamas kiekis, kad kaip reikiant patriukšmautume. Mes neketinome muštis – tai turėjo būti tik demonstracija. Buvome užsimaukšlinę vilnones balaklavas ir stovėjome atokiau nuo pagrindinio įėjimo. Lipdami iš savo limuzinų padugnės suprato, kad susibūrė nemažos protestuotojų pajėgos. Akcija prasidėjo, kai išskleidėme milžinišką transparantą, kuriame buvo užrašyta: „ŠTAI JŪSŲ BŪSIMIEJI BUDELIAI!“ Žodžių mes nesirenkam. Netrukus pasipylė visa cilindrais pasidabinusių šlykštynių turčių minia su ant parankių pakibusiomis aukštuomenės „pelenėmis“. Būta apstumdymo, taiklių spyrių, spjūvių ir tikrai neblogų antausių – vakaras ne vienam gerokai apgadintas [...] Tai buvo puikus „Klasių kovos“ pavasarinės agresijos startas.

Nors „Klasių kovos“ biuleteniai aidėjo nuo šūkių, raginusių skaitytojus jungtis prie anarchistų gaujos, visos 1984 metais grupės vykdytos kampanijos buvo pakankamai santūrios. Tačiau jų laikraščio pardavimai išsiplėtė iki dešimties tūkstančių, o grupės populiarumas augo adekvačiai tiražui. Vienas mokyklinio amžiaus „Klasių kovos“ gerbėjas iš Škotijos, leidęs žurnaliuką *Angry 1*, pastarojo IV viršelyje fiksavo atgarsius spaudoje:

[...] grupė politinių psichų, kurie nori primesti savo propaguojamo pavojingo anarchistinio smurto pažiūrą.

Savo nuodingomis pažiūromis jie siekia užkrėsti streikuojančius šachtininkus, taikos žygių dalyvius – netgi mokinius. Juos galime pamatyti prie piketų užtvartų, demonstracijose prieš branduolinius ginklus ir už gyvūnų teises – visur jie mėgina prakišti savo purviną propagandą, vadinamą „Klasių kova“. Jų laikraštpalaičius puošia kaukolė su sukryžiuotais kaulais, o tekstų turinys – žudikiškas [...] ten giriama, kaip „mes užblokavome greitkelius, sugriovėme streiklaužių namus, sumušėme laikraščių reporterius...“. „Klasių kovos“ mėgstamas neapykantos taikinys – „turtingų šiknių“ susibūrimo vietos.

Jie kviečia savo pasekėjus vykti į Henlio regatą ar polo mačus apsiavus *Doc Marten* gatvės muštynių batais, užsimaukšlinus vilnones balaklavas ir „užduosinti išperas jų pikniko pintinėmis“.

Grupė jau išgąsdino ir leiboristus [...] Praėjusią savaitę leiboristų žurnalas „Tribune“ prašė informacijos apie „Klasių kovą“. - iš *Sunday People*, be datos. Ir dar:

Straipsnyje „Saugokitės, turtingi šunsnukiai“ „Klasių kova“ ragino skaitytoją sutikus turtingą šunsnukį jį apstumdyti, apspjaudyti, apipurkšti dažais turčių namų sienas, susirinkus grupėmis prie jų būriuočiai ir versti juos neįaukiai jaustis. „Užpisa – ketvirtis milijono žmonių trepsį po Londoną kaip

avinai klausydamiesi tokių vidurinėsios klasės CNO šiknių kaip Joan Ruddock ar Bruce'as Kentas, kurie liepia jiems eit namo ir nieko nedaryt. Na ir tegul. Surenkam kokius penkis tūkstančius Askote [...] ir išliejam ant klasinių priešų savo pyktį [...] Kad bijotų po vieną išeiti į gatvę, kad nedrįstų demonstruoti savo turty, kad užsibarikadavę savo namuose ir rajonuose gyventų apsiausties sąlygomis.“ Ir taip toliau. Per keturis puslapius. Gera parodija? Nežinau...
- Iš *The Guardian*, be datos.

1985 metais „Klasių kova“ pradėjo kampaniją „Mušk turčių“. Straipsnis, paskutiniame biuletenio puslapyje kviečiantis skaitytojus į pirmąjį protesto žygį, paaiškina, iš kur tokios kampanijos idėja atsirado:

Idėja mušti turčius nėra nauja. Lygiai prieš 100 metų – 1885 metų balandžio 28 dieną – Čikagoje buvo daroma lygiai tas pats [...] Anarchistė

Lucy Parsons, kreipdamasi į žmones, stovinčius ant savizudybės slenkščio, ragino juos „su savimi dar prigriebti po keletą turčių“, kad šie atsimerktų ir suvoktų, kas vyksta, pajutę „raudoną naikino liepsną“. Į anarchistų rengiamus didžiulius mitingus susirinkdavo iki 20 000 žmonių [...] Jie organizavo masines eitynes iš darbininkų klasės getų į turčių rajonus. Tūkstantinės minios susiburdavo prie turčių lankomų restoranų ir namų ir

išskleisdavo didžiulius transparantus, kuriuose buvo parašyta: „Štai jūsų būsimieji budeliai“. Išgąsdinti turčiai kviesdavo policiją ir prasidėdavo riaušės. Čikagos darbininkų klasė išdrįso pradėti kovą prieš teritorijoje – tam pasiruošę ir mes, šiandien, po šimto metų.

1985 metų kovo 11 dienos žygis „Mušk turčių“ panėšėjo į partizaninį teatrą, apie kurį svajojo Berlyno dadaistai. Jis buvo detalai aprašytas „Klasių kovos“ biuletenyje:

Policija grasino mus suimti už viešosios tvarkos pažeidimą ir žygiavimą sukarintomis uniformomis (balaklavos ir DM batai!). Policija ir Westminsterio taryba pasirūpino, kad Minvill Gardens bendruomenės asociacija gautų teismo nutartį, draudžiančią rengti akciją. Policija padarė viską, ką galėjo, kad žygis neįvyktų. Nepaisant minėtų kliūčių mums vis tiek pavyko

surengti tokias dideles anarchistų eitynes, kokių jau seniai nebuvo. Kai daugiau nei 500 mūšiškių įžengė į iščiustintą turčių Kensingtoną skanduodami: „turtingi šikniai“ ir „mes dar sugrįšim“, jie tikrai suglumę spoksojo pro užuolaidom uždengtus langus. Mes atnešėm klasinį pyktį į jų jaukius ir apsaugotus gyvenimus. Buvo velniškai gera pagaliau žygiuoti su anarchistais, o ne vilktis kairiųjų demonstracijų uodegoje besiklausant Leiboristų partijos

„Klasių kovos“ plakatas „Mušk turčių“, 1985 m.

kalbėtojų. Kai pasukome į Holandparko aveniu, kur tik akis užmatė, plevėsavo juodos vėliavos. Policija buvo išdurta, nes turėjo mus, besisvaidančius keiksmiais ir įžeidimais, lydėti į patį ištaigingiausią Londono rajoną, jiems teliko apsišikti, kad nieko negali padaryti. Niekas nebuvo suimtas, nors policininkai stipo iš įsiučio, matydami, kaip mes skanduojuame „turtingi išperos“ tiesiai vietiniams išpampusiems parazitams į akis [...] Dabar mums reikia pasiruošti Henlio regatai, kuri vyks liepos 6 dieną. Jeigu pasistengsime, galime surinkti daugiau nei 1000 žmonių ir uždusinti išperas jų pikniko pintinėmis ant Temzės krantų. PIRMYN Į HENLĮ!

Tokio absurdiško reginio Londone jau seniai nebuvo. Žygis atskleidė „Klasių kovos“ judėjimo socialinę sudėtį. Priekyje ėjo koks dešimt kasdieniais drabužiais apsirengusių „Klasių kovos“ biuletenį leidusių anarchistų kovotojų, kurių amžius siekė nuo beveik trisdešimties iki kokių trisdešimt penkerių, o paskui juos sekė keli šimtai pankų paauglių.

Henlio regatos sužlugdyti nepavyko, nes buvo pritrauktos didelės policijos pajėgos. Bet žiniasklaida akcijai skyrė nemažai dėmesio, tad „Klasių kovos“ aktyvistai savo biuletenyje ją įvertino kaip sėkmingą. To nebūtų galima pasakyti apie 1985 metų rugsėjo 21 dienos „Žygį į Hampstedą“. Demonstrantus – apie 500 pankų ir „Klasių kovos“ lyderius – policija sutvarkė nespėjus net cyptelti. Policininkai, kurių pajėgos viršijo pačių demonstrantų daugiau nei dvigubai, privertė eiseną pakeisti maršrutą ir pasukti į užpakalines gatveles. Daugiau nei valandai eitynės buvo sustabdytos, kol policija glaudžiai demonstrantus apsupo. O paskui iš jų pasityčiojo visiškai – demonstrantai buvo verčiami bėgti po vieną tarp dviejų uniformuotų policininkų eilių (policininkams skanduoju: „Mes suėmėme jūsų lyderius!“), ir protestas buvo išsklaidytas.

Ši nesėkmė sukėlė grupės viduje nemaža diskusijų, kaip toliau organizuoti kampaniją. Grupės radikalai siūlė rengti „Mušk turčius“ kampanijos eitynes Vakarų Belfaste ir Hario Robertso atminimo žygį Vakarų Londone. Abu pasiūlymai buvo labai rizikingi. Pirmasis būtų įsiutinęs visas pilietiniame konflikte dalyvaujančias puses ir neišvengiamai baigęsis muštynėmis, jei ne žudynėmis. Antrasis žadėjo policijos represijas, nes buvo skirtas „faro“ žudiko atminimui. Abu variantai buvo atmesti. Po 1985 metų lapkričio 30 dienos eitynių Bristolyje „Mušk turčius“ kampanija gėdingai žlugo.

Kaip judėjimo, galinčio kelti rimtą politinę grėsmę, „Klasių kovos“ reputacija stipriai susvyravo. Tačiau atsitiko taip, kad žiniasklaida priskyrė grupei pagrindinį vaidmenį tų pačių metų rudenį vykusiose Brikstono ir Totenhemo riaušėse. Iš tiesų grupei tuo metu priklausė mažiau nei dvidešimt narių, kurie gyveno Londone ir jokios įtakos šitiems įvykiams neturėjo, nors keletas judėjimo gerbėjų nuvyko į riaušių vietas išgirdę apie neramumus. Nežiūrint minėtos žiniasklaidos „reklamos“, Islingtono grupė netrukus paliko „Klasių kovos“ judėjimą ir suteikė Ianui Bone'ui galimybę būti vienvaldžiu lyderiu.

Iš karto po to „Klasių kova“ prarado savo originalumą ir nebesiskyrė nuo kitų anarchistinių grupuočių. Jų vykdyta „antiburžuazinė“ kampanija Londono Yst Ende buvo visiškai nesėkminga, nors žiniasklaida jai ir skyrė daug dėmesio. Grupė stengėsi išplėsti savo įtakos zonas nuo pankų iki paprastų darbo klasės žmonių. Atnaujintam „Klasių kovos“ biuleteniui trūko ankstesnio savito stiliaus, o pastangos pritraukti platesnę auditoriją pasirodė bevaisės. Naujai atrodantis biuletenis buvo padalintas į skyrius („Skandalas“, „Popsas“, „Seksas“, „Sportas“ ir pan.), galėjai pagalvoti, kad užsiima šių sferų protegavimu. Tuo tarpu žiniasklaida nekreipė dėmesio į pasikeitusią grupės kryptį ir toliau rašė šokiruojančius straipsnius apie jos teroristinius veiksmus (pavyzdžiui, straipsnis 1987 metų liepos 5 dienos *News Of The World Sunday Magazine* numeryje.)

Vos patyrusi greitą agitacinės kampanijos sėkmę, „Klasių kova“ padarė visas tradicines anarchistų aplinkos klaidas. Prieš tuos, kurie grupėje pasiliko, atsisuko jų pačių sugalvoto žaidimo taisyklės. Manipuliuodama žiniasklaida „Klasių kova“ pristatė plačiai visuomenei ekstremalias anarchistines idėjas, bet pasiūlymų dėl dar radikalesnių veiksmų atsisakė ir nesugebėjo eiti toliau. Grupė turėjo išsiskirstyti vos suvokusi, kad nenori organizuoti eitynių Belfaste ir oficialaus „faro“ žudiko paminėjimo. Užut tai padarę, jie nesėkmingai bandė išplėsti savo auditoriją – net jeigu grupė būtų ir sugebėjusi tokį projektą įvykdyti, žiniasklaida vis tiek jų iniciatyvą būtų užgniaužusi. Šituo momentu „Klasių kova“ atsiskyrė nuo tradicijos, kurią bandau aprašyti. Satyrinio įtūžio, kuris įkvėpė dadaistų, situacionistų ir pankų judėjimus, nebeliko. Jį pakeitęs sentimentalus populizmas, kurį pasirinko „Klasių kovos“ ideologai, buvo labiau tinkamas muilo operoms, nei radikaliai revoliuciniam judėjimui.

(1) Žr. skyrių „Didelis menas ir didelė kultūra“ Valerie Solanas „SCUM Manifeste“ (*Olympia Press, New York, 1968*). Jayne M. Taylor, kalbėdamasi su autore, detalizavo šį Solanas teiginį.

(2) Detalesnę meno, socialinės klasės ir profesijos santykių statistinę analizę rasite Pierre'o Bourdieu knygoje „Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste“ (*Routledge & Kegan Paul, London, 1984*).

(3) Terminas „menas“ šiame tekste naudojamas daugybe viena kitai prieštaraujančių prasmų. Kai jis vartojamas tiesiogine prasme, tada turėtų būti siejamas su „aukštąja“ valdančiosios klasės kultūra. Nepaisant to, kai kurie iš mano aprašomųjų savo veiklos produktus irgi linkę vadinti tuo pačiu pavadinimu, nors jie nukreipti prieš dominuojančią valdančiosios klasės kultūrą. Kadangi šiuo atveju tarp signifikato ir signifikanto nėra fiksuoto ryšio, tai vartoju šį terminą „rimtosios“ kultūros (valdančiosios klasės kultūros) įvardijimui.

(4) Raoulis Hausmannas buvo manifesto bendraautorius.

(5) 1987 m. spalio mėnesio „New Art Examiner“ numeryje Grantas Kesteris rašė apie judėjimą, su kuriuo esu susijęs ir aš: „Neoizmas yra ypatingai svarbus tuo, kad tęsia postmodernizmo tradicijas. Jau Sherrie Levine ir Jeffas Koonsas kritikavo „originalumą“ ir vartotojiškumą, kad jie yra vidinių meno pasaulio procesų pasekmė. Tai įtakojo meno kūrinių kaip produktų, teikiamų rinkai, kūrimas. Neoizmas, sekdamas *fluxus* ir situacionistų pavyzdžiu, identifikuoja save su veikla, kuri negamina objektų, todėl jis yra svarbus alternatyvinis modelis. Neoizmas sugeba įtikinamai kritikuoti prekinę meno produkciją ir tuo pat metu palaikyti teorinį bei praktinį dialogą su sistema.“

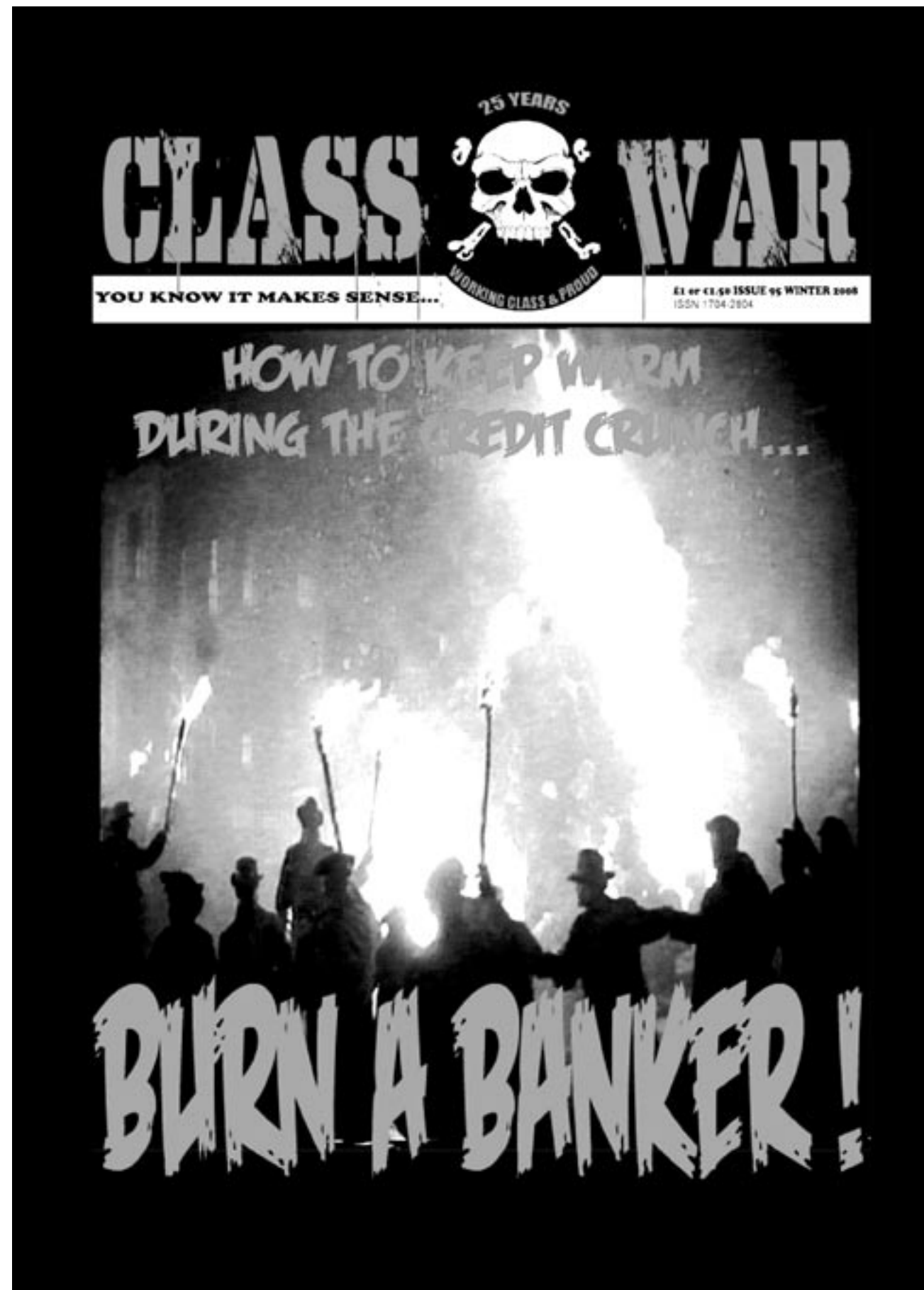
(6) Būdama mažytė grupuotė, „Klasių kova“ suprato, kad plačiąją visuomenę greičiausiai pasieks pasiskolindama iš žiniasklaidos kultūrinius stereotipus, įvilkdama į juos savo pažūras ir vėl grąžindama žiniasklaidon. Dėl šios priežasties „Klasių kova“ buvo susijusi ir su politika, ir su kultūra (plačiąja prasme). Juos įtakojo trys pagrindiniai šaltiniai: britų darbininkų klasės kultūra, pankai ir anarchistinė/kairuoliška/komunistinė tradicija. „Klasių kova“ susikūrė tam, kad erzintų žurnalistus, ir jiems tai puikiai sekėsi. Veikimo taktiką jie nusikopijavo nuo pankų ir anarchistų. Tariant trumpai, „Klasių kova“ šlovino viską, ką žiniasklaida pasmerkdamas. Jei žiniasklaida darbininkų klasę piešė kaip linkusią į smurtą, „Klasių kova“, sekdamas pankų pavyzdžiu, tokį įvaizdį dar labiau sutirštino (tiesa, nurodydama, kad darbininkų įtūžis nukreiptas į „farus“ ir turčius). Žiniasklaida „Klasių kovą“ ir pankus nuolat vaizdavo pilnais neapykantos turtingiesiems ir establišmentui (ypač karališkajai šeimynai). Tarsi pakartodama *Sex Pistols* Antijubiliejinį įrašą, princo Endriu vestuvių proga „Klasių kova“ išleido albumą „Geriau miręs, nei vedęs“ (*Better Dead Than Wed EP, Mortarhate Records, London 1986*) – jo populiarumas, tiesa, buvo nepalyginamai mažesnis, nei *Sex*

Pistols pankų. Įdomus sutapimas, kad olandų „Provo“ daugiausia žiniasklaidos dėmesio susilaukė dūminėmis bombomis apmėtę Olandijos karališkosios poros vedybų procesiją.

Tiek pankai, tiek „Klasių kova“ pabrėžė, kad didžiausios atviros ir paprastos proletariato kultūros vertybės yra energija ir agresija. Jos buvo priešpriešinamos vidutiniosios ir aukštosios klasės gražbylostėms, kai viena galvojama, o kita sakoma. Pankai ir „Klasių kova“ iš visų šioje knygoje aptartų krypčių ir judėjimų kultūrą puolė aršiausiai. Kiti judėjimai buvo linkę plūsti aukštąją kultūrą (meną) ar kurti jai paraleles alternatyvios gyvenmenos formas (komunas ir pan.), tad jų pastangos nebuvo itin grėsmingos. Niekas kitas taip aiškiai neartikuliuo darbininkų klasės kultūros reikšmės, kaip tai padarė mano jau minėti pankai ir „Klasių kovos“ ideologai.

Iš anglų kalbos vertė Redas Diržys

Versta iš: Stewart Home. The Assault On Culture: Utopian Currents From Lettrism To Class War. 2nd UK edition AK Press, 1991

LECH L. PRZYCHODZKI

BALADĖ APIE TUOS, KURIE NUGALĖJO BAIMĘ

Lechas „Lele” Przychodzki (g. 1956 m. Liubline) – meno filosofas ir rašytojas. 1974 m. buvo vienas iš literatūrinės grupės „Ogrod” – paskutiniosios Lenkijos „naujosios bangos” literatūrinės grupės – įkūrėjų. Pirmojoje 9-ojo dešimtmečio pusėje kūrė meno centre „Galerija EL” Elblonge, vėliau bendradarbiavo su anarchistiniu „Alternatyvios visuomenės judėjimu” bei tarptautine fluxus komanda „Double Travel” (1986–1990, 1999–2004), kuri aktyviai dalyvavo mail-art judėjime. 1988 m. L. Przychodzki tapo vienu iš Lenkijos ekologinės partijos įkūrėjų (ši vėliau transformavosi į Žaliųjų partiją). 1990–1993 metais dirbo žurnalistu Liubline. 1993 m. režisierius Adamas Sikorski sukūrė apie Lechą dokumentinį filmą. Nuo 1998 m. jis užsiima savarankiška veikla: rašo ir vertėja savaitraščiui „TygiEL”, bendradarbiauja su „Inny Swiat” bei Vilniaus internetiniu portalu „Infopol”. Nuo 2004 m. gegužės L. Przychodzki eina neoficialias „Biedaszyby” (apleistų Lenkijos anglies kasyklų darbininkų) draugijos spaudos atstovo pareigas. 2005 m. vasarą dalyvavo Vokietijos Socialiniame forume Erfurte, o 2006 m. – Berlyno konferencijoje „BUKO 29”. Lechas – dažnas svečias įvairių aktyvistų susitikimuose, konferencijose ir akcijose. Parašė 4 knygas, redaguoja ir leidžia kitų autorių kūrinius.

Istorinė 1966-1989 m. Lenkijos kontrkultūros apžvalga

0. Istorinis background’as

Sakoma, kad 1956 m. gale Lenkijoje baigėsi stalinizmo laikotarpis. O visai neseniai – 1956 m. birželio 28–30 d. – „liaudies” valdžia žiauriai numalšino socialinius protestus Poznanėje. Maištui slopinti buvo pasitelkta net 10 000 karių ir 400 tankų. Kariniams lėktuvams Varšuvoje buvo įsakyta prisikrauti bombų, buvo planuojami ir lėktuvų antskrydžiai siekiant priversti pasiduoti maištaujančią Poznanę. Abejose pusėse žuvo 57 žmonės, dar apie 600 buvo sužeisti.

Spalio 21 d. pirmuoju PZPR (Lenkijos jungtinės darbininkų partijos) centro komiteto sekretoriumi išrinktas buvęs Stalino lagerių kalnys, „tautinio valstietiško komunizmo” atstovas Wladyslawas Gomulka, vadinamas „Wieslawu”. Prasidėjo atodėris, kuriam iškart pavojų sukėlė antikomunistinis maištas Vengrijoje ir atitinkami sovietų grasinimai. Todėl ne visi ir ne iš karto patikėjo „Wieslawu”. 1957 m. kovo 4 d. Jeziorka netoli Lomžos žuvo paskutinis antikomunistų partizanas – Stanislawas Marchewka, vadinamas „Žuvimi”. 1968 m. kovo mėn. Lenkijoje įsilepsnojo studentų protestai, vėliau – „barikadų gegužė” Paryžiuje, o rugpjūčio 21 d. prasidėjo operacija „Dunojus” – Varšuvos pakto valstybių karinių pajėgų intervencija Čekoslovakijoje.

1968 m. laikomi ta riba, kuri skiria laikotarpį, kai jaunimas nesipriešino Jaltaje primestai santvarkai, nuo laikų, kai tas pats jaunimas pradėjo vis drąsiau reikalauti pilietinių teisių bei laisvių, teoriškai įteisintų Lenkijos Liaudies Respublikos (PRL) konstitucijoje.

1. Kontrkultūros kasdienybė

1980-aisiais menininkų, susijusių su Elblongo galerija, sluoksniuose atsirado ir išpopuliarėjo hepeningų rengėjo bei meno teoretiko Edwardo „Lu” Sorokos sukurtas terminas „Naujoji Lenkijos kairė” (*Polska Nowa Lewica* – PNL), kurio pagalba buvo bandoma apibrėžti visą 1966-1981 m. Lenkijos kontrkultūrą. Tuo metu net

atrodė, jog šis reiškiny ir toliau yra tęsiamas, nors 1981 m. gruodžio 13 d. Lenkijoje buvo įvesta karinė padėtis. Tačiau anaipol ne visi menininkai pasirinko vadinamąją vidinę emigraciją ir ne visi pasitraukė į Vakarus. Laikas patikslino šią tezę – 1980-aisiais kontrkultūra akivaizdžiai pasuko kitu keliu, nusišalino nuo estetinių meno vertybių dėl ideologijos: įvedus karo stovį – dešinėsios, o vėliau vis labiau kairėjančios dėl „Solidarumo” idėjų sukompromitavimo. PNL „kairuoliškumas” buvo visiškai kitoks nei šiandieninių alternatyvios kultūros aktyvistų. PNL kūrėjai kovojo su blogiu, kurį labai gerai pažinojo. O šiandieninė Lenkijos kontrkultūra traktuoja Liaudies Lenkijos laikotarpį kaip tam tikrą legendą ir dažnai mato tik pozityvius dalykus.

Kontrkultūros reiškiny – nuo 1960-ųjų iki karo stovio, o ir vėliau, pereinamajame laikotarpyje – tai, visų pirma, įvairių ir aniems laikams itin aktyvių menininkų grupių veikla. Užgimė labai daug – dažniausiai studentų – literatūrinių, teatro ir pramoginių kolektyvų. Susitikimai su žiūrovais vykdavo dažniausiai nedidelėse akademinėse salėse, kurioms neretai vadovavo saugumiečiai. Taigi jaunimo aktyvumas buvo griežtai kontroliuojamas, kita vertus, Lenkijos valdžia Vakarams galėjo

parodyti neva aktyviai vykdomą kultūrinio gyvenimo demokratizavimą.

Vienas pagrindinių trukdžių buvo Liaudies Lenkijos menininkų baimė. Todėl nereiktų nustebti, kad į kovą prieš „socializmą žmogaus veidu“ įsitraukė tik pavieniai menininkai, dažniausiai gyvenantys toli nuo sostinės, o didžiausi kontrkultūros centrai susiformavo Poznanėje, Krokuvoje bei Vroclave. Šie miestai niekada neįautė didelės simpatijos komunizmui, juose išliko stiprios prieškarinės, dešinėsios lenkų inteligentijos bendruomenės. Liaudiškasis Liublinas ar darbininkų Lodžė PNL judėjime galėjo atsirasti tik universitetų dėka, nes darbininkai inteligentija nelabai pasitikėjo. Tai suprantama – studentai 1956 m. nepalaikė Poznanės darbininkų maišto, o darbininkai abejingai žiūrėjo į studentų demonstracijas 1968 m.

Alternatyvioji Gdanskio scena, 1974 m.

teoretikas priešininkus iš komunistams paklusnių „Hibridų“ vadino „dogmatiško klasicizmo“ atstovais, o save ir savo draugus laike „dialektinio romantizmo“ pranašais. „Bandymų“ atstovai svarbiausiu kūrybos kriterijumi laikė „nepasitikėjimą“ – jie nepasitikėdavo kalba, o iš to nepatiklumo išaugdavo ir nepasitikėjimas valdžia bei jos „tiesomis“. S. Baranczako eseistikos rinkinys, išleistas oficialioje leidykloje „Ossolineum“, XX a. 7-ajame dešimtmetyje tapo tikru „Naujosios Lenkijos kairės“ manifestu, jį užgožė tik 1974 m. išleistas „Nepristatytas pasaulis“, kurį parašė Krokuvos literatų grupės „Dabar“ („Teraz“) atstovai – Julianas Kornhauseris ir Adamas Zagajewskis. Grupė „Dabar“ (1968–1975) susikūrė kultiniame Lenkijos kontrkultūros klube „Po driežais“, kuriame skambėjo avangardinė poezija

ir džiazas, buvo rodomas plastikos avangardas. Svarbios šios grupės asmenybės buvo Witas Jaworskis, Jerzy Kronholdas ir Stanislawas Stabro. Savo eilėse jie dažnai pasitelkdavo ironiją, kuria kovojo prieš grynąją lingvistinę poeziją. Deja, lingvistiniai elementai buvo naudojami ir jų pačių kūryboje, dažnai toli gražu ne vien tam, kad sukeltų pašaipą. Grupė „Dabar“ (greta Lodžėje veikiančios grupės „Centras“) buvo mažne vienintelis to meto literatų judėjimas, aiškiai suprantantis savo kūrybinius ir politinius tikslus. Būtent jie pirmieji pastebėjo, kad kūrybinė drąsa yra tas elementas, kuris jungia gyvenimą ir meną. Pagrindinė grupės klaida buvo ta, kad jie itin dogmatiškai laikėsi savo programos ir ignoruodavo visus pasiūlymus bei idėjas, kurios atsklisdavo iš kitų, nepriklausančių grupei, kūrėjų. Po kelių labai įdomių rinkinių „dabartiečiai“ prarado novatoriškumo pojūtį.

Panašiai kaip ir Krokuvos kūrėjai, prieš anuometinės literatūros estetizmą kovojo ir Lodžės grupė „Centras“ (1967–1971). Žymiausi šios grupės atstovai – poetai ir meno teoretikai Jacekas Bierezinas bei Andrzejus Biskupskis. Lodziečiai kaltino tuo metu populiarią „mažosios stabilizacijos“ poezijos modelį, kad šis mechaniniu „apgaulingos magijos“ kišimusi siekia nukreipti žmonių dėmesį nuo „realių problemų“. J. Bierezinas ir jo kolegos labiau vertino ne tekstų meniškumą, o jų etines vertybes. Tokia buvo radikaliausia protesto forma, kuri pasirodė įmanoma „realaus socializmo“ laikais.

Žymiai linksmiau veikė grupė „Samsara“ (1969–1972) Liubline. Jos nariai turėjo itin išlavintą esminių pokyčių troškimą, bet žymiai mažiau literatūrinių talentų – rašė dažniausiai epigoniškus tekstus, kurie visiškai neatitiko grupės idėjų. „Samsaros“ (Andrzejus V. Pawluczukas, Ryszardas Senikas, Cezarys Listovskis, Jozefas Osmoloda, Tedeuszas Kwiatkowski-Cugowas) naujovė – tai spausdintų eilėraščių pakeitimas gyvais susitikimais su studentų bendruomene. Per susitikimus buvo atidengtas „paminklas lenkų poezijai“ (pisuaro formos), į publiką

dažnai mėtomi pjaustyti kopūstai. Be to, grupės nariai pasiūlė (jaučiama siurrealistų įtaka) rašyti eiles tik kolektyviai, tad visus savo tekstus pasirašydavo tik grupės pavadinimu.

Kitą Liublino komandą – „Daržas/Daržas-2“ („Ogrod/Ogrod-2“, 1974–1979) – labai panašios idėjos nuvedė visai kitu keliu. Tapę paskutiniąja „naujosios bangos“ literatūrine grupe, „daržininkai“ jau žinojo, kas nepasisekė jų kolegoms – lingvistinės poezijos modelis ir pasiūlymai buvo galutinai išsemti, pastangos ką nors išspausdinti užimdavo daugiau laiko negu pati

„Maniakiškų veiksmų galerija“, 1986 m.

kūryba, diskusijos su cenzoriais nebuvo itin malonios, o autorių susitikimai su publika pasidarė neįdomūs ne tik jaunosios poezijos fanams, bet net ir pačių poetų draugams. Nuobodūs darėsi net susitikimai kultiniame „Drieže“.

Todėl grupė pradėjo ne nuo tekstų spausdinimo, o nuo necenzūruojamų literatūrinių bei dailės hepeningų Liublino centre bei Jakubovicų pilies griuvėsiuose. Jie iškart nusprendė tekstus pasirašinėti vienu vardu (ši konvencija buvo išlaikyta trejuose grupės „Daržas/Daržas-2“ kūrybos rinkiniuose, išleistuose praėjus daugybei metų po grupės iširimo – 1990-aisiais). Kai „daržininkams“ pavyko „okupuoti“ klubą „Arcus“, į gyvus susitikimus su publika jie pasikvietė šiuo metu žymaus saksofonisto Andrzejus Rzymkovskio džiazinį „combo“, prie grupės prisijungė ir teatro „Gongas-2“ aktorius Dariuszas Parucha. Grupės hepeningai tapo parateatrinėmis inscenizacijomis. 1976 m. rudenį, po kelių skandalingų akcijų Liubline ir Balstogėje, nukreiptų prieš naująją Lenkijos konstituciją, kurioje atsirado straipsnis apie „amžinąją draugystę“ su Sovietų Sąjunga, pirmoji „Daržo“ komanda (Andrzejus Wasilevskis-Polonina (1949–1995), Michalas Sokolowskis, Krzysztof A. Sprawka, Mariusz Maliszewskis (1957–2006) iširo. Iš senosios sudėties liko tik du nariai, prie kurių prisijungė Longinas Szpraga, Sewerinas Goszczynskis, Romanas „Tytusas“ Muszynskis (1956–2007; vėliau tapęs *mail-arto* klasiku) ir fotografas Stanislawas „Floydas“ Piekarskis. Būtent jie ir sukūrė „Daržą-2“, kuris tęsė hepeningų bei gyvų susitikimų su publika organizavimą. Grupę neretai paremdavo žymūs lenkų bardas Boleslawas Wesolowskis, kuris į savo repertuarą įtraukė grupės narių parašytas „Bendrąsias dainas“. Istorijai ši grupė paliko socsiurrealizmo principą (sorealizmą pašiepiančioje manieroje buvo rašomi grupės tekstai) bei patirtį, kaip jauniems menininkams jungti įvairias kūrybinės raiškos formas į vienkartinį, nepakartojamą, „gyvų“ susitikimų su žmonėmis. Deja, išliko labai mažai fotografinės dokumentacijos.

Liublinas tapo vienu iš pagrindinių kontrkultūrinių Lenkijos centrų – greta Krokuvos ir Poznanės. Čia kartu, bet ne visada draugiškai veikė daugybė teatrų: „Gongas-2“, „Provizorium“ (kuris egzistuoja iki šiol), „Scena 6“, „LOSS“, „Liublino teatras“, „Gardzienice“, „KUL“ (iki šiol veikianti Katalikiško Liublino universiteto plastikos scena) bei „Momentinė grupė“. Dauguma

jų, panašiai kaip ir Krokuvos bei Poznanės teatrai, spektaklius lipdė iš klasikų veikalų – Dostojevskio, Bulgakovo, Gombrovičiaus, tačiau „Momentinė grupė“ bandė kurti savo realybę. Ši ekipa susikūrė prie Žemės ūkio akademijos ir pradžioje vadinosi „Tėvo Boleslovo kabaretas“ („Kabaret Ojca Bolesława“). Po pirmųjų dviejų programų („Kur padėti kablį. Paveiksliukai“ bei „Bendrosios dainos“) sėkmės (premijos debiutinių teatrų festivalyje „Start 75“ ir FAMA festivalyje) pagrindiniai grupės nariai – Boleslawas Wesolowskis, Janas Brylowskis, Krzysztof Borowiecas – pradėjo ieškoti žmonių, kurie galėtų padėti kurti rimtus teatrinis spektaklius. Iš „Daržo“ pas juos perėjo Miroslawas Mula ir Jerzys Lužinskis (vėliau – ir Kazimieras „Baca“ Malikas), kiti atsirado per pažįstamus. 1976 m. buvo pastatytas „Scenarijus“. „Mūsų scenarijai nebandė nieko brukti žiūrovui per jėgą. Jie tiesiog palikdavo žiūrovą vieną su savimi“, – po daugybės metų prisiminė teatro lyderis K. Borowiecas. Vadovaujantis šia jo idėja buvo statomi ir kiti grupės spektakliai – „Geresnė medžiagos transformacija“ (1978), „Natiurmortas“ (1980), „Stebuklinga istorija“ (1983). Žiūrovai dalyvaudavo spektaklyje lygiomis teisėmis su aktoriais ir būtent nuo jų priklausydavo spektaklio finalas. Savo geriausią spektaklį teatras sukūrė 1991 m. kartu su rusų aktoriais Irina Nabatova ir Aleksejumi Zaicevu – „Sustojimas dykumoje“ gavo „Fringe First“ premiją Edinburge.

Tuo pat metu Katovicuose veikė itin įdomi grupė „Kontekstas“ („Kontekst“, 1972–1981, Włodzimierz Pazniewskis, Stanislawas Piskoras, Tadeuszas Slavekas, Andrzejus Szuba). Ši ekipa labiausiai orientavosi į muziką ir dailę. „Kontekstas“ atakavo lingvistinę poeziją, jo kūriniai įgaudavo šiek tiek magišką kontekstą, bet nenukrypdavo nuo realiai egzistuojančio pasaulio.

Įdomūs buvo ir kabaretai, geriausi iš jų – pvz., „Elitas“ ar „Nepriklausomųjų salonas“ – gyvuoja iki šiol. „Elito“ kabaretą 1969 m. sukūrė Vroclavo technologijos universiteto studentai Janas Kaczmarekas (1945–2007), Tadeuszas Drożdza ir Jerzys Skoczylas. Savo mokytoju jie laikė 2002 m. mirusį Andrzejų Waligurskį, kuris glaudžiai bendradarbiavo su „Elita“. A. Waligurskio vedamos radijo laidos „Studio 2002“ dėka kabaretas „Elita“ greitai tapo labai populiarius.

1976 m. prasidėjo studentų kontrkultūros slopinimas. Partijos sprendimu buvo likviduotas

kabaretas „Nepriklausomųjų salonas“, kuris susikūrė 1970 m., kai Gomulka įsakė šaudyti į streikuojančius darbininkus. „Nepriklausomųjų saloną“ kūrė Jacekas Kleyffas, Januszas Weissas ir Romanas Wasiliakas, pastarąjį vėliau pakeitė Michalas Tarkowskis. Kabaretas buvo uždarytas, bet liko puikios Jaceko Kleyffo dainos, labai savotiškos, šiek tiek panašios į „Solidarumo“ bardo Jaceko Kaczmarskio kūrybą, bet Kaczmarskis dažnai kartoja, o Kleyffas visada buvo ir yra įvairus.

3. Atsitraukimas

1976 m. dauguma „Naujosios Lenkijos kairės“ grupių iširo, bet ne tik dėl naujos Lenkijos Liaudies Respublikos konstitucijos. Kovos Radome ir Urse parodė, kad naujas pirmasis partijos sekretorius niekuo nesiskiria nuo savo pirmtako. Kultūrinė valdžios politika darėsi vis griežtesnė. Literatūrinės „naujosios bangos“ likučiams pasidarė vis sunkiau organizuoti savo pasirodymus studentų klubuose, kabaretams tekdavo vis aršiau kovoti su cenzoriais. Kai kurios ekipos, pvz., legendinis Krzysztofo Jasinskio Teatras STU iš Krokuvos („Kritimas“ (1970), „Lenkų sapnininkas“ (1971), „Exodus“ (1974) komercializavosi, o vėliau tapo „profesionalus“.

Literatūroje „naująją bangą“ pakeitė paskubomis sukurptas „naujasis privatumas“. Ši kryptis buvo visiškai kitokia nei Wojciecho Bellonos ir „Laisvosios

Bukovinos grupės“ poetinės bei muzikinės idėjos. Wojtekas ir Grażina Kulawik („Zuikutis“) kūrė pasaulį be politikos, be kasdienės „Žinių“ laidos, be „būtinumo turėti mažąjį *fiatą*“. „Bukovinos“ dainose atsispindėjo pačios paprasčiausios tiesos – meilė, draugystė, kalnai, tikėjimas. Būtent dėl to ši

grupė anais laikais buvo be galo populiari. 1982-aisiais W. Bellona likvidavo grupę, kuri, jo nuomone, tapo tik pinigų kalimo instrumentu, o ne dvasine bendruomene, kaip buvo planuojama ją steigiant. W. Bellona mirė 1985 m. gegužę – prie jo mirties tikriausiai prisidėjo ir Krokuvos gydytojai, kurie nuo alkoholio apsvaigusiam poetui davė per didelę dozę raminamųjų.

Netrukus prasidėjo trumpas pirmojo „Solidarumo“ laikotarpis, bet kontrkultūra ir šį kartą nesugebėjo nieko pasiekti. Ji netikėjo darbininkų pergale, lygiai taip pat, kaip nepasitikėjo Vakarų finansuojamą KOR'ą („Darbininkų apsaugos komitetu“ – lenkų inteligentijos organizacija,

sukurta 1970-aisiais siekiant padėti streikuojantiems darbininkams). 1981 m. gruodžio 13 d. Lenkijoje įvedamas karinė padėtis. Valdžios represijos pirmiausia buvo nukreiptos prieš alternatyvius teatrus. Kai kurios ekipos (pvz., „Provizorium“ iš Liublino) buvo suimtos, kitos prarado patalpas repeticijoms.

Karinė padėtis pamažu formavo naują kontrkultūros bangą, kuri jau nebenorėjo „geresnio

Grupės „Double Travel“ spektaklis „Vandens ir dangaus sapnai“, 1989 m. (Lechas Przychodzki ir Tadeuszas Mazurekas)

socializmo“, o tiesiog laisvės. Kūrybinis gyvenimas beveik mirė. Tikrą oazę nepriklausomiems menininkams – artistams, poetams ir jų kolektyvams – savo patalpose sugebėjo sukurti tik legendinis Ryšardo Tomczyko meno centras „Galerija EL“ Elblonge.

Jaunos kūrėjų grupės nesutarė tarpusavyje ir viskam priešinosi. Taip atsitiko su Zbyszko Sajnogos ir Pawelo Konnako ekipa „Totart“ (Gdanskas, 1986–1989), kuri buvo glaudžiai susijusi su anarchistais iš „Alternatyvios visuomenės judėjimo“. „Jau po karo stovio, bet dar iki apskritojo stalo. Apatija, depresija, pilkuma. Darbininkai dar bandė organizuoti streikus, bet jiems nelabai pavykdavo. Tais laikais „Totart“ tapo naujos kartos balsu. Visi jautė, kad taip toliau nebegali būti, kažkas turėtų atsitikti“, – sakė P. Konnakas. „Totart“ niekad netapo Valdemaro „Majoro“ Fydrycho „Oranžinės alternatyvos“ dalimi, nes neturėjo ir tokio noro. Dar 1982 m. „Majoras“ Vroclavo gatvėse pradėjo piešti nykštukus, o nuo 1986 m. – organizuoti hepeningus, kurie turėjo parodyti Vroclavo gyventojams socializmo realybės nykumą bei paskatinti juos aktyviems veiksams. Trijų „konspiratorių“ pradėtas judėjimas greitai apėmė visą Lenkiją. Šiuo metu Fydrychas bando atgaivinti „Oranžinę alternatyvą“, tikriausiai dėl to, kad neturi jokių kitokių meninių sumanymų.

9-ojo dešimtmečio pabaigoje Lodzėje suaktyvėjo Krzysztofas Skiba. 1986 m. šis įvairių kabaretų dalyvis, politinių hepeningų organizatorius, susijęs su „Totartu“, įkūrė „Maniakiškų veiksmų galeriją“. „Galerija“, kuri organiškai „įsikomponavo“ į „Oranžinės alternatyvos judėjimą“, užsiėmė politinių hepeningų organizavimu centrinėse Lodzės gatvėse (akcijos buvo organizuojamos piko valandomis, kad suburtų kuo daugiau žiūrovų, suėmimai ir areštai, be abejo, buvo įtraukti į renginių kaštus).

Visiškai kitaip veikė 1986 m. gruodžio 13 d. įkurta grupė „Double Travel“, kurios lyderiais tapo vienas geriausių saksofonistų Waldemaras „Disney“ Bochniarzas (dalyvavo ir teatro „Performer“ veikloje), Waldemaras Dziaczkowski, Edwardas „Lu“ Soroka, mimas ir grafikas Ralfas Schulze (Vokietija) bei kompozitorius ir dirigentas Tadeusz Mazurekas. Grupę įkūrė „Naujosios Lenkijos kairės“ judėjimo veteranai, patyrę, ieškantys nuosaikesnio būdo savo meno idėjoms įkūnyti. „Double Travel“ eksperimentavo dažniausiai užmiestyje, gamtoje, be publikos (jeigu ir atsirasdavo vienas kitas žiūrovas, tai dažniausiai

netyčia). Grupės meninės akcijos, kurių pagrindu buvo Bochniarzo muzika ir kitų grupės narių plastiniai bei teatriniai veiksmai, dažniausiai varijuodavo įvairiomis istorinėmis temomis arba bandydavo suteikti naujas reikšmes aneksuotoms teritorijoms (pvz., 1986 m. balandį buvo surengta akcija „Miegančio garso šventykla“).

Paminėtini ir pirmieji lenkų ekologai – akcija prieš atominės elektrinės statybą Žarnovce, prieš „Žarnobyli“, kaip ją vadino lenkai. Jany P. Waluszko, vienas iš šių protestų organizatorių, anais laikais „Alternatyvios visuomenės judėjimo“ lyderis, prisimena: „Kodėl mums tuo metu pavyko? Pirmiausia dėl to, kad visuomenė pasižymėjo labai didele neapykanta komunistinei valdžiai, labai dideliu aktyvumu, be jokių politinių ginčų. O be to, tai buvo senojo stiliaus akcijos, be vakarietiško prisikalimų prie medžių, apie kuriuos niekas niekada neišgirs, jeigu laikraščiai apie tai neparašys. Mes savo akcijas organizavome Gdanskio centre, o ne užmiestyje, todėl nei valdžia, nei visuomenė tiesiog negalėjo jų ignoruoti“.

Šiandieninė kontrkultūra, susiformavusi po 1989 m., tai jau ne tas reiškinys, kurį vienyty bendros idėjos ir draugystės ryšiai, o greičiau individualios atskirų meninių asmenybių kovos. Individualistų, kuriems svetimi bet kokie kompromisai. Būtent dėl to dabartinėje Lenkijoje taip mažai literatūrinių grupių ir alternatyvių teatrų. Išskyrus skvotus, praktiškai nėra autonominių teritorijų tokioms grupėms atsirasti bei veikti.

Lenkijos kontrkultūra persikėlė į internetą – jos pagrindą sudaro nesibaigiančios diskusijos tarp žmonių, kurie nemoka ir nenori klausytis nieko, tik savęs. Kad kažkas pasikeistų, reikia naujų sukrėtimų. Iš JAV ateinančios krizės neužtenka, kad prasidėtų realios permainos.

Kita vertus, kiekvienas laikotarpis turi savąją alternatyvą. Beldimas į duris 6-ą valandą ryto kartais stipriai įtakoja menininko sąmonės vystymąsi.

Iš lenkų k. vertė Vile Pacuk

Paco Miñarro

„FIdA” PROJEKTAS

FIdA (Federación Internacional de Ateos, Tarptautinė ateistų federacija) – atviras, demokratiškas, kūrybingas, ambicingas ir įvairiapusis projektas. Mes suvokiame būtinybę pakeisti mąstymo būdą, galutinai sugrąžinti protą, kuris sustabdytų parazitinę maginio mąstymo ir religinių tikėjimų plėtrą. Manome, kad pats žmogus savaime yra tikslas, todėl jo laimė ir laisvė yra neatsiejama nuo jį pavergiančių metafizinių statų išnykimo. Mes esame racionalistai ir siekiame naujos pokrikščioniškosios epochos, pagrįstos gilių Vakarų laisvamaniškos, ateistinės ir materialistinės tradicijos paveldu.

Ryžtingai atmetame objektyvų transcendentinių priešasčių ar būtybių egzistavimą ir tikimės laipsniškai išguiti antgamtinis religijų skleidžiamus realybės paaiškinimus. Esame įsitikinę, kad religinės institucijos tėra valdymo ir pavergimo instrumentai, nukreipti prieš laisvę ir mokslą. Todėl FIdA kovoja su religija ir bet kokiomis jos apraiškomis. Atsižvelgdama į puoselėjamas antireligines ir racionalistines idėjas, ši federacija siekia kurti tokią socialinę aplinką, kuri gerbtų asmens laisvę ir skatintų integralų kiekvieno žmogaus vystymąsi.

Paco Miñarro yra Tarptautinės ateistų federacijos FIdA koordinadorius.

Kartą vienas žurnalistas mums prikišo, kad esame „persisotinę europizmu“. Tuo metu FIdA kaip tik būrė piliečių platformą, kad pasipriešintų visuotinei euforijai, kurią negarbingai sukėlė popiežiaus Racionerio vizito Valensijoje (Ispanija) šalininkai. Atrodė, kad pirmą kartą postmodernūs lotyniškieji Vakarai nedrąsiai budo iš klerikalinio letargo ir kaktomuša susidūrė su teokratiškąja Roma ir tais, kurie, pradedant uodegą gėdingai pabrukusia viešąja valdžia, finansavo šį viduramžiškomis reminiscencijomis persunktą spektaklį. „Mes jo nelaukėme“ – toks buvo šūkis, mobilizavęs kritinę masę. Ne todėl, kad buvome užklupti netikėtai: taip mes paskelbėme *non grata* patį veikėją ir jo okupacinę strategiją.

Europeistų šiandien galima būti Kolumbijoje, Peru ar Argentinoje, Šiaurės Amerikoje, Azijoje ar Naujojoje Zelandijoje. Tačiau žurnalistai iš tikrųjų kritikavo mūsų gijas su radikalia Švietimo mintimi, kurioje mes radome tinkamiausią raktą kelionei per šią „racionalistinės rezistencijos“ epochą: tai – pilietinės autonomijos projektas.

Pagrindinis projekto siekis – asmens pasirinkimo laisvę iškelti virš to, kas mums buvo primesta valdžios ar tradicijos. Ryžtingai atmetame asmens pavergimą įsakams, kurių legitimumas sietinas su vaizduote, magiškais tikėjimais ir primestomis moralinėmis doktrinomis, kurioms būdingos pačios įvairiausios fobijos – kūnui, gamtai, moksliniam metodui ar tiesiog laimei. Mūsų ateizmas nėra minimalistinis ir jam neužtenka tik oponuoti teologijai. Priešingai, jis siekia neapsiriboti tik kritika ir konstruktyvių visiems priimtinių išeikių siūlymu. Jo tikslas – dalyvauti dinamiškame politiniame gyvenime, juolab, kad dievai taip pat slapstosi – arba apsireiškia – prisidengdami rinkodaros parabolėmis, žiniasklaidos propaganda ar socialine kontrole.

Kad sustabdytume dogmų ir šventųjų institucijų įtaką, būtina paneigti filosofinį idealizmą ir kartu atskirti Valstybę, kuri suvokiama kaip dominuojantis metapolitinis organas, taip pat vergavimo ar nuolankumo struktūras (nacija, fabrikas, šeima, įmonė, indoktrinacijos ar užimtumo centrai ir kt.). Asmens, kaip vienintelio teisių turėtojo ir kūrėjo, reabilitavimui būtina atmesti komunitaristines pretenzijas, tačiau kartu skatinti laisvą jungimąsi į asociacijas ir autentiškų „vietos“ emancipacijos projektų, kurie vieninteliai gali nuvainikuoti metafiziką ir religiją šiuolaikinėje ideologijos panoramoje, integraciją.

Todėl „teisės į savo kūną“ – abortas, seksualinė laisvė, eutanazija, savižudybės reabilitavimas – įgyja strateginę svarbą. Kol yra toleruojamas smerkiantis požiūris į šias teises, tol bus užtikrintas patriarchalinių kodo, susijusių su hierarchijos išsaugojimu ir liberticidiniais mechanizmais, gyvybingumas. Mitų ir primesto požiūrio užburtos žmonių visuomenės virto tarsi vasališkomis teritorijomis, kuriose negali būti jokio tikrojo išsilaisvinimo ir kuriose tebesilankstoma priesakams, sukurtiems asmens kūrybinėms galioms supančioti.

Tokių vasališkų teritorijų transformacijai į autonomines erdves būtina, pirmiausia, tinkamai panaudoti kritikos ir demaskavimo įgūdžius. Mes nekalbame apie paties religingumo – kaip asmeninės patirties formos – puolimą, bet taip pat nesiūlome ir dialogo su tikinčiaisiais, kaip šiuo metu daro kai kurie laicistiniai judėjimai. Kita vertus, galėtume analizuoti „dievo“ koncepciją, remdamiesi, visų pirma, monoteistine tradicija, iš kurios ir kyla visi šiuolaikiniai religiniai konfliktai, tam dažniausiai pasitelktume Foerbacho studijas ar radikaliąją Švietimo kryptį. Taip asmeninio dievo idėja šventvagiškai priešpastatoma gamtai ir virš jos iškeliama simbolinis materijos turinys, psichologiškai projektuojamas į antgamtinės būtybės, vaidinančias lemiamą vaidmenį konstruojant minėtos sociologinės kontrolės schemas. Čia slypi religijos filosofinės kritikos raktas, labiau orientuojamas į jos struktūrą, o ne į patį tikėjimų turinį.

Tačiau ši sąmonės vaizduotės turinio analizė kritika dažniausiai nukrypsta į realybę – akivaizdžias klerikales strategijas ir atakas, kuriomis siekiama ideologinio totalitarizmo, galinčio pavergti visą spektrą socialinių eksperimentų. Taigi ji negali būti „apgalvota“ kritika, ji turi akivaizdžiai demaskuoti. Todėl tokia kritika gali būti laikoma tiesioginiu veiksmu ir spaudimo jėga. Tokių koordinuotų veiksmų plotmėje mes matome „FIdA projektą“: norėdami įspėti apie fundamentalizmą ir jų okupacinius užmojus, turime, visų pirma, atskleisti jų vergvaldišką prigimtį ir pareikalausti reabilituoti visuomenę – savo sprendimų šeiminingę.

Todėl vienas pagrindinių mūsų rūpesčių – visomis įmanomomis priemonėmis apginti žodžio laisvę. Šią laisvę stengiamasi domestikuoti ir filtruoti, remiantis hipotetine aukštesne teise apsaugoti religines korporacijas sugrąžinant įstatymus prieš

„piktžodžiavimą“; taip kuriamas „silpno“ mąstymo modelis, slepiamas po tolerancijos ir įvairovės kauke, leidžia religijoms gauti naują galios injekciją ir apsišarvuoti nuo kritikos. Iš tikrųjų taip bandoma padėti pamatus grįžimui į naujuosius Viduramžius, kuriems būdingi komunitaristiniai siekiai, cenzūros priimtumas ir „absoliučių vertybių“, kaip vienintelės realybės, interpretacija.

Tačiau sąžinės laivė neatsiejama nuo nuomonės, žodžio ir spaudos laisvės. Štai kodėl kyla būtinybė sukurti politinio spaudimo priemones, skatinančias laikinus „neutralizuojančiojo“ sekuliarumo legislatyvinius modelius, kurie neleistų finansuoti sektų, demonstruoti jų simbolių viešosiose erdvėse ar skleisti savo ideologijos per švietimo sistemą. Egzistuoja daug galimybių: nuo tiesioginės konfrontacijos su neokonservatoriškais apraiškomis ir nacionalkatalikiškais spaudimo grupėmis iki pasipriešinimo „garbės teismams“ bei islamistiniams valdymo organams, remiant ar atmetant pažangių ar pseudopažangių politinių jėgų iniciatyvas. Kairiųjų, paprastai susijusių su artimomis konfesinėms ar pliurikonfesinėms pozicijoms politinėmis jėgomis, klaidų kritika – viena pagrindinių FldA strategijos ašių.

Taigi mūsų ginama „praktinė kritika“ negali neabejoti diskusijos aplinkybėmis ir netgi šaipytis ar parodijuoti ne tiek jų turinį, kiek jų formą. FldA ypatybė yra „kultūrinės kovos“ rehabilitacija ir nekvestionuojamos religinės gramatikos ardymas. Praradome pagarbą bažnyčioms. Praradome pagarbą dievams, agresoriams, tėvynėms, karaliams, budeliams ir kryžiams. Bet koks metafizinis požiūris mums yra nepriimtinas. Jokios maginio mąstymo sukurtos normos ar institucijos. Vietoj taikos mes geriau renkamės karą, nes neįmanomas joks susitarimas su dvasiškai nepasotinama „Dievo armija“. Jai tai – kova iki mirties, juolab kad ji remiasi „Gėrio“ ir „Blogio“ aspektų priešprieša.

„Blogio“, kaip gąsdinimo įrankio, garbinimas yra tiek islamo fundamentalistų, tiek racingeriškosios neokatalikybės diskurso elementas. Abi visatos vizijos pabrėžia tradicijas, kaip doktrininės skaistybės, susidūrusios su kultūroje dominuojančiais reliatyvizmu, hedonizmu ir netikėjimu, svarbą. Rakursai į praeitį, siekiantys įtvirtinti klerikalinę politinę strategiją, turi būti atremti skatinant laisvąjį – radikaliai priešingą teokratiniam klerikalų brukamam projektui – švietimą. Integristinių religinių srovių kritikuojamos vadinamos

„visur esančios antivertybės“ gali būti suvokiamos kaip neatsiejami emancipacijos, asmens laisvės, lygių teisių, autonomijos projekto elementai, kilę tiesiai iš humanizmo arba, jei norite, iš antropocentrizmo.

Esame maištininkai, piktžodžiautojų aljansas, laisvų asmenybių federacija... Ar gali būti kas nepatogesnio? FldA siekia naujų etinių požiūrių ir kitokio mąstymo būdų, nukreiptų prieš religinį totalitarizmą. Tik pradėjus giliai, su realybe susietą materialistinę refleksiją, galima sustabdyti parazituojančio maginio mąstymo, prietarų ir legendų apakinto antihumaniško barbariškumo sklaidą. Monoteistiniai tikėjimai trenkia krauju, – *Onfrey dixit*. Visi jie sutaria dėl vieno: gyvybė žemėje tėra fikcija, kurią sukūrė nematomame pasaulyje gyvenančios neįmanomos būtybės. Kas stos šlovinti sveiką nuovoką, protą ir džiaugsmą gyventi?

Iš ispanų k. vertė Valdas Sinkevičius

Straipsnis parašytas specialiai „Juodraščiui“

Ekskomunikos manifestas

Actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica

Mes, Tarptautinės ateistų federacijos nariai, naudodamiesi savo laisve ir visiškai suvokdami mūsų pareiškimo reikšmę ir tikslą, norime informuoti Romos pontifiką ir pasaulio vyskopus, taip pat aukščiausius Katalikų bažnyčios dvasininkams, o ypač Tikėjimo doktrinos kongregacijos atstovus, kad Katalikų bažnyčioje matome pačią netolerantiškiausią, homocidiškiausią ir destruktiviausią kada nors istorijoje egzistavusią korporaciją. Jos doktriną laikome neapykantos ir karo ideologija, apgaulių, klastų, prieštaravimų, melagysčių ir juokingų pasakėčių rinkiniu, turinčiu vieną tikslą – sunaikinti protą ir diskredituoti mąstymą. Krikščioniškąją moralę laikome chloroformu malonumui ir vaizduotei neutralizuoti, mūsų kūną paversti pikčiausiu priešu, o gyvenimo džiaugsmą paversti nuolankumu. Popiežystėje mes matome kankinimų ir melo emisarą, fašistinės

Vatikano valstybės interesus ginančią marionetę. Aukščiausius dvasininkus laikome socialiniais parazitais, ištroškusiais valdžios ir užvaldymo. Tikinčiuosius katalikus laikome apgautais žmonėmis, su kuriais solidarizuojamės ir reiškiamo užuojautą. Religinio teroro aukos yra geriausias jūsų kaltės įrodymas.

pavergti jį savo absurdiškai ir primityviai teologijai. Kad, naudodamiesi atgrasia morale, skatinate lyčių, jausmų ir ryšių nelygybę. Kad savo fobijas primetate tarsi šventus įsakus. Kad sistemingai puoliate asmens ir asmenų grupių laisves. Kad nebaudžiamai nuolat siekiate užvaldyti tautas naudodamiesi diplomatinėmis sutartimis, konkordatais ir susitarimais su politinėmis valdžiomis. Kad prekiaujate vaikyste. Kad išnaudojate vaikus. Kad meluojate, prievartaujate, diskriminuojate.

Atsižvelgdami į tai, jus viešai kaltiname, kad mirčiai pasmerkėte milijonus žmonių, paklususių jūsų instrukcijoms ir užsikrėtusių ŽIV/AIDS ir taip paskatinus šių ligų plitimą. Kad palaikote simbiotinius ryšius su bet kokiais totalitariniais režimais, juos remiate, pateisinate ir parduodate jiems. Kad laiminate žmogžudžius ir tironus. Kad skelbiate kryžiaus karus prieš moteris ir vyrus, suabejojusius jūsų skelbiama tiesa. Kad pavergiate silpnuosius. Kad liaupsinate generolus ir vadus. Kad propaguojate neapykantą kūnui, laimei ir malonumui. Kad įžeidinėjate protą ir stengiatės

Kad slepiate pedofilus. Kad įsteigėte Šventąją inkviziciją. Kad uždegėte laužus, tebežaižaruojančius iki šiol. Kad niekinate mokslą ir žinias. Kad kankinate ir žudėte, ir slepiate istoriją. Kad manipuliuojate kolektyvine atmintimi. Kad siekdami įtvirtinti savo ideologiją, ją švirkščiate į vaikų sąmonę. Kad panaudodami prievartą ir melą, klasta primetate savo patologinius kliesdus.

Be to, primename, kad velionio Karolio Vojtylos atnaujintas Kanonų teisės kodeksas, reguliuojantis jūsų korporacijos sankcijas ir

nusižengimus, nustato bausmes, kurių tikslas, kaip skelbiama, – tikinčiųjų bendruomenės saugumas ir prevencija. Tarp šių sankcijų ypač išsiskiria ekskomunikos bausmė. Ši bausmė skiriama už „sunkiausius“ nusikaltimus, dėl kurių bažnytinė valdžia asmenį paskelbia už Bažnyčios Komunijos ribų. Kanonų teisės kodekso § 1 1364 straipsnyje teigiama, kad „apostatas, eretikas ar schizmatikas užsitraukia ekskomuniką *latae sententiae*“. 1369 str. nustatoma, kad „asmuo, kuris viešame pasirodyme ar susirinkime arba viešai platinamame leidinyje, ar kitu būdu, pasinaudodamas socialinės komunikacijos priemonėmis, piktžodžiauja arba sunkiai įžeidžia gerus papročius arba kelia sąmyšį, arba skatina neapykantą ar panieką religijai ar Bažnyčiai, baudžiamas teisinga bausme“. 1373 str. aiškinama, kad „asmuo, kuris, naudodamasis turima galia ar bažnytine tarnyste, veikia, viešai sukeldamas pavaldinių prieštarašį ar priešiškus Apaštaly Sostui ar Ordinariui arba skatina pavaldinius jiems nepaklusti, baudžiamas interdiktu ar kitomis teisingomis bausmėmis“. Ypač aiškiai suformuluotas 1374 str. nustato, kad „asmuo, įsteigęs asociaciją, kovojančią prieš Bažnyčią, baudžiamas teisinga bausme, o tas, kuris tokią asociaciją skatina ar jai vadovauja, baudžiamas interdiktu“.

Tuo pačiu jus informuojame, kad nuosekliai sieksime Federacijos statute aiškiai apibrėžtų tikslų: kritikuosime ir stengsimės sustabdyti socialinę ir kultūrinę idėjų, siejamų su sąvokomis „Dievas“, „siela“, „antgamtiškumas“ įtaką; kovosime prieš „religinį faktorių“ ir ekonomines, politines privilegijas, kuriomis naudojasi religija ir jos institucijos; skleisime ateizmą kaip racionalią alternatyvą religiniams prietarams; ginsime ir skleisime racionalizmą ir laisvamaniškumą.

Dėl šių priežasčių skelbiame, kad daugelio Vyskupų konferencijos narių atsisakymas pripažinti ir įregistruoti apostazę, taip pat kai kurių dekanatų vadovų pareiškimai, kad krikšto registrai tėra istorinis dokumentas, nepatenkantis į asmens duomenų apsaugos kategoriją, jų kuriamos teisinės strategijos atsisakant vykdyti teismų sprendimus, mus verčia reikalauti paskelbti ekskomuniką „*latae sententiae*“ organizacijos nariams, kurie dėl socialinių aplinkybių ar šeimos tradicijų vaikystėje buvo įrašyti į krikštytų asmenų registrą ir, atitinkamai, statistiškai laikomi

katalikais.

Atsižvelgdami į tai ir apeliuodami į numanomą jūsų nuoseklumą, reikalaujame bažnyčios VIEŠAI PASKELBTI EKSKOMUNIKĄ VISIEMS esantiems ir būsimiems Tarptautinės ateistų federacijos nariams bei išduoti oficialų tai liudijantį dokumentą, kad neliktų jokių abejonių dėl jų priklausymo katalikų sektai, o surašymų atveju jie nebūtų įtraukiami į katalikų sąrašus.

Mes ryžtingai atmetame jūsų doktriną, jūsų kultą, jūsų moralę ir jūsų dogmas. Mes atsisakome katalikų tikėjimo (1364 str.). Mes niekiname bažnyčią (1369 str.) ir kviečiame jai nepaklusti (1373 str.). Ir, svarbiausia, stengsimės, jūsų neįprastais žodžiais tariant, „skatinti“ veikti prieš Korporaciją (1374 str.). Tai yra: atskleisti, viešinti ir parodyti nusikalstamas praeities ir dabarties veiklas, susijusias su katalikų dvasininkais, ir nuosekliai rengti konkrečias akcijas, kad būtų sustabdyta jų įtaka kultūrai, politikai ir visuomenei.

Toledas, 2007 m. lapkričio 22 d.

Tarptautinės ateistų federacijos (FIdA) narių asamblėja

Iš ispanų k. vertė Valdas Sinkevičius

Versta iš: www.federacionatea.org

LIETUVOS LAISVAMANIŲ MANIFESTAS

2008 m. pabaigoje Lietuvoje ėmė burtis laisvamaniai, pasisakantys už sekuliarią Lietuvos žmonių gyvenimo būdą. 2008 m. spalio pradžioje jie paskelbė „Lietuvos laisvamanių laišką rinkėjams“, kuriame ragino kurti laisvą nuo melo, mitų ir prietarų Lietuvą, o prieš Kalėdas pasveikino visus tuos, kurie atsisako vykdyti kasmetinę krikščionišką pareigą ir vietoj kelionės į bažnyčią pasirenka turiningą laisvadienį. Susipažinkite su Lietuvos laisvamanių manifestu. „Juodraščiui“ buvo suteikta garbė pirmajam pavišinti šį programinį dokumentą.

1. Kas yra laisvamaniai?

Laisvamaniai – tai tie žmonės, kurie „laisvai mano“, t.y. laisvai galvoja ir mąsto. Tai žmonės, kurių mąstymas nesuvaržytas jokių dogmų ir mąstymo šampų – nei filosofinių, nei politinių, nei religinių, nei kultūrinių. Laisvamaniai neapsiriboja kokia nors viena filosofine mokykla, politine doktrina, etiniu ar religiniu mokymu, jie pasikliauja prigimtiniu žmogaus, kaip laisvos asmenybės, gebėjimu mąstyti laisvai ir nepriklausomai. Trumpai tariant, laisvamaniai mano, kad yra laisvi, todėl mąsto visiškai laisvai ir skelbia minties laisvę kitiems.

Laisvamanybė, kaip savitas mąstymo būdas, prasideda nuo asmeninės abejonės kitų žmonių tiesomis, kurias jie bando primesti. Vieni šiomis „tiesomis“ tiki, o kiti – abejoja, klausinėja ir jomis nepasitiki. Pastarieji paprastai vadinami skeptikais, laisvamaniais arba tikėjimo kritikais. Jie paprasčiausiai nesutinka tikėti tuo, ką jiems nori įteigti, ir dažniausiai atsako, jog siūlomos „tiesos“ atrodo neįtikinamos, nelogiškos, neargumentuotos ir net kvailios.

Nėra ir negali būti vieno griežto laisvamanybės apibrėžimo, nes tai prieštarautų pačiam laisvo mąstymo principui. Siaurąja prasme laisvamanis suprantamas kaip žmogus, kritiškai arba neigiamai vertinantis religiją ir iškeliantis proto laisvę. Šiek tiek platesnis laisvamanybės įvardijimas būtų toks: „Laisvamanybė – tai filosofija, teigianti, kad įsitikinimai turi būti suformuoti mokslo ir logikos, o ne emocijų, autoritetų, tradicijų, ar dogmų“. Na, o pats bendriausias skambėtų šitaip: „Laisvamanybė – tai pasaulėžiūrinės nuostatos, kuriomis atsisakoma saistyti save su koku nors autoritetu“.

Taigi laisvamanis moksliniu požiūriu yra žmogus, kuris dekartiskąjį principą „Mąstau, vadinasi, egzistuoju“ keičia savuoju „Abejoju, vadinasi, egzistuoju“. Na, o kalbant liaudies kalba, laisvamaniai yra tokie žmonės, kurie ant pečių nešioja nuosavą galvą ir kuriems dievas nedavė pakankamai lankstaus nugarkaulio, kad lenktųsi po viešpaties tarnų našta. Tad jei sutikote žmogų, kuris tarpusavio pokalbį arba viešą diskusiją pradeda žodžiais „Abejoju, kad“ arba „O aš manau, kad...“, – manykite, kad jis greičiausiai laisvamanis.

2. Laisvamanybės istorija

Laisvamanių, t.y. laisvai ir kritiškai mąstančių asmenybių, buvo visais žmonijos laikais. Diogenas Sinopietis mintijo savo laisvamaniškas mintis statinėje, o pasirodžius imperatoriui, nuvijo jį šalin liepdamas neužstoti saulės. Laisvamanis buvo fizikas ir astronomas G. Galilėjus, inkvizicijos teisme ištareš: „O vis dėlto ji sukasi“. Laisvamanybe pasižymėjo rašytojas ir filosofas Voltaire'as, atvirai pašiepęs: „Dievas yra komediantas, vaidinantis publikai, kuri bijo juoktis“. Savotiškas laisvamanis buvo netgi Jėzus, kartojęs „Jūsų tėvams buvo pasakyta, o aš jums sakau...“, ir, be abejo, Pontijus Pilotas, paklausęs „O kas yra tiesa?“

Laisvamanybė sunkiai skynėsi kelią į pačių įvairiausių dogmų bei tabu sukaustytą pasaulį. Tūkstančiai bevardžių laisvamanių už savo laisvus žodžius buvo sudeginti inkvizicijos laužuose ir supūdyti pasaulietinės valdžios kalėjimuose. Laisva žmonijos mintis buvo beveik visiškai sunaikinta per 1227-1492 m. katalikų bažnyčios vykdytus persekiojimus, ji sugebėjo atsigausti tik vėlyvojo Renesanso laikotarpiu (XVII-XVIII a.), kai suklestėjo humanizmo principai, religinės pažiūros buvo nustumtos į antrą planą ir iškilo mąstantis bei abejojantis žmogus – laisvamanis.

Būtent Atgimimas padovanojo pasauliui šimtus mokslo, kultūros ir meno genijų, tuo laikmečiu buvo sukurti geriausi laisvos žmonijos minties ir fantazijos kūrinių. Už visa tai mes turime dėkoti laisvamanybei, kuri išlaisvina kūrybinį žmogaus potencialą ir suteikia galimybę kurti – laisvai, savitai, nevaržomai.

Laisvamanybės („free-thinking“) terminą pirmą kartą pavartojo 1697 m. airių filosofas Williamas Molyneux'as savo laiške anglų filosofui Johnui Locke'ui, tačiau jį įteisino ir plačiai paskleidė anglų deistas Anthony Collinsas savo knyga „Samprotavimai apie laisvamanybę“ (1713). Šio laikotarpio laisvamanybės įsikūnijimu galima laikyti prancūzų švietėjo Jeano-Jacqueso Rousseau asmenį, prieš kurio savitas idėjas sukilo visi to meto dogmatikai – katalikai ir ateistai, protestantai ir deistai, gnostikai ir agnostikai.

Žinoma, tamsiosios konservatyvizmo ir klerikalizmo jėgos bandė nuslopinti bet kokias laisvos žmonių valios apraiškas, tačiau laisvamaniškas Atgimimo sąjudis sėkmingai tęsiasi ir šiandien. Renesansinė genijų epocha baigėsi, tad laisvamanybės idėjas šiuo metu puoselėja masiniai visuomeniniai judėjimai, įgiję institucinius pačių įvairiausių organizacijų pavidalus. Už laisvą minties ir žodžio raišką šiandien kovoja tarptautinės humanistų asociacijos, įvairių šalių

skeptikų klubai, agnostikų susivienijimai, ateistų, deistų ir antiteistų būreliai, laisvamaniški sąjūdžiai, vienijantys žmones, pasisakančius už racionalaus proto pradą („racionalistai“) ir realų bažnyčios atskyrimą nuo valstybės („sekuliaristai“). Laisvamanių judėjimas ilgainiui tapo organizuota tarptautine jėga. 1880 m. Briuselyje įsisteigė Pasaulinė laisvamanių sąjunga, 1925 m. – Laisvamanių internacionalas, 1952 m. Amsterdamo įkurta Tarptautinė humanistinė ir etinė sąjunga, kuri vienija apie 20 Vakarų Europos ir JAV laisvamanių organizacijų.

3. Laisvamanybė prieškario Lietuvoje

Lietuvoje laisvamanybės idėjos pradėjo plisti XIX a. pabaigoje. Tuo metu mūsų šalyje atsirado pirmoji laisvamaniška spauda lietuvių kalba, ėmė burtis bendraminčių būreliai. Pirmosios lietuvių laisvamanių organizacijos susikūrė tarp mūsų tautiečių, emigravusių į JAV. Laisvamanybės idėjas Amerikoje ėmė skleidė dr. J. Šliūpas, kuris kartu su bendraminčiais įsteigė keletą laisvamaniškų organizacijų: „Spindulį“ (1895), Lietuvių laisvamanių susivienijimą Amerikoje (1900), Lietuvių laisvamanių sąjungą (1910), Lietuvių laisvamanių federaciją (1918), Laisvamanių etinės kultūros draugiją (1935). Šios draugijos vykdė švietėjišką darbą, lietuvių bendruomenėse rengė paskaitas ateizmo ir mokslinės materialistinės minties tematika, leido periodinius leidinius bei knygas, kurias platino ir Lietuvoje.

Laisvamanybė skleidėsi ir pačioje Lietuvoje. 1924 m. Šiauliuose dr. Jono Šliūpo, Jono Ilgūno, Jono Kairiūkščio, Karolio Valašino ir Alfonso Žukausko iniciatyva buvo įkurta Lietuvos laisvamanių etinės kultūros draugija, kuri veikė iki 1941 m. Ją sudarė gydytojai, agronomai, mokytojai bei kiti inteligentai, leidę laikraščius „Laisvamanis“ (1933) ir „Laisvoji mintis“ (1933-1941). Laisvamanių etinės kultūros draugijos įtaka visuomenėje sparčiai didėjo: iš pradžių turėjusi tik 20 skyrių su keliomis dešimtimis narių, 1938 m. ji išplito iki 123 skyrių su 2143 nariais; „Laisvoji mintis“, pradžioje leista 1000 egzempliorių tiražu, 1939 m. pasiekė jau 5000 egzempliorių tiražą.

Lietuvos laisvamaniai leido originalias ir verstines knygas, rengė paskaitas, susirinkimus ir pažintinius vakarus. Populiarumo susilaukė gydytojo J. Kairiūkščio knygos „Gamtos mokslų filosofija“ (1926) ir „Laisvosios minties ABC“ (1937). Agronomas A. Žukauskas parašė

populiarią bendresnio pobūdžio darbą „Laisvamanybės pagrindai“ (1939). M. Untulis, pasirašinėjęs J. Laisvūno slapyvardžiu, leido populiarias knygutes ateizmo tematika – „Lietuva kryžių šešėliuose“ (1936 m.) ir „Kristaus nebuvo“ (1937 m.). Į lietuvių kalbą buvo verčiama laisvamaniška užsienio literatūra: paskelbta M. Cabe „Religijos kilmė“ (1937 m.), R. G. Ingersollo „Šmėklos“ ir „Dievų sutemos“ (1937 m.).

Taigi laisvamaniai prieškario Lietuvoje aktyviai švietė tautą, tačiau švietėjiškos veiklos ribų neperžengė. Vadovaujantis Vakarų Europos laisvamanių mintimis, daugiausia dėmesio buvo skiriama kovai su prietarais ir religiniu fanatizmu, gamtos ir visuomenės mokslo žinių populiarinimui, pasaulietinės moralės bei humanizmo principų aiškinimui moksleiviams ir jaunimui.

Po sovietų okupacijos 1940 m. vasarą laisvamanių draugijos veikla nebuvo uždrausta, kaip tai atsitiko su kitomis lietuviškomis organizacijomis, tačiau į savo rankas ją perėmė karingojo sovietinio ateizmo apologetai.

4. Ko siekia naujieji Lietuvos laisvamaniai?

Lietuvos žmonės Sąjūdžio metais išsilaisvino iš sovietinės propagandos ir cenzūros, varžiusios bet kokios laisvos minties proveržį. Valstybė tapo laisva, tačiau, deja, savo piliečių mąstymo neišlaisvino. Per 20 atkurtosios nepriklausomybės metų Lietuvoje gyvenančio žmogaus protas pateko į naujosios „minčių inžinerijos“ sukurto siauro ir uždaro mąstymo matricą „valstybė-bažnyčia-darbas-šeima“. Susiformavo monolitinė vartotojiško-religinio mentaliteto visuomenė, gyvenanti pagal principą „dirbk ir pirk, o laisvadieniu melskis“. Tokioje visuomenėje iš žmogaus atimtos visos kūrybinės galios, nes jis gali rinktis tik vieną iš dviejų blogybų: mąstymą ribojantį vartotojišką gyvenimą arba proto polėkį varžančias religines dogmas (kurios neva priešinasi vartotojiškumui, bet iš tikro organiškai su juo sugyvena).

Per pastarąjį 20-metį Lietuvoje neatsirado nei vieno ryškaus genijaus, nesusiformavo nei vienas dėmesio vertas kūrybinis sąjūdis. Lietuvos žmonės, jų kultūra, kūryba ir mąstymas griežtai niveliuojami ir unifikuojami pagal valstybės ir bažnyčios standartus. Nors LR Konstitucijoje aiškiai įteisinti pasaulietinės valstybės principai, tačiau bažnytinkai akivaizdžiai

ją pažeidinėja neapsiribodami vien sakyklomis ir aktyviai kišdamiesi į asmeninius Lietuvos piliečių (netgi netikinčiųjų!) reikalus. Laisvą mintį žlugdanti valstybės ir bažnyčios simbiozė pasiekė tokį lygį, kad Lietuvoje valstybiškai įteisinamos religinio elgesio normos, atvirai pažeidžiančios pamatines žmogaus teises ir laisves (pvz., Šeimos koncepcija). Tokių liūdnu valstybės ir bažnyčios suaugimo pavyzdžių netrūksta: tai pastangos uždrausti abortus ir taip atimti iš moterų teisę pačioms tvarkyti savo gyvenimą, bandymai įvesti cenzūrą prisidengiant kilniu nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio tikslu, mėginama įteisinti diskriminaciją seksualinės orientacijos pagrindu ir t.t.

Sekuliarioje mūsų valstybėje religinės organizacijos ir jų renginiai remiami valstybės biudžeto lėšomis, tokios organizacijos atleidžiamos nuo mokesčių, tam tikrose valstybinėse institucijose ir įstaigose yra įkurtos religinės pareigybės, o patys politikai, priimdami politinius sprendimus, laukia religinių organizacijų vadovų pritarimo ir netgi baimingai leidžiasi jų tardomi prieš rinkimus.

Lietuvos laisvamaniai mano, kad atėjo metas skelbti naują Sąjūdį – laisvai mąstančių žmonių sąjūdį, laisvamanių sąjūdį, kuris į pirmą vietą iškeltytų ne valstybę ir bažnyčią, o atskiro žmogaus minties laisvę ir kūrybines galias. Lietuvos laisvamaniai sieks:

1. Ugdyti kritinį Lietuvos žmonių mąstymą, galintį atsispirti religinėms dogmoms ir vartotojiškos visuomenės mentalitetui.
 2. Visose gyvenimo srityse įtvirtinti konstitucinį valstybės ir bažnyčios atskyrimą.
 3. Mažinti religijos ir bažnyčios įtaką visuomenėje, kartu propaguojant pasaulietinį dorovės supratimą.
- Naujieji Lietuvos laisvamaniai tęs garbingą šviečiamosios veiklos tradiciją, daugiau kaip prieš 100 metų pradėtą dr. J. Šliūpo. Mes rengsime viešas diskusijas, paskaitas ir vakarones, dalyvausime radijo ir televizijos laidose, organizuosime mitingus ir piketus, leisime laisvamaniškas knygas ir žurnalus. Bursime prieš bažnytinį fundamentalizmą nusiteikusius religingus bei nereliginus žmones ir stengsimės įtraukti juos į bendrą veiklą. Raginsime aukoti ne bažnyčiai, o tiems, kam parama iš tiesų reikalinga – alkstantiems ir skurstantiems.

Be šviečiamojo darbo, mes vystysime ir politinį aktyvizmą. Visomis legaliomis priemonėmis sieksime, kad būtų sulyginti įvairių religinių bendruomenių

statusai ir panaikintos įvairios lengvatos bei išimties religinėms organizacijoms. Stengsimės įgyvendinti LR Konstituciją praktikoje ir pasiekti, kad būtų nutrauktas religinių bendruomenių finansavimas iš biudžeto. Priešinsimės esamai praktikai, kai į valstybines komisijas įtraukiami religinių konfesijų atstovai, neturintys nieko bendro su komisijų darbo tematika. Inicijuosime sąjūdį, kad būtų panaikintos kapelionų pareigybės valstybinėse įstaigose, kad valstybinėse mokyklose neliktų religijos pamokų, o jos būtų pakeistos religijotyros užsiėmimais.

Tad mūsų laukia sunkus ir ilgas švietimo bei politinės veiklos darbas. Iš karto apsidraudžiame ir nuoširdžiai pareiškiame, kad neturime nieko bendra su karinguoju sovietiniu ateizmu, kuris dar būdavo vadinamas buldozeriniu. Priešingai, mes manome, kad tiesmuką buldozerio principą prieš Lietuvos gyventojus šiuo metu atvirai naudoja valstybinės ir bažnytinės struktūros. Toleruojame bet kokią žodžio ir minties laisvę, tarp jų – ir tikėjimo laisvę, nes laisvamanių principas skelbia: „Teisė netikėti yra neatsiejama nuo teisės tikėti“.

Lietuvoje atėjo metas Renesansui!

Skelbiame anatemą dogmatiškam valstybiniam ir klerikaliniam mąstymui!

Skelbiame minties laisvės triumfo pradžią!

Lietuvos laisvamanių iniciatyvinė grupė
2009 m. sausis

VALDEMAR PALEVIČ

DIEVO MIRTIS

Valdemaras Palevičius – buvęs LGBT judėjimo aktyvistas, blogeris, šiuo metu laiko save radikalaus individualistinio anarchizmo ir psichologinio egoizmo filosofijos pasekėju, tyrinėja libertarizmo teisinę ir socialinę teoriją. Priklauso „Alliance of the Libertarian Left“ judėjimui, su kuriuo siejamas revoliucinis agorizmas ir anarchistinę kooperatyvinę rinkos ekonomiką propaguojantis mutualizmas. Interneto erdvėje geriau žinomas kaip Bitininkas arba Kregus.

Krikščionybė

Viena seniausių pasaulio religijų – judaizmas, žydų religija. Ją sukūrę pranašai, skelbė tikėjimą į vieną Dievą, davė Vakarų civilizacijai pritaikytą savo religijos atšaką, kurią vadiname krikščionybė. Ji mums žada amžiną išsigelbėjimą iš šios ašarų pakalnės, kurį patirsime danguje, rojuje, šalia Dievo. Šis išganantis žmogiškosios dvasios gyvenimo etapas ateis ne be pastangų, skelbia fariziejiškieji bažnyčios juodaskverniai. Jis prasidės tik tada, kai priimsime Jėzų į savo širdį, kai atsiduosime jo valiai. Už tai atlyginta bus ne dabar, o po mirties... Kitame pasaulyje... Kas gi galėtų nepatikėti tokiais nuoširdžiais pažadais? Negalime paneigti, kad tos pažadėtosios vietos nėra, kaip ir negalime įrodyti, kad ji yra. Kasbelieka? Tikėti? Tikėjimas pomirtiniu žmogaus gyvenimu tapo įprasta daugelio religijų dalimi, krikščionybė čia ne išimtis.

Tačiau jau seniausiais paskutinis metafizikas Nietzsche paskelbė, kad nėra transcendentinio pasaulio, nėra nežinomo pasaulio, – pasaulis vienas, o ne du. Transcendentinis pasaulis yra žmogaus susikurta saviapgaulė. Bet kas išdrįs tuo patikėti? Šita šventvagyste, erezija. Niekas, tik bepročiai panorės būti sudeginti ant laužo tų davatkų, kurios anapusinį gyvenimą garbina uoliau už tikrąjį. Tokio bepročio auka būtų džiaugsmas pragaro gyventojams, kurie tik laukia, ką čia pačirškinus. O jeigu beprotis pasirodo esantis teisus? Tada išeitų, kad velniai tupi tik kunigų galvose, tada tik jų tikrovėje žmogus yra pasmerktas amžinai kančiai arba amžinam gyvenimui.

Kuo dar netiki bepročiai? Ogi šventųjų paveikslų ir statulų galia. Taip, tai net už pragaro baimę skaudesnė tema. Žmonės meldžiasi atsiklaupę prieš stabus, vaizduojančius Mariją, Jėzų, kitus šventuosius. Jie kreipiasi į ikoną ar statulą ir prašo nuodėmių atleidimo (turbūt taip tikisi patekti į mano minėtą rojų), išgydyti ligas, sumažinti savo paskolos palūkanas ir kitų labai realiai įvykdomų dalykų. Šitie stabmeldžiai iš tikrųjų mano, kad malda gali padėti – juk kažkas pasimeldė ir išgijo nuo vėžio... Galbūt sakysite, kad koreliacija nereiškia priežastingumo, juk čia religija, remkitės grynu tikėjimu, nereikia tų pasaulietinių vingrybių. Taip ir vyksta stebuklai, retai, bet vyksta. Šventieji stabmeldžių objektai netgi verčia, kraujuoja ir

tikriausiai atlieka kitas žmogui būdingas funkcijas.

Mūsų dvasiškojo gyvenimo ganytojai karštai mus įtikinėja šitais ir daugeliu kitų apsiurėsimų. Pasinaudodami bažnyčios valdžia, kai kuriuos šiuos atsitikimus jie viešai paskelbia tikrais. Nieko keisto, juk net Lietuvoje egzorcistai ir kiti šventojo opiumo prekeiviai su bažnyčios palaiminimu buriasi į asociacijas, išvaro demonus iš apsėstųjų ir daro panašius „svarbius“ darbus. Sakralinių paslaugų asortimentas dar platesnis, jis apima visas svarbiausias žmogaus gyvenimo akimirkas: vardo suteikimą, santuoką ir laidotuves. Niekur nepabėgsi, reikia eiti į bažnyčią. Ten ir eina žmonės, kurie fanatiškai tiki demonais, angelais, dievais, deivėmis ir kitais religijai būdingais dalykais. Jiems tai paprasčiausias būdas nemokamai arba už savanorišką mokestį paklausti pamokslų iš tų išmintingų ponų lupų, suvalgyti Kristaus kūno (kai kur gausi ir kraujo), atsiklaupiti ant kelių, pasimelsti kartu su kitais tikinčiaisiais, išpažinti nuodėmes ir, svarbiausia, gauti jų atleidimą. Tai tik keletas atrakcijų, kurias mums suteikia Viešpaties tarnai ir jų šventovės. Puikiausiai galite prisijungti prie kokios profašistinės ideologinės grupuotės, kuri su šventaisiais broliais kovoja prieš homoseksualus ir kitus blogiečius. Nesate vienišas, reikia tik įtikėti ir priimti Jėzų, tada jūsų asmenybė bus harmoninga, biolaukai suderinti ir aura švytės ryškiai.

Jeigu to nepadarysite, pateksite į pragarą ir degsite jo liepsnose, nes Benediktas XVI neseniai pareiškė, kad toji vieta nėra alegorija blogiui, o iš tikrųjų egzistuoja! Dievo vietininkas Popiežius negali klysti! Todėl turime susitaikyti su šia baisia lemtimi. Baisiausias pragaro personažas, be abejo, yra ponas Šėtonas. Juk reikia turėti kuo gąsdinti, tiesa? Matyt, kartais visagalis Dievo tiesiog neužtenka, ypač kai kalbama apie nuostatas prieš bažnyčios politiką. Tada į sceną išeina jis, velnias, kartais pasirodantis kaip evoliucijos dėstytojas, o kartais kaip sodomitas iš gėjų parado. Nieko keista, kad platiesiems visuomenės sluoksniams tai kelia susirūpinimą. Matyt, jau artėja pasaulio pabaiga, apokalipsė. Galbūt ir šventintas vanduo nepadės, šventakupiams reikės imtis realaus smurto prieš netikėlius.

Tiesa, apklausos rodo, kad šiais dechristianizacijos laikais vis mažiau piliečių tiki Šėtono egzistavimu,

nes juk mažai kam norisi manyti, jog egzistuoja toks blogas, labai blogas vyrukas, kuris visur kiša savo uodegą. Daug maloniau įsivaizduoti, jog tavo saugo visatos dydžio, nematomas, neįrodomas ir nepaneigiamas globėjas – Dievas. Dauguma krikščionių tiki, kad jų Viešpats yra Šventoji Trejybė. Tai lyg ir trys Dievai, bet lyg ir vienas... Dievas tėvas, Dievas sūnus ir Šventoji Dvasia. Per pastaruosius du šimtus metų šitos mistinės būtybės paveikslas pasikeitė. Dabar daugiausia reiškiasi gerasis Jėzus. Ypatingais atvejais pasikviečiamas ir Senojo testamento žudikas, bet tik tam, kad susidorotų su visokiais iškrypėliais. Iš tiesų daug daugiau žmonių tiki rojumi nei pragaru, o Šėtoną savo populiarumu gerokai lenkia Dievas. Gerais dalykais tikima labiau. Jie nuo to netampa tiesa, bet tikinčiajam tai nerūpi. Matyt, rūstusis senukas pavargo, o gal jį tiesiog baigia pamiršti. Mūsų kasdieniniame gyvenime jis pranyksta, jo nebelieka. Žmonės nebeįaučia Dievo taip, kaip jį jautė ankstesnės kartos. Čia galima būtų pacituoti XIX a. filosofą Friedrichą Nietzschę iš jo knygos „Linksmasis mokslas“: „Dievas mirė! Dievas mirė visiems laikams! Ir jį nužudėme – mes! Kaip rasti nusiramimą – mums, žudikų žudikams! Tai kas buvo pasaulyje šviesiausia, galingiausia, paplūdo kraujais nuo mūsų peilių – kas nuplaus kraują nuo mūsų rankų?... Ar ne per didelė mums to didingojo darbo našta? Galbūt, mes patys turime virsti dievais, kad taptume verti to, ką padarėme?“

Postkrikščioniško mąstymo tuštuma

Atėjo nauji laikai, kuriuose nebėra vietos Dievui, nebėra anapusinio pasaulio. Deja, mūsų kultūra dar šaukiasi to, kas mirė, apverčia mirusį ir švenčia jo laidotuves taip, tarsi nebūtų aplinkinio pasaulio. Tokios epochos žmonės yra dvasios ligoniai, jie pamiršta, kad turi realų gyvenimą, kurį gali gyventi. Apgailėtini kūno niekintojai ieško nusiramavimo metafizikoje, pasineria už pojočių pasaulio ribų. Metafizika, kaip ir teologija, yra netikintųjų žmonių bandymas atrasti tikėjimą už savo suvokimo ribų, ji slepia nesugebėjimą mąstyti, veikti ir kurti. Fanatizmas yra vienintelė valios jėga, kurią įgyja silpnieji ir neįsitikinę. Jis skatina ne tik verstis kalnus, bet ir žudyti žmones, lygiai taip pat, kaip religingoje visuomenėje. Teisūs tie, kurie sako, kad gyvenimas be religijos gali tapti gyvenimu su nauja, nepastebima religija. Pavojaingumu tai nenusileidžia

niekam, netgi atvirkščiai, tai sukelia neregėto masto beprotybę, kuri įgalina siausti mūsų valios galią. Bijokite laisvo žmogaus, nes tik jis kelia siaubą, kuris gali apakinti visus.

Viskas prasideda nuo jo žodžių, kuriuos sunku apibrėžti, neįmanoma vertinti objektyviai. Iš pradžių jis paskelbs, kad žino, kokia yra gyvenimo prasmė ir kam esame skirti. Tada tas naujas dvasinių ubagų pranašas pradės kalbėti apie normalumą, pareigą, gamtos įstatymus. Galiausiai jam liks tik pridurti, jog žino, kas yra tikroji meilė, žino, kas yra absoliutus gėris. Manipuliuodamas šiais ir kitais sofistiniais žodžiais, laisviausias tarp savųjų dvasinių ubagų sugebės paveikti visų gyvenimus ir pavers jus kasdieniu ganytojo rūpestiu. Akivaizdu taps viskas, ko norėtumėte, ir niekas, kas iš tikrųjų yra. Gyvendami atitrūkę nuo tikrovės, veiksite ją, bet nematysite, ką padarėte.

Rašau taip, tarsi tai tik įvyks, bet tai jau įvyko, nes kiekvieną dieną matote tuos demagogus, kurie švaistosi gražiais žodžiais, kuriais turėtų būti paremtas pasaulis. Jie pritaiko savo fantazijas prie realybės ir įtikina kiekvieną, kad yra tai, ko nėra. Taip atsiranda pasąmoningas nusivylimas viskuo, nes nebematome tikro pasaulio, o tik šarlatanų sukurtas pasakas. Liaudies valdytojai pasinaudoja kiekvienu mūsų skausmu, kiekviena mūsų ašara ir paverčia visą šią širdgėlą įrankiu, skirtu mums nurodinėti. Tokio mąstymo pradininkė buvo krikščionybė, metafizikai tik praplėtė šitos ligos galimybes, tą susitaikymą su savo padėtimi, kuri yra tikriausia vergovė. Atsisakant religijos, reikia atsisakyti ir metafizikos, manymo, kad egzistuoja teisingas veiksmas, teisinga meilė, teisinga viltis. Taip pat nebeturite klaidžioti postmodernizmo labirintuose, jūs patys galite mąstyti ir spręsti. Jums nereikia vedlių, jums reikia valios gyventi. Iš tiesų galite atsiduoti tik šiapusiniam džiaugsmui, nes tik jis yra tikras. Tik jūsų mintys, tik jūsų aistra, jūsų kūnas ir siela.

Nejaugi toks krikščionybės galas? Be karo pasidavė paskutiniai stabų garbintojai, paskutiniai judaizmo išaugintos religijos pasekėjai. Tas jų paskutinis pasispardymas yra tik gėda, daugiau nieko. Šlykštu žiūrėti, kaip jie tampo savo Dievo lavoną paskui save, maldauja pasigailėjimo ir nuolankumo tų, kurie arčiau

tikrovės mato. Visi šie svajotojai tapo savo kvailumo vergais ir nužudė viską, kas buvo jiems švenčiausia. Per bedieviškus siekius ir darbus jie marino puikias savo pirmtakų idėjas. Nieko doro nepadarė ir nenuveikė. Jie liks užmiršti gyvųjų, kaip ir tie, kuriuos jie pamiršo.

Moralinis reliatyvizmas ir nihilizmas

Iškilo pati didžiausia moralinė krizė žmonijos istorijoje. Judokrikščioniška moralė žlunga, niekas jau nebėra tikras, kas yra gerai, o kas blogai. Pradingo senieji Vakarų civilizacijos idealai, žmogaus paskirties samprata. Knygoje „Anapus gėrio ir blogio“ Nietzsche teigia, kad ankstesnis dogmatinis požiūris į tai, kas yra tiesa, buvo tik filosofinis vaikiškumas ir pirmas susižavėjimas. Platonizmas liaudžiai (krikščionybė) pasitraukia, jo vietą užima daug laisvesnis mąstymas. Tokios priešybės, kaip blogis ir gėris, yra metafizinės tiesos kūrėjos, be jų atsiveria daug platesnis mus supančios egzistencijos vaizdas. Įpratę viską vertinti tik juodai arba baltai, mes dar neišmokstame pasinerti į gilesnius apmąstymus ir daryti adekvačias išvadas, kurios nebūtinai turi pasiduoti moraliniam vertinimui. Nuolatinio moralizmo filosofijos įtakojamas visuomeninis gyvenimas tampa obskurantizmo spektakliu.

Pavyzdžiui, tokia akivaizdi nesąmonė, kaip gyvenimas „pagal gamtą“. Nietzsche šiuo klausimu rašo: „Jūs norite gyventi „pagal gamtą“? Kilnieji stoikai, kaip klaidina žodžiai! Įsivaizduokite tokią esybę, kokia yra gamta: nepaprastai išlaidi ir neįtikimai abejinga, nieko nesiekianti ir į nieką neatsižvelgianti, neturinti gailesčio ir teisingumo jausmo, vaisinga, bevaisė ir sykiu nežinoma, įsivaizduokite soste sėdintį Abejingumą – kaip jūs galėtumėte gyventi „pagal abejingumą“? Šito beviltiško tamsumo pavyzdys, kurį mums pateikia filosofas, leidžia rimtai suabejoti, ar verta iki šiol vadovautis kvailystėmis taip, tarsi jos būtų aukščiausia, iš dangaus nuleista tiesa. Subtiliai ir be jokios sąžinės graužaties mus bandoma vilioti antgamtinių jėgų įsikišimo idėjomis. Ponai,

atsipeikėkite! Materija puikiausiai išsiverčia be mistinių jėgų įsikišimo, jai nereikia Dievų ar gražių zodelyčių. Pagaliau pats žmogus vėl įdėmiai pažvelgė į nuolat kintantį gyvenimą ir nusprendė suabejoti viskuo, kas buvo laikoma dogma. Įsibėgėjo didysis protų sujudimas, naujų idėjų epocha. Senasis europietis duoda kelią naujam mąstymo būdai, kuriam neegzistuoja jokios moralinės ribos. Kadangi dorovė nėra nei objektyvi, nei savaime gėris, mes turime iš naujo įvertinti visas savo kultūros vertybes, nes reikia atsikratyti paskutinės buvusios mūsų religijos detalės – vergiško paklusnumo.

Taip, ši nuostata tapo mūsų didžiųjų dorovės skelbėjų ideologiniu pamatu. „Būkite drąsūs ir pakluskite man! Darykite ką aš jums sakau!“ Tokie senai atsibodę šūkliai slepiasi po saldžia gražbylyste. Tik pakliuvęs į šias žabangas, asmuo pradeda jaustis taip, lyg jį kažkas varžytų ir draustų daryti tą, ką jis nori. Toks ir yra jų tikslas – pažaboti laisvą dvasią, užčiaupti sveiką protą. O mes – nereikšmingi, maži žmogeliai – stebime, klausomės ir tylime. Nesigirdi jokio šauksmo, jokio pasipriešinimo. Ir vėl jie to tikėjosi –

visiško pasidavimo, bandos nuolankumo. Žmogus, kuris nieko nedaro su savo gyvenimu ir tik bijo nuodėmės, yra išaukštinamas, o kurianti, ieškanti asmenybė, išsiskirianti iš visumos asmenybė – pasmerkiama. Senoji moralė neturi nieko bendrą su tikrove. Ji šaukiasi anapusinių jėgų atleidimo bei užuojautos ir tuo įžeidžia patį gyvenimą.

Mirė ne tik Dievas, bet ir krikščioniška moralė. Netgi Vatikanas pakeitė kai kuriuos savo įsitikinimus. Vyksta kova tarp skirtingų teologinių minčių. Tačiau ji vyksta tyliai, tiesiog bandoma įteigti, kad stovime vietoje. Taip norima išgelbėti visiškai supasaulėjusią religiją. Tokio netikrumo akimirkomis jaučiame didelį nerimą dėl mūsų civilizacijos. Šiuolaikinis žmogus nebežino, kur dėtis, nebežino, kuo vadovautis. Viskas atrodo laikina ir nepastovu. Ramiam, tingiam žmogui tai kelia baimę ir liūdesį. Užmigusios mintys nesileidžia pažadinamos nihilizmo. Atsiduriame tokioje gilioje duobėje, kad vėl kyla poreikis proto slopinimui. Deja, šitie raminamieji jau neveikia. Pasidarėme atsparūs visokio plauko šarlatanams, bet dar bandome

susigražinti dalį to pasitikėjimo jais. Tokių kaip mes vienišumas juk nedžiugina. Esame silpni, ir mūsų dvasia reikalauja naujos aistros. Tačiau kuo galime pakeisti visą tą buvusią kančią ir neviltį, kai nebeliko nieko švento?

Antžmogis

Kad užpildytų visą savo tuštumą, šiuolaikinis žmogus turi pasikeisti iš esmės. Dabartinis mūsų mąstymas tėra atgyvena. Krikščioniški idealai pavertė mus silpnais, nesipriešinančiais, nekovojančiais ir bejėgiais. Šita baisi liga mūsų valios galią nukreipia ne į idėjų kūrimą, kančios nugalėjimą, o į pačią kančią. Visiškai pažeminti ir išniekinti, mes tapome šventakuprių ir savo paties vergais. Visa tai naikina mus iš vidaus, graužia lyg rūgštis, neleidžia pajusti laisvės. Viskas, kas reiškė gyvenimą, buvo išprievartauta šitų padugnių, nusikaltėlių. Mums pažadėjo rojų tam, kad galėtų sunaikinti visą žmogišką didybę, viską, kas buvo tikra, o ne išgalvota. Neišpasakyta valios destrukcija palietė kiekvieną, kuris nurijo šiuos šlykščius nuodus. Suvaržymas, apribojimas – štai ką jie mums atnešė! Degradavusią, dvokiančią metafiziką, paskutinį žmogų!

Mes laukėme išgelbėjimo iš naujų pranašų, norėjome naujos valdžios, bet pamatėme tą patį melą. Norėjome svetimų taisyklių, bet jos vis tvirčiau mus smaugė ir negalėjome meluoti sau... Nereikia jokių taisyklių. Toks turi būti pirmas išlaisvinantis teiginys. Norėjome naujų iliuzijų, įsitikinimo, kad viską darome teisingai, dieviškai. Tame nebuvo nieko tikro, nes ne patys nusprendėme, ką daryti, mums liepė. Toks proto snaudulys reiškėsi gryna beprotyste ir neįgalumu kažką pakeisti. Piemuo juk priima vertybes, o ne kuria jas. Ponų moralė valdo, ne tavo, ne mano. Tą šiandien galima įvardinti kunigų valdžia, teologų tironija, liaudies moraliniu nuosmukiu. Sunaikinę viską, kas buvo kilnu, stipru, gražu ir tikra, šitie išperos, stabų garbintojai, pagaliau sustingo baimėje prieš mus, o mes nedrįstame jiems padėti pasitraukti. Dar teka teologų kraujas mūsų gyslomis, dar neužtenka valios nusigręžti nuo Pauliaus religijos liekanų, kasdienybės monotonijos, anapusių sugadinto tikrojo gyvenimo. Panieka žmogui užplūdo iš visų pusių ir nuskandino jį, nebėra jam nei laimės, nei egzistencijos. Deja, toks jo likimas – nuskęsti mirtinoje tyloje tarp tokių žmonių, kaip jis. Ak, žmogiška, viskas

pernelyg žmogiška...

Bet liko paskutinė viltis žmonijai išsigelbėti. Ateina Antžmogis – tas, kuris nesivadoja jam primestomis taisyklėmis, bet kuria jas pats. Jis pilnas kūrybiškumo, dvasinės jėgos, kuria gali dalintis su kitais. Iš vergo pelenų pakils Antikrikščionis ir nušluos gėrį ir blogį, visą nuolankumą ir paklusnumą. Aktyvus ir mąstantis, jis nusiplėš senas grandines ir išmes jas kartu su visa vergiška kultūra, atneš naujas vertybes ir gyvenimo džiaugsmą. Viskas buvę prieš tai kels tik juoką ir atrodys kaip didžiausias nusižeminimas. Ponai anksčiau suteikdavo vertę, bet dabar tą galėsime ir mes. Nebereikia ieškoti pranašų, nes mes patys jais tapsime. Nebereikia valstybės ir Dievo, nes mes patys tapsime valdžia ir Dievais. Kur ieškoti tokios galios? Ieškokite jos savyje, anarchisto sąmonėje. Tik laisviausi iš laisvųjų bus tam tinkami. Nietzsche: „Valstybe vadinama šalčiausia iš šalčiausių pabaisų. Ji meluoja šaltai; ir tasai melas teka iš jos lūpų: „Aš, valstybė, esmi tauta“. Tačiau „paskutiniame žmogui“ nereikalinga laisvė, o Antžmogis ir taip bus laisvas: „Mano broliai, žvelkite ten, kur baigiasi valstybė! Argi nematote vaivorykštės ir tiltų, vedančių pas Antžmogį?“

191 psl. koliažo autorė Jane Fredericks

ENRIC DURAN

AŠ NUSAVINAU
492 000 EURŲ IŠ TŲ,
KURIE MUS
APIPLĖŠINĖJA

Enricas Duranas – radikalus Katalonijos antikapitalistinio judėjimo „Temps de Re-volts“ aktyvistas, Ispanijoje pramintas „bankų Robinhudu“. Per 2006-2008 metus jis, pasinaudojęs įvairiomis finansinėmis machinacijomis, pasiskolino iš 39 Ispanijos bankų 492 tūkstančius eurų, kuriuos išleido įvairiems pasipriešinimo judėjimams finansuoti. Apie šią akciją jis viešai paskelbė 2008 m. rugsėjo 17 d. žurnale „Crisi“. 2009 m. kovo 17 d. Enricas Duranas buvo suimtas ir pasodintas į kalėjimą.

Taip padariau norėdamas jus
demaskuoti ir sukurti alternatyvas
visuomenei

Rašau norėdamas pranešti, kad paimdamas 68 paskolas iš 39 bankų, aš nusavinau 492 000 EU. Jei įtrauktume palūkanas už įsiskolinimus, bendra skolos suma viršytų 500 000 EU. Aš jos negražinsiu. Toks yra individualus mano nepaklusnumo aktas, nukreiptas prieš bankus, atliktas siekiant demaskuoti bankų sistemą ir panaudoti pinigus iniciatyvoms, kurios būtų apsaugotos nuo prasidėjusios sisteminės krizės ir padėtų kurti alternatyvią visuomenę.

Ši akcija visiškai nesusijusi su prievarta. Tvirtinu, jog tai nauja pilietinio nepaklusnumo forma, atitinkanti šiandienos aplinkybes. Kai mūsų visuomenėje įsivyravo vartojimo finansavimas ir spekuliacijimas, kas gali būti geriau nei apiplėšti tuos, kurie apiplėšinėja mus, ir padalinti pinigus tiems, kurie demaskuoja tokią situaciją ir kuria alternatyvas.

Paviešinu apiplėštų bankų sąrašą.

Kaip man pavyko gauti tiek pinigų
neturint nei banko, nei turto garantijų?

2006 metų pavasarį kiek patyrinėjęs situaciją, pradėjau kryptingai įgyvendinti šią idėją. Įtikinėjau įvairius bankus ir finansines kredito įstaigas, kad noriu atnaujinti savo butą ar nusipirkti naują automobilį. Kai kuriais atvejais tam pasitelkdavau įmonę, su kuria turėjau reikalų prašydamas įvertinti investicijas, pvz., kai gamybos įmonė perka garso ir vaizdo aparatūrą.

Paskolos prašymas pasitelkus įmonę yra gana parankus, nes įmonės skolos, net jei įmonė priklauso vienam žmogui, nėra registruojamos to žmogaus kreditinėje byloje, todėl skolos gali didėti be jokių apribojimų ir jų nepastebės CIRBE (Ispanijos banko informacinė skolų sistema). Yra ir daugiau būdų, kaip apgauti CIRBE. Juos atskleisiu kiekvienam, norinčiam prisidėti prie veiksmų ir siekiančiam tokių pat tikslų. Taigi paskolos buvo suteiktos be jokių turtinių ar kito asmens garantijų. Užtekdavo mano parašo, išgalvotos gyvenamos vietos ir čekio didelei sumai už fiktyvų pirkinį. Čekis priversdavo jus manyti, kad uždirbu pakankamai pinigų, todėl galėsiu padengti paskolą ateityje. Esmė ta, kad bankai neturi galimybių

www.17-s.info

Entidad financiera	grupo	operaciones	deuda pendiente
10accorfin	accorfin	2	7622
20american express	american expres	1	3712
30banc sabadell	banc sabadell	3	18400
40bancaja	bancaja	1	15000
50banco cetelem	banco cetelem	4	25889
60eurocredit	banco cetelem	1	5500
70banco gupurruano	banco gupurruan	1	15000
80banco popular	banco popular	2	14000
90mediatis	banco tytgma	2	12502
10bankinter	bankinter	2	31000
110bankpyne	bankpyne	1	10000
120barclay card	barclays	1	2900
130barclays	barclays	1	12600
140bbva	bbva	3	36070
150bsch	bsch	3	30200
160santander consumer	bsch	2	2700
170caixa catalunya	caixa catalunya	4	11857
180caixa galicia	caixa galicia	2	6500
190credit familiar	caixa galicia	1	5000
200caixa penedes	caixa penedes	1	14000
210caixa sabadell	caixa sabadell	1	6430
220caixa taragona	caixa taragona	2	6000
230caixa tarrasa	caixa tarrasa	2	7200
240caja navarra	caja navarra	1	15000
250cajamadrid	cajamadrid	2	29200
260fracciona	cajamadrid	1	25000
270cam	cam	2	7000
280carrefour	carrefour	1	1200
290cyfinancial	cybank	1	7024
300cofidis	cofidis	2	12000
310deutsche bank	deutsche bank	3	20300
320el cofe ingles	el cofe ingles	1	2500
330arcredit	iat	1	19500
340je capital bank	general electric	2	9000
350ing direct	ing Group	1	6600
360finconsum	la caixa	3	10300
370la caixa	la caixa	1	2000
380nirna	nirna	2	24800
390volksvagen france	volksvagen	1	129
		68	492635

patikrinti, ar čekis yra tikras, jei įmonė ir žmogus tikrai egzistuoja.

Jiems turėjau pristatyti ir tikrus bankų dokumentus, kuriuos gavau pirmyn-atgal pervedinėdamas pinigus iš įmonės sąskaitos į asmeninę, norėdamas sudaryti įspūdį, kad tikrai turiu asmeninių pajamų. Bankai tuo akylai patikėjo. Kai kuriais atvejais bankai prašė parodyti darbo sutartį, pajamų mokesčių kvitus ar darbo knygėlę. Jie prašė įmonių ketvirčio veiklos ataskaitų ar pajamų mokesčio deklaracijos, jei įmonė veikė ilgiau nei metus. Visi šie dokumentai gali būti tinkamai pateikti, kartais

nurodant teisingą informaciją, o kai to atlikti neįmanoma, stebuklą padarys spausdintuvas, kopijavimo mašina, žirklys ir lipni juostelė.

Kai kuriais atvejais turėdavau nusipirkti automobilį, kuriam prašiau paskolos, ir jį parduoti prieš sustabdant skolos grąžinimą. Taip jie nieko negalėdavo atsiimti, o mums likdavo pinigai, reikalingi pasipriešinimo finansavimui.

Mano veiksmai šiais ekonomikos nuosmukio laikais, kai be jokių banko garantijų gavau 492 000 EU, galėtų stebinti, bet tai tik parodo, kaip bankų sistema, nesilaikydama jokios kontrolės, protingos rizikos ar sveiko proto, skatina šeimų prasiskolinimą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tokių veiksmų galimybės atsiranda dėl to, kad paskolų išdavimas yra pagrindinis bankų sistemos pajamų šaltinis. Finansinei sistemai norint gauti vis daugiau pinigų, reikia išduoti vis daugiau banko paskolų. Šis ratas nenustos suktyti, kol sistema neužsikirs.

Vietoje to, padėtume šitam ratui suktyti imdami paskolas gamybai ir vartojimui, mes turėtume išnaudoti galimybes ir apsunkinti esamos sistemos veiklą priverčiant juos galvoti, kad norime paskolų, iš kurių jie užsikals pinigų. Negrąžindami paskolų, mes pradanginame tuos pinigus ir pasirašytas garantijas, kurios garantuoja tų skolų perfinansavimą iš lubų gautais pinigais. Ši sistema remiasi pasitikėjimu, todėl tokiomis akcijomis mes mažiname šį pasitikėjimą. Ilgainiui gali pavykti ją sunaikinti.

Kodėl būtent tokie veiksmai?

Krizė turėtų būti stipriausiai juntama energetikos sektoriuje. Prieš tris metus išgirdau apie besibaigiančius naftos išteklius ir pamaniau, kad prasidėjus krizei mes turime būti pasiruošę. Tai galėtų būti gera galimybė pradėti socialinius pokyčius. Jei mes nebūsime pasiruošę, ateitis bus dar juodesnė nei dabartinė situacija. Jei su resursų trūkumu pradės kovoti ekonomikos

ir politikos autoritetai, galime susidurti su naujomis fašizmo formomis.

Šiandien kalbant apie socialines transformacijas, susiduriame su viena pagrindinių problemų – mums sunku įvardinti didžiausius priešus. Slapti ir šėtoniški pinigų dauginimo mechanizmai leidžia juos kontroliuoti nedidelei žmonių grupei, o jie priverčia ekonominę sistemą dirbti jų interesams. Po bankininkystės sistemos priedanga besislepiančios grupelės asmenų demaskavimas man atrodo fundamentalus žingsnis, todėl šie motyvai skatina mane tęsti veiklą ir atvirai apie ją kalbėti.

Kita įtikinama priežastis – tai galimybė taip sustiprinti socialinius judėjimus, kad jie taptų atsparūs krizei, ir išbandyti kai kurias alternatyvas, kurios galėtų virsti gyvybingais gyvenimo būdo pavyzdžiais. Socialinių judėjimų patirtis rodo, kad vienas pagrindinių apribojimų, stabdančių alternatyvius projektus, visada buvo finansinių resursų, reikalingų šiems projektams atlikti, trūkumas. Juos reikia

paruošti, pradėti įgyvendinti ir kurį laiką palaikyti. Todėl maniau, kad mums tiesiog reikės daugiau pinigų nei galėtume jų gauti įprastais būdais.

Yra socialinių judėjimų, kurie, neturėdami aiškiai išreikštų idėjų, šiandien dar tik pradeda savo praktinę veiklą. Yra daugybė iniciatyvų, pavyzdžiui, autonomija ir savivalda, kurios bando propaguoti naują gyvenimo būdą kaip alternatyvą esamai kapitalistinei sistemai. Aiškiai ir kryptingai stengiamasi jungtis į įvairius tinklus ir organizuotis, kad būtų įgyvendintas kitokios visuomenės modelis. Kelias jau nužymėtas, tad reikia tęsti pradėtą veiklą ir įgauti jėgų.

Kur panaudoti pinigai?

Sumokėjus visus komisinius mokesčius, apmokėjus notarų paslaugas ir padengus kitas išlaidas, nesusijusias su tiesioginiais socialiniais pokyčiais, liko apie 360 000 EU, kurie, be kita ko, buvo skirti ir šitam tekstui paruošti. Pinigai buvo naudojami įvairiems veiksams ir iniciatyvoms, gilinančioms supratimą apie sistemos krizę (energijos, maisto, ekonomikos), o taip pat plataus socialinio judėjimo, propaguojančio skirtingus visuomenės gyvenimo modelius, plėtrai.

Į detales nesileisiu, nes tai galėtų pakenkti gavusiems pinigais ir nežinantiems, iš kur jie atsirado. Tikiuosi, kad žmonės, su kuriais kartu veikiu, vėliau perpasakos kitiems, ir daugelis žmonių sužinos apie tikrąją tokios paramos tikslą.

Kvietimas veikti

Greta jau išvardytų tikslų šia akcija siekiu paraginti žmones, kad jie pamąstytytų, ką galime ir norime pakeisti esamos sistemos rėmuose. Galbūt jie net sugalvotų, kaip atlikti, atrodo, neįmanomus pokyčius... Jei man, rizikavusiam savo laisve, šia finansinio nepaklusnumo akcija pavyko

pademonstruoti, kad ekonominė sistema yra trapesnė nei atrodo, ir gauti pinigų alternatyvų kūrimui, tai galbūt atsiras ir daugiau žmonių, kuriems nepatiks ryžto ką nors nuveikti, jei tik jie norės išsivaduoti iš sistemos įdiegtų tariamų baimių ir kryptingai tikės, kad mes, paprasti žmonės, galime pakeisti esamą padėtį iš apačios.

Remdamiesi mano veiksmų pavyzdžiu ir atsižvelgdami į asmenines bei ekonomines aplinkybes, kai kurie žmonės, ko gero, supras ir savo veiklos galimybes:

– nuomininkai, susiduriantys su nuolat kylančiomis kainomis (paprastai susijusiomis su didėjančiomis vartojimo išlaidomis), gali susivienyti ir paskelbti nuomos streiką, panašų į tuos, kurie vyko 1930 ir 1931 metais. Esu įsitikinęs, kad jau yra apie tai mąstančių žmonių;

– jei esi paėmęs paskolą už butą ir dėl to privalėsi dar daug metų dirbti nemėgstamą darbą, galbūt gali liautis mokėjęs ir užskotinti savo butą.

Jei tai darysi vienas, ko gero, turėsi bėdų (bet ne didesnių nei turi dabar), bet jei susiorganizuos daug žmonių ir ims taip pat elgtis, problemų turės bankai, o ne tu;

– jei esi ryžtingas ir nori įsijungti į socialinius judėjimus, dabar žinai, kad įmanoma imti paskolas, bet jų neapmokėti, t.y. gauti pinigų pasipriešinimui ir tuo pačiu sutrikdyti finansinės sistemos darbą. Yra keli būdai, kaip tai daryti išvengiant teisėsaugos kaltinimų. Nesiūlyčiau per daug išplėsti tokios veiklos, galėtum veikti mažesniais mastais (lyginant su mano), tada aš tau galėsiu padėti;

– jei tu jau dabar gyveni be jokių banko sąskaitų, nes išsisukinėji nuo automatiškai nuskaitomų baudų ir mokesčių (šiuo metu itin įprastas reiškinys), kodėl prieš pasiliekančią be varioko kišenėje neprasimanyti šiek tiek pinigėlių iš banko?

Šiais ir kitais panašiais atvejais visada būsi įtariamasis (bent jau tol, kol egzistuos ši krizė patirianti sistema), todėl patartina kiek pakeisti savo gyvenimo būdą ir pabandyti gyventi be sąskaitos banke ir be nuosavybės. Net jei ir negalvoji daryti minėtų dalykų, yra keli veiksmai, kuriuos kuo greičiau turėtų atlikti kiekvienas: atsisakyti bet kokių paskolų ir pasiimti iš banko visus savo pinigus.

Naudodami paskolas, kreditines korteles ir sąskaitas, mes tampame bankų, esančių kapitalizmo sistemos šerdimi, bendrininkais ir prisidedame prie planetos sunaikinimo, skurdo ir vergystės. Kiekvienas žmogus gali atsisakyti banko paslaugų, tereikia šiek tiek daugiau saviorganizacijos ir kitokio požiūrio tvarkant mokesčius bei pajamas.

Jei šis tekstas pasiekė tave per vėlai – tu jau turi sunkiai padengiamų įsiskolinimų ir todėl esi įtrauktas į juoduosius bankų sąrašus, – kodėl gi tau nesusisiekus su manimi ir neįkūrus įtariamųjų sąjungos? Tokių žmonių sąrašas yra ilgesnis nei bedarbių sąrašas. O gyvenimas be banko sąskaitų yra savotiškas menas, todėl tokią patirtį reikia skleisti!

Ką planuoju veikti rytoj

Iki šiol (kai rašau šį tekstą) man nebuvo iškelta nei viena kriminalinė byla. Tai įrodo, kad sugebėjau iki galo sutvarkyti visus reikalus ir nesukelti įtarimų nei policijai, nei kitoms kontroliuojančioms institucijoms. Tačiau po šio mano prisipažinimo, sutinkamai su Ispanijos teisės saugos sistema (nekalbant apie etinius motyvus), turėčiau būti apkaltintas stambaus masto sukčiavimu (daugiau nei 50 000 EU) ir nusikalstamu prasiskolinimu. Už sukčiavimą galėčiau būti nubaustas laisvės atėmimu nuo 2 iki 6 metų, už prasiskolinimą – nuo 1 iki 3 metų.

Tačiau man pasirodė svarbiau paviešinti savo pilietinio pasipriešinimo veiksmus, kad sukelčiau abejones esama finansine sistema ir papasakočiau

apie kitokias galimybes. Nenorėjau veikti slapta, kaip būtų įprasta kiekvienam, kuris pirmiausia galvoja apie savo saugumą.

Mano poziciją parodo aiškiai pateikti faktai ir jų moralinė bei politinė gynyba. Nemanau, kad dabartinė juridinė sistema turi teisę vertinti mano veiksmus (nes ji yra visiškai nedemokratinės sistemos dalis, priklausanti nuo tų pačių ekonominių autoritetų,

prieš kuriuos ir nukreipta mano veikla), todėl šį faktą paviešinimą nusprendžiau susieti su kitu savo veiksmu – fiziškai dingti iš viešosios erdvės. Tokiu būdu išvengsiu galimų represijų prieš savo laisvę ir kūną, nes jos trukdytų toliau skleisti informaciją. Virtualiai ir toliau liksiu aktyvus katalonų socialinių judėjimų narys, nors fiziškai būsiu kurioje nors kitoje pasaulio vietoje ir prisidėsiu prie vietinės socialinės kovos.

Pasilieku teisę grįžti į Katalonijos teritoriją, kai tik pilietinė visuomenė bus pasiruošusi ginti žmonių, atvirai stojusių į kovą prieš ekonominius ir politinius autoritetus, laisvę.

Jei kada nors būsiu teisiamas, vienintelis man priimtinas nuosprendis būtų teismo išvada, kad mano veiksmai nėra nusikaltimas, nes jie remiasi etine motyvacija ir yra skirti bendram labui. Tai solidarumo ženklas kovoje prieš visuomenę žalojančius autoritetus. Be to, jei būsiu įkalintas, nesieksiu, kad man sutrumpintų bausmę, nemokėsiu nei užstato, nei baudos, nesiderėsiu dėl skolų sumažinimo. Jei valstybė nesugeba išvengti akivaizdaus represinių jėgų spaudimo, tegul visi mato, kad į kalėjimus sodinami tokie žmonės kaip aš.

Nuo šios akimirkos apie mane gali sužinoti ir su manimi susisiekti per tinklapį www.17-s.info, kuriame rasi ir daugiau informacijos.

Ryšys tarp dviejų aktyvizmo tradicijų

Ši Enriko akcija neatsirado iš niekur. Istorijoje daug faktų, kai įvairių kryptių aktyvistai rizikavo bendram labai peržengdami legalumo ribą – nukreipdami savo veiksmus prieš bankus, kad užtikrintų pasipriešinimo finansavimą, arba viešai atlikdami pilietinio nepaklusnumo veiksmus, kad pakeistų visuomenę. Bankų ekspropriacijos tradicija prasideda XX a. pradžioje Prancūzijoje ir Italijoje, pažymėtinas ir 1923 m. Ispanijos banko apiplėšimas Gižone, kurį įvykdė „El grupo de los solidarios“.

Mitinės istorinės figūros – Durrutis, Quico Sabate ar Salvadoras Puigantichas – nuolat naudojo tokius pavojingus veiksmus, kurie kėlė tiesioginį pavojų tiek jų pačių, tiek juos remiančių gyvybėms. Buvo taikomi ir kiti, saugesni žmonėms, bet žymiai sudėtingesni būdai, pvz., kelionių čekių klastojimas. Paskutinė Lucio Urtubia operacija prieš „Citybank“ išgarsino jį visame pasaulyje. Jis vis dar gyvas ir neseniai pristatė dokumentinį filmą apie save „Lucio, el anarquista irreductible“.

Pilietinio nepaklusnumo strategiją XIX a. suformulavo Henry'is Thoreau, ji vėliau tapo gerai žinoma Mahatmos Gandžio ir Martino Lutherio Kingo dėka. Ispanijoje pacifistinis pasipriešinimas pradėtas laikyti tinkama priemone po diktatoriaus Franko mirties. Kai prievarta sukelia valstybė, pasižyminti absoliučiu imunitetu, nesmurtinis pasipriešinimas yra visiškai neįmanomas. Nuo 1970-ųjų iki šių dienų kai kurie socialiniai judėjimai (skvoterių judėjimas arba aktyvistai, raginantys atsisakyti tarnauti kariuomenėje) remiasi būtent šia nepaklusnumo prielaida.

Viena iš problemų glūdi skirtingose pradinėse situacijose. Vienoje situacijoje patartina veikti pogrindyje, kitoje situacijoje veiksmas turi būti viešas, savo galią įgaunantis legalumu ir stipria socialine parama. Veiksmas, apie kurį mes dabar kalbame, apjungia abi strategijas, nes susideda iš dviejų dalių: tiesioginio veiksmo (kuris jau atliktas ir jo slaptumas buvo sėkmės priežastis) ir pilietinio nepaklusnumo (kuris pradedamas dabar, prisipažįstant ir pradedant ginti viešuosius interesus, tuo pačiu išreiškiant rimtas abejones moraliniu bankų veiklos teisėtumu).

Laikas parodys, ar šis pavyzdys liks tik izoliuotas veiksmas, ar taps sėkla naujai veiksmų strategijai.

Tai nuspręs kiekvienas iš mūsų, kiekvienas individas, norintis pakeisti esamą padėtį.

Suimtas Enricas Duranas

2009 metų kovo 17 d. apie 18 val. Katalonijos policijos pajėgos „Mossos d'esquadra“ netoli Barselonos universiteto rektorato suėmė Enricą Duraną. Kitą dieną prieš Les Cortso rajono policijos nuovadą Barselonoje buvo surengta protesto demonstracija.

Dieną prieš suėmimą, kovo 16-ąją, E. Duranas pasirodė spaudos konferencijoje pristatydamas leidinį „Podem!“ („Mes galime!“). Netrukus Katalonijoje ir kitose Ispanijos vietovėse buvo išplatinta 150 000 šio leidinio kopijų katalonų kalba ir 200 000 kopijų ispanų kalba.

„Podem!“ yra antrasis leidinys po „Crisi“, parengto 2008 m. rugsėjo 17 d. Pastarajame E. Duranas paskelbė apie savo nepaklusnumo akciją, nukreiptą prieš bankus ir finansines struktūras. Tokius veiksmus Enricas vadino nauja maišto forma.

Kovo 18 d. prasidėjo Enrico teismas. Prieš teismo pastatą surengta demonstracija. Teisėjas paprašė preventyvos priemonės – sulaukymo, nes Enricas kaltinamas pakartotiniais nusikaltimais ir laikomas galinčiu pabėgti, todėl apie užstato galimybę nebuvo kalbama. Nuo tos dienos Enrikas leidžia laiką kalėjime.

Tegu turčiai moka už savo krizę!

Politikai ir bankininkai turi drebinti kinkas – mes žinome, ką reikia daryti!

Enrico Durano palaikymo grupė

Versta iš: polaris.moviments.net

Iš anglų k. vertė RB

Penkiametis maištininkas

Evaldas Balčiūnas

KAIP NETAPAU REVOLIUCIONIERIUMI

Evaldas Balčiūnas – buvęs maištininkas, renegatas, disciplinos laužytojas, profsajungų bosas, tarptautinis veikėjas ir elgeta.

Ar esu anarchistas? Nežinau. Mane taip pavadino, o aš per daug ir nesiginčijau.

Tam tikrų sąsajų su maištu ir kairiosiomis idėjomis turėjau jau vaikystėje. Pirmoji pravardė, kurią užsidirbau būdamas gal penkerių metų, – Fidelis. Kodėl – nelabai pamenu, spėju, kad Fidelis tuo metu (gal 1967-aisiais) buvo gana žinomas. Įtariu, kad mane – penkerių metų „vyrą“ – taip vadino ne dėl barzdos. Turbūt turėjau nedidelių problemų su stabdžiais...

Gyvenau dvilykos butų „ponų“ name, kurio kieme stovėjo keturių angarų garažas. Kituose kiemuose stovėjo gyventojų sandėliukai ir tvartai. Garaže buvo net dvi transporto priemonės. Kaimynas vasarą į kiemą išvarydavo savo zaporožietį, o mums tai būdavo įvykis. Gaila, bet artyn neprileisdavo, nes buvo piktas, o vaikai jo buvo jau suaugę. Mano tėvas buvo viršininkas, ir tai lėmė, kad kieme iš visos „šaikos“ buvau vos ne jauniausias. Gyvenvietėje visi kiti namai buvo aštuonbučiai, be to, šalia manęs gyveno daugiavaikė, atrodo, aštuonių vaikų šeima – tai lėmė, kad mūsų namas visoje gyvenvietėje buvo „kiečiausias“. Po kelių metų įvyko drama, kai plytinė mūsų gyvenvietėje pastatė šimtabutį, tad mes skaudžiai gavome į kailį. Šalis statėsi.

Tikrame maište pirmąkart sudalyvavau gal kokių aštuonerių. Šalia namo turėjome futbolo aikštelę, joje ištisas dienas žaisdavome, manau, mums neblogai sekėsi. Tik bėda, kad aikštelė buvo klubo žemėje, todėl atėjus pavasariui tekdavo išrauti rudenį susodintus medelius ir iš naujo įkasti vartus. O tą vasarą klubą remontavo ir per mūsų rūpestingai prižiūrimą veją ėmė važinėti sunkvežimiai. Mes pasiutome, kad sunkvežimiai nepravažiuotų, bandėme įkaskdavome kuolus, bet jėgos buvo nelygios. Konfliktas pasiekė kulminaciją, kai aš pastojau sunkvežimiui kelią ir plytgaliu išmaliau priekinį stiklą. Nuo vairuotojo pabėgau, bet tėvai apie mano „žygdarbį“ sužinojo jau tą patį vakarą. Laimei, diržas nepalaidojo maišto idėjų. Suaugusių namo gyventojų pastangomis futbolo aikštės „skvotinimas“ baigėsi tą pačią dieną, ir kiek pamenu, be pasekmių. Kitą pavasarį mes vėl iškasėme keturias neseniai pasodintas eglaites ir žaidėme toliau.

Įdomu, kad užaugęs sužinojau, jog plytinė tais laikais vieną žiemą streikavo. Tėvas, o jis ten dirbo darbo užmokesčio skyriaus viršininku, sakė, kad vasaris buvo šaltas, karjerai užšalo, todėl darbininkai, kurių dauguma dirbo už vienetinį atlyginimą, negavo

sau įprastų algų. Streikas buvo gerai organizuotas: keičiantis pamainai, netikėtai „užgeso“ šviesa ir buvo įtikinamai paaiškinta, dėl ko reikia nedirbti. Visi galėjo pasiteisinti, kad nedirba dėl grasinimų, o organizatorių taip ir nesurado. Darbininkai buvo geri konspiratoriai, bet aš jiems buvau svetimas – viršininko sūnus, tad nieko apie tą streiką nė neišgirdau, apie jį sužinojau tik po kokių dvidešimties metų.

Kai buvau dešimties, tėvą iškėlė į Šiaulius, todėl mokyklą baigiau ten. Tais laikais didelį įspūdį padarė du autobusų vairuotojų streikai: autobusai nekursavo, į darbą žmonės ėjo pėsti. Nors ne, vienas autobusas, atrodo, kursavo, nes jo vairuotojas turėjo valstybinį apdovanojimą, todėl streikininkai jį išleido į reisą, nors gal jis ir „nepabūgo“ grasinimų. Bent tokią versiją tada girdėjau.

Mane domino „klasių kova“, kodėl – nežinau. Gal kad buvau pasišiaušęs, nuolat keldavau konfliktus dėl įvairių „neteisybių“. Būdamas šešiolikos, vasarą dirbau „Vairo“ gamykloje. Tai buvo jau antroji mano „parduota vasara“. Gavau tokį kvailą darbėlį – plaktuku tiesinau poveržles dviračio sėdynėi, tas, kurias štampuotojai buvo blogai iškirę. Moterys, tarp kurių dirbau, skubėjo, nes jų užmokestis vienetinis, o aš niekaip nespėjau. Jų kantrybė trūko, ir jos metė darbą. Streikavau ir aš. Po valandos pasirodė viršininkai, dar valandą užtruks, kol pristatė naujų, nebrokuotų detalių partiją. Visą tą laiką nedirbome. Aš buvau pilnas įspūdžių ir gerai pailsėjau, tiesa, netekau tos darbo vietos – kitą dieną jau dirbau kitur.

Maždaug tuo metu ėmiau skaityti Karolį su Pričkum (jie geriau žinomi kaip Marxas su Engelsu), ir, žinoma, Vovą (jis gi Uljanovas). Visoje jų teorijoje man kažkodėl labiausiai patiko tezė, kad valstybė nunyks. Vovos „Valstybė ir revoliucija“ buvo mėgstamiausias veikalas, tiesa, visa tai labai kontrastavo su tuo, ką mačiau aplinkui.

1979 metais baigiau mokyklą ir po paskutinio skambučio nusipirkau ką tik pasirodžiusią pirmąją J. Erlicko knygutę. Išvažiavau į universitetą mokytis fizikos, besimokydamas atradau filosofiją. Laisvalaikiu turėjau du užsiėmimus: skaičiau knygas, o kai galvoje imdavo spengti nuo perskaitytų minčių gausos, valydavau jas alkoholiu. Per vieną girtą vakarą susistumdžiau su milicininkais ir kažkodėl iškeikiau „komunistus“. Taip susipažinau su valstybės saugumo

komitetu. Ta „vertinga pažintis“ daug ką sustatė į savo vietas.

Buvau sutikęs ir kelis to meto disidentus. Į fiziką kartu buvo įstojęs vienas mažeiškiškis, bet jį tuoj pat išmetė, nes vasarą apipeckiojo rusų mokyklos sienas. Jau tada nacionalizmas man buvo šlykštus. Turėjau draugų rusų, bet neturėjau priežasčių jų nemėgti. Pamenu, vienas šiaulietis, su kuriuo diskutuodavau apie nacionalizmą, pasakojo apie pagrindžio spaudą, minėjo, atrodo, „Vytį“. Bet man tai buvo svetima, dvelkė senovės voratinkliais. Beje, rajone, kur baigiau mokyklą, gyveno toks keistuolis. Jis skaitydavo Lenina, todėl paaugliai jį taip ir vadino. Buvo teistas už politiką – Kryžių kalne statydamas kryžių negražiai pakalbėjo apie velnio tarnus. Šis žmogus mane domino (juk skaitė Vovą), bet, deja, jis buvo religingas, todėl mane atstūmė.

Studijų metais viskasėjo taip, kaip pas Erlicką parašyta: „Iš pradžių gėrėm alų, vėliau alų, dar vėliau irgi alų“. Netrukus po vienos „Fizikų dienos“ šventės grįžau į Šiaulius jau atsisveikinęs su universitetu ir pradėjau darbininko „karjerą“. Kaip ten bebūtų, mane greitai paėmė į armiją, o kadangi per girtuoklystės spėjau susigriebti smegenų sutrenkimą, tai pakliuvau ne į Afganistaną, o į „stroibatą“. Gražus miestas Charkovas... Ten atsitiko keli dalykai. Pirmiausia sužinojau, kad esu anarchistas – kažkuris politrukas tą pasakė, nuo Charkovo juk Guliajpolė netoli... Antras geras dalykas – susipažinau su fainu biču, studentu Bacevičia. Praėjo jau beveik trisdešimt metų, o jis vis dar studijuoja...

Taigi politrukai, kaip jiems ir derėtų, nurodė kryptį, kuo turėčiau domėtis, Bacevyčia parodė daugybę gerų knygų, o Valstybės saugumo komitetas parodė, kad ne su visais galima atvirai kalbėtis. (Šiaip tai galima, bet paskui valstybės saugumo karininkai, tokiais tamsiais mėlynais antpečiais, įspraudžia tavo žodžius į baudžiamąjį kodeksą ir tada revoliucinės frazės smagumas dingsta. Netgi po Vovos „Valstybe ir revoliucija“ nelabai tepasislėpsi.)

Atitarnavau, tiesa, ne be atidaus VSK majoro

vadovavimo, susipažinau su narkotikais (matyt pajuto, kad man maištauti yra kaifas) ir tik šnapsas mane išnešė iš tos amžinos stotelės. Kariuomenėje pasigavau tuberkuliozę, todėl ją teko porą metų gydyti. Išėjau ilgą kūrybinių atostogų, kurios man labai patiko. Turėjau laiko skaityti. Tada ir įgijau savo neformalų išsilavinimą.

Pamenu, kad tais metais sukėliau sumaištį vienoje advokatų kontoroje, kai panorau išsiaiškinti, kaip galėčiau įkurti savišvietos kooperatyvą. Perestroika dar nebuvo atėjusi, ir mane mandagiai išprašė pro duris, o gal ir pranešė ten, kur reikia. Nežinau, o man ir nebuvo svarbu – šventai tikėjau, kad proletariatas neturi ką prarasti, išskyrus savo grandines. Beje, per tas ligas nepakliuvau tarp Černobylio avarijos likvidatorių, vienas mano vizitas į karinį komisariatą baigėsi net muštinėmis, mat jie bandė man prikabinti kaltinimus, kad slapstčiausi. Bet viskas baigėsi „laimingai“ – pakliuvau į mobilizacinę grupę, kurioje buvo pilna saugumiečių. Matyt tam, kad reikalui esant nepasimesčiau.

Tuo metu susidėliojo ir tam tikros mano pažiūros. Ko gero, buvau marksistas su kai kuriais juodais štrichais, nes mane retsykiais užknisdavo valdiško marksizmo logika. Ir toliau žavėjau artėjančia valstybės mirtimi. Kadangi ji merdėjo itin lėtai, tai pamaniau, kad jai, kaip ir buržuazijai, reikia duobkasio. Kas juo galėtų būti? „Svoboda“ kartais papasakodavo apie marksistinius disidentus, bet šie buvo labai toli, nelabai realūs. Bacevyčia turėjo visokių kultūrinių idėjų, bet jos buvo nerealiai (visomis teigiamomis prasmėmis) dėl savo kultūringumo.

Tad duobkasiu pasirinkau savo brigadą. Per kelis metus mes išsireikalavome gerokai didesnio atlyginimo – man jis pakilo kone dvigubai. Kaip pavyko? Nesunkiai perpratau F. W. Taylora darbo normavimo vingrybes ir streikų tradicijas „Vairo“ gamykloje – kaip organizuoti „laukinius“ arba „gumos tempimo“ streikus. Buvau proletaras – dirbau prie staklių, gerai uždirbdavau, pragerti savo algos nepajėgdavau, nors

Karinis statybininkas – piktybinis disciplinos laužytojas

sveikatos tam reikalui netrukėjo. Algos pakako, kad savaitgaliais galėčiau sėsti į traukinį ir pažioplinti Maskvoje ar Piteryje.

Taip ir sulaukiau „perestroikos“. Viskas klostėsi, rodos, pagal trijų „P“ teoriją „Perestroika – perestrelka – perepis naselenija“ („Perestroika – pasišaudymai – gyventojų surašymas“), bet manęs tokia įvykių eiga negąsdino, buvau jaunas. Greičiau liūdino, kad Lietuvoje nieko nevyksta.

Pamenu, 1987 metais nunešiau į miesto laikraštį skelbimą (beje, ir dabar manau, kad tai vienas iš geresnių mano raštų): „Skubiai reikalingas Komunistas, karinio ir valstybinio nesiūlyti“. Teko pradėti įdomią ir turiningą diskusiją su laikraščio redaktoriumi. Aš jį spaudžiau klausinėdamas, negi jam nereikalingas komunizmas. Susitikus kitą dieną, jis jau žinojo visą mano biografiją, nors mano „bičiuliai“ iš saugumo taip ir liko šešėlyje...

Perestroika jau buvo pasiekusi Šiaulius, bet Lietuvoje buvo ramu. Po kurio laiko išlindo „žalieji“. Suagitavau vos ne visą savo cechą pasirašyti po viena jų peticiją, bendradarbiai svarstė, kokia bus saugumo „rekomendacija“, bet jos nebuvo.

Kai Bacevyčia 1988-ųjų pavasarį sumąstė pantišką „akciją“, apie Sąjūdį dar niekas negalvojo. Pamenu, „akcijados“ laikraštuke siūliau cirkostenikams kurti skelbimus. Kai Bacevyčia ant aukščiausio Šakių kamino iškėlė „akcijados“ vėliavą – pilką drobulę su nupaišyta tupykla – tuojau prisistatė milicija, vėliavą nukabino, Bacevyčia mušė per kepenis, vėliau iš žvejybos iškvietė saugumiečius – viskas vyko kaip normaliame tarybiniame miestuke. Mane nustebino, kad pankai neišsilakstė, visi draugiškai, vos ne savanoriškai

sudalyvavome saugumiečių apskritojo stalo diskusijoje. Bacevyčia ir mus visus tą pačią pavakare paleido. Taigi perestroika buvo jau ir Šakiuose. Žmonės kalbėjo, kad į Šakius buvo atvykusi Sadūnaitė, o tai labai linksmino pankus. Kitą savaitę sužinojome, kad Wilno miestelyje susikūrė Sąjūdis perestroikai remti.

Sąjūdyje buvo įdomių žmonių, bet jie buvo nacionalistai, ir tai mane atbaidė. Sąjūdis užgožė žaliuosius, o gaila. Tuomet labai domėjausi Gandžiu ir Tolstojumi. Bet įvykiai aplinkui kunkuliavo, gamykloje pasirodė „Darbininkų sąjunga“. Pamenu, pasiklausiau, ar tai nėra Sąjūdžio sugalvotas judėjimas. Mane apgavo pasakė „ne“. Ką gi, buvau neatsargus ir įsipainiojau.

Darbininkų sąjungoje iš pradžių virė diskusija, kuo ji turėtų būti – profsąjunga ar politinė organizacija. Aš buvau karštas profsąjungos šalininkas. Per tą karštumą tik dar giliau įsipainiojau. „Vaire“ tada buvo aštuoni „Darbininkų sąjungos“ (DS) nariai. Paėmiau mašinų pramonės darbuotojų profsąjungos įstatus, pagal kuriuos buvo galima įkurti pirminę organizaciją bet kuriems trim žmonėms, ir įkūrėme profsąjungą. Bet tos organizacijos biurokratai buvo nepėsti, todėl mus iš profsąjungos išmetė. Vienas mūsiškių netrukus susilaužė koją, ir mes turėjome progą patirti, kad profsąjunga ne visada gali padėti.

Bet trauktis nebuvo kur. Kadangi nacionalistų nedomino profsąjungų veikla ir jie buvo linkę naudoti DS tik kaip savotišką priedangą savo masiškumui

pagrįsti, tai veiklos teko imtis man. Netrukus tapau Šiaulių Darbininkų sąjungos pirmininku. Tuo metu organizacijoje buvo tik šešiolika narių, kurie turėjo nario bilietus ir mokėjo nario mokesį. Turėjau daug darbo – tai

Tarptautinis veikėjas kartu su Kaliningrado „Solidarumo“ aktyvu

vienoje, tai kitoje įmonėje kildavo darbo konfliktai ir atsirasdavo noras įkurti DS organizaciją, tačiau išsprendus tą konfliktą, noras išlaikyti organizaciją dažnai apleisdavo darbininkus. Organizacija kūrėsi sunkiai, bet po metų jau turėjome rezultatą – pusantro tūkstančio narių. Gausiausia DS buvo Šiaulių televizorių gamykloje – apie 800 žmonių, „Elnio“ gamykloje – apie 150, autotransporto įmonėje – apie 100, kitur – po kelis ar keliolika. Labai trūko organizacinės kultūros, nes turintys tokios patirties žmonės laikėsi atokiai, o mūsų lyderiai sugebėdavo suburti tik kelis ar keliolika žmonių. Juo labiau, kad šalia kunkuliavo Sąjūdis, o jo įsilyti Darbininkų sąjungos lyderiai negražiai kalbėjo apie profsąjungas. Kita vertus, rimtų ir derybomis neišsprendžiamų konfliktų pasitaikydavo retai.

Kiek didesnis buvo privatizacijos sukeltas buitinių (buitinių paslaugų teikimo įmonių) streikas. Bet susitrikę darbuotojai netrukus išsilakstė po mažas įmonėles, ir organizacijos nebeliko. Įdomu, kad darbuotojų maištus itin operatyviai ir sutelktai ėmėsi slopinti „trišalės pajėgos“ – banditai, įmonių valdžia ir politikai. Privatizuoti pastatus geroje vietoje siekė „mafijuozi su mafizosėmis“ veikė nuostabiai koordinuoti kartu su įmonių vadovybėmis, nuo jų neatsiliko ir politikai, po pirmos streikų bangos labai greitai priėmė streikų įstatymą ir bene pusmetį jo niekur neskelbė, matyt tam, kad bet kokią streiką galėtų paskelbt neteisėtu. Pamenu, kai apie tą teisinį kasą papasakojau dabartiniam Konstitucinio teismo vadovui K. Lapinskui, jis labai ir, atrodo, nuoširdžiai nustebo – dar po kelių mėnesių „Valstybės žinios“ tą įstatymą pagaliau atspausdino. Bet buvo jau nebeaktualu – buities paslaugų įmonėlės jau buvo išdraskytos, darbininkai pralaimėjo.

Tuo metu daug rašiau reportažų, komentary, šiaip publicistikos. Juos spausdinau „Darbininkų balse“, Šiaulių laikraščiuose. Kalbant šiuolaikinių „kultūrinių“ kalba – buvau tikras „medijų aktyvistas“. Temos, kuriomis domėjausi, buvo itin įvairios – darbininkų judėjimo aktualijos, anarchizmas, kai kurie socializmo aspektai, privatizacija. Pamenu, vieną rašinį pradėjau žodžiais „Po Europą klaidžioja šmėkla – privatizacijos šmėkla. Ji yra komunizmo anūkė...“ Manau, kad sau ir aplinkiniams atrodžiau gana radikalus. Deja, anarchosindikalizmas profsąjungose „nelipo“. Darbininkai nenorėjo politinių etikečių, be to, Lietuvos Darbininkų sąjungos vadai – K. Uoka, A. Balsienė, R.

Tėvelis, A. Kazlauskas – dėl savo nekompetencijos, tuščių ambicijų ir kvailo patriotizmo deklaravimo tiesiog griovė organizaciją.

1991 sausio 12 dieną pirmininkavau DS suvažiavimui, kuris vyko Panevėžy. Prisireikė didžiulių pastangų suvaldyti kauniečių A. Kazlausko ir R. Tėvelio šalininkų rietenas, o juk tą dieną tikrai buvo svarbesnių rūpesčių – po Vilnių jau važinėjo tankai.

Tuoju po sausio įvykių išvažiavau į Kuzbasą, ten streikų komitetams nepavyko sukelti streikų, keltų ir solidarizuojantis su Lietuva. Išvykome dviem grupėmis. Mažeikiškis R. Adomaitis, panevėžietis G. Papinigis ir dar vienas sąjungietis išvyko į Maskvą pirma manęs, o aš likau, nes turėjau paimiti sausio tryliktosios vaizdo medžiagą. Maskvoje paprašiau, kad vietiniai anarchistai mane paglobotų. Jie man padėjo prasibrauti į kelias spaudos konferencijas, pamenu, kad kai kurie demokratai labai skeptiškai žiūrėjo į mano raginimus neikišti žmonių po tankais. Vienoje iš spaudos konferencijų susitikau su savo bičiuliais, pasidalinau atvežta medžiaga, sutarėme toliau vykti dviem grupėmis. Mano bičiuliai iš darbininkų judėjimo agentūros KAS-KOR („Rusijos anarchosindikalistų konfederacijos korespondentas“) susisiekė su aviadispečerių profsąjunga, kuri savais kanalais gavo mums bilietus.

Į Kemerovą nusukridau su dviem nepriklausomos šachtininkų profsąjungos lyderiais – Saša Jurčenko iš Vorkutos ir Saša Mril iš Donbaso. Jie skrido aiškintis dėl streiko ir organizuoti savo pirminių organizacijų. Saviškius aplenkiau ir Kuzbase atsidūriau pora dienų anksčiau. Buvome streikų komitetų svečiai, gyvenome šachtininkų profilaktoriuose. Dienotvarkė buvo paprasta. Vyko streiko komiteto susitikimai, kurie po 1987 metų stichiškų streikų veikė visuose Kuzbaso šachtininkų miestuose. Po to vykdavome į kokią nors šachtą, kur rengdavome susirinkimus. Pasakojau apie padėtį Lietuvoje, šachtininkai mums simpatizavo, nes dėl streiko nesijautė saugūs, bijojo susidorojimo. Po susirinkimų dalinau Lietuvoje leistą rusišką spaudą, nušviečiančią sausio įvykius, vakare rodydavome filmą.

Mūsų vizitą atidžiai „stebėjo“ šachtininkai. Ypač jie saugojo mane. Pamenu, sukėliau stresą, kai neįspėjęs kelioms valandoms dingau pas vietinius lietuvius. Pavojų kėlė ne vien galimos saugumo represijos, prieš šachtininkų judėjimą Kuzbase žiauriai kariavo ir nusikalstamas pasaulis. Keršijo už tai, kad streikų metu

kriminaliniai elementai dažnai būdavo sumušami ir išvejami iš šachtininkų gyvenviečių. Tuo metu šešėlinio pasaulio veikėjai jau buvo grįžę, bet dar tik žvalgėsi.

Po kelių dienų atvyko kita Lietuvos „delegacijos“ pusė. Po dienos išvykome į Novokuznecką dalyvauti Kuzbaso streikų komitetų posėdyje. Posėdyje buvo svarstoma, kodėl komitetams nepavyko organizuoti streiko. Organizatoriai nurodė ir vieną iš priežasčių – streiko išvakarėse buvo parodytas Nevzorovo filmas „Naši“, kuris suveikė kaip kontrpropaganda. Streikų komitetams tai buvo rimtas išbandymas, nes ankstesnis streikas buvo kilęs stichiškai, o dabar darbininkų pakelti kovai nepavyko. Jie kalbėjo apie planus streikuoti pavasarį, kai prasidės sėja savo sklypuose. Šachtininkų gyvenvietėse jautėsi maisto, ypač mėsos stygius. Po to posėdžio mano draugai išvyko Lietuvon, o aš nutariau dar kurį laiką likti ir dar porą savaitių pakeliauti po Kuzbasą. Grįžęs papasakojau įspūdžius „Darbininkų balse“ ir Šiaulių laikraščiuose. Parvežiau ir pasiūlymą, kaip DS galėtų paremti pavasarinį šachtininkų streikus. Šachtininkai prašė maisto. Nors tą pavasarį prasidus streikams, mano siūlymą rinkti ir siųsti šachtininkams maisto produktus K. Uoka iš pradžių ir atmetė, bet dar tą patį vakarą pasitarus su „autoritetingais asmenimis“, ėmė rinkti maisto produktus. Mūsų vėjus pasisėkė, o šachtininkai tada laimėjo.

Dalyvaudamas pirmajame Darbininkų sąjungos suvažiavime, iš Maskvos darbininkų klubo atstovo

sužinojau, kad tarp jų veikia anarchistai. Gavau laikraščio „Obščina“ redaktoriaus Sašos Šubino telefoną. Tada prasidėjo mano pažintis su Tarybų Sąjungos anarchistais. Jie buvo labai įvairūs, bet savi. Gaudavau anarchistų literatūros –

ne tik jų leidinių, bet ir „klasikų“ knygų: M. Stirnerį, Bakuniną, Kropotkiną. Nemažą įspūdį paliko A. Borovojus. Patiko nuo kitų nuošaliau besilaikę tolstojininkai – Rygoje buvęs hipis Meitinas leido žurnaliuką „Jasnaja Paliana“. Mano domėjimasis Gandžiu įsikūnijo straipsniuku viename iš „Obščinos“ numerių. Pažintis su gyvais ir „knyginiais“ anarchistais praplėtė mano akiratį. Meitinas supažindino su tada jau mirusio E. Levinsko – tolstojininko iš Žagarės – darbais. Dėkingas jo sūnui, leidusiam susipažinti su tėvo archyvu. Kol dar gyvavo Tarybų Sąjunga, spėjau sudalyvauti Anarchosindikalistų konfederacijos ir Anarchistų judėjimų asociacijos suvažiavimuose, ten susipažinau su Kaliningrado „Solidarumo“ aktyvistais bei įsitraukiau į informacinės agentūros KAS-KOR veiklą.

Buvau agitatorius, organizatorius ir žurnalistas. Susitikimuose raginau žmones burtis, padėdavau norintiems susiburti, mano straipsnius mieliai spausdindavo „Darbininkų sąjungos“ ir miesto laikraščiai. DS veikloje labai trūko patirties, žinių. Informacinė agentūra KAS-KOR bandė užpildyti šią spragą – suteikė galimybę keistis patirtimi Tarybų Sąjungos darbininkų organizacijų aktyvistams. Padedamas KAS-KOR, Šiauliuose surengiau seminarą, kuriame be šiauliečių dalyvavo ir panevėžiečiai. KAS-KOR, kartu su Švedijos centrine darbininkų organizacija (nežiūrint skambaus pavadinimo ir turtingos istorijos, šiandien tai nedidelė, bet gerai organizuota

Profsąjungų bosas su SAC nariais po seminaro

sindikalistinė profsąjunga), rengė seminarų ciklą darbininkams. Buvo surengti septyni seminarai, viename jų ir pats dalyvavau.

Taip gimė idėja vieną seminarą iš to ciklo surengti Šiauliuose. Nebuvau dar organizavęs tokių renginių,

trūko ir patirties, ir pagalbininkų, norėjosi visko ir daug. Programa išėjo per daug išpūsta – net 13 dalyvių, daugiausia eilinių aktyvistų, bet buvo ir antpečiuotų. Lankėme įmones, kuriose buvo susikūrusios mūsų organizacijos, teismą, kuriame tuo metu bylinėjosi be reikiamo įspėjimo atleisti mūsų nariai – privatūs taksistai. Paskaitas skaitė švedai, aš papasakojau apie profsąjungų situaciją Tarybų Sąjungoje, Mažeikių DS pirmininkas R. Adomaitis kalbėjo apie privatizaciją, tuometinis Vietinio ūkio ir paslaugų profsąjungos pirmininkas D. Paukštė pateikė savą profsąjungų judėjimo ateities viziją. Seminaras truko visą savaitę. Kaip jis pavyko, man sunku spręsti – buvau labai įsivėlęs į organizacinius klausimus. Pamenu, kad švedai paskui bandė sužinoti, kaip aš sutariu su saviškiais, nes jie matė, kad Šiaulių Darbininkų sąjungos nariai neremia sindikalistinės profsąjungos modelio. Buvo net įmonių, kuriose turėjome po kelias organizacijas, pvz., vairuotojų ir šaltkalvių, darbininkų ir inžinerinių techninių darbuotojų. Tuomet sakiau, kad svarbu, jog žmonės liktų profsąjungose, įgytų patirties, o tada ir nuspręstų, kokios jos turėtų būti, svarbu, kad jos būtų.

Darbininkų sąjungoje nuolat tekdavo susidurti su tautiškai susipratusia opozicija. Pirmą kartą su tuo susidūriau, kai Afganistano karo veteranai užgrobė (užskvotino) vieną remontuojamo namo laiptinę. Aš juos parėmiau, bet buvau smarkiai atakuojamas. Paskui afganistaniečius nuramino suteikdami gyvenamą plotą ne tokioje strategiškai geroje vietoje. Kitas nuolatinis užsipuldinėjimų objektas buvo gegužės pirmoji. Šiaulių Darbininkų sąjunga nuolat ją minėjo, už ką gaudavau barti. Spaudimas ypač sustiprėjo, kai išspausdiniau kreipimąsi, raginantį minėti gegužės pirmąją, ir surašiau mūsų keliamus reikalavimus. K. Uoka su kompanija tada įsiuto, koordinacinė taryba net priėmė sprendimą nuo manęs atsiriboti. Patys šiauliečiai tada linksmai ramino: „Esi mūsų pirminys, i dirbk toliau“. Visgi dirbti Darbininkų sąjungoje darėsi vis sunkiau, o ir materialinės sąlygos vertė ieškotis kito darbo. Nenorėdamas skaldyti organizacijos, palikau tą postą, tiesa, niekas iš bendražygių ilgai nenorėjo užimti mano vietos. Šiandien galiu tik pasidžiaugti, kad kad Šiaulių Darbininkų sąjunga išliko.

Darbo nebuvo, pamenu, kad „darbdavius“ (idiotiškas kapitalistų sugalvotas žodis) labai neigiamai nuteikdavo faktas, jog buvau dirbęs Darbininkų

sąjungos pirmininku. Verčiausi atsitiktiniais darbais, įsidarbinti nepadėjo ir išsikerojęs mano pomėgis girtuokliauti.

Pamenu, kažkurią kovo 11-ąją važiuoju maršrutiniu miesto autobusu, gėrėme alų ir šventėme „landzbergines“, t.y. pagal populiarios dainos melodiją dainavome, kad mylime kažkokį landzbergį. Vienoje stotelėje įlipusi kompanija jau ruošėsi mus mušti, bet išgirdusi, kad ta mūsų meilė vadui yra ne dvasinė, o fizinė, „palaimino“ mūsų siekį fiziškai pamylėti valdžią. Kitą dieną vienas Šiaulių laikraštis rašė, kad anarchistai „landzberginių“ proga gėrė alų ir garbino Landsbergį. Taip gimė anarchistų choras (CHA). „CHA – tai valdžia mylinti organizacija. Jos tikslas – negyvai užmylėt valdžią...“ – buvo rašoma CHA manifeste. Deja, tokie erotiniai motyvai niekur nenuvedė. Pamenu, buvo dar grubaus pornografinio „mail arto“ – „mylėk valdžią paštu“ – protrūkis, bet jis irgi niekuo nesibaigė.

Trumpi epizodiniai darbai, kuriuos dirbau, kad pragyvenčiau, atvedė mane staliauti į mokyklą. Tuo metu jau siek tiek konsultavau Šiaulių švietimo darbuotojų profsąjungos pirmininką R. Medžiūną, kuris konfliktavo su miesto valdžia dėl lopšelių darželių uždarinėjimo. Įsitraukiau į tos organizacijos veiklą. Laikas buvo palankus – pakakdavo šiek tiek išradingumo, reikėdavo sugalvoti netradicinį lozungą ar reikalavimą, taip patraukdavai žmones – ir valdžia darė nuolaidų.

Pamenu prieš naujametį valdžia eilinį kartą nenorėjo mokėti mokytojams metinių premijų. Surašėme raštą, kad mokytojai Kalėdoms pageidauja gauti po žąsį su obuoliais (pinigų nereikalavome, nes valdžia aiškino, kad jų neturi). Surinkome truputį parašų, neva ruošėmės būriu eiti į savivaldybę ir stoti į eilę tos žąsies – ir valdžia kaip mat surado pinigėlių premijoms...

Kitą kartą valdžia apsiverkė, kad nėra pinigų atostoginiams, tai parašėme biurokratinį raštą, kuriame išaiškinome, kad tuos pinigus reikia išmokėti laiku, kitaip pagal įstatymą prasitęsime atostogas ir rugsėjo pirmosios nebus. Valdžia pabandė nutylėti, tada truputį palaukėm, o po to atkapstėme mero raštą, raginantį savo chebrą taupyti ir draudžiantį pirkti menkavertį inventorių. Pasitarėme ir padarėme išvadą, kad meras betaupydamas liko be rašiklio. Teko padėti. Sukvietėme žurnalistus, parodėme labdarą ir supakavę išsiuntėme paštu merui rašiklį, popieriaus bei voką. Atsakymą gavome operatyviai, ką rašė –

nepamenu, bet atostoginius visi gavo laiku. Buvo linksma.

Tiesa, profsąjungoms tai buvo sunkus byrėjimo metas. A. Bružas bandė gaivinti Lietuvos švietimo darbuotojų profsąjungą, kuri Šiauliuose tuo metu buvo viena iš gausiausių organizacijų – turėjome apie 500 narių. Reikėjo ieškoti naujų organizacinių formų. Suplanavome ir surengėme Šiauliuose profsąjungos dienas, kurių idėja tokia: profsąjungos aktyvas per kelias dienas aplanko kuo didesnį kolektyvų skaičių ir bando kalbėtis su žmonėmis ir atsakinėti į klausimus, žodžiu, dirbti propagandinį darbą. Šiauliuose daug naujų narių nepritraukėm, bet kai kuriuose rajonuose ši forma leido sustiprinti ar atkurti organizacijas. Bandėme ir organizuoti mokymus. Kiek pamenu, skaitėme paskaitas Šiauliuose, Akmenėje, Joniškėje, Telšiuose. Vėliau A. Bružas ėmėsi organizuoti kursus prie respublikinio Lietuvos švietimo darbuotojų profsąjungos vykdomojo komiteto. Pamenu, mano paskaitėlė vadinosi „Profsąjunginiai spaudimo būdai“. Konspektėlį buvau paruošęs pagal Švedijos centrinės darbininkų organizacijos (SAC) brošiūrėlę. Linksma būdavo žiūrėti į staiga apvalėjančias mokytojų akis, kai jiems aiškinau apie sabotažo naudą arba nurodydavau priežastis, kodėl daug geriau, jei pamokas vietoj streiko nutraukia higienos centras.

Mokytojai greitai mokėsi, tačiau A. Bružas svyravo tarp reformizmo ir kovingumo, keitėsi ir mano požiūris į socialinę revoliuciją. Pagaliau ir duonai reikėjo kaip nors užsidirbti. Mokykloje nebedirbau, kurį laiką dirbau respublikiniame profsąjungos komitete, Šiaulių švietimo darbuotojų profsąjungos komiteto pirmininku, bet mačiau, kad tai ne man. Pasiūliau šiaulietėms mane perrinkti. Jos beveik pusmetį svarstė, kol nusprendė mane nuverst, o aš ir nesipriešinau. Taip tam kartui baigėsi mano – profesionalaus revoliucionieriaus – karjera.

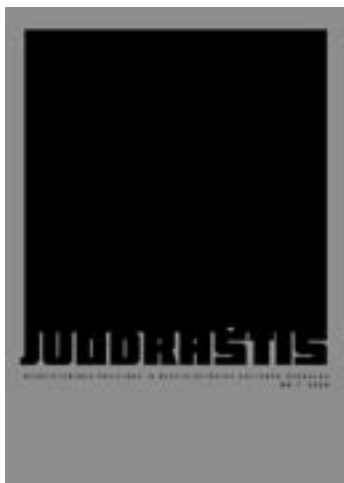
Tiesa, per tą laiką dar spėjau padraugauti su Prancūzų trockistais – tokio mielo senioko Pjero Lambro pasekėjais. Visame pasaulyje jie bandė kovot su privatizacija ir man tai tiko, tačiau kodėl man – anarchistui – tai rūpėjo? Tada ir dabar manau, kad privatizacija – tai tik dar vienas nacionalizacijos etapas: valstybė išperka blogus kapitalistų aktyvus, o gerus vėl parduoda vadindama tą aktą privatizacija. Man privatizacija yra valstybinio komunizmo anūkė.

Šiauliuose pavyko surengti konferenciją, nukreiptą prieš vandentiekio privatizaciją. Tuo metu Lietuvoje itin aktyviai savo paslaugas bandė siūlyti prancūzų vandentiekio kapitalistai. Konferencija buvo tarptautinė – be šiauliečių ir vilniečių, joje dalyvavo prancūzų lambertistai, kurie ir padėjo mums gauti lėšų. Čionai priklydo tokia išprotėjusi britų trockistė, iš jos nusipirkau kelis Trockio veikalus (linksma rašytojas, rekomenduoju, paprastai jį vadina Trakiškiu). Švedų SAC aktyvistas atvežė sveikinimus, bičiulis anarchistas iš Kaliningrado padėjo versti, Latvijos ir Estijos profsąjungos atsiuntė savo delegacijas (mes norėjome, kad dalyvautų ne tik profsąjungų viršūnės, bet ir apačios). Konferencija praėjo sėkmingai, nežinau kiek ji prisidėjo, bet Lietuvos vandens ūkis privatizuotas nebuvo.

Tai tiek žinių apie mano revoliucinį gyvenimą, tiek to mano aktyvizmo.

Paryžiaus elgeta

Juodraštis Nr. 1, 2008 liepa

Pirmasis nevalstybinės politikos ir neoficialiosios kultūros žurnalo numeris. Prie žurnalo rengimo prisidėjo neomarksistai, anarchistai, sindikalistai ir autonomistai iš Prancūzijos, JAV, Čekijos, Vokietijos, Lenkijos, Didžiosios Britanijos ir kitų šalių.

Alexander Brener, Barbara Schurz „Ką daryti? 54 kultūrinio pasipriešinimo valdžiai technologijos vėlyvojo kapitalizmo epochoje“ (2008)

Tikras kovos veiksmų vadovėlis šiandieninės visuomenės atsakalūnams ir pradedantiejiems maištautojams, kurie trokšta priešintis sistemai, bet nežino, ką daryti.

Juodraštis Nr. 2, 2009 balandis

Antrasis nevalstybinės politikos ir neoficialiosios kultūros žurnalo numeris. Bandytas apjungti visas laisvas politines, kultūrinės ir menines alternatyvas, kuriomis siekiama pasipriešinti krizę išgyvenančiai kapitalistinei sistemai.

„Juodraščio“ leidinius platina:

Vilniuje: Rūdininkų knygynas, Rūdininkų g. 20, tel. (5) 2610266.

Knygynas EUREKA, netoli Katedros, S. Daukanto a. 2 / Universiteto g. 10, tel. (5) 2629146.

Klaipėdoje: Darius, tel. 8 615 49470; **Šiauliuose:** Kristina, tel. 8 682 11690

Panevėžyje: Vilma, tel. 8 658 30692; **Alytuje:** Mantas, tel. 8 678 07884

Kviečiame apsilankyti internetinėje ANARCHISTO BIBLIOTEKOJE

Jei jau žinai, kas yra Paryžiaus Komuna, zapatistai ir „indymedia“, jei tau ką nors reiškia tokie vietovardžiai, kaip Sietlas ar Genuja, – ši biblioteka skirta kaip tik tau. „Anarchisto bibliotekoje“ randamas knygas bei leidinius turi įdėmiai skaityti, apmąstyti, mintyse taisyti ir koreguoti. O svarbiausia – veikti pagal juose pateikiamas idėjas. Keisk pasaulį pagal tai, kaip jį įsivaizduoji. SKAITYK, BENDRAUK, MAIŠTAUK!

anarchija.lt/biblioteka

Rašykite mums adresu: juodrastis@riseup.net